KET

–

Y

–

ד"ר שמריה הלוי לוין:

בימי המעבר

(קבץ מאמרים).

הוצאת „אָסָף"

(בהשתתפות המרכז הציוני בשיקגו).

ניו־יורק

תרע"ט — 1919

THE ROSENBERG PRTG. CO.
176 PARK ROW NEW YORK

ל ז כ ר

יחיאל בן זאב צלינוב.

ד"ר שמריה לוין.

(שרטוטים אחדים לצורתו הרוחנית והספרותית).

אם נמוד את ערכו ומהותו הפנימית של הד"ר שמריה לוין רק על פי מה שכתב — ומה גם אם נוציא עליו משפטנו רק על פי ההשקפות המקובצות בספר זה*) — אז לא נצדק במשפטנו ובהערכתנו. ואם נעשה כזאת אז הננו פוחתים ממדתו וממעיטים את דמותו האמתית.

הבא להעריך את החזיון המיוחד של תקופת תחיתנו, אותו החזיון הנקרא בשם „שמריה לוין", אם באים אנחנו להתבונן על האישיות המזהירה הזאת, אישיות שהיא מרובת הגונים וגם מרובת הצדדים, אז, אם אנו מבקשים את האמת, עלינו להבדיל בין לוין שבעל פה ובין לוין שבכתב. לוין שבעל פה קודם.

שמריה לוין שבעל פה הוא מעין הנובע ואינו פוסק לעולם. פיו מפיק מרגליות וגם יורה אבני אלגביש. בפיו כל כחו, כח יצירתו הפנימית, ומרצו, חנו וקסמו, גם גאוניותו ומעוף רוחו.

לוין שבעל פה — ואחת היא אם הוא נואם ברבים או בשעה שהוא סח עם רעיו — הוא אדם־הסערה, קלחת רותחת. אם נח עליו הרוח —

---

*) הד"ר לוין הרבה לכתוב בשפות שונות, יהודית, רוסית, אשכנזית, גם מלבד בעברית, ומאמריו מפוזרים בעתונים, שבועונים וירחונים שונים שיצאו או שיוצאים עוד לאור במדינות שונות. וגם ממה שכתב בעברית לא בא בכרך זה אלא רק חלק מכתביו. ר. ב.

והרות מצוי אצלו כמעט בכל עת ובכל שעה — אז אך יפתח פיו והנה רעמים וברקים מתגלגלים, עפים רצים זה אחרי זה. והנה תהומות המחשבה נפתחים לפניך ואופקי השקפת עולמך מתרחבים לעיניך. ואם פתח לוין את פיו, בשעה שנשמתו הלאומית, הנשמה היתירה, מתגברת עליו, אז הנך עד למעשי בראשית של כח הבטוי, של כח הדבור והניב. מי ששמע את נאומיו או את שיחתו של לוין ברגעיו הגדולים, ברגעי עלית נשמתו, יעיד כי לא הפרזתי על המדה.

* * *

הד"ר שמריה לוין — זהו מזג בוער, רוח לוהט, לשון מלוטשה כחרב פיפיות, חרב ספרדית, גמישה ומסוכנה לאויביה. זהו מות חריף ומבריק, מאַיין מפליא, נצחן־עקשן מאין כמוהו. בפתחו פיו, לפעמים גם פי עטו, והנה כידודי אש, רשפי רעיון יתמלטו. והנה מבול של קל וחומרים, נגודיות, הכרעות, הכללות וגזרות שוות. הרי לך, בנאומיו ובכתביו, משל מפליא, או ניב חודר ונוקב עד תהום הדברים שנגע בהם, אם גם רק בדרך אגב; הרי לך דוגמה מצוינה, אניקדוטה מזהירה; הרי לך בטוי מדויק ומכוון לסמן תקופה שלמה; הרי לך כנוי לאיש או מפלגה שלמה, כנוי יחיד, מלה אחת האומרת הכל ומבארת הכל. הרי לך מלה שכולה תמצית, שכולה גרעין, ואין זכר לקליפה.

לוין — זהו אדם בלי פשרות ובלי וותורים, קנאי קצוני לכל דעה, לכל השקפה שהחזיק בהן, שהאמין בהן באחד מפרקי חייו. ובשעה שהוא מגין על הדעה הקבועה בלבו ומתנפל על מתנגדיה ורודפיה, אז יש בסגנונו לא רק מלח סדמית, כי אם גם דבר מה משל אשמדאי.

לא במקרה ולא בלי משים נזדמן לעטי במקום זה השם הנורא אשמדאי, ולא משום שהד"ר לוין בעצמו בחר בהשם אשמדאי לכנויו הספרותי בשביל מאמריו באחד השבועונים האנגליים. ברצותי להסביר לעצמי את החזיון הפסיכולוגי, המיוחד במינו, שהתלבש בצורתו של סופרנו ולוחמנו זה אז הנני רואה אותו בתור אדם בעל הרכבה נפלאה: השטן המשחית והכרוב הסוכך התאחדו בו במדה ידועה — אף כי לא עשו שלום ביניהם, — הסיף והספר ירדו אצלו כרוכים בנשמתו. שטן משחית ומחבל הוא, בשעה שהוא מתנפל על צוררי תחיתנו הלאומית

ועל האדוקים בתורת הטמיעה והכליון העממי. כרוב סוכך הוא, בשעה שהוא יוצא להגן על קניניגו הרוחניים ובשעה שהוא חוזה עתידות גדולות לתרבותו המקורית. קטיגור איום הוא לאויביו ושנואיו, וסניגור מצוין הוא לאוהביו ואהוביו. על כן גם דבש וחלב וגם אש וגפרית תחת לשונו. אשרי מי ששמע ומי שמצא את הד"ר שמריה לוין בשעת חדוה ורצון. אין כמוהו אז לנועם ורוך, לשירה ופיוט שבלב, לעדן ופנוק של רחב־נפש וגדל רוח. ואוי לו למי שפגע בו בשעה שהוא נוח לכעוס ולהחריב עולמות שבנו אחרים, ולפעמים גם מה שבנה בעצמו. לא בשוטים, כי אם בעקרבים ייסרך על פניך בשעה כזו. בשעה בלתי־רצויה כזו לחישתו ועקיצתו הוא של תלמיד חכם אמתי, ויש בו דבר מה משל שמאי הקפדן.

אין כלוין להרגיש, לגלות את הרפיונות, את הנקודות הפגומות בהשקפותיהם ודעותיהם של המתנגדים להרעיון הלאומי, לרעיון התחיה. ואם הרגיש בהם אז ישימם לשחוק, כי ירים על נס את הצדדים המגוכחים שבהם. מצטיין הוא ביחוד בכח הבטול.

* * *

זר לו ההגיון הקר. הד"ר לוין חושב בהרגשתו ומרגיש במוחו, במחשבתו. ובשעה שהוא נואם ברבים, או מדבר בחוג צר של מכירים או גם זרים, הוא מכריח אותך לשמוע. הוא מושך וקוסם את קהל השומעים, הוא משחק ברוחם וגם מרוממם ומגביהם מעל חוג ספירתם המצויה. בשעה שהוא עומד על הבמה הנך מרגיש לפניך כח יסודי, רוח ממרום, זעם הנביאים ותוכחת החוזים.

יכולים אתם לקבל את דעתו, להמשך אחריו ואחרי דבריו, או להתנגד לו בכל כח ועוז. יכולים אתם להיות מאוהביו וממעריציו, או מאויביו וממתנגדיו, אבל אין אתם יכולים בשום אופן להתיחס אל הד"ר שמריה לוין בקרירות רוח ושויון נפש. אין אתה יכול להיות בחברתו סתם שומע. הוא משחק בנפשך, הוא צודה את רוחך, הוא מרימה למרום או קולעה בכף הקלע. וכשהנך מעיז להתקומם בפניו ולבטל את דבריו בסברה והגיון, בדעת ומדע — לא יתנך. חזק הוא ממך. הוא יתקפך,

יבטלך בשנינה אחת. הן לא תתוכח עם רוח סוער, או עם הר מתגעש. הוא אשר אמרתי: בחברתו אתה מרגיש לפניך כח־יסודי, אחד מפלאי הרוח.

הד"ר לוין אינו שוקל ואינו בוחן ובודק את הדברים אשר לפניו, אינו חוקר ודורש במנוחה שלמה שרשיהם וענפיהם, להמוקדם והמאוחר שבהם. לא בזה כחו. הוא תופס כל ענין ודבר כהרף עין. תפיסתו בכלל מהירה, וגם זריזה, וכיון שתפס איזה דבר מיד הוא חודר בסקירה חטופה אחת למצפוניו, למעמקיו ולתהומותיו. זוהי ראיה פנימית. ומסתכל הוא בחזיונות חיינו, בהשאלות העולות על הפרק מנקודת־השקפה מיוחדת לו, והנקודה היא תמיד עברית, לאומית, מקורית. גם שגיאותיו וגם זדונותיו נובעים ממקור קדומים. מחשבותיו חצובות הן מסלע עתיק, יסודו של העם העברי. הוא היה להם רק לפה. הוא המציא להן רק בטוי חדש.

וכיון שבחר לו אחד הענינים לטפל בו, בפה או בכתב, מיד הוא רואה, — יותר נכון: מיד הוא מרגיש, — את יחוסיו הנסתרים להדברים הגדולים והחשובים. לא הפרטים, לא הלבושים החיצונים של הענין, העיקר לו, כי אם תמציתו, חדושו ומקומו בעולמנו אנו ובהעולם אשר מסביב לנו.

* * *

שמריה לוין — זהו יהודי נלהב השואב ויונק תמיד, מדעתו ושלא מדעתו, מכתבי־הקודש, מהאגדה הקדומה, מהספרות המדרשית וממשלי העם ושיחותיו. זהו יהודי מודרני, חניך הספרות הפלוסופית של תקופתנו אבל יחד עם זה הוא נצר מגזע קדומים, בן דורם של יוצרי רוח האומה העברית. אין הוא נכנע לפני שום בר־סמכא משלהם, ואין משועבד בדעותיו והשקפותיו לחכמי הגוים, לא להראשונים ולא להאחרונים, אם רק הרגשתו העברית מתנגדת להם, אם רק השקפת עולמו העברי אינה נוחה מהם. אז הוא מבטלם — או מאמין שהוא מבטלם — במימרא אחת, במשל אחד. כקליפת השום הם בעיניו.

שמריה לוין — זהו עברי שלם ומלא גאה. ולעולם אינו בטל לפני דעות חכמי העולם שאחרים, גם מהלאומיים הכשרים, משתחוים להם,

אם רק הדעות האלה סותרות, לו גם רק מקצתן, או אינן מסכימות לדעותיהן של גדולי חכמי ישראל שהחזיק בהן מנעוריו. לא רק החקירה התפשית נר לשכלו, כי אם הרגשתו העברית, הלאומית, העמוקה והחדה. דומה לך פעמים רבות כי בהרגשתו זו מקופלת ומצומצמת הרגשה של אומה שלמה, של דורות ראשונים ואחרונים, הרגשה יסודית ומקורית שלפניה בטלות ומבוטלות כל אותן הטענות הבאות ממקור אכזב, ממקור לא עברי; הרגשה שלפניה נמחקות וכלות כעשן כל אותן הדעות וההשקפות והשיטות שיש בידן להזיק ולהפסיד להיהדות החיה והיוצרת, לנשמת נשמתה.

ואם מצא לוין בבית מדרשם של חכמי הגוים דעות והשקפות שהפיקו רצונו ומצאו חן בעיניו, אז מיד הוא מלבישם בבגדי פסוק נאה או בבגדי מדרש פליאה. נדמה לך אז שחכמיהם לא חדשו כלום, כי את מבחר מחשבותיהם ודעותיהם שאבו רק מהמקורות שלנו, כי היין המשומר באוצרות ספרותנו העתיקה מהול במימיהם.

ועומד הוא שמריה לוין, זה עשרות שנים, על המשמר כצופה נאמן. ואם רק ירגיש כי סכנה נשקפה, מאיזה צד שיהיה ומאיזו רוחות שתנשבנה, להיהדות החיה ולתקותיה בעתיד, להציוניות ולמטרותיה הקרובות או גם הרחוקות, אז מיד הוא מתעורר בכל עוזו וגם הדרו לפגוש את האויב הגלוי, או אשר שם סתר פנים לו, אז מיד הוא מתקומם להריע עליו ולהכריעו בעוד מועד. אמנם לא תמיד שם היא הסכנה במקום שהוא מרגישה, אבל עלינו להודות כי כמה וכמה פעמים היה לוין הראשון להכיר ולהרגיש גם מבעד ערפל את הסכנה הנשקפת להיצירה הלאומית החדשה והרכה, לגדולי הציוניות ולנצת מטעיה השתולים בכל כך עמל, בכל כך חרף נפש. וכמה פעמים הרגיש סכנה לאומית, שסופה הגלוי הוכיח על תחלתה הנסתרת, במקום שאחרים, ואפילו הגדולים והטובים שבנו, לא הרגישו מאומה, לא גם חשש קל.

* * *

מתבונן אני על שמריה לוין מקרוב ומרחוק. ובוחר אני בכל פעם זוית־השקפה אחרת, למען אראהו ואשיגהו מצדדים שונים. והנה פעם

יתגלה לפני, על פי מזגו, רוחו וכל מהותו הפנימית, כאיש שנברא לעמוד בראש מרידה לאומית, כלוחם שנוצר לפתוח תקופת מהפכה בסדרי חיינו ובמושגינו הדלים, ירושת הגלות הארוכה, ומקומו יכירנו רק בין העוקרים זמורות זר, בין מכלי הקוצים מכרמנו. נדמה לי אז שאין כחו אלא בעקירה והריסה ואין הוא מסוגל כלל למלאכת הזריעה הלאטית, החשאית, למלאכת הנטיעה הדורשת סבלנות וזהירות יתירה. ואם יש בדרכיו גרעיני תחיה אז על כנפי סערה חזקה הוא נושאם. נדמה לי כי הוא בונה רק בשעה שהוא הורס ונוטע רק בשעה שהוא עוקר.

ויש שאני רואה את לוין, והנה הוא מלא חלומות ודמיונות וגעגועים של הוזה, של משורר וגם של איש המדע; ואז נדמה לי שרק במקרה, שלא במתכוין, נדחף לשדה המערכה, בשורות הלוחמים, הלוחמים בקול תרועה ובכלי־תותח כבדים. נדמה לי כי מקומו יכירנו בהיכל השירה*) או באהל המדע, ורק סערת התקופה, תקופת תחיתנו, עקרה אותו ממקומו הנכון, השליכה את הנבל מידו ונתנה לו „חרב גבורים", ותחת גוילים עתיקים — מגלת חיינו הכתובה דם ואש.

אולם מכל הזויות, שאני מסתכל בו הנני מכיר בו אדם הבז לקטנות. חכמת המסכן בזויה עליו, מפני שהוא מוצא בה דקדוקי עניות. ואין דבר השנוא לנפשו כמו דקדוקי עניות.

* * *

הד"ר שמריה לוין היה במשך שנות עבודתו הלאומית לחביב האומה. לכל ארץ שהוא בא הוא מלהיב את הרוחות של קהל שומעיו. בין מעריציו אתם מוצאים גם חרדים קיצוניים וגם ראַדיקאַלים קיצוניים, משכילים, סופרים ומלומדים וגם ההמון הפשוט.

אי אפשר להקהל העברי — יהיה הקהל הזה מורכב מאיזה יסודות שיהיו — לשמוע את נאומיו של הד"ר לוין מבלי אשר יתפעל ויתלהב. איפה, מתי ועל מה שהוא נואם הוא תמיד מקוריי. לא תמיד הוא צודק,

---

*) בהיות לוין, אם אין אני שוגה, נער בן ט"ו שנה כבר פרסם בדפוס ספר־שירים קטן.

לא תמיד הוא הגיוני עד הקצה ולא תמיד נקודת־השקפתו היא הנכונה. אבל תמיד הוא חריף, עשיר־הרות ועז־המזג.

במה צפון סוד קסמו, במה כחו המיוחד לחשמל את שומעיו, ולפעמים גם את קוראיו? — בנשמתו העברית העשירה, באופנו המיוחד להרגיש ולחשוב, אופן הכי עברי, ובמזגו החי. ועל כל מה שהוא כותב, ועל כל מה שהוא נואם טבוע החותם העברי הלאומי בטהרתו. הגאון של עם שלם בעל קולטורה עולמית מצא בו את הבטוי הנמרץ.

בהיותו בקי בספרותנו העתיקה, ביחוד בחלקי האגדה והדרש, הוא נושא בקרבו מסורה תרבותית, בת אלפי שנה — אבל יחד עם זה הוא נושא בקרבו את גרעיני החיים של עתידנו הלאומי, את התקוות והחלומות הנשגבים של בחירי אומתנו בכל דור ודור. בכל מה שהוא חושב ומרגיש, בכל מה שהוא נואם וכותב אנו שומעים את הד העבר הרחוק ואת הד שירת העתיד שלנו, שירת עם חי ויוצר ערכים חדשים על אדמת אבותינו.

יש ספרים ומאמרים נגד ההתבוללות הזוללה יותר חריפים, יותר עמוקים ויותר יסודיים מאותם שחבר הד"ר שמריה לוין; יש לוחמים נגד ההתנוולות הלאומית שהם יותר חמושים בכלי זיין המדע, ושהם יותר מסוכנים לה. אך אין איש מסופרינו, בשום שפה, לא הצליח כהד"ר לוין לעשות את ההתבוללות לשחוק וללעג ולגלות יחד עם זה כל זיופיה ותועבותיה. איש מן הסופרים והנואמים לא חונן בחוש־הרגשה כל כך דק וחד שיכיר את רוח הטמיעה בכל צורותיו ובכל עקיפיו, שירית את צידה בכל מחבואיו הנסתרים, אותו החוש הדק והחד שבו חונן הד"ר לוין.

* * *

שמריה לוין הסופר, אז בהיותו רק סופר, הוא בולם את רוחו הסוער והוא מצמצם את כחותיו הגועשים, שוקל את ניביו ושומר את נמוסי הספרות המקובלים. וכך אנו רואים אותו ב„השקפותיו". אך שם, דוקא שם, במקום שהוא יוצא מן הגדר, במקום שהוא מרשה לברקי רוחו לשחק מעט — שם הוא יפה, שם הוא חזק ושם הוא כמעט יחיד במינו.

גם במה שכתב הד"ר לוין עד כה היה די לסופר אחר לקנות לו שם תפארת ולעמוד בין בחירי השורה הראשונה של הסופרים העברים. אולם לא נצדק אם נשפוט את לוין הסופר רק על פי מה שפרסם עד כה בדפוס. היודע את לוין מקרוב הוא גם יודע מה שהיה צריך סופרנו זה לכתוב וגם מה שהיה ביכלתו לכתוב, לולא עבודתו הצבורית והלאומית. הוא בעצמו, אף כי איננו עוד צעיר לימים — כמה שלא יהיה זר הדבר — לא גלה עד את כחו הספרותי ואת האפשריות הספרותיות העצומות המונחות בעצם כשרונותיו.

דומה אני לפעמים — בשעה שאני קורא את אחד המאמרים השכיחים של לוין — כי רק קרן אחת, — לכל היותר: קרנים אחדות, — האציל מרוחו הכביר להספרות העברית. בכל אופן עוד לא השתאב בה. לא נתן לה כל כחותיו וכשרונותיו.

אין אני אוהב במדה מרובה את לוין הסופר באותם ממאמריו שהוא בא אלינו בתור מסכים לדעותיהם של אחרים, או בתור משקיף אוביקטיבי, בשעה שהוא חלק יותר מחד. לא את לוין המסכים הנני אוהב, כי אם את לוין החולק, הזועם, הסותר והמפצל את גרעיני האמת מקליפתם הקשה. אוהב אני את לוין הסופר בשעה שהוא מזדקף במלוא קומתו ותובע בכל פה את עלבון רוחנו מידי מחלליו ואת קדושת שאיפתנו הציונית מידי מטמאיה.

* * *

לוין שבעל פה ולוין שבכתב. בשעה שלוין נואם ברבים, אם השעה היא שעת התעוררות לו, אז הוא מבריק ברקים, מצליף על פנינו זרם של רעיונות, אז הוא מפתיע אותנו בפתגמים שנונים, אז הוא מזהיר בפרודוכסים מחודדים, מצית את הלבבות והרוחות. אין הוא מבקש אסמכתות, ראיות והוכחות לחזק ולבסס את הנחותיו שבעל פה, את מוסרו ותוכחתו. כל זה אינם ענין לנואם, לצופה, למוכיח ולחוזה. כל זאת היא מלאכה פשוטה לחוקרים, לנקרנים ולשקדנים.

לוין אינו בא אלינו במסקנות מפרי חקירותיו, מפרי שקידתו. הוא מקדים את הדור במחשבתו, הוא קופץ בראש בהנחה, בהשערה חדשה שבאו לו על ידי הרגשה דקה. אלה הן פרי יצירתו הפנימית, יצירה

של נפש עברית שהיא מקושרה באלפי נימים בנפשותיהם הגדולות של דורותינו מקדם. הוא מניח להשקדנים, לבעלי המלאכה המדעית לבקש את היסוד והבסיס לרעיונותיו המפתיעים שנוצצו במוחו.

לוין הסופר הוא ארי בסוגר. הוא בעצמו בוחר לו את הסוגר ומגיח אל תוכו ברצונו הטוב. הסוגר שהוא בוחר לו אמנם נאה הוא, אבל בכל זאת הנהו סוגר. לוין הסופר עושה לו בעצמו גדרים. גבול הוא עושה לרוחו הלוהט. מתיצב הוא בשורת הסופרים, שהוא חושבם לרבותיו או לחבריו בדעת, ועל פי רוב איננו יוצא מדופן זה המסומן כל צרכו. רק לפעמים קשה עליו ללכת פסיעה בפסיעה עם כל הסופרים החלוצים שבמחננו, ואז הוא מעביר את מכס רעיונותיו המיוחדים לו לבדו מעל לגבול. וכמה נאה וכמה חזק הוא לוין הסופר בתור מעביר־מכס כזה. לפעמים צר לו להסתובב בסוגר אשר בחר לו ואז יז קצפו, קצף מחשבותיו, מבעד הסריגות.

דוגמאות מעין זה ימצא הקורא גם בההשקפות הפתוחות לפניו בספר זה.

ולוין הסופר, כמו לוין הנואם והמטיף, רואה בהיהדות חזות הכל והוא מרגיש את עתידה הגדול של תורת ישראל, אם ישוב לאדמתו ויהיה עומד ברשות עצמו. כל מלה חדשה וכל גאולה חדשה, גם לכל האנושות, עתידות לצאת רק מציון המתחדשה.

לוין הסופר הביא אמנם מבתי־מדרשיהם את דרכי החקירה המדעית, את מכשירי הספרות הכללית ויודע הוא להסתיע, בשעת הצורך, בדברי חכמיהם ומסקנותיהם, אם מתאימים הם לרוחו ולהלך הגיונותיו. אבל לא האמת המדעית, האמת היבשה, האמת המופשטה, עיקר לו, כי אם האמת שבלב, האמת של ההרגשה הפנימית. ואם יש לו צורך במאמריו להסביר אמתיות מדעיות, מסקנות פסיכולוגיות, צבוריות או אישיות, אז משמשים לו עזר גם דברים פשוטים, גם שיחות מצויות ומשלי עם. אל כל אשר ישא עין הוא רואה סמל חי ובולט למחשבתו האצילית. בכל אשר הוא פונה הוא פוגש משלים ודוגמאות מן המציאות. כל העולם פירוש הוא לו לחזיונות רוחו, לכל ההומה ותוסס בנפשו פנימה. על כן בבואו לתאר איזה דבר עיוני, או לחרצות את אחד המאורעות

החשובים לא ירחיק עדותו. כל אשר מסביב לו עד הוא ונותן תוקף לפסק דינו הספרותי. אין הוא גובה את עדותם של דברים זרים לו. כל הדברים והענינים אשר הוא נוגע בהם, אם גם רק בדרך הלוכו או מעופו, כבר קרובים הם לו. אינם נתבעים, והם נותנים את עדותם מעצמם לאשר ולאַמת את הקטגוריה או הסנגוריה שלו. פשטן הוא גם בכתבו או בדברו על ענינים העומדים ברומו של עולם. לכל הנחה עיונית יש לו ציור חי ודמיון מעוגל ומלוטש. עשיר הוא בצבעים וגונים, בקולות וצלילים הן בתור סופר והן בתור נואם. להכל יש לו בטוי, ואין לו צורך ברמזים. הבהירות היא אחת מסגולות נפשו. וגם אם רוצה אתה לטעות בדבריו שבכתב — אין אתה יכול. בהירות זו היא מתנת אלהים לבחיריו.

* * *

בתור עסקן לאומי ולוחם ציוני כבר הבליט הד"ר לוין את צורתו בכל קויה היסודיים. ביחוד גלה את אישיותו הנמרצה במלחמתו בעד השפה העברית נגד מנהיגי העזרה בגרמניה (בשנת תרע"ג). מלחמתו זו ראויה להכתב באותיות זהב על לוחות דברי מלחמת הרוח בישראל.

בשעת מלחמתו זו נראה לנו באופן בהיר ומבליט גיוס כחותיו העצומים של האדם הנפלא הזה. נדמה לנו אז כי לגיון שלם של לוחמים עזי נפש התאחדו באיש הזה, באיש אחד לבד. מעיר לעיר, ממדינה למדינה נדד, הלך הד"ר לוין, באותם הימים, לנאום, להטיף, להוכיח ולהכריע ולנצח את הלוחמים נגד שפתנו הלאומית, למען תירש השפה האשכנזית את מקומה בהפוליטכניקום. ובכל מקום שבא הד"ר לוין הקהיל קהלות ברבים וגם ראשי המתבוללים, מורי האוניברסיטאות ומנהיגי מפלגות מדיניות, באו לשמוע את דבריו „החוצבים להבות אש" — וגם אותם לקח שבי. רבים מהם לא עמדו, לכל הפחות באותו מעמד, בפני שטף דבריו הנמרצים ובפני עוז הוכחותיו ורשפי מחשבתו הלאומית. נדמה לנו אז כי גם להשפה העברית עמד בר־כוכבא שלה.

בימי המלחמה ההם היה לוין משתמש בנאומיו בכל כלי נשק הרוח. זרם של רעיונות חדשים ושל ניבי חוזים שטף מפיו, וילהיב את הרוחות ויגביר את הידים הרפות. ונפלאות עשה במלחמתו זו.

עוד אז היטיב לראות, כי המלחמה נגד הלשון העברית בהמוסד המדעי הראשון, שהיה צריך להבנות בארץ ישראל, אותה המלחמה שהתעוררה שהתלקחה מצד מנהיגי היהדות בגרמניה, — כי מלחמה זו היתה ערוכה ומכוונה נגד עתידותינו על אדמת אבותינו ונגד נשמתנו הלאומית.

שמריה לוין ראה מראש, שאם ינצחו מתנגדי הלשון העברית, שבקשו לפלס נתיב להרות הגרמני בארץ ישראל המתחדשת, אז ישקו רעל את שרשי התחיה העברית, את שרשי הישוב העברי על אדמת אבותינו.

במסירת נפש, בגאון רוח ובמרץ מפליא נלחם לוין עד כי נצח. והנצחון שנחל הוא נצחון רוח תחיתנו.

ורק היום נוכל לערוך כמו את כל כובד מלחמתו זו, את כל גודל חשיבותה, את תולדותיה בהוה ואת תולדות תולדותיה בעתיד. זו היתה הגנה על שרש חיינו הלאומיים. זה היה הלקח ההיסטורי הראשון לכל המתנגדים להתחיה המלאה של הלשון העברית בארץ העברים. וקנאותו הקיצונית של לוין בכל הנוגע להרות העברי היא שעמדה לו במלחמה זו, והיא גם שעמדה לאבותינו בפני כל רודפי נפשנו להציל את רוח אומתנו העתיקה מכליון.

* * *

יש לו להד"ר לוין, כמו לכל אדם מצוין, ריתמוס מיוחד בנאומיו וגם בכתביו הספרותיים. בתור נואם, מנהיג ועסקן לאומי וציוני מצטיין הוא בריתמוס של רוח סערה, של גלי ים המתנשאים ורודפים זה את זה. שונה הוא הריתמוס שלו בספרות. בספרות הוא יותר מתון ושקט; ויש שהריתמוס שלו בתור סופר הוא נוזל כשמן. אך זה הוא לעתים רחוקות.

על ההשקפות הנתונות בספר זה שפוכה רוח שלוה, רוח של כח עצור המכיר את ערכו. אמנם גם במאמריו אלה רעיונו עושה לפעמים קפיצה פתאומית, כמו שהם מפליאים במקומות ידועים בהברקה מרעישת. אך בכלל וברובי מקומותיהם הם מעידים שמחברם יודע גם לכבוש את רוחו הסוער, כי יודע הוא לשמור את מנוחת נפשו ואצילות רוחו גם

בשעה שהוא מבטל בתכלית הבטול את זרמי החיים המתנגדים להזרם הלאומי, לשאיפת התחיה. ברות שקטה, ולפעמים כאלו לאחר יד, הוא מסיר את העטרות מעל ראשי מנהיגים המוליכים את העם בתהו לא דרך. ויש שהוא מבליע בנעימה בין שורות מעטות בקרת מרה וחריפה, שלא כל הקוראים מרגישים בה. והא לכם דוגמה קטנה:

„התובבים מדי דברם במנהיגיהם הזכירו ביראת הרוממות את שמותיהם של קלישר, הס, סמולנסקין, פינסקר ועוד. והציונים החדשים הסתפקו אך בשם אחד של הד"ר הרצל, והשם הזה היה שקול בעיניהם כנגד כל השמות הנזכרים. כך היה יחסם של הציונים החדשים בשנה הראשונה והשניה אחרי הקונגרס הראשון. היחס לא עמד בעינו, כי אם נשתנה בשתי השנים האחרונות.

„וצריך לומר לכבוד מנהיג הציוניות, כי השנוי הזה בא לא לרגל התפתחות הבנתם של הציונים החדשים, כי אם לרגל התפתחות השקפותיו של המנהיג בעצמו, לרגל התפתחות הכרתו הפנימית, שהוא אינו י ו צ ר הציוניות כי אם מ ת ר ג מ ה , כי הוא תרגמה לשפה שאחינו המערבים ורבים מהמזרחים... נזקקים לה. אמת כי גם אחרים, ובתוכם גם הד"ר פינסקר, כתבו אשכנזית, אבל יכולים אנו לכתוב אשכנזית בעד יהודי אשכנז, ובכל זאת לא יבינו את שפתנו. „אויטועמאנציפציון" — השתחררות מאליה — זהו מושג דק ומובן רק לבן חורין, לא כן „מדינת־היהודים" — מושג יותר קל ופשוט ונוח להקלט גם במוחו של עבד נרצע, ומפני שבכלל מרובים הם העבדים מבני חורין, לכן עברה מחברתו של פינסקר ולא השאירה רושם כי אם במוחם של יחידי סגולה, ומחברתו של הרצל הטילה סער בבצתם של אחינו המערבים... כך היא תכונתן של עיני בשר: לראות לרוחב רב יותר מאשר לעומק, ולמוד כל תנועה אך לפי היקפה... את השם „מדינת־היהודים" לקחתי רק לדוגמא, להראות איך מתרגמים לפעמים

משפה אחת לשפה זו עצמה וקונים עולם שלם על ידי התרגום״ („בימי המעבר״ 1).

כמה חלקים ונוחים הם הדברים הללו, וכמה יפה הוא החדוש הספרותי — אמת לכשעצמה — ש„לפעמים מתרגמים משפה אחת לשפה זו עצמה וקונים עולם שלם על ידי התרגום״, אבל לוין שבא לספר בשבחו של הרצל מבטל בדבריו החלקים והרכים האלה את כל ערכה המיוחד של „מדינת־היהודים״ וערכו של יוצרה. אין כונתי בזה להגן על הרצל יוצר הציוניות המדינית ולהראות את הערכים החדשים של ספרו הנזכר. רציתי בזה רק להראות עד כמה אמן הוא הד״ר לוין להמית בנשיקת־עטו גם יצירה ספרותית־מדינית, הנפלאה במינה. כי מה היא יצירה זו — שיצרה תקופה חדשה בחיינו ? — היא אינה אלא רק תרגום משפה אחת לשפה זו עצמה !

היופי והרוך שבמשפט קצר זה ממתיקים את המרירות שבו.

בספר „בימי המעבר״ הננו רואים את התפתחות חיינו הלאומיים במשך עשרים השנה האחרונות ואנו רואים בו גם את התפתחותו של מחברו.

יש דברים בספר זה שהד״ר לוין מגין עליהם בחלקת לשונו וביושר הגיוני, או שהוא מצדד בזכותם, והוא בעצמו חזר אחרי כן מהם. למשל : במאמרו „עבודה ופרסום״ הוא מתנגד להכנסת העבודה הקולטורית להפרוגרמה הציונית. ועתה הוא, הד״ר לוין, בעצמו בעד זה ובכל תוקף. הוא השפיע במדה מרובה על התפתחותה של הציוניות, לעומק ולרוחב, והוא מושפע גם מהתפתחותה. רוחו הוא חי יותר מדי כי יוכל לקפוא בנקודה אחת לא יזוז ממנה.

כך אנו רואים בספר זה עצמו, שהד״ר לוין שנה את דעתו ויחוסו, ברבות השנים, בנוגע להד״ר הרצל. אחרי אשר פרסם אחד העם בקרת חריפה ושלילית על הספר „אַלטניילאַנד״ של הרצל יצא לוין, שהוא אחד המעריצים הנלהבים של סופרנו הגדול בעל „על פרשת דרכים״, להגן על יצירתו ושטתו של החולם והלוחם הלאומי.

למען יוכח הקורא עד היכן מגיע כחו של הד"ר לוין לבטא את האמת המרה שבלבו בסגנון יפה, בדברים פשוטים וחודרים אל הלב והמות הנני להביא רק שורות אחדות מ„מכתבו הגלוי לאחד העם":

„הירצל בונה ואתה סותר. הירצל כותב „רומאן" בן שמ"ר עמודים אתה כותב „ילקוט קטן" בן י"ב עמודים ומהרס את כל בנינו של הרצל ממסד ועד הטפחות, מבלי השאיר אריח על גב אריח ולבנה על גב לבנה. הדבר הזה כשהוא לעצמו איננו מעיד על יתרון כחו או כשרונו של הסותר על הבונה".
("הבנין והסתירה")

ועד כמה חריף הוא לוין בהגנתו על הבנין נגד הסתירה, ועד כמה הוא יודע להביע את יתרון הבנין על הסתירה באופן ובסגנון המיוחדים לו יעידו נא דבריו אלה:

„לו תפצנו למשל, היום להרוס את מגדלו של עופל, המתנוסס ברום גבהו ומתגאה על כל סביביו, לא היינו דורשים למלאכתנו זאת יותר מעשירית שבעשירית העת שבלע בנינו של המגדל הזה, ובכל זאת צריכים אנו להודות שאיפל היה מהבנאים היותר מצוינים שבעולם. נשער נא הלאה בנפשנו, כי בנאי אחד מומחה ובקי שעסק כל ימיו בבנין בתי מדרש ואוניברסיטאות נגש אל מגדלו של איפל ומודד אותו בקנה המדה של הבנינים שהוא עסק בהם כל ימי חייו. הבנאי הזה מוצא, כי המגדל כולו מראשו ועד סופו אינו אלא מגרעת אחת גדולה: מגדל, שגבהו עולה עד לשלש מאות מיטרים ואין בו מקום אף לקתדרא אחת! ומהיות שאי אפשר להכשיר אף חלק ידוע ממנו לבית מדרש, אין לו תקנה אלא בהריסה גמורה, אז ישאר לכל הפחות חבל האדמה שנבנה עליו המגדל ויהיה מקום פנוי לבנין אחר". (שם).

אלו קראתי את השורות האלה ושם המחבר לא היה חתום עליהן, מיד הייתי יודע שמעטו של בעל „בימי המעבר" יצאו. לוין שכל כך גדול בחו בסתירה ועקירה, כמה ואיך יודע הוא להטעים ולהסביר את יתרון הבנין על הסתירה!

יש אמנם ב„בימי המעבר" המונחים לפנינו גם דברים שבשעה זו אין להם ערך חיובי ותיוני, כי כבר ירדו מעל הפרק, אף כי בשעתם הרעישו עולמות. אבל גם הדברים האלה נקראים בספר זה בנעימה מצד סגנונם המצוין ומצד המחשבות והסקירות הצפונות בהם.

יש דברים והשקפות בספר זה שהמחבר העמיקם אחרי כן הרבה יותר, או שהיה מנסחם היום, אולי, באופן אחר, בכל זאת יש ערך ספרותי ותרבותי גדול לכל המאמרים שנכנסו בקובץ זה (שהמחבר לא רצה לעשות בהם אף תקונים קלים, לבל ישנה ויזייף את דעותיו והשקפותיו כמו שיצאו מעטו בפעם הראשונה, כל מאמר בזמנו ובשעתו), יען כי בבואם מקובצים במקום אחד המה נותנים לנו ציור שלם מהתפתחותם של הדעות והמעשים בעולמנו העברי וממהלך המחשבות ומלחמת המפלגות, ומלחמת הסיעות בתוך המפלגות עצמן, באותן שתי עשרות השנים שבהן נכתבו המאמרים הללו.

הד"ר לוין עמד בעצמו בתוך המחנה, במערכת מלחמת הדעות וההשקפות בישראל, ולפעמים היה גם הוא בעצמו בין אוסרי המלחמה, על כן יש לדבריו, הצרורים בספר זה, ערך מיוחד. ולא רק הקורא המצוי יקראם בעונג רב ובתועלת לא מעטה, כי אם גם סופרי תולדות הציוניות והתחיה העברית בתקופת צמיחתן וגדולן ימצאו חפץ רב וחומר לא מעט בספר זה.

וגם אלה שקראו את המאמרים הבאים בקובץ זה בעתם, יכולים הם להתענג עליהם כיום אולי הרבה יותר מבעת הכתבם, יען שיכולים אנו לקרוא אותם כיום במנוחת נפש, כי כבר שקטו אותן הרוחות הסוערות שתוללום. יש בהשקפות אלה סקירות חדות, נוקבות ויורדות עד תהום הדברים. יש בהן הערות, גם בדרך אגב, המצטיינות בעמקן ויפין. דוגמא קטנה:

„ותחת היותנו בעלי ידיעה קצרה ומדברים גבוהה גבוהה על האנושיות הרחבה, נהפך לבעלי דעה רחבה להבין את עומקה של הלאומית הצרה." („בימי המעבר" 4.)

במאמרו „העם" הביע הד"ר לוין באופן כל כך מקורי ובסגנון כל כך יפה ומלא חיים את תצמית דעתו העמוקה, שיש בה גם חדושים רבים, על דבר „שאלת העם". הרעיונות המזהירים המובעים במאמר זה יש להם,

מלבד ערכם הקיים לדורות, חשיבות מיוחדה וערך ממשי דוקא כיום בשעה שאנו מוכרחים ומחויבים לפתור את „שאלת העם", באותו מובן ובאותה הטעמה שהמחבר נותן לה, הלכה למעשה. היופי של צורת המאמר והרצאתו המצומצמת מתחרים עם עומק תכנו.

מאמרו „החיים" הוא מלא שירה, שירת הפגעים של חיים. וכמה אמת פסיכולוגית יש בשירת־פגעים זו! ומה נוראה היא האנחה הנשמעת מתוכה, אנחת לב אדם, אנחת לב עברי, שחדר לתוך מעמקי החיים ותהומותיהם המכוסים ערפל.

ומה עזה היא המחאה שנשמעת מתוך שירה זו, המחאה נגד החיה שבאדם, נגד שונאינו בנפש, נגד מורי היחפים רוצחינו ונגד כל אותן תנחומות שוא, שאנו מתנחמים בהן בגלות!

במאמרו „האסטניסים שלנו" מתיצב לוין על יד מרחיבי הלשון העברית, על יד המתחדשים מחיי שפתנו הלאומית. תשובתו לפפרקוביץ הבלשן היא תשובה כהלכה, קצרה, חריפה ויפה. ומה יפה היא הסטירה בסוף המאמר (סתירה לוינית): „יכתוב נא (הבלשן פפרקוביץ המבקש חסרונות ושגיאות בלשונם העברית של סופרי זמננו) את הבקרת שלו בעברית, ואז יהיה הוא הסופר ואנחנו המבקרים".

במאמרו „תשובה חלקית" כמו במאמרו „מעבר לגבול" הכניס הד"ר לוין ראשו בין הרצל ונורדוי מצד אחד ובין אחד העם מצד השני. ועינו של המחבר נשארה בהירה ובלתי משוחדה בקרב האבק הרב שהעלו אז הסופרים, בשפות שונות, על ידי פולמוס הקולמוס, אותם הסופרים שיצאו אז ללחום על צד האחד או השני. בדעה צלולה, בסקירה חדה, בהגין ישר וברגש הבא מתוך אהבת האמת שפך אז הד"ר לוין אור רב על כל ענין המחלוקת שהתפרצה בין המנהיג הרוחני, אחד העם, ובין המנהיגים של הציוניות המדינית, הרצל ונורדוי. אין הד"ר לוין חולק כבוד לרב, לאחד העם, ואינו מפריז על מדתו, אבל גם אינו פוחת מכבודו של יוצר הציוניות המדינית. לוין מכיר את ערכה של הציוניות המדינית ושל ההסתדרות הציונית, אבל יחד עם זה גם את התנועה של הקולטורה העברית ואת תביעותיה הצודקות בתוך המחנה שלנו. הוא מגלה במאמריו אלה את המזרחי (במובן: בן המזרח) וגם את המערבי שבו. הוא למד

בשני בתי המדרשים, גם של שם וגם של יפת. וכמה בהירים ומדודים דבריו!

מאוד הייתי חפץ להביא דוגמאות מספר „בימי המעבר" — המצטיין ככל אשר כתב הד"ר לוין ביופי השפה העברית, ברעננותה ועשירותה, בדיוקה וקלותה — המעידות גם על חריפותו הלשונית והמחשבית כמו על בטויו וחדודיו המוצלחים, אבל הרי הספר בעצמו פתוח לפניכם, הקוראים, ואותם תמצאו על כל דף ודף.

ראובן בריינין.

ניו־יורק, בחודש כסלו תרע"ט.

תֹּכֶן.

בימי המעבר.

בימי המעבר.

I

(המפלגות בהציוניות. החובבים הישנים, הציונים החדשים, החרדים והצעירים. הפרקציה הצעירה. הסבות שהולידו אותה. בלבול המושגים באספת הצעירים. אגודה או פרקציה. — חברת מפיצי השכלה בין יהודי רוסיה. ראשי הועד בפטרבורג ואודיסא. מלחמת הקיום בין הישן ובין החדש).

רבים אומרים, כי אין בין הציוניות החדשה ובין „חבת ציון" הישנה אלא שנוי השם בלבד, וביחוד אוחזים בהשקפה זאת אלה מהציונים שכבר היו מושבעים ועומדים לחבת ציון עוד שנים רבות לפני הולד הקונגרס. האנשים האלה לא הרגישו כל תמורה או שנוי בהלך דעותיהם. ב„מדינת היהודים" לא מצאו אף מלה אחת, שהיו יכולים לאמר: ראה, זה חדש הוא, ובמה שנוגע לפעולותיהם הממשיות לא נפסק החוט המאחד אותן מראשית צמיחת רעיון התחיה בשנות השמונים למאה העברה עד תקופת הקונגרסים, ועד בכלל. אמת, כבר יצא הקונגרס הראשון במחאה נגד שטת ההתישבות ההדרגית בארץ ישראל, אבל בזה ראו חובבי ציון הישנים רק דבר נגד השטה, נגד אופן ההתישבות ותו לא, והיה בשובם לביתם ובקרבם איש איש לעבודתו, שכחו את המחאה והוסיפו לעבוד גם בעד קיום המושבות שכבר נוסדו, בעד שכלול הפועלים וכדומה, לא בתור ציונים מדיניים, כי אם בתור „חובבי ציון", על חשבונה של „חבת ציון" הישנה. ביתר השאלות, שכבר מצאו פתרונן — לכל הפחות העיוני — ב„חבת ציון" הישנה, לא עסק הקונגרס כלל וכלל, ואם נגע בהן מבלי משים, אך אגב אורחא, לא

בא לידי החלטות מסוימות, ואם כן נשאר כר נרחב לעבודת הציונים־החובבים כמו שהיה, מבלי שנוסף עליו דבר מה ומבלי שנגרע ממנו. עוד גם זאת. על פי רוב קשה לאדם שחי על עבודתו בעד הצבור או הכלל במשך עשרות שנים רצופות, ושעבודתו זאת היתה לעצם מעצמו, לקום בבוקר לא עבות אחד, לרגל קריאה חדשה, ולחוש את עצמו בבחינת ילד הלומד בפעם הראשונה את ה„אני מאמין" שלו, ומה גם בבחינת תינוק המתרגל לעשות צעדיו הראשונים. מטעם הזה לא חפצו העובדים הישנים לראות כל שנוי ביו חבת ציון שלהם לציונותם, בשום אופן לא חפצו לקצר את „סך הכל" של עבודתם ולקבל עליהם את ה„פרט" החדש: „למנין שאנו מונין בבזיל". בטעם הזה, כאשר נראה הלאה, נוכל למצוא תירוץ מספיק לשאלות רבות, שמבלעדיו קשה לנו למצוא להן פתרונים. כן התיחסו החובבים הישנים — מלבד אחדים יוצאים מן הכלל — אל הציוניות מראשית התפתחותה, ואצל הרוב מהם נשאר היחס הזה בתקפו עד היום. אבל לא מחובבים הישנים בלבד נבנתה הציוניות; אדרבא, אם נמוד את הציוניות לפי מספר הציונים, נראה, כי החובבים הישנים המה אך המעט במחנה הציונים. הציוניות קבלה לתוכה מיד אחרי הולדה בני כתות שונות, ובמשך חמשת שנות התפתחותה כבר הגיעה להקיף חלק גדול מעמנו. נראה נא איפוא ונתבונן, איך התיחסו בני המפלגות האחרות השונות אל הציוניות החדשה. כמדומה לי, לא נחטא נגד האמת אם נאמר, כי קריאתו של הרצל הטילה רעש גדול במחנה ישראל בכללו, וכי הקריאה הזאת בראה ציונים רבים חדשים לגמרי. אנשים שמעולם לא ידעו מאומה ולא שמעו על דבר חבת ציון הישנה, אנשים שלא שערו בנפשם, כי מלבד שווי־הזכיות או התבוללות גמורה — מיתה על ידי נשיקה — ישנו עוד פתרון אחד לשאלת היהודים, שכבר עסקו בו רבים הן בספרות והן בחיים — אנשים כאלה, רואים אנחנו אותם לוקחים כבר חלק באספה הבזילאית הראשונה, משתתפים בעבודת הקונגרס ונשבעים שבועת אמונים לדגל הציוני. האנשים האלה היו הצד שכנגד להחובבים הישנים ביחוסם להציוניות. בשעה

שהחובבים מלפנים לא חפצו לותר על זכותם, זכות אזרח, בתנועה הציונית, שהיא בעצמה היתה להם אך מעין „המשך" של התנועה הישנה, עמלו הציונים החדשים לבטל את כל עבודת החובבים עד תקופת הקונגרסים כעפרא דארעא. המה לא יכלו להסכים, כי במחנה ציונים יהיו אזרחים וגרים: או כולנו אזרחים, או כולנו גרים. הקיצונים שבהם נסו גם להוכיח, כי חבת ציון הישנה לא לבד שלא השפיעה על הציוניות ולא האצילה עליה מרוחה, אלא שגם הזיקה לעצם הרעיון של תחית עם ישראל, כי בזבזה כחות החובבים בדברים של מה בכך, שמהם לא תצמח לעולם תשועת ישראל. החובבים, מדי דברם במנהיגיהם, הזכירו ביראת הרוממות את שמותיהם של קלישר, הס, סמולנסקין, פינסקר ועוד, והציונים החדשים הסתפקו אך בשם אחד של הד"ר הרצל, והשם הזה היה שקול בעיניהם כנגד כל השמות הנזכרים. כך היה יחוסם של הציונים החדשים בשנה הראשונה והשניה אחר הקונגרס הראשון. היחס הזה לא עמד בעינו, כי אם נשתנה בשתי השנים האחרונות, וצריך לאמר לכבוד מנהיג הציוניות, כי השנוי הזה בא לא לרגל התפתחות הבנתם של הציונים החדשים, כי אם לרגל התפתחות השקפותיו של המנהיג בעצמו, לרגל התפתחות הכרתו הפנימית, שהוא איננו יוצר הציוניות, כי אם מ ת ר ג מ ה, כי הוא תרגמה לשפה שאחינו המערבים ורבים מהמזרחים, הדומים כמעט בכל השקפותיהם על היהדות ועל שאלת היהדות להמערבים, נזקקים לה. אמת כי גם אחרים, ובתוכם גם הד"ר פינסקר, כתבו אשכנזית, אבל יכולים אנו לכתוב אשכנזית בעד יהודי אשכנז, ובכל זאת לא יבינו את שפתנו. autoemancipation — השתחררות מאליה — זהו מושג דק ומובן רק לבן חורין, לא כן „מדינת היהודים" — מושג יותר קל ופשוט ונוח להקלט גם במחו של עבד נרצע, ומפני שבכלל מרובים הם העבדים מבני חורין, לכן עברה מחברתו של פינסקר ולא השאירה רושם כי אם במוחם של יחידי סגולה, ומחברתו של הרצל הטילה סער בבצתם של אחינו המערבים. אמת, שרושם הראשונה היה עמוק וחודר, ורושם השניה היה אך שטחי, אבל כך היא תכונתן של עיני

בשר: לראות לרוחב רב יותר מאשר לעומק, ולמוד כל תנועה אך לפי היקפה. אינני רוצה לאמר בזה, כי רק שם המחברת הוא שגרם לפרסומו של הרצל. את השם „מדינת היהודים" לקחתי רק לדוגמא, להראות איך מתרגמים לפעמים משפה אחת לשפה זו עצמה וקונים עולם שלם על ידי התרגום. מעל במת הקונגרס החמישי השמיע מנהג הציונים בכבודו ובעצמו, בעשותו „הזכרה" לנשמתו של האדם הגדול, הדר פינסקר, כי לה„אויטועמנציפציון" משפט הבכורה על כל יתר הספרים שיצאו אחרי כן לאור, העוסקים בפתרון שאלת היהודים. איני יודע איך קבלו הציונים החדשים את גילוי דעתו זה של מנהיגם, אבל ה„ישנים " ראו בזה — ובצדק — נצחון חדש.

אלה הן שתי המפלגות הראשיות שנכנסו תחת כנפי הציוניות. בני המפלגות האלה לא התאוננו — מלבד בפרטים היוצאים מן הכלל — לא על הציוניות ולא על מנהיגה. ה„ישנים" לא הספיקו את עבודתם הקודמת ולא תבעו מאת הציוניות יותר ממה שהיא יכולה לתת ונותנת להם, וה„חדשים" לא תבעו מאת החיים יותר ממה שנותנת להם הציוניות. בזאת הודו אלו ואלו, שהציוניות תוכל להתפאר במנהיגה, שלמנהיג ועסקן כזה יש המשפט לעמוד בראש תנועה עממית ולהיות המשפיע הראשי עליה.

הנני עובר בשתיקה על הציונים ה„רוחנים" ועל התיחסם להציוניות, מפני שה„רוחנים" בכללם לא נכנסו להאורגניזציה הציונית. המה לא מצאו קורת רוח בחבת ציון הישנה בתמונתה שקבלה במשך השנים האחרונות לפני תקופת הקונגרסים, ולא יכלו לשבוע רצון מהציוניות בתמונתה שנתן לה מנהיגה. המה מצאו את „העיקר חסר מן הספר", וכבר ישבו על האספה הבזילאית הראשונה „כאבל בין חתנים". אנשי הרוח באמת שבין הרוחנים, לא נואשו מקוות, כי סוף סוף יירשו המה את הנצחון, ועמלו להשפיע על הציוניות לא מתוכה, כי אם מחוצה לה, כלומר על ידי הספרות, והסופר העתיד, כי יבוא לכתוב תולדות הציוניות, יהיה מוכרח בלי שום ספק להקדיש מקום הגון גם להשפעה החוצית הזאת, אבל הדבר הזה אינו נוגע לעניננו פה.

מלבד המפלגות האמורות לעיל נכנסו להאורגניזציה הציונית עוד שתי מפלגות, גם כן קיצוניות ומתנגדות אשה לרעותה, הלא המה ה„חרדים“ עם הרבנים בראשם מצד אחד, וה„צעירים“, על־פי רוב תלמידי בתי הספר הגבוהים שבחו“ל, מצד השני. בין אלה ואלה נמצאו יחידים, שכבר קנו להם שם בעולם „חבת ציון“ הקודמת, אך ברובם היו פנים חדשות לגמרי. ובזאת נבדלו שתי המפלגות האלה משתי המפלגות הראשונות, העולות עליהן במספר חבריהן, כי בעוד שהראשונות הסתפקו בצורת הציוניות כאשר היא: החובבים לא חשבו לרכוש את הציוניות לעצמם, וה„חדשים“ נכבשו בעצמם לפני הציוניות, — השתדלו החרדים והצעירים להטביע את חותמם המיוחד להם על הציוניות.

מצב הרבנים בכלל התרופף מאד בעת האחרונה. בארצות המערב נהפכו לכלי שרת ממש, לכלי מבטאם של בעלי הכיס, העומדים בראש העדות, ובארצות המזרח השאירו להם אך ד׳ אמות של הלכה, סידורי גטין, עניני טרפות וכדומה. בשעה שהחיים עם כל תביעותיהם צעדו צעדי ענק קדימה, עמדו הרבנים על עמדם, ונמצא שהמנהיגים נשארו מאחרי המנהגים. מצב בלתי טבעי כזה אינו יכול להאריך ימים, והרבנים מרגישים זאת בחושם הטבעי. מטעם הזה מתנגדים הם לכל תנועה חדשה המובילה להשתחררות אמתית. הערר שאינו רואה את רועו לפניו יכול לבוא לידי הכרה גמורה, שאין לו צורך ברועה כלל, והרבנים בהתנגדותם לחבת ציון הקודמת ולהציוניות החדשה, נלחמים הם על נפשם ועל קיומם. אמנם יש רבנים שאהבתם לעמם ושאיפתם לתחיתו גדולות כל כך, עד שמכריעות הנה כל פחד עצמי בלבם. רבנים כאלה הם יחידי סגולה, אבל הרב הבינוני חפץ לצמצם את כל היהדות בחוג כזה, שיהיה הוא המגין היחיד עליה. וראו נא פלא, כי בהתנגדותם לרעיון התחיה נתנו ידם זה לזה הרבנים החרדים במזרח וכהני הריפורם במערב. מפני פחד „האויב“ הכללי, בצורת השאיפה לתחיה, כרתו ביניהם ברית שלום המתנגדים היותר קיצונים. וראו זה הפלא ופלא, כי אלו ואלו השתמשו בכלי מלחמה שווים, אלו

ואלו בדקו בחורין ובסדקין ומצאו, כי השאיפה לתחיה ממשית אסורה לישראל מן התורה, כי מתנגדת היא לדברי הנביאים והמסורת העתיקה. כהני הריפורם בתור מגינים על המסורת העתיקה! —

תשעים אחוזים למאה מ כ ל רבני ישראל ב כ ל ארצות פזוריו הנם עוד עד היום הזה מתנגדים גמורים לרעיון התחיה, ואלה הרבנים — מלבד יחידי סגולה — שנתנו את ידם להאורגניזציה הציונית, נכנסו לתוכה על מנת לשפוך את ממשלתם עליה ברבות הימים ולברוא עוד מקצוע אחד בחיים, ש„ההשגחה על הכשרות" תהי נחוצה לו, לא לטובת עצמם ולהנאתם של הרבנים האלה הם עושים כן, כי אם לטובת הרבנות בכללה, היורדת מטה מטה. מלחמת הקיום נוהגת אצל רבנים כמו אצל כל החברות או המפלגות השונות, ואין להתפלא על זה.

הרבנים האלה בראו את הפרקציה הראשונה במחנה הציונים בקונגרס הרביעי בלונדון. אמת, כי לא נתנו לבריאתם את השם פרקציה, אם מפני שאינם בקיאים בהשמות המלאכותים של הפרלמנטריזמוס, או אולי משום „ובחקותיהם לא תלכו"; אמת, כי תביעותיהם היו אך שליליות: לבלי לתת מעל במת הקונגרס לגעת בעניני הדת, לבלי לדבר על עניני החנוך ולבלי התחתן את ה„קולטורא" שנואת נפשם; אבל כל מי שיש לו עין בוחנת היה יכול לראות, עד היכן הדברים מגיעים, כי בעלי הפרקציה הרבנית מסתפקים לעת־עתה במועט מפני שאין להם עוד מצב איתן כזה, שיתיר להם לבוא בתביעות חיוביות, אך ברור להם, כי יבוא יום ויהיה מותר לגעת גם בעניני הדת, לדבר גם על החנוך, גם על הקולטורא, והכל „על צד ההכשר היותר טוב".

לרגל תגבורת הכחות של הרבנים, שהיתה נראה גם לעין בלתי מזוינת, התעוררו הצעירים מצדם הם, כמו מתרדמה, אך לא עלתה בידם לאחד את כחותיהם בין לילה, וכה עבר עליהם הקונגרס הלונדוני ללא פרקציה. בהקונפרנציה של הצעירים הודה מר מוצקין, כי הדחיפה ליסוד הפרקציה באה להם מאת הרבנים:

„היסוד לבריאת פרקציות כאלו בקונגרס כבר הניחו — התדעו מי? — הרבנים בהקונגרס הרביעי בלונדון. לכבודם צריך אני להגיד, שהם היו היחידים בקונגרס הרביעי, אשר התיחסו לעניני הקונגרס בהכרה פנימית ובלב אחד, כמובן, על יסוד השקפותיהם המיוחדות, בעוד שאנחנו כלנו היינו עדרים מפוזרים ונאבד דרך" *).

אמנם נחטא להאמת, אם נאמר, כי התאחדות הרבנים היתה הסבה האחת ליסוד הפרקציה של הצעירים, ונעלים עין מהסבות האחרות שהולידו אותה. עוד שתי סבות היו מסייעות ליסוד הפרקציה, והלא הנה: א) ההתנגדות ל„הזרמים הבורזשואזים", ב) ההתנגדות למנהיג הציונים. קשה להחליט, איזו מן שלש הסבות האלה היא הראשית ואיזו טפלה או צדדית, קשה גם כן להחליט, איזו מהן היא המוקדמת ואיזו המאוחרת בזמן, אבל נעלה הוא על כל ספק, כי הפרקציה צריכה להחקר כתולדה הכרחית של שלשתן.

כל מי שלא היה, איזו עת לכל־הפחות, בין צעירנו בחוץ־לארץ, אינו יכול להבין את פירושה של המלה „בורזשוא" ואינו יודע מי ומי המה „הבורזשואים" לפי מושגם של הצעירים. לא אאריך בבאור המלה הזאת, ואומר רק, כי כל מי שיש לו מנה בכיסו הרי זה כבר בורזשוא גמור כלפי הצעירים, וכי השם בורזשוא הוא אצלם שם של גנאי שאין למטה הימנו, ובהיות כי ברוב מנינם צירי הקונגרסים הם אנשים בינונים, שיש להם אולי יותר ממנה בכיסם, הרי הם כבר בחזקת „בורזשואים", או למצער חשודים על ה„בורזשואזיות", והצעירים, בתור „דימוקרטים" מכף רגל ועד ראש, מחויבים להלחם בהם. מטעם הזה לא ירדה המלה „דימוקרטיות", „היסוד הדימוקרטי", „הפרינציפ הדימוקרטי" מעל הבמה הקטנה של אספת הצעירים מראשית הפתחה ועד הסגרה, והשומע מן הצד, שאינו בקי במושגיהם של הצעירים, היה יכול לבוא לידי טעות באמת, כי „בורזשואים" כבשו כבר את הציוניות ויכניעו אותה

---

*) הדברים המובאים פה ולהלן מן הוכותים באספת הצעירים, לקוחים מתוך מכתביו של ה' קליינמאן ב„המליץ".

תחתיהם. הלאה נראה, עד כמה רחוקה היא השקפתם של הצעירים מן האמת בנוגע למלחמתם עם הבורזשואזיות בהציוניות. וכעת נעבור אל הסבה השלישית, אל ההתנגדות למנהיגה של הציוניות.

מפלגת החובבים הישנים, הציונים החדשים והרבנים החרדים, כלם היו כמעט תמיד שבעי רצון ממנהיג הציוניות. שתי המפלגות הראשונות — מהטעם שאמרתי לעיל, והרבנים החרדים — כאותו הטעם שהמה רוצים, למשל, איש איש במקומו דוקא ב„רב מטעם" כזה, שלא יוכל בשום אופן להשפיע על היהדות, כלומר, שלא יגע בממשלתם אפילו כמלא נימא. הרבנים החרדים באו לידי הכרה גמורה, כי כל זמן שיעמוד הד"ר הרצל בראש הציוניות לא יתן לשום מפלגה להכניס לתוכה איזה דבר זר, המזיק לאותה היהדות, שהמה חופפים עליה, וברבות הימים יש תקוה, שאולי יעשה להם גם איזו הנחות. לא כן הצעירים. מצד האחד היו חפצים שהציוניות תתן להם ת ש ו ב ו ת מ ו כ נ ו ת על כל השאלות והתביעות, וגם העיוניות בכלל, כמו שנותנות התורות העממיות האחרות להמחזיקים בהן,ואם הציוניות הרשמית אומרת: לא בי הן התשובות האלה — מי אשם בזה אם לא מנהיגה הראשי? ומצד השני לא יכלו הצעירים בשום אופן לותר על דימוקרטיותם ולהביט בקר רוח, איך ימשול איש אחד בכל עניני הציוניות כמעט ממשלה בלתי מוגבלת שנה אחר שנה, מן הקונגרס הראשון עד החמשי ועד בכלל. אמת, כי הד"ר הרצל לא עבר כמעט מעולם על החלטות הקונגרס, וממשלתו על הציוניות קנה לו בכשרונו למשול על הקונגרסים, אבל הדבר הזה הסב להצעירים עוד צער על צערם. סוד גלוי הוא, כי בשאלות רבות מופיע לנגד עינינו הד"ר הרצל כרזן יחידי, ובכל זאת אי־אפשר לתבוע אותו לדין, אחרי כי בכל פעולותיו הוא נסמך על החלטות הקונגרסים, ובהקונגרסים נתקבלו ההחלטות האלה, מפני שכך רצה הד"ר הרצל.

אלה המה היסודות שעליהם נבנתה הפרקציה של הצעירים. איני חפץ להכנס בעובי הקורה ולהראות להצעירים עד כמה הפריזו על המדה בקנאתם לחופש הדעות, הצריך שמירה מעולה, לדעתם,

מפני הרבנים והחרדים, ובקנאתם להדימוקרטיות, שלא תנוצח חלילה על־ידי הזרמים הבורזשואזים. את צל ההרים רואים חברי הפרקציה כהרים. גם אחד ממנהיגיהם, מר מוצקין בעצמו, הוכרח להודות, כי אין שום צורך ללחום עם החרדים „בזמן הזה, שהחרדות נופלת מאליה מיום ליום“. ומה שנוגע להמלחמה בהבורזשואים, הן נוכחו כל חברי הפרקציה לדעת, כי המושג הזה אינו מדויק ביותר, ובעת שנתבקשו ה„בונדיסטים“ (שישבו באספת הצעירים בתור אורחים) להכבד ולשבת במנוחה, או לעזוב את האולם, התנשאו כלם ממקומותיהם ובקריאות של בוז „פו בורזשוא“ עזבו את האולם. אם כן יוצא מזה, כי רוב הציונים המה בורזשואים כלפי הצעירים, והצעירים עצמם בורזשואים הם כלפי ה„בונדיסטים“. ועוד הפעם מוכרח אני להביא דברי מר מוצקין באותו מעמד: „יודע אני את כל מה שיש להגיד נגד שטת הצדקה בכלל, אבל עם ישראל שתשעים אחוזים ממנו חיים מן השנוררות — הלא צריכים אנו להכיר את האמת הזאת, כמה שלא תהיה מרה ומכסה עלינו חרפה! — עם כזה אינו יכול לבלי לעסוק בצדקה“. עם עני ואביון, עם החי על השנוררות, ועם זה נוטה לחיים בורזשואזים — אך זוהי בריה משונה ויחידה במינה. בכל זאת נוטה אני להאמין לדברי מר מוצקין האחרונים, ונוטה אני להאמין עוד יותר, שאם יבואו ה ב ו ר־ ז ש ו א י ם ה א מ ת י ם, ימצאו אל נכון, כי גם הציונים, שאינם מוצאים חן בעיני הפרקציה מפני בורזשויותם, המה לא מהעשרה כי אם מהתשעים אחוזים שבעמנו, לפי מושגיו הבריאים של עם בריא, החי חיים טבעיים על אדמתו. אין זאת כי בהתרושש עם מתדלדלים גם מושגיו.

על־דבר התנגדותם של הצעירים להמנהיג הראשי של הציוניות לא שמענו אמנם מפי הצעירים כל דבר בפירוש, אבל הדבר קל להבין גם בלי ביאור מפורש. גם בענין הזה היה מר מוצקין לפה להצעירים: „הקולטורה של האישיות — אמר מוצקין — כלומר, האמונה שיש בכח איזה איש לעשות גדולות על־פי תכונתו העצמית, ושעל כן כל עתידותינו תלויות באנשים ידועים, איזו שיהיו —

אמונה שהיא כמו־כן שוררת במחנה הציונים — היא מזקת מאד.. לולא היה בקרבנו הקולטוס האישי כל כך נפוץ, כי אז היה כח הצעירים יותר גדול, ואז אולי לא היה לנו צורך לשהות בחבלי לידה של הבנק שלנו שלש שנים רצופות, כי אם היתה יוצאת שיירא של מעוררים צעירים לערי התחום ביחוד למען הפיץ את האקציות, כי אז אולי היה הבנק שלנו מוכן עוד לפני שנתים". הננו שומעים איפוא מי אשם בדבר, כי הבנק לא היה מוכן עוד לפני שנתים: — המנהיג! ואולם באמת נוכל למצוא על נקלה תירוץ יותר מספיק לחבלי הלידה שהאריכו יותר מדי, והוא — אותו המצב של התשעים אחוזים מעמנו, שתאר אותו מר מוצקין. אין זאת כי הבורזשואים האמתים עמדו, ועומדים עוד כיום, מנגד להתנועה הציונית.

אך אם גם נניח — מה שאי־אפשר לדעתי — שטענות הצעירים ותביעותיהם צודקות הנה ביחוסם להרבנים, להבורזשואים ולהמנהיג הראשי, הן גם אז מחויבים הם בעל כרחם להודות, כי היסודות האלה אך שליליים המה, ולא מהם תבנה איזו פרקציה, כי לכל בנין חדש, או לתקון הבדק של בנין ישן, נחוצים גם חומר ולבנים. נראה נא מה המה החומר והלבנים שאספו הצעירים לתקון הציוניות. אמנם גם פה אבחר לי דרך יותר קצרה, ותחת לדון ולהתוכח, אביא דוגמאות אחדות מהשקפות הצעירים חברי הפרקציות עצמם, כפי שהתבררו מתוך הנאומים והוכוחים באספתם.

הד"ר ווייצמן בנאום הפתיחה שלו, מעביר בקרת חדה על הציוניות ההוית ומביע תקוה, כי הפרקציה תוכל לחדש אותה ולתת לה פנים אחרות לגמרי. „עד היום גם כן עסקו האגודות באגיטציה ופרופגנדה, גם עד עתה היתה להן ספרות ציונית. אך כל זה הסתפק אך בשטחיות, באיזה הצעות ותכניות מעשיות, בעוד שלנו נחוצה עבודה מתעמקת על יסוד הנחות ולמודים מדעיים. ואחרי שלא היה לנו עד עתה שום בסיס מדעי בתנועתנו, לכן לא היו יכולים לעבוד בקרבנו בעלי דעת רחבה, אשר רוח נבואתם תהיה כמעין המתגבר, יוצרת בכל יום רעיונות חדשים

וצורות חדשות לרעיונות ישנים לתכלית בירור ולבון הדעה הציונית היסודית".

הד"ר כהן ברנשטיין מתאונן על המחזה הזה, שהציוניות מתפשטת רק ברוחב, בעוד שלעומק עומדים הציונים, לפי דעתו, במדרגה יותר נמוכה מהחובבים הישנים. להד"ר כהן ברנשטיין יש געגועים ל„ציונות שבלב" שאינה נקנית בארבעים קטנים השקל ובעשרה רו"כ האקציה. „ולמען תהיה האורגניזציה הצעירה — אומר הד"ר כהן ברנשטיין — בבחינת טל של תחיה גם בשביל האורגניזציה הישנה של הקונגרס, עליה להיות ישרה, תמימה ואמתית עד התוצאות היותר קיצוניות. בראש וראשון נרחיק נא את הפשרה מהפוליטיקה שלנו. אל נא נשתדל למצוא חן בעיני אנשים ידועים אשר לא נוכל להתאחד עמהם. אל נא נעשה תמיד מעשים מסופקים כדי למצוא מסלות ללבות החרדים מצד אחד וללבות המשמאילים מצד השני, כי אם ישר נלך דרכנו, וראיתם, כי נמצא לנו את האנשים הדרושים לחפצנו". בתוך יתר דבריו מזכיר הד"ר כהן ברנשטיין לשבח את „בני משה" ומביע רצונו, כי להאורגניזציה הצעירה תהי תעודה דומה לתעודת „בני משה", אך „בסכום של נסיונות יותר עשירים ובמשמעת יותר מתמדת".

ואולם מר מוצקין לא יכול למצוא קורת רוח בכל הדרישות האלה, לשחרר את הציוניות מן כל היסודות הזרים התלוים בלב וברגש. הוא מוצא, כי כל הציונים צריכים להשתחרר „מן החפץ להראות, שתנועתנו זאת הנה תולדה ישרה מקולטורתנו העתיקה". „כשאני לעצמי — מוסיף מר מוצקין — חושב אני, שהתנועה הציונית היא הזיון חדש לגמרי, הנותן יכולת לאומתנו להתפתח על־פי עצמותה בהסכם לתביעות הקולטורה החדשה". חזיון חדש לגמרי בחיי איזה עם מבלי כל השתלשלות מכל המקרים או יותר נכון מ„סך הכל" של המקרים שהיו לפניו — הוא דבר המתנגד להכרח ההיסטורי, וכשם שהזקן בעל הזקן הוא אך הילד שנזקן ובא בימים, כך הוא גם העם עתיק הימים, אותו העם עצמו שהיה לפנים בילדותו. אחד מחכמי אשכנז, בדברו על פרידריך

ניטשה, אומר כדברים האלה *): רעיון עיקרי הכנים ניטשה מהתקופה הראשונה להחדשה — את הרעיון כי יש היכולת, ומפני זה גם הנחיצות, להתחיל את ההיסטוריה מחדש, ל ע ש ו ת את ההיסטוריה. שרשי הדעה זאת מגיעים אצלו עוד הלאה, עד תקופת הנוער. „יצרו לכם בתוככם תמונה, שיהיה העתיד מתאים לה, ושכחו את התמונה הטפלה: להיות כננסים בפני הענקים", כך היתה קריאתו של ניטשה. אבל — מוסיף החכם הנזכר — להתחיל את ההיסטוריה מחדש — כלומר, לבטל את ההיסטוריה, לעשותה לבלתי פועלת ומשפיעה, איך אפשר הדבר הזה, בעוד שאנחנו בעצמנו כלנו אך יצירים היסטוריים מכף רגל ועד ראש, מהרעיון והמחשבה ועד הרגש? איך שלא נעריץ את גבורתם של אנשים כבירי כח, איך שלא נכיר את השפעתם, וביחוד בתקופת התחרשות הקולטורא: סוף סוף עלינו לתת מקום בראש לכחו של החומר ההיסטורי והמסורת. גם כחם ורצונם של האנשים האלה בעצמם נובע מאסמה של הקולטורות הקודמות. הרעיון לברא איזו קולטורא הוא רעיון בלתי היסטורי, ומפני זה אינו יכול לעולם לצאת מן הכח אל הפועל. אינני דורש ממר מוצקין שיסכים דוקא להשקפה זו, אבל אם באמת התנועה הציונית, לפי השקפתו, הוא ח ז י ו ן ח ד ש ל ג מ ר י, מדוע מוצא הוא עם זה, כי „הדבר המאחד את כל הציונים, הוא האידיאל הקיצוני של מדינת היהודים ו ת ח י ת ש פ ת נ ו ה ע ב ר י ת"? —

הראיתי בכונה על ההשקפות המתנגדות זו לזו ועל הסתירות הפנימיות בהן, להוכיח מזה, עד כמה שרר בלבול המושגים באספת הצעירים. אין אנו רואים עוד בתוכם את החומר הנחוץ לבנין חדש; רואים אנו רק חבורת צעירים, לעת־עתה בעלי השקפות שונות, לפעמים יותר מתנגדות אשה לרעותה מהשקפות החרדים להשקפותיהם של איזו צעירים יחידים, חברי הפרקציה. לצעירים כאלה יש אמנם הרשות ליסד להם אגודה, שתהיה שואפת לבסס את

*) Rühl, Friedrich Nitsche, S. 80, 82, 83. (4. Aufl.).

הציוניות, לברר את המושגים הנאחזים בה ולהציב את גבולותיה, אבל להתאחד לפרקציה אחת לתעודות מעשיות — זאת יוכלו לעשות רק אנשים ש כ ב ר בררו להם את מושגיהם ויודעים מה הם חפצים.

איך עלינו לחנך את הדור הצעיר, למען לא יבוא בניגוד עם העתיד ההולך לקראתו? — בפתרון השאלה הזאת, שבו תלוי גורל כל עבודתנו, היו צריכים לעסוק בכובד ראש ביחוד אלה האפיטרופסים הממונים על השכלת עמנו, הלא המה ראשי הועדים לחברת מפיצי השכלה בין יהודי רוסיא, אבל כפי הנראה, לא מן הראשים האלה יבוא הפתרון הנכון.

חברת מפיצי השכלה נוסדה בשעה שההצלחה החלה להאיר מעט פניה גם ליהודי רוסיא. התקופה ההיא היתה הרת תמורות ושנוים רבים בחיי האזרחים הפנימים, התמורות האלה הובילו להשתחררות הרוח, ומן הנמנע היה שלא יהנו משנוי המצב הכללי, בשעה שניצוצות ההשתחררות נתזין לכל עבר, גם בני הדתות האחרות יושבי הארץ, וגם היהודים בכלל. שאלת היהודים לא היתה מסובכה כל כך, ובעיני רבים היתה אך שאלה פשוטה, שאלת ההשכלה הכללית, כלומר, רבים האמינו באמונה שלמה, שמצבם השפל של יהודי רוסיא תלוי אך באי־השכלתם, ומכיון שתוסר הסבה היחידה הזאת, ישונה בהכרח גם המצב לטוב. היהודים יקבלו זכיות אזרחים, והאזרחים לא יביטו עוד עליהם מגבה. ההשקפה הזאת היתה שליטה אז כן בהספרות העברית וכן גם בהספרות הרוסית־העברית, שאך זה החלה להתפתח. רבות עזר לשלטון ההשקפה הזאת המצב של היהודים במדינות המערב, שהיה נחשב בעיני יהודי רוסיה, ביחוד בעיני המשכילים, לאידיאל שאין למעלה הימנו. אמת, כי בשנות השבעים למאה העברה החלה כבר השנאה לישראל בתמונתה החדשה לבצבץ ולעלות בארץ אשכנז, אבל על החזיון הזה הביטו כעל דבר מקרי, שאינו שוה לשים אליו לב

ביותר. המשכילים בעת ההיא ידעו והכירו אך רפואה אחת לכל המכות: ההשכלה, שהיתה בעיניהם כ„שמש צדקה ומרפא בכנפיה". נשמת העם, נטיות נפשו הדקות עם סגולותיה המיוחדות לה, טבעו ומזגו המיוחד ותקוותיו ההיסטוריות, שאי־אפשר לשרשן בחזק־יד — כל אלה היו בעיני בעלי ההשקפה הנזכרת דברים של מה־בכך, שאין כדאי לטפל בהם: המחלה ידועה וגלויה, והרפואה בדוקה ומנוסה, ומה להם עוד?

בעת ההיא נוסדה בעיר הבירה החברה להפיץ השכלה בין יהודי רוסיא, ואלופי החברה היו אלה שעמדו על פי מצבם הכלכלי בשדרות העליונות של העם, שהתיחסו אל השדרות התחתונות כיחס גואלים עשירים לקרוביהם העניים. מובן מאליו, כי החברה הזאת לא יכלה להשפיע, ואפילו אך במדה מועטה, על מהלך החיים, על השאיפות והזרמים הפנימיים שבתוך העם. כל פעולות החברה נשאו עליהן את הותם ה„רשמיות". והיחס שבין המרכז ובין ערי התחום היה גם כן „רשמי", או יותר נכון: לא היה כלל יחס כזה, ורק ה„משכילים" שבכל עיר ועיר ידעו, כי יש השכלה בעיר הבירה. כה היתה החברה, שנוסדה בעצם וראשונה להביא גאולה לעולמם של יהודי רוסיה, ללא תנועה וללא השפעה עד שנות התשעים למאה העברה. מזמן לזמן נראו אולי איזו סימני חיים, אבל היו כל כך כהים ורפים, שעברו מבלי השאיר אחריהם כל רושם היסטורי.

בין כה וכה ומקרי שנות השמונים הכינו את המהפכה הפנימית בחיי יהודי רוסיה. בלי ספק היתה באה המהפכה הזאת גם מבלעדי אמצעים חריפים כאלה שהשתמשה בהם ההיסטוריה בתקופה הזאת, אבל גם בזה אין ספק, כי האמצעים החריפים קרבו את הקץ. המהומות והבהלות החיצוניות הרעישו את השקפות „בעלי ההשכלה" ותחתרנה מתחתיהן חתירה עמוקה, ויקם דור חדש, שלא חפץ עוד לילך בעינים עצומות אחרי מנהליו. חלק גדול מעם ישראל נעור מתרדמתו ובא לידי הכרה, כי לא תהי תפארתו על הדרך שהלך בה עד כה. המשכילים החדשים נוכחו לדעת, כי „שאלת היהודים" אינה פשוטה כל כך, כמו שתארוה עד כה, וכי,

אם כן, גם הפתרונים אינם נכללים ב„הרפואה הבדוקה והמנוסה" הידועה. אז החלה מלחמת הדעות וההשקפות, והמלחמה היתה כבדה וארוכה. ה„שתדלנים" ו„העסקנים" הישנים לחמו על נפשם ועל קיומם, ולא חפצו להודות בשום אופן, כי כל עבודתם הקודמת היתה מכונת למטרה בלתי רצויה להעם ובלתי מתאמת להתולדות הישרות של תרבותו העתיקה. להשתדלנים האלה לא היה די אמץ להתודות ולהתחרט נגד עמם ולאמר, כי תעו עד הנה מני דרך. תחת זאת מצאו השתדלנים והעסקנים האלה די אומץ בלבם להוסיף ללכת בדרכם גם במקום שהמעשים בכל יום היו באים ומטפחים על פניהם. בכל מאמצי כחם עמלו גם אז להוכיח, כי אין מביאין ראיה מהמהומות הבאות במקרה, כי סוף סוף „העננים כליל יחלופו והשמים יטהרו", ומצאו אסמכתות להשקפתם במצב היהודים במדינות המערב, וכי נתקלקל המצב הזה באיזו מן המדינות — מחקו עד מהרה את המדינה הזאת מרשימת „מדינות המופת" ולא זכרו עוד את שמה. שנים רבות היתה אשכנז למדינת המופת, וכאשר גברה שם השנאה לישראל ותקבל צורה בולטת, עד כי אי־אפשר היה לעבור על המחזה הזה בשתיקה, ירשה פרנציה את מקומה, וכן הלאה. ה„שתדלנים" האלה (קורא אני אותם בשם „שתדלנים", מפני שהשם הזה נאה להם יותר מהשם „מתבוללים" או שם אחר: האנשים האלה חשבו, כי הכל תלוי בשתדלנות, וכי היא האחת תוליך עם ישראל להמטרה האחרונה, לקבלת הזכיות), בהיותם בעלי פסיכולוגיה פשוטה, לא ירדו לסוף ערכה של השאיפה להשתחררות, שהיתה מתפשטת אז בין חלקו הגדול של הדור הצעיר. המה דרשו סמוכין ומצאו, כי השאיפה הזאת היא אך תולדתה של המהומות ומפני שהמהומות באות אך בסירוגין, אין זאת כי המחזה בכללו אך מקרי הוא.

ובכל זאת לא יכלו להצפין עוד גם ה„ראשים" בעיר הבירה את התנועה החדשה, שגברה מיום ליום בעולם היהודים, והחלו להיות מודים במקצת. ההודאה במקצת היא מחזה תמידי בתולדות התנועות החדשות. ההיסטוריה, כמו הטבע בעצמו, שונאה כל מעבר

פתאומי, והאנשים המודים במקצת בוראים תמיד את המעבר ההדרגי בין מחזה למחזה.

במצב המעבר הזה נמצאו בראשית התשעים למאה העברה רבים מהצעירים בפטרבורג, אלה הצעירים, שלא הודו להתנועה הלאומית מעבר מזה, ומעבר השני נתנו ספר כריתות להאידיאל הישן של ההתבוללות הגמורה. הצעירים האלה יסדו להם אגודה לחקירת דברי ימי ישראל על יד חברת מפיצי השכלה, וחברי האגודה קראו לעצמם בשם „עממיים" — שם החביב כל כך בארץ רוסיה — להבדיל בינם ובין הלאומיים. לאחדים מחברי האגודה עלתה להבחר להועד הפטרבורגי של חברת מפיצי השכלה, וצריך להודות, כי השפעתם של הצעירים האלה על עבודת החברה היתה חיובית, כי המה הכניסו לתוכה איזה זרם של חיים. החברה, שהיתה קרובה כמעט למיתה טבעית, שבה לתחיה.

וכשצעדה הדעה הלאומית צעד ענק לפנים ותקבל את צורת התנועה הציונית, משכה אחריה גם את הצעירים בני המעבר, על פי טבע הדברים המחייב שגם בני המעבר לא יעמדו על מקום אחד. ה„חובבים" הישנים, אשר נקראו גם כן „לאומיים", היו עתה כמעט כלם לציונים, והעממיים — או לפחות החלק היותר גדול שבהם — היו ללאומיים. זהו המס שמשלמים תמיד בני המעבר לתביעות הזמן המושלות עלינו מבלי שאול את פינו, אם רוצים אנו להכנע מפניהן או לא. אמנם החיים בעצמם אינם מסתפקים בשילום מס קטן כזה, ואלה החפצים להשתתף בהם לא רק בתור נדחפים ומושפעים, כי אם בתור דוחפים ומשפיעים, מוכרחים להכנע בלי כל פשרות מפני תביעותיהם האחרונות של החיים.

גם המלחמה שהתלקחה לרגל הבחירות להועדים של חברת מפיצי השכלה בפטרבורג ואודיסה — היא אינה מלחמה מקרית בין אנשים פרטיים, כי אם מלחמה בין האנשים העומדים מצד התביעות האחרונות של החיים ובין בני המעבר. הריב הזה התגלע כעת בכל תקפו על עמודי שני העתונים העברים־הרוסים, שאחד מהם („וואסכאד") הוא כלי־מבטאם של אגודת הצעירים הפטר־

בורגים. לא אשפוט עתה על אופן הריב ועל סגנון הוכוחים משני הצדדים, אבל זאת אומר, כי לחנם משתדל ה„וואסכאָד" לראות פה ריב אנשים, פניות ונטיות וכדומה. אין פה לא חשבונות פרטיים, לא פניות ולא נטיות, אבל יש כאן מלחמת שתי השקפות, שהאחת מהן נסמכת על התנועה החדשה שהקיפה את האברים היותר מרגישים שבעמנו, והשנית — ראשה ורובה בתקופת המעבר. באחת ההשקפות הבאות אנסה להאיר את המלחמה הזאת מכל צדדיה, אנסה להראות, מה יש לנו רשות לתבוע מאת מנהלי החברה, מה היתה החברה יכולה לתת, לוא שמעה לתביעותינו הצודקות, ומה היא נותנת לנו באמת. ופה אזכיר רק זאת, כי המלחמה בחברת מפיצי השכלה אינה חזיון בודד בימים האחרונים. מלחמה כזו מתלקחת לעינינו גם בחברת יק"א, בחברת „כל ישראל חברים". ולכל המלחמות האלה סבה אחת ורוח אחת, אשר עוד אדבר עליהן בפרטות.

II

חברת מפיצי השכלה. בתי־הספר הרשמים וה„חדרים“. פעולות ה„צעירים“ ולאומיותם. החברה יק"א, ספר תקנותיה ונאומו של זנגוויל. ראשי החברה כי"ח ושאלת הבחירות.

בשתי דרכים היה יכול העם העברי לקנות לו בארצות פזוריו את ההשכלה הכללית, או כמו שקוראים לה — ההשכלה האירופית: אם שיכניסו זרם חדש של השכלה אל המוסדות העממיים הפנימיים, הקימים מכבר, או שימשכו את העם בחזקה החוצה — אל ההשכלה החדשה. הנני אומר „בחזקה“, מפני שההכרה הפנימית של העם היא המניע הראשי והטבעי בחייו, וכל תוצאותיה הנן גם כן הכרחיות וטבעיות, ואלו בא העם עצמו לידי הכרה פנימית כזו, שההשכלה הכללית נחוצה לו, לא היה ממתין עד שיבואו האפיטרופסים, דודיו וגואליו הממונים על ההשכלה, להורות אותו הדרך שילך בה, כדי שישיג את מטרתו. כשבא העם באמת לידי הכרה פנימית כזו, הוא בוחר לו תמיד את הדרך ה ר א ש ו נ ה, הטבעית. העם בכללו חס תמיד על קניניו הרוחנים שטפח ורבה אותם במשך קיומו ההיסטורי, העם אינו מוציא לעולם בבת אחת ישן מפני חדש, כי אם חותר הוא בכל עוז ל ה ש ל י ם בין הישן שהיה לחלק מעצמותו, ובין החדש, שמכיר הוא את גודל נחיצותו לפי תביעות הזמן והמקום. הדרך ה ש נ י ת אולי יותר קרובה היא — לפי ההשקפה השטחית של קצרי הראות — להשגת המטרה הראשית, אבל היא בלתי טבעית, ומפני זה אינה דרך ישרה, כי בשעה שהעם נמשך על־ידי איזה כח מן החוץ אחרי החיים החדשים, מוכרח הוא לעזוב אחריו מבלי השגחה מעולה את מוסדותיו הישנים שחי בהם עד כה, מוכרח הוא לנתק את פתיל חייו ההיסטוריים ולברוא לו

עולם חדש וחיים חדשים. ומצב כזה בא בנגוד גמור ל„חוש הקיום" של העם כלו ומושך אחריו תמיד סכסוכים פנימיים.

על אלה העומדים בראש איזו תנועה עממית, הרוצים להביא עם שלם למצב חדש, יותר טוב ויותר מאושר מהמצב הקודם, על אלה האומרים לשנות את פני חיי העם ולתת להם צורה חדשה — עליהם מוטל החוב, ראשית כל, לתכן את רוח העם שבשבילו הם עמלים, לדעת את נטיות נפשו הדקות, להתחקות על העבר שלו, ללמוד את עתידותיו, כפי שהן מצוירות בדמיונו — גם דמיונו של עם צריך למוד — ו א ח ר כ ך לגשת אל המלאכה. אין רצוני לאמר בזה, כי האנשים האלה מחויבים דוקא להיות מלומדים גדולים ובקיאים בכל מקצעות היהדות, אבל מחויבים הם לכל־הפחות להתבונן אל העם ולדעת לאן רוחו פונה. אנשים כאלה, לוא גם יבדלו בחייהם הפרטיים מחיי בני עמם הבינונים, לוא גם לא יהיו זהירים הרבה לא בקלות ולא בחמורות, אף־על־פי־כן מתקבלים הם בתוך עמם בסבר פנים יפות, מפני שמכיר הוא העם בחושו הטבעי, שהם מוליכים אותו בדרך שהוא רוצה לילך מעצמו, ורק שמקילים הם ממנו לפי כחם את משא הדרך וטלטולו. לא כן אלה הלוקחים גדולה לעצמם ומתנשאים מאליהם לעמוד בראש העם מבלי שאול את פיהו, הרוצים להוליכו אל אשר יהיה רוחם הם ללכת: העם בכללו — מלבד פרטים יוצאים מן הכלל — מתנגד להם בכל כחותיו ובועט בטובתם.

היאומן כי יסופר, שעם כעמנו, אשר כל ההיסטוריה שלו היא מלחמה אחת ארוכה בעד קניני הרוח, עם שרק „ספריו" נשארו לו כיתר הפליטה מכל מחמדיו מקדם והוא מוצא בהם די נחומים בשעת צערו, שאינה פוסקת לעולם — היתכן כי עם כזה יהפך פתאום ל„מורד אור" ויקדיש מלחמה על מנהליו ומנהיגיו הרוצים לקרבו אל ההשכלה? ומלחמה כזו הלא נתפשטה בין אחינו ברוסיה, והתקופה הזאת הלא ידועה היא בשם תקופת „מלחמת האור עם החושך", ואיה המפתח להחידה הסתומה הזאת? — אין זאת כי

המנהיגים האלה בררו להם את הדרך השנית, כי לא עמלו לתכן את רוח העם, כי אם באו להשפיע עליו מן החוץ בחוזק יד.

כדי לאמת את הנחתי זאת במופסים, עלי לשוב ל„חברת מפיצי השכלה בין היהודים ברוסיה", שלא גמרתי את חשבונה בהשקפתי הקודמת.

החברה הזאת, שנוסדה להפיץ השכלה בין יהודי רוסיה, כמעט נגשה לעבודתה — וכבר הוציאה מגבול פעולתה את מוסדות ההשכלה הקימים בעם, שמהם יצאה תורה לתשע הידות מכל ילדי ישראל. ה„חדרים" הקימים היו בעיני החברה לא כמוסדות השכלה ישנים הצריכים תקון, מירוק ונקוי, למען יהיו מסוגלים לקלוט לתוכם את הזרמים החדשים ולמען ישתכללו באופן שיהיו מתאימים ברבות הימים לרוח הזמן, כי אם מוסדות שבלו מזוקן ושכבר עבר זמנם, ואין כדאי עוד לשים אליהם לב. נחוץ אך ליסד בהערים הגדולות — כה חשבה החברה בתומתה — בתי ספר עברים חדשים, על יסודות חדשים לגמרי, ולהקדיש בהם גם איזו שעה קלה להלמודים העברים, או כאשר יאמרו ה„משכילים" — ללמודי דת־אל, והחדרים יפלו מאליהם, כי ימותו מיתה טבעית. ברק בתי־הספר האלה יגיע גם עד הערים הקטנות, ושאלת ההשכלה תפתר על צד היותר טוב. כמה מן התמימות יש בהשקפה כזו, כמה מחסרון ידיעה בחכמת הנפש ובתורת התפתחות ההיסטוריה הכללית! כמה נפתולים נפתלו הממשלות האירופיות, כמה כחות אבדו ופזרו, כמה כסף וזהב הזילו, כמה גזרות קשות הטילו על הצבור, עד שכפו את העם לקבל עליו לחובה חנוך הילדים בבתי הספר למתחילים, ועדיין לא כל הממשלות, אף מאלה שנחשבות לנאורות, הגיעו למדרגה גבוהה כזו, ועוד גם היום קוראים אנחנו מאמרים מאנשי שם, המשתדלים להוכיח, עד כמה מן הנחוץ שהממשלה תיסד על חשבונה די בתי־ספר למתחילים בכל כפר וכפר, בכל קרן־זוית שיש שמה ילדים. ומה עשו „משכילינו" אנו? הם הלא מצאו לפניהם מוכן ומזומן כל החומר הדרוש להשגת מטרה כזו, הם מצאו לפניהם עם שלם המקריב את דמו וחלבו, מבלי כל עזר וסיוע מצד איזו ממשלה,

בעד השכלת בניו, עם המקבל על עצמו לחיות ברעב ובצמא, למכור כריו וכסתותיו, ובלבד שלא יגדלו בניו ללא תורה וללא דרך ארץ, עם שחשש „עם־הארץ", „בור" וכדומיה היה לו לחגא ולמחתה, בקיצור — עם שהמית את עצמו על התורה במלוא מובן המלה - ו„משכילינו" לא התבוננו או לא חפצו להתבונן אל המחזה ההיסטורי הזה, הנפלא והיחידי כמעט במינו. לוא חכמו, לוא השכילו „משכילינו" באמת, לוא נוסדה החברה להפצת השכלה בין יהודי רוסיה על יסוד עממי אמתי, לוא לא גמרה את חשבונותיה בבת אחת עם מוסדות ההשכלה הקימים, לוא שאפה אך לשכלולם ולהתפתחותם ולא להריסותם, כי אז היה נראה פעלה והדרה על חיינו הפנימיים; אז אולי לא היו נחנקים עוד כיום הזה שמונים למאה מכל ילדינו הרכים בה„חדר" הצר והמעופש; אז לא היתה צריכה החברה לחכות ל„נדבות" מקריות, ל„גמילות חסד" מיד חברת יק"א. אחינו ברוסיה מוציאים על „חדריהם" מדי שנה בשנה יותר ממה שמוציאים הרבה מן העמים הקטנים על עניני השכלה, ולוא אך השכילה „חברת מפיצי השכלה" להכנים איזה אורגניזציה, סדר ומשטר למקצוע החדרים, כי אז היתה יכולה באמת לעשות גדולות. אמת, כי ראשי החברה יכולים להראות על החוק האוסר ללמד בהחדרים את שפת המדינה ויתר הדברים השייכים להשכלה הכללית, אבל כמדומה לי, שהאיסור הזה בעצמו נולד אך לרגל השפעת „משכילינו" על שרי הממשלה, כי תארו לפניהם את המצב מנקודת־מבטם הכוזבת, כי ראוי לבלתי עשות „הנחות" להחדרים, למען יתרבה מספר בתי הספר הכלליים, שיבנו מחורבנם של הראשונים. וראיה לדבר, כי בפלכי פולין שורר חוק אחר בנוגע להחדרים, המטיל דוקא ח ו ב ה על המלמדים להורות את תלמידיהם שפת המדינה, חכמת החשבון בשיעור הקבוע למתחילים ועוד, והננו רואים, כי חדרים אחדים שנוסדו שמה על־ידי משכילים אמתיים אינם נופלים בערכם משאר בתי הספר הנמוכים ביחס להלמודים הכלליים, ויתרון להם על האחרונים כיתרון האור מן החושך במה שנוגע להלמודים העברים.

אמנם „המשכילים" הישנים, בעלי המהלך הישן, נסו לכל־הפחות להתפאר במה שאין בם. ההתבוללות לפי נוסח אשכנז היתה אלילם, ולא בקשו חשבונות רבים בבואם להקריב על מזבחו של האליל הזה את קניניו ההיסטורים של עמם. „חדר" ו„השכלה" היו בעיניהם לא כשמות נרדפים, שיש ביניהם אך הבדל ה מ ד ר ג ה בלבד, כי אם כדבר והיפוכו. התנ"ך וספר החשבון, הגמרא וספר הגיאוגרפיה, למשל, נחשבו להם כדברים העוינים זה את זה והמכחישים זה את זה, ושאלת מה נדחה מפני מה היתה להם כל כך פשוטה, עד שלא מצאו כל צורך להתבונן הרבה בפתרונה. כה התנהלה חברת מפיצי השכלה בכבדות, עד שנכנסו אליה ה„צעירים", אלה הצעירים המתפארים עתה (וואסכאד נומר 4 ש"ז), כי בכניסתם להחברה הביאו עמהם זרם של חיים חדשים, השקפות חדשות וכחות חדשים. מן העת ההיא — כן אומרים הצעירים — נהפכה חברת מפיצי השכלה למעין המתגבר, חברי הועד החדשים פלסו נתיב לפעולות החברה, שתהיינה מתאימות להיסוד העממי של יהודי רוסיה, מפני שהצעירים האלה עמדו אז כבר על בסים הלאומיות, וכה הרבו לפעול, לעבוד ולהשפיע, עד... עד שקפץ עליהם רוגזם של הציונים. הציונים הם רודפים אחר הכבוד ורוצים להפוך את הקערה על פיה: הציונים חפצים בסכסוכים ומפני זה הם משתדלים להכנים קטטות ומריבות למוסדות כאלה, שעד כה שררו שמה אך שלום ושלוה מבית, אך השקט ובטחה מחוץ; הציונים מושבעים ועומדים על־פי גזרת מנהיגם לכבוש את הקהלות, לא מפני שמוצאים הם מגרעות בהסדרים הקימים, אלא לשם נצחון בעלמא, מפני שהנצחון ל כ ש ה ו א ל ע צ מ ו נחוץ להם להרעיש עולמות — בצבעים כאלה תאר כלי־מבטאם של הצעירים את המלחמה שהתלקחה בחברת מפיצי השכלה בפטרבורג לפני הבחירות.

אבל כמדומה לי, שהסניגור הזה של הצעירים מפריז על המדה בבואו למוד את פעולותיהם. אמת, כי הצעירים האלה הביאו איזו שנוים לטובה בחיי חברת מפיצי השכלה, אבל מעולם לא הפכו אותה למעין המתגבר. אמת, כי על־ידי השפעת הצעירים ירד בה„ועד"

האידיאל של התבוללות גמורה עשר מעלות אחורנית, אבל עד כה לא עלתה עוד בידם לחולל בפעולות החברה תמורה עיקרית ולהעמידן באמת על יסוד עממי. הצעירים צמצמו גם הם את חוג פעולתם בבתי הספר העברים ה„רשמיים”, ובמשך עשר שנות עבודתם לא הכניסו אף קרן אור אחת אל המבואות האפלים, ששם צומחים, פורחים ונובלים חדרי ישראל, ללא אור וללא חום. במשך כל הזמן הזה לא העשירו את ספרותנו הלאומית כמעט במאומה, ויסתפקו אך בזה, שהשתדלו לחבר פרוגרמה־למופת בעד הלמודים העברים בבתי הספר הנמצאים תחת חסותה של החברה או המקבלים איזו תמיכה מקופתה.

ואמנם גם הסניגור עצמו בבואו להצדיק את הצעירים הפטר־בורגים, למד עליהם קטיגוריא, מבלי להרגיש בזה. הוא מאשים את הציונים הפטרבורגים ושולל מהם את הזכות להכניס גם את אחד מהם אל הועד, מפני שהציונים האלה עמדו עד כה מרחוק ולא השתתפו בפעולות החברה, ובכן אינם יודעים את חייה הפנימיים. נניח נא, כי הציונים האלה לא דאגו באמת מעולם להשכלת עמם וכי כל עניני החברה היו מהם והלאה (מה שמכחישים הציונים האלה במכתבם הגלוי שנדפס ב„העתיד”), נניח נא, כי גם בזה צדק ה„וואסכאד”, כי אנשים כאלה, שאינם בקיאים בחייו הפנימים של איזה מוסד, אינם רשאים להבחר להועד המפקח עליו; אבל אם כן, הלא הדברים קל וחומר: ומה חברת מפיצי השכלה, שהיא אך צעירה לימים ושסוף־סוף לא עליה בלבד יחיה עם ישראל, דורשת שיבחרו להועד שלה דוקא אנשים היודעים את חייה הפנימים — עם ישראל, עם שיש לו היסטוריה עתיקה, לא כל שכן שיש לו הרשות לדרוש, כי בראש המוסדות שיש להם יחס להתפתחותו וקיומו יעמדו דוקא אנשים המבינים אותו לכל־הפחות, היודעים את שפתו, ספרותו וחייו הפנימיים. יותר מזה הן לא תבעו אף הציונים הקיצוניים.

ה„זקנים” נצחו את הלאומיים באודיסה, וה„צעירים” את הציונים בפטרבורג. בודאי שמחים אלו ואלו על נצחונם, אכן שאלה

היא עד כמה תארך שמחתם. החיים אינם עומדים על עמדם, ההכרה הפנימית של העם הולכת הלוך והתפתח, וכמו שהעמים האחרים, הדורשים מאתנו „התבוללות", לא יסתפקו בהתבוללות למחצה, כך לא יסתפק עוד גם העם העברי בלאומיות למחצה.

מן החברה שקבלה זה לא כבר תמיכה הגונה נעבור להחברה המפוזרת תמיכות הגונות, הלא היא חברת יק"א.

להיות מכנים ואינו מוציא — זהו מחזה שכיח, אבל להיות מוציא מבלי להכנים מאומה — הוא מחזה נפלא, המצוי רק אצל מי שמצא מציאה או שרכש את הונו על־ידי ירושה. שניהם לא הפסידו מאומה מכחותיהם תמורת ההון שקבלו, ובכל זאת הנם בעליו היחידים. העומדים כעת בראש המוסד יק"א, כידוע, לא מצאו מציאה מעולם, ובכן, בראותנו כי המה השליטים על הכסף הזה, עלינו להניח, כי המה נחשבים ליורשיו של הברון הירש. אמת, כי היורשים האלה אינם רשאים להוציא מן הכסף הזה לצרכיהם הפרטים, אבל גם כל בעל הון עצום אינו מוציא את כספו רק לצרכי נפשו בלבד, במובן הצר של המלה; בעל הון עצום כספו הוא לו אך אמצעי להיות שליט על אנשים זולתו, אחת היא אם משתמש הוא באמת בכספו למטרה זאת או מסתפק הוא אך בהאפשרות לשלוט, כי מוצא הוא די קורת־רוח בהאפשרות המפשטת עצמה. במובן הזה של „טובת הנאה" נוכל לחשוב כעת את ראשי יק"א ליורשי הברון הירש האמתים, מפני שבכל פעולותיהם הם נראים כאנשים העושים בתוך שלהם ממש: דעת הקהל, תביעות הזמן וכדומה אינן נחשבות בעיניהם למאומה, נסיונות שלא עלו יפה אינם נותנים עליהם את חתיתם ולבקרת מעשיהם, מאיזה צד שיהיה, אינם שמים לב. גם הברון הירש בעצמו אהב להיות דן יחידי ובשעה שהחליט להקדיש את כל הונו העצום לטובת עמו חשב אך למותר להמלך עם העם ה נ צ ר ך ל ע ז ר, כי אם התיעץ רק את אלה העומדים בשורות העליונות, שצרת עמם מודעת להם אך על־ידי הטלגרמות במכתבי־העתים הלועזים. כך נוהגים כל ה„רודים" העשירים, בחפצם לשדך

את אחת מקרובותיהם. הם מנדבים את הנדה ובוחרים את החתן מבלי שאול את פי הכלה, ויש שבוחרים הם גם מקום המושב בעד הזוג אחר החתונה, גם את העסק שיעסקו בו. ה„דודים" מסוג זה מצטדקים תמיד באחת: „אופן מעשי אינו מפיק ממך רצון? הנך חפשי לנפשך לבחור או למאס, רק לעזרתי בל תחכה עוד!" אבל כמה מכוערת היא הצטדקות כזו. אם השוחד מעור עיני פקחים, כל שכן שהתמיכה החומרית מעורת עיני אדם בינוני בשעת דחקו, וכל המשתמש באמצעי זה לבטל על ידו רצון אחרים מפני רצונו, הרי הוא עובר על „לפני עור לא תתן מכשול". המשתמש בשעת דחקו של חברו בשביל לפשוט עורו מעליו על־ידי רבית נפרזה — הרי הוא בר־עונשין על־פי חקי הממשלה, והמשתמש בשעת דחקו. של חברו בשביל ליטול ממנו את רצונו החפשי — הרי הוא חוטא נגד חקי המוסר. „הנך חפשי לנפשך, רק לעזרתי בל תחכה עוד", אבל הבחירה החפשית נשללה כבר על־ידי הבטחת התמיכה, אחרי שנתנה בתנאי. אמנם תנאי החיים קשים המה עד למאד בעת האחרונה, ובשוק החיים מתרבה מיום ליום מספר המציעים למכירה את רצונם ואת בחירתם החפשית, אלה בעד נזיד עדשים ואלה בעד מיליונים, הכל לפי מושג המציע. זוהי העבדות המרה של העת החדשה. הברון הירש בז לקטנות ויחפוץ לקנות בחירתו החפשית של עם שלם ויקצוב את מחירה הרבה מיליונים. אבל הברון הירש, כפי הנראה, חזר בתשובה לפני מיתתו, הוא נוכח אז לדעת, כי אם היחיד יכול למכור את רצונו, רצונו של עם שלם אינו נמכר לעולם. על־פי צוואתו הוריש הברון הירש את כל הונו העצום אך ורק לעמו אחריו, ומפני שעמו נמצא במצב בלתי טבעי, לכן מנה לאפיטרופסים על הירושה הזאת אחדות מקהלות ישראל היותר עשירות והיותר בטוחות — לפי מצב הענינים בהוה — מכל מקרים פתאומים, והקהלות האלה בוחרות מצדן אנשים אחדים, כמובן, גם כן היותר עשירים והיותר בטוחים, ולהם נמסרים המפתחות של המוסד. ואם כן, העומדים כעת בראש יק"א אינם יורשיו של הברון הירש, כי

היורש האחד הוא אך עם ישראל עצמו, והמה הנם אך האפיטרופסים המחויבים לקיים את צוואת המת. בעל הצוואה בעצמו היה יכול לשנותה לפי רוחו, אבל האפיטרופסים אינם רשאים לנגוע בה, ובפרט לחומרא, בדברים המתנגדים לרצונו של היורש האמתי. אמנם האפיטרופסים נשענים תמיד על ספר התקנות של יק"א; הם דורשים את התקנות בשלש עשרה מדות, למען הראות, כי כל מה שהם עושים עושים הם לא על דעת עצמם, כי אם דעת ר ו ח התקנות, האוסר עליהם, למשל, לעסוק בישוב ארץ־ישראל ומטיל עליהם חובה, מצד אחר, לתמוך בידי אלו שנאחזו כבר בארץ בעזרת אחרים, כדי... שיעזבו את הארץ. אבל — בקשו ראשי יק"א לישב בשלוה, והנה גם עליהם קפץ רוגזם של הציונים. המלחמה החלה מיד אחרי המלאכות שנבחרה מטעם האספה באודיסה ביום שלשה עשר לחודש פברואר שנת 1901, המלאכות המשולשת: מבאי כחם של החובבים בחוץ־לארץ, מנבחרי האכרים ומנבחרי הפועלים בהמושבות בארץ־ישראל. ואולם מתחלה עמד בקשרי המלחמה רק עורך „השלח" (עי' „השלח" כרך ז' ע' 560 והלאה), ודברי הבקרת הקשה נאמרו בלשון שאין ראשי יק"א נזקקין לה והתיחסו בדרך ישרה אל חברי המלאכות, אם כי בדרך אגב הם כוללים בתוכם גם גזר דינה של יק"א. לדברים קטנים כאלה לא הסכינו אלופינו המערבים לשים לב, ואפילו הד"ר גסטר, מליצה של יק"א, שבלי ספק מסתכל הוא גם בהספרות העברית ומשגיח בדעת הקהל העברי — גם הוא לא מצא אז לנחוץ לבקש סליחה בעד חברי יק"א, לטהר אותם ולהוכיח, כי לא הם אשמים אם נבחרי הפועלים מצאו שערי יק"א ננעלים לפניהם, יעז ש„העניז" מסור לועד אחר, שאין המוסד יק"א אחראי בעדו. ורק אחרי שדברי האשמה נשמעו מפורשים בשפת אנגלית מפי הסופר המפורסם זנגוויל, רק אחרי שיצא הלוחם מלחמת מצוה הזה לחתות גחלים על ראשי יק"א בשפה המובנת גם לשאינם בני־ברית — רק אז יצא הד"ר גסטר לתבוע את עלבונה של יק"א מאת מאשימה. אמנם חבל, כי הד"ר גסטר, שכבודו חביב כל־כך על הקהל העברי, קבל על עצמו את הטורח להיות

סניגורה של יק"א. זנגוויל יושב בלונדון ו„ממהר לדבר צחות" בהשפה האנגלית ומכיון שהתחיל, שוב לא יחדל לבקר: ראשי יק"א יכסו טפח והוא יגלה טפחים, כמו שעשה כבר באמת באספה שנקראה מטעם האגודה המאוחדת של הציונים האנגלים ביום א' לחודש פברואר שנה זאת. באספה זו יצא זנגוויל בבקרת חריפה נגד אפיטרופסי יק"א והוכיח ברור, כי ראשי יק"א לא לבד שאינם ממלאים אחר התקנות, כי אם מכוונים הם את מעשיהם נ ג ד אותן התקנות עצמן שעליהן הם נשענים. וכי באמת נוצרה יק"א לגדולות ועליה מוטלת החובה לשאוף כמעט לאותה המטרה שהציוניות המדינית שואפת אליה. ועם זה בא זנגוויל לתבוע את עלבונם של שלוחי הצבור, שלקחו חלק בהמלאכות הפריזית, וישם לאל את תשובתו של הד"ר גסטר, שהעמים את האשמה על „הועד המיוחד", זה „השעיר לעזאזל" — כן כנה אותו זנגוויל — של יק"א. ראשי יק"א מתפארים בעבודתם הפוריה, ובחשבונם הנדפס הם מרימים על נס, כי המורה ה א ש כ נ ז י, ששלח אותו הועד ה א נ ג ל י להמושבות ב א ר ג נ ט י נ א, למד במהירות נפלאה את השפה ה ס פ ר ד י ת, וכבר היא שגורה בפיו ללמדה את נערי י ש ר א ל בני הגולים מ ר ו ס י ה ו ר ו מ י נ י ה. זהו עמל אלופינו המסובלים, הנועלים דלתותיהם בפני אלה שהרטיבו את אדמת אבותינו בזעת אפם. זאת היא עבודתו הפוריה של „הפטיש הגדול העולה ויורד על־ידי כח הקיטור — כדי לפצל אגוזים".

המחזה הזה, כי מספר „גואלי הדם" של עמנו הולך ומתרבה גם בארצות המערב, וכי אנשים כזנגוויל מרימים את קולם, צריך להחשב על המקרים היותר נכבדים בחיינו הפנימיים ההוים. אמת, כי מ ע ש י ם נכבדים בל נעשו עוד, אבל יש דברים שהם מצטרפים למעשים; אמת, כי החברה יק"א לא נכנעה עוד לפני המעירים אותה לחזור בתשובה, אבל בהתעוררות טובי עמנו נוכל לראות אתחלתא דגאולה. כל מי שנמצא בעבדות ומכיר את עבדותו, הרי הוא כבר בן חוריז בהכרתו — וסופו להגאל.

ראשי יק"א מגינים על ספר התקנות שלהם, וראשי החברה „כל ישראל חברים" מגינים על תקנותיהם הם, אלא שהראשונים מפלפלים ומתוכחים ועושים מה שאין בתקנותיהם, והאחרונים, בלי שום וכוחים ופלפולים, אינם עושים מה שיש בתקנותיהם.

בכלל אמנם חדלה בשנים האחרונות החברה כי"ח „להרעיש עולמות", להיות ענין רב לאוהבים ואויבים. אלה ואלה עזבוה כעת לנפשה ואינם מטפלים בה. אלה ואלה באו לידי הכרה, שנקודת הכובד של חיי היהודים בזמן הזה אינה בהחברה הזאת. אלה מאחינו המאמינים עוד כעת, כי בכסף בלבד יוכל עם ישראל להגאל, לקחו את הבכורה מכי"ח ונתנו אותה לרעותה הטובה — כלומר, העשירה ממנה — ליק"א, ואלה שהתנפלו תמיד על החברה הזאת, כי תשדוה במה שאין בה, כלומר, באוצרות ומטמונים גנוזים, אשר באמת לא היו מעולם להחברה הזאת, — האנשים האלה חדלו גם הם מהתנפל עליה, אחרי אשר מצאו לפניהם חתיכה יותר ראויה להתכבד, ומה להם עוד לחפש אחרי מיליוני היהודים בחורין ובסדקין בשעה שמוטלים לפניהם מיליוניה של יק"א הגלוים והידועים. ובכן ישבו להם ראשי החברה ופקידיה במנוחה ועשו מה שעשו, ואיש לא שם לב כמעט להם ולמעשיהם. אך פתאום קפץ גם עליהם רוגזו של הציונים.

בהעתון הציוני "Die Welt" (נו' 7 ש"ז) נדפסה חליפת מכתבים בין ד"ר אליאס ממילהויזען ובין ראשה של כי"ח. הד"ר אליאס, כאחד מחברי כי"ח, פנה בשאלה אל ראש החברה, מדוע אחרו עד כה בחירות חברי הועד, שעל פי הסעיפים ח' ט' מספר התקנות של כי"ח היו צריכות לצאת לפעולה עוד בשנת 1896 ובשנת 1899? בהחשבון הנדפס משנת 1898 הננו מוצאים — כך כותב הד"ר אליאס — כי כל חברי הועד המרכזי וגם המרכזים המחוזיים היותר חשובים חוו בעת ההיא את דעתם, כי בחירות חדשות על ידי כל החברים עלולות להוליד דברים בלתי נעימים, וכי טוב יעשה הועד המרכזי אם יבחר בעצמו חברים חדשים להועד במקום המתים והיוצאים. העצה הזאת נתקבלה לרצון ובחירות לא נהיו עוד. וכה

מראה הד"ר אליאס בחשבון מדויק, כי לכל ששים חברי הועד בהוה אין כל יפוי כח על פי התקנות להשאר על מקומם. מכתבו של הד"ר אליאס נשלח ביום כ"ז לחודש יאנואר 1902, ובכ"ט בו כבר נשלחה תשובה מאת הועד על שם הד"ר אליאס, תשובה הראויה להשאר לדורות, וזו לשונה:

„אדון מאד נכבד!

את מכתבך מן כ"ז דנא קבלנו.

קראנו בשים לב את דבריך ואת הטעם שאתה נותן להם, כדי לזרזנו לבחירות חדשות. זה לא כבר שאל שאלנו את המרכזים האשכנזים היותר חשוּבים, אם כדאי להזמין למטרה הזאת את חברי האגודות. כ ו ל ם ע נ ו פ ה א ח ד, כ י ל פ י מ צ ב ה ע נ י נ י ם ה ש ו ר ר כ ע ת, ת ח ש ב ז א ת מ צ ד נ ו ל א י ־ ז ה י ר ו ת ל ח ו ל ל אַ ף אַ ג י ט צ י ה כ ל ש ה י א, ש ע ל י ד ה אָ נ ו י כ ו ל י ם ל נ פ ו ל ב י ד י מ ת נ ג ד י נ ו, ובכל תוקף ועוז דרשו לעזוב לעת עתה מחשבה כזו.

הועד המרכזי החליט בכלל לדחות את הבחירות לזמן מאוחר.

ברגשי כבוד,

מ ז כ י ר ה ח ב ר ה".

התשובה הפשוטה הזאת אינה צריכה ביאור. אך כמובן, לא יכלה להרגיע את הד"ר אליאס, והוא פנה במכתב שני על שם ראש הועד. במכתבו זה (מן ל"א לחודש יאנואר) הוא אומר, כי מלבד שפוליטיקה כזו, שאוחז הועד המרכזי, מתנגדת היא לחוקי היושר, הנה גם תועלתה מוטלת בספק ולעולם לא תוביל אל המטרה הרצויה להועד. תחת האגיטציה הפשוטה, שראשי הועד כל כך יראים מפניה ובורחים ממנה, תתלקח אגיטציה כפולה: האחת: להכריח את הועד, שימלא אחר תקנות החברה ויקרא לבחירות חדשות, והשנית: להמיר את רכי הלבב, אשר בהועד עתה, באנשים יותר הגונים להיות שומרים על עמם. אבל בפעם הזאת לא מהר עוד הועד לענות, כבפעם הראשונה, והד"ר הנכבד עדיין מחכה לתשובה...

הפחד מפני המתנגדים מביא את הועד לדחות את הבחירות. אבל, מי ומי המה המתנגדים אשר היא יראה מפניהם? — כנראה, לא האנטיסמיטים, כי הם הלא כבר היו בעולם גם בעת שהבחירות היו נעשות כסדרן בחברת כי"ח. המתנגדים האלה הם איפוא... עוד הפעם הציונים. אבל באמת אין הציונים מתנגדיה של החברה. הם חפצים אך זאת, שהחברה שכתבה על דגלה „כל ישראל חברים" תהי באמת חברה ישראלית, שתוכה יהי כברה, שמעשיה יהיו מכוונים לדגלה.

מלחמת הקיום בין הישן ובין החדש מתלקחת כעת בכל מוסדות עמנו המפוזרים בארבע פנות העולם, כהעם עצמו שבשבילו נבראו. אי אפשר אמנם לנבא עתידות, אבל הפחד ומורך הלב של „עמורי התוך" בעת האחרונה — גם זה לבד כבר אות לטובה הוא...

III

(סימני ההתעוררות בחיינו הפנימים. אספת הציונים החרדים בווילנא. יסוד „מרכז רוחני". החרדים והצעירים. — אספת ראשי הקהלות באשכנז. בקשת הרבנים. עבודות בתוך עבדות. — א"ש פרידבערג וד"ר שלמה מאנדעלקערן).

עם ישראל, בכל עניותו, לא היה מעולם עני באספות. כמעט בכל ארצות פזוריו ניטלה ממנו היכולת להשתתף בחיים המדיניים הסובבים אותו ולהשפיע עליהם במדה ידועה, לכן צמצם את פעולותיו אך בתוך התחום הצר שגבלו לו אדוני הארץ. בתחום הצר והמוגבל הזה היו כחותיו מתפתחים ובתחום הזה היה צריך גם להוציאם, לפזרם על ענינים זעירים הממלאים את חללו של התחום. העמים השרוים על אדמתם וההולכים לבטח בדרך התפתחותם, מבלי לסבול כל לחץ ודחק מן החוץ, יכולים באמת להקדיש את כחותיהם לדברים העומדים ברומו של עולם ולבלי הוציא אותם לבטלה, ובכל זאת יורנו הנסיון ההיסטורי, כי גם אצל העמים האלה רק חלק קטן מכחותיהם מכוון ישר כלפי מטרה ידועה, ורוב הכחות הולכים לאבוד, לדברים של מה בכך. ואם החזיון הזה מלוה את חיי כל העמים, אין פלא שנמצא אותו בצורה יותר בולטת בחיי „עם עני ודל", המציב לו לפעמים גם את מטרותיו עצמן באונס, לא רק במובנו של ההכרח ההיסטורי, כי אם במובנו של האונס הבא מן החוץ והדוחק את הבחירה החפשית. „עם עני ודל" כזה נמצא תמיד במצב ההתמרמרות, וההתמרמרות מביאה תמיד לידי קטנות, לשפוך „מרי שיח" במקום שיש אך לשחוק, לכעוס ולקצוף ולהתעלב בקום שאין מכעיסים, מקציפים ועולבים. והכעס והקצף אוכלים בכל פה את כחו של העם ובולעים את מיטב האינרגיה שלו.

גם כעת, כשמאמינים אנחנו, או כשרוצים אנו להאמין, שעמנו קם לתחיה, שמתנער הוא מעפר גלותו והולך, או מתעתד להלוך, לקראת חיים חדשים — גם כעת, לוא היו לנו כלי מדידה למוד בהם את סכום הכחות המולידים בקרב עמנו פעולה מעולה שיש לה איזה ערך קיים, ולעומת זה סכום הכחות „דאזלין ערטילאין", בהולידם פעולות שאין בהם ממש, ככתישת המים במכתש — כי אז היינו מוצאים, שהרוב הגדול של עמנו חי הוא גם כיום הזה על עניניו הקטנים, עוסק הוא בחיי שעה ומקדיש להם את כל כחותיו, וחיי השעה האלה אינם חיים מלאים, כי אם שברי חיים, זכר לחיים ותו לא. הקטטות והמחלוקות על „ראשון, שני ושלישי" בעניני הקהלות, הרדיפה אחר הכבוד המדומה, שאלת ה„מזרח" וה„מערב" בבתי תפלה ועוד ועוד — אלה המה הענינים „רבי הערך" התופסים מקום בראש בחיינו, אלה המה הענינים, שבשבילם אנו עמלים, שבשבילם אנו דנים, רבים ומתוכחים ומפסידים את מיטב כחותינו. ומדי בואנו לדבר אל העם, אל ההמון הגדול, כי מניח הוא חיי עולם ועוסק בחיי שעה, יש אשר יתלהב ויתרגש שעה אחת — ושב אחר כן לעבודתו הקודמת, המתאמת לדאגת ה מ ח ר ה ס מ ו ד, ואינו שם אל לבו, כי יש מ ח ר ש ה ו א ל א ח ר ז מ ן, הדורש ממנו הכנות רבות, הדורש ממנו גם קרבנות, והשכר יבוא רק לעתיד לבוא. כח הראיה, כידוע, תלוי בחנוך העין: האכר העובד תמיד בשדה, המסתכל בהאופק הרחוק והמביט אל העבים ממעל, הנהו על פי רוב בעל ראיה רחוקה, ותלמידי בתי הספר, וביחוד אלה האנשים המבלים את עתותיהם בקריאה וכתיבה, הנם ברובם בעלי ראיה קצרה. כן תלוים גם כן בהחנוך ההיסטורי עיני הרות של העמים. רק עם היודע ומכיר, כי האדמה מתחתיו שלו היא, וכי השמים ממעל שלו המה, רק עם כזה מובטח גם בהמחר הרחוק שלו ומכין את עצמו בהשקט ובבטחה לקראת העתיד. לא כן העם שבמשך דורות רבים היה אנוס לחיות בד' אמותיו שהגבילו בעדו, ושהקיפו אותו חומה מכל עבריהן. עם כזה מאבד לאט לאט את הכח להביט למרחוק ונהיה במשך הימים לקצר־הראות, ואפילו

בעולם המושגים ובעולם הדמיון מתרגל הוא לצמצם את עצמו ואינו יודע עוד לשוט ב„מרחב־יה". עם כזה רואה את העתיד שלו אך מבעד לעב הענן, מוכשר הוא ל ח ל ו ם על העתיד, אבל לא ל ח ו ש עתידותיו. העתיד בכללו נראה לו כ„מה שאחר הטבע", מעבר לגבול המציאות, שאי אפשר לו לבוא אלא באותות ובמופתים, היוצאים גם כן מדרך הטבע.

אין מן הצורך להביא ראיות והוכחות, כי המצב הבלתי טבעי, שנמצא בו עם ישראל במשך שנות גלותו, שלל ממנו את בהירות הראיה ויעשהו כמעט סומא למחצה. ומפני זה צריכים אנו לשמוח על כל מחזה ומחזה, המסוגל לגלות את המכסה מעל עינינו ולהשיב להן את אורן במדה ידועה; מפני זה מחויבים אנחנו לתת את הבכורה בספרותנו להשאלות והשאיפות שיש בידן „לקרב את הקץ", כלומר המכשירות אותנו ל ה ת ק ר ב אל הקץ, להפנות מעט מדאגות המחר הסמוך, שבהן שקוע המון עמנו בראשו ורובו, ולשים לב לאחרית החזון, ל„הלכתא למשיחא". המחר הסמוך ימצא לו תמיד גואלים ונושים שיתבעו את חלקו, וגואלי העתיד הרחוק היו תמיד אך מעטים, אך יחידי סגולה, ובכל זאת היו לנו האחרונים למורי דרך, ומפיהם אנו חיים.

וצריכם אנו להודות, כי במשך חמש השנים האחרונות נתרבו בספרותנו סימני החיים, ושאלות העתיד נוטלות בה חלק בראש. אמת, כי לא הספיקה עוד השעה, שתהי נכרת בזה השפעת הספרות על עצם חיינו, שהנם עוד כעת דלים ועניים ממעש, אבל גם זו אות לטובה, שסופרינו, ואפילו אלה המתנגדים גם כעת לרעיון התחיה במלוא מובן המלה מבלי כל התחכמות, אינם קוראים עוד מלא אחרי ה„חלוצים", המקדישים את כחותיהם לפתרון שאלות רחוקות; גם זו אות לטובה, שאפילו הרבנים, שהסכינו לשוט בד' אמותיהם של הלכה, או — בארצות המערב — בד' אמות של הטפה, החלו להרגיש גם המה כי „קצר המצע מהשתרע", וחוג השקפותיהם, כפי הנראה, הולך ומתרחב. אין רצוני לאמר, כי השאיפות החדשות המתגלות בעת האחרונה אצל רבים מהסופרים והרבנים מכוונות

הנה כלפי המטרה הרצויה והנכונה, אבל בכל אופן נוכל לשמוח על התגלותן, כי במקום שיש שאיפות יש חיים, ובמקום שיש חיים יש תקוה, כי סוף סוף תנצח האמת.

ב„ירושלים דליטא", הלא היא העיר שרוח „בעלי־בתים" מרחף עליה, על חובביה הישנים ועל ציוניה החדשים, על חברותיה, אגודותיה ועל כל מוסדותיה הצבורים, — נועדו, בסוף חודש אדר א' שעבר, רבים מהציונים החרדים והמתונים לאספה רבתי, לדין על דבר הציוניות, לברר את שיטתה ומהותה ולהתוות לפניה את הדרך, שתתפתח באופן שתהא רוח החרדים נוחה הימנה. אל האספה באו כשבעים נפש, ובתוכם עשרים רבנים. החשבון הראשון שבא בספרותנו היומית על דבר האספה הזאת — אשר קראו לה „אספה של מתונים" — לא היה מדויק כל צרכו, המו"מ והוכוחים על דבר ההחלטות שנתקבלו חסר ממנו לגמרי, וההחלטות בעצמן נמסרו אך לפי הרשימות שרשם איש פרטי אחד שנזדמן שמה בשעת האספה. הסופר שהביא את הידיעה הראשונה ב„הצפירה" (גליון 48) על דבר אספת הציונים הוזרדים בווילנא, כותב כדברים האלה: „ההחלטות האלה נתקבלו באספה אחרי שהוצעו מהקומיסיה שנבחרה לתכלית זאת. א י ן א נ י א ח ר א י על סדר הסעיפים, כי הקומיסיה לא סדרה את תקנות ה„מזרחי" בסדר נכון, וגם הנאספים לא דרשו כזאת, ו ע ר ב ו ב י ה ה י ת ה ב ה צ ע ו ת י ה ם ו ה ח ל ט ו ת י ה ם, עד שברוב עמל עלתה לי להוציא את החלטות האלה מרשימות שרשמתי בעת האספה מפי השמועה". אין אנו יודעים מי היה מעכב בעד סידור התקנות, אם הרבנים, או המתונים סתם, אבל כמדומה לנו שהסדר והדיוק הם דברים מועילים וגם נחוצים בשעת בירורה של איזו שטה, ואף לחנם מחלו עליהם חברי האספה. — ואולם כעת מונח לפנינו חשבון יותר מפורש על דבר אספת המתונים, והחשבון הזה נדפס בתור קריאה גדולה לכל שלומי אמוני ישראל („המליץ", גליון 75; "הצפירה", גליון 76), שממנה אנו יכולים ללמוד הרבה, הן מגוף הקריאה והן מההערות

הבאות בשוליה. אחרי השקפה כללית, מעין „פתיחתא", המבארת, כי הרעיון שאנו קוראים לו כיום „ציוניות" החל לשוב להתעורר בקרב ישראל זה לפני עשרים שנה ויותר, וכי „בעצם לא פסק מישראל למימי הנביאים הראשונים", — מוצאים מחברי הקריאה לנחוץ לברר ראשית כל הסבות שהביאום לידי יסוד אורגניזציה חדשה בתוך הציוניות. מחברי הקריאה מוצאים, כי בראשית צמיחת הרעיון של „שיבת ציון" נחה הרוח גם על הרבנים החרדים „גאוני הדור שמפיהם אנו חיים", ולא זו בלבד, אלא שגם התיצבו בראשונה בראש התנועה, ורק מפני שברבות הימים נכנסו לתוך הציוניות „אנשים שהתחנכו מחוץ לתחום היהדות הנאמנה" ויכניסו עמהם „נמוסים זרים ושטות חיצוניות בשיבת ציון, אשר לא יוכלו להיות לרצון לקהל היראים הדבקים בתורתנו" — רק מפני זה נסוגו אחור א ח ד י ם מהגאונים, ו„יש אשר נהפכו לאנשי ריב לכל הענין כולו". וגם אלה מהרבנים „אשר הוסיפו להחזיק בכל עוז בדגל ציון", למרות הנמוסים הזרים והשטות החיצוניות, אלה מהרבנים שעצם הרעיון היה להם לחוד והנמוסים והשטות לחוד — גם המה היו „נבוכים ונואשים ימים רבים" מבלי דעת איככה לפצל את הקליפות הזרות מעל הציוניות. וכה ארכו מבוכתם ויאושם ימים על שנה עד שהחלו לאט לאט ל„גלות את לבם איש לרעהו", ומכיון שגלו את לבם לא היה להם עוד צורך לשבת בחבוק ידים במבוכה ויאוש „ונוסדו יחד לשלוה לעיר ווילנא את בחיריהם אנשי מדע ובתוכם רבנים גאונים, לברר שם את דבר הציוניות מה היא על דעתם, להפריד בה את מינה מתוך שאינה מינה, להבדיל כל ערב ממנה ולהציגה בנקיונה לעיני כל קהל חבריהם היראים". אחרי כל אלה, אחרי שתרוחץ הציוניות לכישעי ותהי נקיה מכל פסולת וסיג, ילבישוה מחלצות — „כי נאה לאהל בת ציון להיות סוג בשושנים ומתוקן בתכונת אהלי שם" — ובלי כל מורא ופחד יציגוה לעין הרואים המהדרים מן המהדרים; ואלה האחרונים ינהרו בודאי המונים המונים אל הציוניות הנקיה, אשר אליה התפללו כל ימים, ואשר אך „הנמוסים הזרים והשטות החיצוניות" היו מעכבות בעדם

מתת את ידם לה עד היום הזה. אבל נסור נא ונראה מה המה הנמוסים הזרים והשטות החיצוניות שהכניסו עמהם לתוך הציוניות האנשים שהתחנכו מחוץ לתחום היהדות הנאמנה.

„הנאספים נועדו יחדיו ויגלו איש לרעהו את דעת שולחיהם (לא פורש מי ומי היו השולחים: אגודות ציוניות קימות או יראים וחרדים סתם שלבם הומה לציון?), כי הדברים אשר בגללם נקעה נפש רבים מהעם מן הציוניות, אלה הם: 1) אספות אנשים ונשים יחד בקצת כנופיות של הצעירים ששם „ציון" נקרא עליהן. 2) חלק הספרות שנוסדה בידי שוחרי הקולטורא החדשה, המתערב בעניין הציוניות ואומר ליסד אותה על שטות תרבות חיצונה שאין רוח תורתנו ורוח אומתנו יכולות בשום פנים להיות נוחות הימנה. 3) החנוך המתוקן על פי רוח חלק הספרות הזאת, שבצד המוחש שבו הוא עושה את ידיעת הלשון וההיסטוריה עיקר ואת למוד התורה רק לטפל קל, והממלא את כל תחום הלמוד במיטודות חדשות, מבלי היות עוד מקום וזמן וחפץ ללמוד תורה שבכתב, ואין צריך לאמר שבעל פה, ובצד המושכל שבו משתדל החנוך הזה להשרות על ילדינו את רוח השטות החיצוניות, שחלק הספרות של בעלי הקולטורא החדשה הוא המליץ להן. 4) המטיפים, אף שבודאי יש בהם אנשים ישרים ותמימים, אך מקצתם דוברים דברים שהם למורת רוח לקהל הדבקים בכל לב בתורתנו".

ממש ההפך מטענותיהם של הצעירים, המתאוננים: א) על העדר השתתפות נשינו בהתנועה הציונית, ב) על ספרותנו השקועה יותר בהעבר ואינה מתאמת עוד לחיינו ההוים עם תביעותיהם המדעיות, ג) על מצב החנוך הפרוע והנושא עליו חותם דתי יותר מכפי הראוי, ד) על המטיפים שריח הדרשנות חסרת הטעם נודף מהם והלובשים טלית שכולה תכלת כדי לעשות נחת רוח להיראים והחרדים. אמנם בעוד אשר הצעירים, בהיותם צעירים, הגידו ולא כסו דבר, כי מגמתם לתת פנים חדשות להציוניות בכללה, וכי מלחמה להם מעתה עם כל הדעות הנפסדות המזיקות לה, לפי דעתם, — הנה הרבנים, בהיותם רודפי שלום מושבעים על פי מצבם,

מדברים גבוהה על „דרכי הנועם" ועל „נתיבות השלום": „תעודת אגודתנו היא לקרב ולא לרחק, לבנות ולא לסתור, ועלינו ללכת בדרכי נועם ושלום, להזהר בכבוד מתנגדינו ולהשכין שלום ואחוה בקרב המפלגות השונות" (סעיף ב' מן התקנות של האגודה המרכזית). אבל לא מצאו לנחוץ לבאר לנו עם זה, את מי הם אומרים לקרב ובין איזו מפלגות שונות הם חפצים להשכין שלום ואחוה; מה הם קוראים בנין ומה סתירה? הצעירים, בהיותם צעירים, לא נסוגו אחור גם מפני השם „פדרציה", והרבנים, בהיותם מגינים על הציוניות מפני הנימוסים הזרים, הודיעו גלוי ב„שער בת רבים", כי החליטו ברוב דעות גדול „לבלי עשות פדרציה, היינו לבלי צאת מתוך האורגניזציה הכללית בכל, רק ליסד אגודה מרכזית לחרדים". אבל הלא גם הצעירים לא יצאו מתוך האורגניזציה הכללית, גם המה נשארו בתהומה של הציוניות לפי הפרוגרמא הבזילאית, אלא שיסדו להם מרכז רוחני מיוחד, וכזאת עשו גם החרדים, בבראם להם מרכז רוחני לפי רוחם הם, ולשמחה מה זו עושה? אם נמצאו ציונים שחשבו את יסוד הפדרציה של הצעירים למחזה מעציב, המזיק לשלמותה של הציוניות, הנה בודאי יתעצבו, כעת כפלים, בראותם כי גם החרדים מחקים מעשי הצעירים, ובעוד שיש מצטערים על הראשונים, באים החרדים להוסיף עליהם; ואלה הציונים שאינם רואים כל סכנה ביסוד פדרציות, לא יגילו בודאי על שנחלף השם „פדרציה" בשם „מרכז רוחני". —

עוד צד שוה אחד הננו מוצאים באספת הצעירים ובאספתם של החרדים, כי כשם שלא עלתה ביד הצעירים לסמן, ואפילו בקירוב, את גבולות ה„דימוקרטיות", כך לא עלתה בידי החרדים לברר את תביעותיה של ה„חרדות". מי הוא הזוכה להקרא בשם ירא, מי עומד בשורת החרדים ומי נוטל לו את השם מתון סתם — כאן הניחו מחברי הקריאה מקום להתגדר בו לכל מי שרוצה לעסוק בשאלות חמורות ודקות. אמנם את חוסר הבירור הזה הרגישו, כפי הנראה, בעלי הקריאה הגדולה בעצמם ומצאו לנחוץ לתת לה מלואים, אבל בעוד שתחת הקריאה חתום השם „מזרחי" (נוטריקון: מ ר כ ז

ר ו ח נ י, כן מפרשים את השם הזה החרדים אך לא פרשו, מה עול מצאו בפשוטו של השם, שהוא לכאורה יותר נאה מן הדרש על־פי נוטריקון), נחתמו ה„מלואים" בידי ראש הועד של המרכז הרוחני לבדו, ואין אנו יודעים אם נכתבו המלואים על דעת כל חברי האספה, או על דעת היחיד העומד בראש הועד. בכל אופן, בואו ונחזיק טובה להרב מלידא, שפירש במלואיו מה שסתום בגוף הקריאה. אמת כי לא נתן לנו פירוש מספיק, אבל יכולים אנו ללמוד מהרמיזות האחרות על הכלל כלו, מבלי לחכות עד שנוכל לעיין בהמכתבים החוזרים, כפי הבטחת ראש הועד. אחדים פנו בשאלה חמורה אל ועד המרכז: אם מתיחסים התנאים העיקרים הנוגעים להחרדות גם להנהגתם הפרטית של החברים? ועל השאלה הזאת הננו מוצאים תשובה ברורה בהמלואים: „אנחנו לא נעצנו חרב בפתח הביאה, לגדור בעד הנכנסים. לא! כל הרוצה לכנס לאגודתנו יבוא ויכנס. ואולם לעומת הקולא שהקלנו בהכנסת החברים הננו מ ח מ י ר י ם בנוגע להנהגתן הכללית של האגודות הנספחות להאגודה „מזרחי". הנהגתן הכללית צריכה להיות לפי רוח היהדות החרדית, מ ב ל י ל ש נ ו ת א ף ש י נ ו י ק ל, כמו לשבת בעת אספת החברים בגלוי ראש וכדומה. הנואמים והמדברים צריכים להיות לפי רוח היהדות בשפת עברית או בשפה המדוברת, ותכנם יהיה לפי רוח התורה והמצוה, באופן שרוח החרדים נוחה הימנו".

מכל האמור הרי אנו יכולים להוציא שלשה דברים, שהם ב„שב ואל תעשה": א) אסור ליסד אגודות משותפות של גברים ונשים; ב) אסור לשבת בעת האספה בגלוי ראש (כמובן חל האיסור הזה רק על הגברים); ג) אסור לדבר בשעת האספה באיזו מן השפות הלועזיות, אלא בשפת עבר או בשפה המדוברת (כלומר, זרגון). אמנם במה שנוגע להאיסור הראשון, באו גם החרדים לידי הכרה גמורה, כי להתפשטות הציוניות „נחוצה לנו מאד עזרת נשים הצנועות, ולמען חזק בלבן, ולמען חבב עליהן את המעשים ואת החפצים שפרטנו בזה, יש להשתדל, כי תיסדנה להן חברות בנות

ציון, אשר תעודתו תהיה כתעודתנו, לשחר את משמרת היהדות ואת חבת ציון כאחד. אך זאת יש גם לנו, גם להם להעלות על לב, כי נאה לאהל בת ציון להיות סוג בשושנים ומתוכן בתכונת אהלי שם, „משפחות לבד ונשיהם לבד“, ולא בטעם יפיפותו של יפת שנתחבבה על בני הנעורים יותר מכדי השיעור הראוי (וכמה הוא השיעור הראוי?), לרע מאד למוסר בנינו ובנותינו“. אם כן רואים אנחנו, כי הציונים החרדים מסוגלים גם לעשות הנחות, ויש לקוות, כי גם ביחס אל השפה השלטת בהאספות ימצאו איזה צד להקל, כי יכניסו תחת סוג שפת עבר גם את לשון התרגומים ותחת סוג השפה המדוברת את לשון יושבי קאוונא למשל, שיש בה תערובת של השפה האשכנזית „יותר מכדי השיעור הראוי“, או את לשון בני הדרום, המלאה עד חציה מבטאים רוסים.

ואלה הן החלטות הראשיות החיוביות, שהן ב„קום ועשה“: על המרכז הכללי א) ליסד ועד של חכמים וסופרים שיבקרו את הספרים והחוברות בדבר הציוניות ולחרוץ משפט איזה לקרב ואיזה לרחק; ב) להשגיח שלא יתפרצו אל הציוניות זרמים זרים; ג) לשלוח רבנים מפורסמים, מגידים ודרשנים אורתודוכסים בעלי כשרון לברר את תעודת הציוניות; ד) להפיץ בהעתונות העברית את שיטת החרדים ולהשיב על המאמרים המתנגדים לדעותיהם (תקנות המרכז, סעיף ז׳, ט׳); ה) האגודה שתאבה ליסד איזה חדר, עליה להציע הדבר לפני ועד הרבנים שנבחרו לזה, ועל־פי דעתם והסכמתם יקום דבר. הסעיף האחרון לא נכלל בהתקנות, ומוצאים אנו אותו רק בה„מלואים“, ואין אנו יודעים אם ועד הרבנים הנזכר פה הוא הועד של חכמים וסופרים, שמדובר עליו בסעיף ז׳ מהתקנות, או ועד החכמים והסופרים לחוד, והועד של רבנים — בריה בפני עצמה.

ומעתה — בטוחים מנהיגי אגודת המרכז, אחרי אשר עלתה בידם להחזיר את עטרת הציוניות ליושנה, לבער ממנה את הקוצים ואת הדרדרים, את הזרמים הזרים ואת הקולטורה החדשה — מעתה לא יהיה עוד כל קיר מבדיל בין החרדים ובין הציוניות, ואם עד

כה עמדו גדולי הרבנים מנגד להתנועה הכללית מיראתם פן תבולע על ידה להיהדות הנאמנה, הן לא לחנם עמלו ויגעו חברי האספה הווילנאית ליסד את המרכז הרוחני הצרוף והמזוקק שבעתים. ואם המצא ימצאו גם אחרי כל אלה יראים וחרדים שיעמדו במרדם — מאיים עליהם ראש הועד, כי בקשיות ערפם יסבו הלילה נזק רב לא אך להציוניות, כי אם גם לעניני הדת, שהם הופפים עליה. „דעו נא כי כמה יגיעות יגענו, כמה טרחות טרחנו בדבר מוסד האגודה החרדית. לא שלונו ולא שקטנו ולא נחנו וכל העמל הרב שעמלנו לא היה אך ורק לטובת הציוניות בלבד",— לא! מיסדי המרכז הרוחני כוונו בעבודתם זאת עוד למטרה אחת, והיא — שלא יחולל חלילה כבוד הגאונים על־ידי התנגדותם להציוניות, כי למה יאמרו הבריות, ש„לב אבן בקרבם ואינם נחלים על שבר בת יעקב". עוד מוסיף ראש הועד ב„מלואיו" לאיים על מתנגדי הציוניות החרדים, שאם גם יעלה בידם ליסד להם חברה בפני עצמה למטרת החזקת הדת „על־פי התעוררות אחדים מהאדמורי"ם והרבנים בעתים האחרונות", מבלי לבוא לעזרת הציוניות — ידעו נא „כי ידיהם לא תעשינה תושיה, כי הציונים ימתחו עליהם קו של תהו... ולא לבד שלא יחזיקו את ידם, כי גם ישימו מכשולים על דרכם". ואחרי האזהרה הזאת — עוד הפעם קול דממה דקה, עוד הפעם תחנונים ידבר ראש ה„מזרחי", ועוד הפעם מהלל הוא ומשבח את סחורתו. ולא רק את סחורתו הוא משבח ומפאר, כי אם גם את המוכרים בעצמם: „והננו מודיעים אתכם, כי נוסד ועד של שבעה אנשים מצוינים, וביניהם ארבעה רבנים, וכותב הטורים האלה הוא העומד בראש הועד הזה". חלילה לנו להטיל ספק באמתתה של העדות הזו, נאמנים הם שלומי אמוני ישראל, שלא יבחרו להם לראשים מכל הבא בידם, אבל — מעט ענוה, רבותי!...

„מלבבים" הם גם הספורים שמסר לנו ראש הועד (מלואים, הערה ב') בשם בנו של אחד האדמורי"ם המפורסמים, והם שתי

„מעשיות": האחת על־דבר אחד הקולוניסטים בפתח תקוה, שהיה לפנים מגולח זקן ופאות (אך זהו מגולח ל ה כ ע י ס, כי המגולחים „לתיאבון" נוהגים לגלח רק את הזקן), ומכיון „שרעיון חבת הארץ החל לפעם בקרבו" יש לו כעת גם זקן מגודל, גם פאות ארוכות; והשנית על־דבר צעיר אחד שהדל לעשן גם בחול, כדי שלא יביאהו יצרו לידי חלול שבת, וכל זה גם כן מפני שנהפך לציוני. אמנם האין בהספורים האלה מעין מעשה לסתור את כל עיקרה של הקריאה הגדולה? מהמעשיות האלה נוכחים אנו לדעת, כי עוד טרם הוסד ה„מזרחי" היו כבר לעולמים אדמורי"ם ובני אדמורי"ם אשר האמינו, שהציוניות עלולה היא להזק את הדת, ובכל זאת צריכים עוד כעת אחדים מרבותינו להתרפס לפני הדום רגלם. מעשיות מעין אלה מראות בעליל, כי אך תמימות יתרה היא לחשוב באמת, שרק היראה מפני „הניכוסים הזרים" מונעת את האדמורי"ם ורוב הרבנים מתת ידם להציוניות.

היעלה בידי „המזרחי" למשוך אחריו באמצעים כאלה את היראים והחרדים המתנגדים כעת להציוניות, או לא? — ימים יגידו, אבל כמדומה לי, שסבת התנגדותם של האדמורי"ם ורוב הרבנים להתנועה הלאומית אינה פשוטה כל כך, כמו שחושבים מיסדי המרכז הרוחני, כי היא יותר עמוקה ויותר מסובכת. החיים אינם עומדים על מעמדם ויוצרים הם בכל יום תמיד תביעות חדשות, והאדמורי"ם והרבנים, מבלתי יכלתם להסתגל להתביעות האלה, אנוסים הם להגן על נפשם ולהלחם בעד קיומם, והתנגדותם להתנועה הלאומית היא אך אחת מהצורות שלבשה מלחמה זו בעת האחרונה.

הצעירים והחרדים! אלה אומרים להוציא ישן מפני חדש באופן מלאכותי, למרות חוקי ההתפתחות, ואלה אומרים להוציא את החדש מפני הישן, גם כן באופן מלאכותי וגם כן למרות חוקי ההתפתחות — אבל כשם שאי־אפשר לדחוק את השעה, כך אי־אפשר להשיב את השעה אחורנית.

הרבנים ב ר ו ס י ה, שאינם רוצים להסתפק אך בהשם „רב" הנקרא עליהם, מבקשים לברוא להם מקצעות בחיים, שתהא שמה השפעתם ניכרת, והרבנים ב א ש כ נ ז, כפי הנראה, מתעוררים גם הם מתרדמתם הארוכה, גם הם מתחילים למאוס ב„לחם הקלוקל" שהם אוכלים בתור משרתי הקהלה, אלא שבאו לידי הכרה כזו „מן העבר השני". הרבנים ברוסיה חיים על־פי רוב חיי עוני, מצבם החומרי נמצא בשפל המדרגה, מקור הכנסתם אינו נאמן כל עיקר, והמה תולים את הקלקלה הזאת בסבת ירידת מצבם המוסרי, כלומר, מפני שנתמעטה השפעתם על מהלך חיי הקהלות; לא כן הרבנים באשכנז, מצבם החומרי בכלל איתן הוא, ואף בערים הבינוניות חיים הם ברחבה, אבל עבודה אין להם, וכבר שומעים אנו קולות חדשים: הבו לנו עבודה! הרבנים ברוסיה מבקשים עבודה חדשה, כדי לחזק על ידה את מצבם ההרוס, ורבני אשכנז — כדי לשלם בעד הטוב שהם מקבלים, אלה צועקים מרוב רעה ואלה מרוב טובה.

משונה הוא מצב הרבנים בארץ אשכנז. הם סרים שם למשמעת ראשי הקהלה לא רק בעניני חול, כי אם גם בעניני קודש, מן הדברים הנוגעים לשאלת החנוך עד תוכן הדרשות הנשמעות מעל במות בתי התפלה בימי שבת ומועד. הרבנים, אלה „כלי הקודש" של העדה משועבדים שעבוד גמור ל„יועצי המסחר", או, באופן היותר טוב, להפרופיסורים של חכמת הרפואה ושל כל החכמות, מלבד חכמת היהדות, העומדים בראש הקהלות. לא די ש„היועצים" האלה הנם ד נ י ם י ח י ד י ם בבוא הקהלה למנות לה רב לראשה, לא די שהבחירה עצמה תלויה בדעתם היחידה, ואין לשום איש שאינו ממנהלי העדה וראשיה לחוות את דעתו בשאלות כאלה — אך גם אחרי המינוי אין להרב לרעות את צאן מרעיתו לפי נטות רוחו הוא, וגם בארבע אמות של הדרשות מחויב הוא להזהר ולהזהר מלהשמיע דבר שאינו מתאים לרוח הראשים, ואפילו בשאלות הדת, כמו שינוי נוסח התפלה וכדומה, אין קול הרב נשמע, וגם הענינים האלה נחתכים על־פי ראשי העדה. בברלין, למשל, כמעט בכל עניני הקהלה שולטת „העדה המאוחדת". השפעתה של „עדת ישראל",

כלומר, עדת החרדים הקטנה מעבר מזה, ושל עדת המתקנים הקיצונים מעבר מזה, אך מעטה היא ואינה ניכרת. תחת שלטון העדה המאוחדת עומדים כמעט כל בתי התפלה הברלינים, ותחת השלטון הזה עומדים גם הרבנים־המטיפים. הם דורשים חליפות בבתי תפלה שונים על־פי סדר קבוע, ובהיות בתי התפלה של העדה הגדולה המאוחדת שונים זה מזה בהרוח השורר בתוכם: יש בהם עתיקים לימים, שקשה להכנים לתוכם את כל התיקונים בבת אחת, ויש שנבנו מחדש בעשרות השנים האחרונות ומתקרבים בצורתם לבתי התפלה של המתקנים — הנה שונות הן גם הדרשות הנשמעות בבתים האלה, אף כי יוצאות הן מפי מטיף אחד. הדרשה נכנעת לפני בית התפלה, ובית התפלה נמצא ברשותם של הראשים, והמטיף בכבודו ובעצמו נהפך לפונוגרף חי הולך על שתים, שמוציאים מתוכו ניגונים שונים, הכל לפי דרישת המקום.

מובן מאליו, כי מצב כזה יוכל אמנם להשביע לחם את הרבנים באשכנז, אבל לא יוכל למלא את נפשם, ובשעה שנקהלו זה לא כבר לבירת גרמניא מכל קצוי המדינה, אחרי הפסקה ארוכה של ד׳ שנים, ראשי הקהלות ומנהליהן לאספה רבתי, לדבר על כל הענינים הנוגעים לחיי הקהלות, נתמלטו מפי רבנים־מטיפים אחדים דברים שלא זכינו עוד לשמוע דוגמתם עד כה. הד״ר מ י י ב ו י ם מברלין וחברו הד״ר ו ו ע ר נ ע ר ממינכן התאוננו בפעם הראשונה על מצב חבריהם הרוחני, ההולך ומתדלדל מיום ליום, למרות מצבם החומרי שהולך וטוב. השפעתם של הרבנים גם בעניני דת ואמונה הולכת ומתמעטת, והקהלות, מידי בואן למנות להם רב חדש, שמים לב רק אל כשרונו בהטפה. אין שואלים עוד עד כמה מגיעות ידיעותיו של הרב בחכמת ישראל, עד כמה למד, קרא ושנה, מה הנה השקפותיו על היהדות ועל עתידותיה, מה הוא החומר שיהיה לתוכן דרשותיו — כל השאלות האלה נחשבות ליתרות, והחזיקו שבע ערים במטיף אחד לאמר, כשרון לך ב„מלאכת" ההטפה, רב תהיה לנו. ובאמת יכולים אנו למצוא בזמן הזה רבנים־מטיפים רבים בערי אשכנז שאין בינם ובין המשחקים בבתי התיאטראות

ולא כלום. אלא שהאחרונים משמחים את שומעיהם בלילות, והראשונים — לפני הצהרים, בין שחרית למוסף. אין אנו חפצים להמעיט בזאת את ערכן הכללי של הדרשות. אדרבה, על־ידי דרשות יש היכולת לפעול הרבה על חברי העדה, אבל במה דברים אמורים כשהדרשה נוסדת על דברים הנוגעים באמת להיהדות, כשיש לה תוך עשיר, מה שאין כן אם נקודת הכובד שלה נמצאת ביפיה החיצוני, בהמבטאים הנאים, בהקול הערב וכדומה. ומאין יקחו להם רבני המערב את החומר הנדרש לדרשותיהם, אם לא רכשו להם במשך שנות למודיהם ידיעה עמוקה בחכמת היהדות, אם רבים מהם שנו גם את ספרי המדרש רק בהעתקתם האשכנזית. אנשים כצונץ, גייגר, פראנקל ועוד — הלכו כבר לעולמם, ואת מקומם ירשו ננסים.

ווערנער ומייבוים אומרים לרפא את ההרס בזאת, שיסכימו ראשי הקהלות לתת להרבנים איזו זכיות חדשות, והזכיות החדשות הלא הנה, שיתנו הרשות להרב לחוות את דעתו לכל־הפחות בעניני דת ואמונה; לא שתהא דעת הרב מכרעת בשאלות כאלה, כי אם שלא יגרע חלק הרב מחלקו של „יועץ המסחר", שלא יהיה האחרון דן יחידי... כמה מן העבדות, כמה מן שפלות הרוח יש בתביעה כזאת מצד הרבנים! אם מצב אחינו בארצות המערב הנהו בכללו בבחינת „עבדות בתוך חירות", הנה מצב הרבנים שמה הוא בבחינת עבדות בתוך עבדות. „יועצי המסחר" הנם עבדים לבני חורין, והרבנים — עבדים לעבדים, היהדות עומדת ומתחננת על נפשה לפני עגל הזהב...

אבל מי הביא את הרבנות באשכנז למצב כזה, אם לא הרבנים עצמם מבני מינם של מייבוים, ווערנער ותלמידיהם ותלמידי תלמידיהם? הם, בדרשותיהם וביחוסם להשאלות החיות הנובעות מתוך היהדות, המעיטו את דמותה והטביעו עליה את חותם ה„רשמיות", וכעת אינם קוצרים אלא מה שזרעו בעצמם. הרמת מצב הרבנים באשכנז אינה שאלה של נתינת זכיות חדשות להרבנים, כמו שהרמת מצב היהדות בכללו אינה תלויה בנתינת זכיות להיהודים בלבדה. זכיות כאלה אינן נתנות, כי אם נלקחות.

על הרבנים לדבר לא תחנונים, כי אם בקול רם ובמסירת נפש, אבל כדי לדבר במסירת נפש, צריך שיהיה המדבר מלא תוכן נעלה שאינו נותן לו מנוחה. והרבנים החדשים באשכנז היו מישנים עד כה את הרוח בקהלותיהם, עד כי מבלי מישים נפלה תרדמה עזה גם עליהם בעצמם. וגם כעת נוכל להביט על התעוררות אחדים מהרבנים האלה אך כעל ת ו ל ד ה הבאה בהכרח מהתעוררות החיים, שסימניה ניכרים גם בין אחינו המערבים, ורק את הד קולה החלש של התעוררות הלזו שמענו הפעם מעל במת אספת ראשי הקהלות

משפחת הסופרים שלנו אבדה שנים מבניה החשובים. הלא המה: אברהם שלום פריעדבערג והד"ר שלמה מאנדלקערן. איננו עשירים עוד כל כך בסופרים בעלי כשרון, שנעבור בשתיקה על אבדות כאלה, וגם איננו כפויי טובה כל כך, שנשכח במהרה את האנשים שהקדישו כל ימיהם לעבודת הספרות. רחוקים היו שני הסופרים האלה איש מרעהו, האחד חי בתוך התחום, השתתף בצערם של אנשי התחום, וגם בשעה שהשקיע את כל מחשבותיו בתחום העבר הרחוק, שוה תמיד את ההוה לנגד עיניו, וחותם ההוה הזה עם כל תקוותיו לעתיד טבוע גם על ספרו הגדול, המוקדש לזכרונותיהן של התקופות העתיקות, על הספר „זכרונות לבית דוד". השני היה מוכרח לעזוב את התחום ולגלות למרחקים, למקום שהיהדות מונחת שם בארונות מקושטים שבבתי עקד הספרים הגדולים. הראשון היה סופר עברי לכל פרטיו, ואת ידיעותיו שאב אך מתוך הספרים, והשני גמר את חק למודיו בבתי חכמה שונים, ויצא מוכתר בתוארים שונים. הראשון הקדיש את עטו לעם היהודים, והשני — לחכמת היהדות. הראשון כתב את ספרו היותר נכבד בעד בני הנעורים, שלידיהם נמסרים מפתחות התקופה העתידה, והשני — בעד המלומדים המונים אותיות בכתבי הקודש, שראשם ורובם שקוע בהעבר הגדול, בעוד שהיה עומד היכל „הקדש" על מקומו. הראשון נפטר „ברחוב היהודים", והמונים המונים נהרו

אחרי מטתו, והשני מת גלמוד ונעזב, ואף מתי מספר באו ללוותו לבית עולמו. הצד השוה שבהם, ששניהם, איש איש במקצוע שלו, הועילו הרבה בעבודתם הפוריה להתפתחות ספרותנו, ובזאת הקימו להם בעצמם מצבת זכרון לשם ולתהלה.

IV

(שאלת הגרים ברומניה ועצת ברנדס. שאלת הגרים באנגליה ועצת מונטגו. שאלת הגרים בבתי הספר הגבוהים באשכנז. הפקידים הרומינים והפרופיסורים האשכנזים. הצד השוה שבהם)

אין מצב יותר מוזר ויותר מעציב מזה של אחינו ברומניה — מדינה שזה לא כבר נשתחררה בעצמה מעבדותה — ביחוד אחר שיצא שם החק המפורסם על־דבר בעלי־אומנות. החק הזה, ככל החקים ברומניה מסוג זה, אינו מכוון ישר כלפי היהודים, כי אם מטפל הוא בגרים ואורחים סתם, ויודע הוא להבדיל גם בין גרים לגרים: יש גרים שיש להם ארץ־מולדת, ויש גרים שאין להם ארץ־מולדת. הגרים ממין השני דוחקים תמיד את רגלי האזרחים, מקום אחיזה בטוח אין להם והנם „תלוים בין השמים ובין הארץ". גרים כאלה הם בבחינת „הפקר", וכל הרוצה בא ומטלטלם, בא ועוקרם ממקומם ויוצא ידי חובתו בעקירה זו בלבד, מבלי לדאוג כלל למקום ההנחה.

הנה כי כן רואים אנחנו, שבנוגע ל„גרים" כאלה, אין גבול לרוע המצב, כי כל מצב רע יש לעמתו מצב עוד יותר רע... ומי יודע מה עוד צפון לנו בעתיד, אם אך לא ילמדו אחינו בכל מקום שהם ל ק ד ם פני הרעה, להכין „רפואה קודם למכה". כמובן, יכולים לטפל בהכנת הרפואות אך אלה מאחינו, שהשעה משחקת להם כיום הזה, אבל דא עקא, כי אחינו אלה, ואפילו הטובים שבהם, שהשפעתם על סביבותיהם רבה וחשובה, מרימים את קולם לטובת אחיהם הנדכאים רק בשעה ששועת האחרונים מגיעה גם עד אזני החרשים, לא שועה הקוראה לעזרה, כי אם שועה של יאוש, שועה מרה קודם לאפיסות הכחות.

לקול שועה כזו של אלפי נדכאים מאחינו ברומניא התעורר הפעם הסופר המפורסם גיאורג ברנדס במאמר אשר פרסם באחד הירחונים היוצאים בקופנהגן. בעת האחרונה דברו רבות על־דבר יחוסו של ברנדס להיהודים ולשאלת היהודים. אלה נתנוהו למתבולל גמור ואלה ללאומי במדה ידועה, והמהדרין גלו בו גם איזו סימני ציוניות. הצד השוה שבהם, שאלה ואלה מצאו אסמכתא להשקפתם על ברנדס במקומות רבים של ספריו, בררו להם מתוכם מבטאים בודדים, דרשו סמוכין וכדומה. ואלה ואלה לא חטאו אמנם נגד האמת. חיי היהודים מלאים הם הפכים רבים. הכחות החיצונים מושכים לצד זה והכחות הפנימים לצד אחר. מצד זה שופך עלינו ממשלתו חק ההסתגלות בבחינת „על כרחך אתה מת", הכופה עלינו הר כגיגית לקבל את מרותם של החיים החדשים, ומצד השני שורר בתקפו החלק האחר של החק הזה: „על כרחך אתה חי", שאינו נותן לנו לעקור מה שנשרש עמוק בנפשנו פנימה, ולוא גם יבוא הדבר הזה בניגוד לתביעות־הזמן החדשות. זהו גורלו של עם נודד בכללו, ומהגורל הטרגי הזה לא נמלטו גם אנשים כברנדס. הוא יוצא ללחום את ריב אחיו הנרדפים ברומניה, ולפי המבט הראשון היה יכול ללחום את מלחמת מצוה זו מבלי כל הצטדקות מצדו, כמו שהיה עושה כל גבר בעמיו, אבל ברנדס הוא סופר מצוין ולו קהל גדול של מעריצים בכל קצוי תבל, ועל כל אלה יהודי הוא, ומפני זה הוא צריך להתנצלות. הוא צריך להקדים, „כי באמת כבר אבד עם ישראל את אחדותו, כי באמת כבר התבוללו בני ישראל בתוך יתר הגוים ולאומיותם כבר עברה ובטלה מן העולם", אלא שבשעה שהלחץ והדחק מגיעים עד מרום קצם מתעורר איזה רגש פנימי, רגש של מחאה גם בנפש אלה שהתבוללו. „בשעה כזו דראון עולם הוא לבלי הרגיש את עצמו משותף להנרדפים, וכי בכל אופן לא לחרפה תחשב ההתיחסות על אחד משני העמים היותר מצוינים: על עם היהודים ועל עם היונים". אמנם איך נשארה לפלטה היכולת להתחשב על עם היהודים העתיק, בשעה שבני ישראל התבוללו כבר בתוך הגוים — גם המחזה הזה הוא אחד מהניגודים הנובעים מחיי

הגלות. וגם ברנדס א י נ ו ב ן ח ו ר י ן לשחרר את עצמו מניגודים כאלה. העבדות מטביעה את חותמה על העם בכללו ועל כל אישי העם. היו ימים והחותם הזה היה חיצוני: הטלאי הצהוב על גבי הבגד, וכעת נהפך לחותם פנימי: הפכים וניגודים רוחניים, כלומר, טלאי של עבדות על גבי הנפש. ולא נקל להחליט אזה משני אלה קשה יותר...

ועצת הסופר המצוין להקל גורל אחד הנרדפים היא קלה ופשוטה, ונפרדת היא לשתים: האחים „על פי הגזע" (Stamme genosen) יביאו רוח והצלה לאחיהם ברומניה בזאת, שיסירו ראשית כל את המסך מעל פני הענינים ויציגו לעין הרואה את האמת הערומה כמו שהיא, כלומר, שיוכיחו לדעת, כי החקים המעיקים מכוונים רק כלפי היהודים. מפני האמת הזאת יראים — לדעת ברנדס — האנטי־סמיטים הרומנים, וכאשר יראו, שנגלו כל כוונותיהם הנסתרות, יבואו לידי בושה, והבושה תביאם לידי חרטה. שנית, מחויבים בעלי ההון מאחינו בכל מקום שהוא לבלי לבוא לעזרת הממשלה הרומנית בדבר הלואות חדשות, לבלי לתת לה היכולת לתקן את מצבה ההרוס, כי להרומנים יש אך שאיפה אחת, שאיפה להלואות, ובשביל השגת המטרה הראשית הזו, נכונים הם להקריב גם את שנאתם להגרים. אם כן יהיו מוכרחים לקיים אחרי תנאי ברית השלום הברליני משנת 1878, ו„הקיבוץ היהודי — כה מסיים ברנדס את מאמרו — ברומניה ישאף רוח ברוחה".

עצה טובה קא משמע לן ברנדס, אבל כמה מן התמימות יש בה, בשני חלקיה יחד. ניכר, כי היועץ רחוק הוא לא אך ממקום המעשה, כי אם, בכלל, מכל מה שנעשה בעולם היהודים ומן היחס השורר, בנוגע להעולם הזה, מחוצה לו. האנטיסמיטים הרומינים יבושו — מפני מי? אולי מפני חבריהם המרובים בצרפת, באשכנז, באוסטריה ועוד? בעלי ההון העברים ישימו מחסום לצרור כספם, כדי להגן על אחיהם, כדי לדרוש את משפטם הגזול, — והאם לא ידע הסופר המצוין, כי אין אחוה ורעות וגזע במקום שיש עסק ורבית וריוח? האם לא ידע, כי בעלי ההון מאחינו אך אחים

ל צ ר ה המה לנו, כי על ידם רוקמה האגדה על־דבר עשרו של העם העברי בכללו, וכל השתתפותם בצער אחיהם היא רק בזה, שנותנים לפעמים פרוטותיהם בתור נדבה, הגונה או אינה הגונה, אבל לעולם לא יצאו ללחום מלחמת מצוה? האם לא ידע, כי בעלי ההון שלנו המה מהמתבוללים היותר קיצונים, יען שההתבוללות פוטרתם מחובות רבות לעמם, וגם שואת פתאום כי תבוא על אחיהם, לא תעבירם על דעתם ולא תזיזם ממקומם הקבוע? אנשים כברנדס מתעוררים פעם בשמיטה, ובעלי הון — אף לא פעם ביובל. ברנדס חשב אל נכון, כי לקול קריאתו יתעוררו אדירי העם, ואולי תאר כבר בדמיונו את התמונה, איך הבנקירים העברים יושבים על כסא כבודם ואיש איש ידו על אוצרותיו, וממשלת רומניה עומדת בהכנעה ומתחננת ומתרפסת לפני האדונים האלה. האדונים מראים לכתחילה פנים נזעמות ובאים אחרי משא־ומתן ארוך לידי פשרה: האוצרות נפתחים וממשלת רומניה משיבה את רוע הגזרה. חבל על הסופר המצוין הזה שככה נתרחק מעמו...

ואחינו ברומניה עוזבים שיירות שיירות את הארץ מבלי לדעת אנה פניהם מועדות. פונים הם לצד ימין ועוזר אין, לשמאל ואין מקרב אותם. ופוגשים הם רק את המבט הקר של אחיהם המוצלחים, שבמקרה נדדו אבותיהם לפנים לא לרומניה, כי אם למדינה אחרת. מאת „הגרים" בעלי האומנות דורשת ממשלת רומניה הוכחות וראיות, כי בארץ־מולדתם יש גם כן הזכות לכל הגר הגר בתוכם לעסוק באומנות מבלי כל מפריע. כן הדבר, יש ויש: „כאזרח מכם יהיה לכם הגר הגר אתכם ואהבת לו כמוך" — אבל הרומנים, כידוע, אינם משגיחים בתורה שבכתב...

ולא רק הרומנים, שסגלו למו אך את הברק החיצוני של הקולטורה האירופית ושבאמת נמצאים הם עוד במצב פרא, כי אם גם העמים היותר נאורים עוסקים כעת הרבה בשאלת הגרים. גם העם האנגלי החי על תורתו שבכתב, זה העם המעריץ את החק „חקה אחת לגר ולאזרח הארץ" — גם הוא מתעתד לשנות את השקפתו.

ועד מיוחד נוסד בלונדון, ועד „רשמי" שיעיין בשאלת הגרים, ומתוך הוכוחים של האספות הראשונות שמענו כבר, כי שאלת הגרים — כמו שקוראים לה בלשון נקיה — אינה אלא שאלת היהודים, וביחוד שאלת היהודים של הגיטו הלונדוני. אבל שונה היא שאלת הגרים באנגליה משאלת הגרים ברומניה. ברומניה עוסקים בשאלת „איך מגרשין", ובאנגליה — „איך אין מכניסין"; ברומניה עוסקים בפתיחת שער, ובאנגליה — בנעילת שער; באנגליה משתדלים לכל־הפחות להפוך אותם הגרים החדשים שהשתקעו כבר בארץ לאזרחים גמורים, וברומניה — להפוך את האזרחים הגמורים לגרים, כדי שיהא חל עליהם החק החדש.

באמת יש להתפלא, ששאלת הגרים מצאה לה מקום אחיזה גם באנגליה, אחרי שמספר כל היהודים שנאחזו מכבר ומחדש במדינה הזו מגיע בערך אך למאת אלף, ואולי מעט יותר. מספר קטן כזה במה נחשב הוא לעומת עשרות המיליונים האנגלים ואינו כדאי להרעיש בשבילו עולמות, לקרוא לאספות וליסד ועדים מיוחדים — ובכל זאת, מי שאומר כי שאלת הגרים נתעוררה שם באופן מלאכותי ובמהרה תחדל מהיות, אינו אלא טועה. לא כל האנגלים מתיחסים אל השאלה הזאת באופן אחד; יש שנוטים לזכות וייש שנוטים לחובה, אבל השאלה ישנה במציאות, ויש לשער, כי בקרב הימים תהיה שם לאחת השאלות החמורות.

גם אדירי אחינו האנגלים, האזרחים בני האזרחים, שהיו רגילים עד כה להקטין את ערכה של עצם השאלה, להראות כי התעוררה אך לרגל השתדלות איזו אדונים שהרעלו ברוח המישטמה הבאה מעבר לים — גם המה החליפו את השקפתם ודנים כעת על־דבר שאלת הגרים בכובד ראש. בחדש מאי העבר היתה בלונדון אספה רבה של צירי הקהלות מערי השדה ושל בתי־הכנסת הלונדונים. אל האספה באו כמאה וחמשים צירים ובראשה היה העסקן הידוע, סיר שמואל מונטגו, והשאלה הראשית שעלתה על שלחן האספה היתה — שאלת הגרים. ה' מונטגו, שהשקפתו תוכל להיות לנו לקנה־מדה למוד על ידה את יחס כל אחינו ה„אדירים" לשאלה זו, בקש ומצא.

כי הסבה הראשית, שבשבילה, „הולכת ונעורה השנאה לגרים", אינה אלא במצב הבלתי נעים, שכמעט תשעים למאה מכל הנודדים היהודים הבאים לאנגליה על מנת להשתקע שם, בוחרים לשבתם דוקא את העיר לונדון, ודוקא את החלק המזרחי שבה. על־ידי זה נברא בעצם טבורה של אנגליה מרכז עברי, וכבר ישנו בלונדון „רבע" שלם, שהעובר בתוכה לא ישמע אף מלה אחת אנגלית. המצב הזה מעורר איזה רגש של קנאה בין האזרחים, קנאה לעירם ולשפתם. ובכן אין עצה אחרת, כי אם לפרוץ את חומת הגיטו הלונדוני, או לעזוב את עיר הבירה לגמרי ולפנות לערי־השדה. מלבד שעל־ידי אמצעים כאלה תעקר מן השרש המשטמה להגרים, הנה יוקל בזה גורלם של הגרים עצמם, כי בערי־השדה ימצאו לפניהם כר יותר נרחב לעבודתם, שמה לא ישבו צפופים ולא יאכלו איש את בשר רעהו לרגלי ההתחרות, שהגיעה כבר בין הנודדים היהודים עד מרום קצה, וממילא לא יהיו לצנינים בעיני שכניהם האזרחים. להוציא את המחשבה הרצויה הזאת לפעולה נחוץ ליסד איזה מרכז כללי, אגודה כללית של כל קהלות ישראל באנגליה, ושחברי האגודה יהיו מחויבים לסדר את עניני כניסת הגרים החדשים, לבל יתרכזו עוד במקום אחד, כי אם יפזרו לרוחות שונים. על־פי הצעת צירים אחדים החלט אמנם לכונן אגודה כזאת, ואדירינו שמחים בודאי, כי עלתה בידם לפתור את השאלה באופן היותר טוב.

התארך שמחת אדירינו? — זאת היא שאלה אחרת. אנחנו מצדנו חושבים, כי שאלות כשאלת הגרים ברומניה, באנגליה ובכל מקום אינן נפתרות על נקלה, לא על־ידי גילוי האמת ומחאת הבנקירים כעצת ברנדס, ולא על־ידי פיזור הגרים כעצת מונטגו. מרכז היהודים שנברא בלונדון הוא מחזה הכרחי, ואם ישננו להגרים החדשים השכם והערב, כי מוטב להם לפנות על ימין או על שמאל, כי שם ימצאו את פרנסתם ברוחה, וכי שם לא יהיו למטרה לחצי אויבים ורודפים — הגרים החדשים לא ישמעו לקול הקריאה, ואלפי אזהרות לא ימנעום מהאחז ברובם בהמרכז שהם מוצאים כבר מוכן ומזומן לפניהם. הנודדים, אף־על־פי שנודדים הם, אף־על־פי

שהמחסור, הלחץ והדחק עקרום ממקומם לנוד ולנוע אל ארצות רחוקות, בכל זאת נושאים הם עמהם לא רק את קיבתם, כי אם גם את נשמתם ואת רגשותיהם. הגולים הראשונים אמנם היו אנוסים לותר על רגשותיהם, היו אנוסים להקריב הרבה מהיקר להם והחביב עליהם בשביל פרנסתם, כי לא מצאו לפניהם דרך אחרת, אבל מכיון שבאו הגולים הראשונים לידי קבוץ צבורי, מכיון שנוסד ה„מנין" של עשרה הראשונים, שוב לא יחדל המרכז הטבעי הזה למשוך אליו את רובם של הגולים החדשים. האנגלים מצטערים על חלק אחד בעיר בירתם, שבחוצותיו לא ישמע הדבור האנגלי, והגרים החדשים מוצאים דוקא במחזה הזה קורת רוח. המה שמחים,כי בגלותם מערי התחום, מווילנא, מישניפישאק, מקפוליא, וכדומה, מצאו לפניהם „ארץ חמדה", מקום חדש המתאים בחותמו המיוחד הטבוע עליו לאותו המקום שהלכו משם; המה שמחים, כי במקום החדש הזה אינם מוכרחים לשוטט ברחובות ובשוקים בבקשם עבודה למו כאלם לא יפתח פיו, כי מוצאים הם במקום הזה חברים ורעים כאות נפשם ואינם אנוסים לתת גט פטורין ללשונם, למנהגיהם ולדרכי חייהם; המה שמחים, כי השינוי שבא בחייהם נדמה להם אך כשינוי חלקי, אך כעקירת דירתם ממקום למקום, מרחוב לרחוב; המה אינם מתעצבים כלל אם מאלפי פיות ישמע ברחובות ידועים אך הדבור העברי, ובלבד שלא יתעצבו על המחזה הזה בעצמם, לא יבינו כלל את העצב של האזרחים: ומה בכך, הכי חסרי מדברי אנגלית המה? ובבואם ללמוד את שפת המדינה לא יכוונו בזאת לעשות נחת רוח להאזרחים, כי אם לטובתם הם ולהנאת עצמם, כדי שיוכלו להשתמש בה בשעת הדחק.

מרכזים טבעים כאלה נבראים וצומחים בכל אתר ואתר שבני עם אחר נודדים למרחקים. מרכזים כאלה בראו להם גם האנגלים, גם האשכנזים וגם היהודים באמריקה, באפריקה הדרומית ובאוס־טרליה, וגם במדינת רוסיה עצמה הננו רואים כמחזה הזה, וכבר התבונן בו לפני עשרות שנים החכם אורשנסקי בספרו: „החקים ברוסיה על־דבר היהודים". היהודים־האומנים נהנים, כידוע, ברוסיה

מהזכות לגור בכל רחבי הארץ, ובכל זאת גרים הם צפופים בערי התחום. אין זאת כי תחום המושב נברא לא אך על־ידי החקים המגבילים, כי אם גם החפץ הטבעי להתרכז היה מסייע הרבה להתפתחותו. כל עם מגין על קיומו בתור עם ונזהר מפני פיזור הנפש של אישיו הפרטיים, מפני שפיזור כזה כם־מות הוא לקיומו.

אמנם במה שנוגע להשפה יוכלו לקוות „אנגליים" כמונטגו, כי במשך הזמן יקום דור שני להגרים, שתהא שפת המדינה שגורה בפיהם, אבל אין אנו צריכים לשכוח, כי לא רק שפת הגרים בלבד מעוררת סימני משטנה מצד האזרחים. אחד מראשי העוסקים בשאלת הגרים, ה' אואייט המפורסם (הלא הוא האדון שהצטיין באהבתו ובחבתו היתרה לגולי רוסיה בשעה שהברון הירש פזר את מיליוניו על יסוד המושבות בארגנטינא ויתן על שכמו משרה גבוהה בענין זה, ואחרי פטירת הברון נהפך לראשי המדברים, הדורשים מאת הממשלה לאסור כניסת הגרים המכסים את עין הארץ) ספר לפני שנה בשבת הגרים היהודים בלונדון והרים על נס את כח סבלם, את נזירותם ממשקים חריפים ועוד ועוד, ומתוך שבחם בא לספר בגנותם ולהזהיר את אנגליה האדירה מפני כבוש הגרים. כשאנו לעצמנו מחויבים אנחנו לזכור תמיד, כי יש כמה „מעלות טובות" המעוררות איבה ומשטמה רב יותר ממגרעות וחסרונות. המגרעות והחסרונות מעוררים רגשי בוז, והמעלות — רגשי קנאה.

אולי יביאו אדירינו סוף־סוף לבב חכמה, אולי ישכילו — אם שאלת הגרים מאחיהם נוגעת באמת עד נפשם — לדעת, כי לא בעצות קלות כאלה יושע עם, כי בפיזור הנפשות באופן מלאכותי לא לבד שלא יקרבו את הקץ, כפי שמתואר הוא בדמיונם, כי אם עוד ירחיקו אותו, כי לא צמיחת המרכזים הוא בעוכרי הגרים, כי אם צמיחתם על אדמת נכר, כי לא בהריסת המרכזים יביאו גאולה לאחיהם, כי אם ביצירת מ ר כ ז א ח ד תחת המרכזים השונים. מתי יבינו את הדבר הפשוט הזה אדירינו, אלה שיש להם היכולת להשתתף בפעולה עממית?

עוד יש מין אחר של „גרים“, גרים הנעים לארצות נכריות לא להשתקע שם, גם לא למצוא שם את פרנסתם, כי אם להשקיט את צמאונם למדע ולהשכלה. אלה צעירינו שרכשו להם בארץ מולדתם השכלה בינונית ומצאו לפניהם דלתות בתי־הספר הגבוהים סגורות. מצבם החמרי של רוב הצעירים האלה הוא ברע מאד. בארצם הם עוסקים בהוראה לשעות במשך שנים אחדות, אוספים בזעת אפם קימעא קימעא איזו מאות רובל ונוסעים לחוץ לארץ להשתלם שם בלמודים, ובעת שכמעט כל חבריהם התלמידים ילידי המדינה חיים ברחבה, שמחים, עליזים ונהנים מימי השחרות, אנוסים הגרים הצעירים האלה לקמץ בהוצאות, לחיות חיי צער, לשוטט מחבר לחבר ולבקש הלואה של מרקא אחת או שתים. וגם בתנאים כאלה אין היכולת לרבים מהם להשלים את חוק הלמודים מבלי הפסקות ארוכות, ואחר שנה או שנתים לשבתם בחוץ לארץ שבים הם עוד הפעם לארצם, עוסקים עוד הפעם בהוראה לשעות, אוספים עוד הפעם מעט כסף ושבים אחר כן לעבודתם שנפסקה שלא ברצונם. חבריהם ילידי הארץ מביטים עליהם מגבוה, בגאוה וגודל לבב, ואפילו החפשים בדעות שבהם, אלה האוהבים „להלכה“ את כל הנברא בצלם, גם הם מודדים את הגרים בקנה־מדה אחר, גם הם חושבים אותם לתלמידים מסוג יותר שפל, ובהושיט מי מהם לפעמים יד של ידידות להברו מן הגרים, אומר הוא לכל: ראו נא והביטו עד כמה מגיע חופש־הדעות שלי! אמנם כל זמן שמספר הגרים האלה היה אך מועט ולא היה ניכר כל כך בבתי־הספר הגבוהים, היתה פתוחה לפניהם הדלת לרוחה, וכל הרוצה היה בא ונכנס בשלום. אך מכיון שנתרבה מספרם לרגלי החוקים המגבילים בארץ מולדתם, מכיון שעלה מספרם מעשרות למאות, החלו להתקומם נגדם לא אך התלמידים ילידי הארץ, כי אם גם רבים מהפרופיסורים הידועים לשם. מן העת ההיא החלו העומדים בראש בתי־הספר הגבוהים להמציא גדרים וסיגים שונים, לעצור על ידם בעד זרם הגרים.

ובכל החוקים האלה נגד הצעירים הזרים צמאי ההשכלה לא יזכר ולא יפקד השם „יהודי“, כמו שלהנם נבקש את השם הזה

בהחוק הרומני על דבר האומנים הזרים. ובאמת למה להם להזכיר את השם יהודי אם סוד גלוי הוא, כי יותר מתשעים למאה מכל הצעירים הזרים המבקרים בתי־הספר באשכנז המה יהודי רוסיה, וגם החומרות והסיגים עם כל ההגבלות המסתעפות מהם נוגעים אך בהצעירים האלה? הצעירים האנגלים, האמריקנים ועוד, הם יוכלו על נקלה להמציא את התעודה שדורשים עתה, למשל, בהפוליטכניקום שבשרלוטנברג, כי בקר התלמיד לפני זה את אחד האינסטיטוטים בארצו; על נקלה יכתבו בין התלמידים בארצם למשך זמן קצר ואחר כן יבואו למדינת אשכנז, אם אך ימצאו חפץ בזה. מה שאין כן בהצעירים היהודים. במה שנוגע להם נהפכים הסיגים והגדרים לאיסור גמור, כי לכך נוצרו, לא לשם חומרא בלבד, כי אם לאסור לחלוטין את הכניסה לבתי־הספר הגבוהים על האורחים הבלתי קרואים האלה. גזרה היא מלפני הפרופיסורים האשכנזים לטהר בזמן מועט את האינסטיטוטים שהם ממונים עליהם מהתלמידים הזרים היהודים, כגזרת פקידי הממשלה ברומניא לטהר את ארצם מהתחרות האומנים היהודים. וכשם שאי אפשר להיהודים ברומניא לקבל את התעודות שהרשות דורשת מהם, כך אי אפשר יהיה להצעירים היהודים באשכנז למלא אחרי התביעות החדשות שהעמיסו עליהם.

מחזה אחד הוא בשלש הארצות הנזכרות, אלא שהוא נגלה לפנינו בתמונות שונות,הכל לפי מצב המדינה. ואם נחפוץ לרדת לעומקו של המחזה, נבוא לידי הכרה, שהוא יותר מעציב בגרמניא מאשר ברומניא. רומניא בכלל ארץ מאפליה היא העומדת בשפל המדרגה, וגרמניא היא ארץ המופת, המשפיעה גם על מדינות אחרות. ברומניא אין חכמים ואנשי מדע מפורסמים, וגרמניה הלא היא ארץ הפלוסופיא והרוח, ארצם של קנט, פיכטע, גאטה, שיללר. ועל כן שונה היא התורה שאנו יכולים ללמוד מהיחס השורר להגרים במדינות האלה. במה שנוגע לרומניא ימצאו מאמינים הרבה שיתלו את הקלקלה באי־השכלת העם, באי־התפתחותו, אבל במה יתלו אותה בנוגע לגרמניה? הלא יובלות בשנים יעברו עד שיגע העם הרומני

לזו המדרגה שכבר השיג העם האשכנזי. זאת ועוד אחרת: הרומנים עוסקים בשאלת הלחם במובן הפשוט של המלה, והפרופיסורים האשכנזים נועלים דלת בפני הצמאים להשכלה. מזה נראה, „כי לא על הלחם לבדו" יחיה האנטיסמיטיסמוס...

המצב נורא. „הנה ימים באים... והשלחתי רעב בארץ. לא רעב ללחם ולא צמא למים... ונעו מים עד ים ומצפון עד מזרח ישוטטו לבקש את דבר ה' ולא ימצאו"...

אך לא לחבר קינה חדשה אנו באים, לא לעורר את הלבבות לבכי, כי אם להעיר את המחשבה: אולי תפקחנה העינים לראות ולהבין כל מה שנעשה בסביב...

V

(שתוף הכחות בעבודה צבורית. — האספה לחברת מפיצי השׂכלה באודיסא. — המתבוללים מהטיפוס החדש. — חשבונו של הד"ר לנדר ומסקנותיו. ספר החשבון השנתי של חברת מפיצי השׂכלה הפטרבורגית).

באחת מהשקפותי הקודמות קראתי להתקופה שאנו חיים בה בשם תקופת המעבר, ובאמת הננו רואים בכל פנה שאנו פונים את סימני מצב המעבר: דרישות ותביעות חדשות מצד האחד ואי־חפץ כביר לותר על זכותו של הסדר הקים מצד השני; הדרישות והתביעות החדשות — לבעלי העתיד, ואי־החפץ לותר לבעלי העבר, וההוה נמשך לכאן ולכאן מבלי לקבל צורה קבועה ומסוימת. אמנם בכל רגע ורגע פועלים עלינו תמיד כחות שונים, ומצב המעבר אינו תלוי כלל ברבוי הכחות אלא ביחוסם איש לרעהו. יש ששני כחות פועלים על איזו נקודה רק בדרכים שונים, אבל אינם מתנגדים איש לרעהו ניגוד גמור; למשל, הכח האחד מושך לצד קרן דרומית־מזרחית והשני לצד קרן צפונית־מזרחית, ואז מולידים הם, ע"פ חקי המכניקא, תנועה ממוצעת על צד הפשרה, והנקודה שעליה פועלים שני הכחות בבת אחת אינה נמשכת לא לקרן דרומית־מזרחית ולא לקרן צפונית־מזרחית אלא כלפי מזרח סתם. לא כן במשוך הכחות אחד למזרח ואחד למערב, בבואם ביניהם להתנגדות גמורה, אז אין כל מקום למשיכה ממוצעת, ותנועת הנקודה תלויה אך בערכם של הכחות. אם הכחות שוים זה לזה אז מבטלים הם זה את זה, כלומר, כל אחד מבטל את פעולת רעהו, והנקודה אינה זזה ממקומה. ואם הכח האחד עולה על חברו, הרי מכריע אותו ומושך את הנקודה רק לצדו הוא; הוא אינו מתפשר עם הכח שכנגדו, כי אם מבטל אותו לגמרי ומסתפק בהעודף שיש לו עליו. האופן הראשון מביא את הנקודה לידי מצב המנוחה, או כמו

שקוראים לו לידי מצב הקפאון, והאופן השני מוליד איזו תנועה, שיכולה להיות נרשמת או בנסיגה לאחור או בהליכה לפנים, הכל לפי המטרה שפנינו מועדות נגדה.

אין כל ספק שגם חיי החברה עם כל חזיונותיהם המסובבים משועבדים לחקי המנוחה והתנועה השוררים בתורת המכניקא, אלא שהעוסקים בחקירת חיי החברה לא המציאו עוד כלי מדידה למוד על ידו את הכחות הפועלים בחיים, ומפני זה אי אפשר להתוות מראש את הדרך שנעבור בו אל המטרה שאנו שואפים אליה, מפני זה נוסדים כל החשבונות ע"ד העתיד לא על מספרים מדויקים, כי אם על השערות והנחות. אבל אם אי אפשר לנו ל מ ו ד את הכחות ולדעת באיזה מ ד ה עולה האחד על חברו, יש ויש לנו היכלת להכיר את מהותם של הכחות הפועלים ולהחליט מראש אם יגררו אחריהם איזה תנועה ממוצעת, תנועה שכל אחד מהכחות משתתף בה באיזה חלק ידוע, או תנועה של הכרעת הכח האחד את הצד שכנגדו.

הנני חפץ להעביר לפני הקורא דוגמא אחת מחיי העבר הקרוב שלנו.

בראשית צמיחת רעיון התחיה של עמנו בשנות השמונים להמאה העברה, כלומר בראשית התגלמות הרעיון הזה באיזו שאיפה ממשית, נחלק עמנו — החלק החושב שבו, המכוון את מעשיו כלפי מטרה ידועה במחשבה תחלה — למימינים ומשמאילים, אלה פניהם למזרח ואלה פניהם למערב, אלה הטיפו להתעוררות ולתחיה ואלה להתבוללות ולטמיעה, אלה מצאו את אושר עמם בחידוש ימיו כקדם, ואלה, — בהמתת העבר מפני העתיד החדש. האוחזים ברעיון התחיה לא התפרדו עוד למפלגות שונות, מפני שהרעיון העיקרי לכשהוא לעצמו משך רבים אחריו, אבל הדרכים המובילים להוצאת הרעיון הזה מן הכח לפעולה לא היו מבוררים עוד כל צרכם, ולא היה עוד כל מקום לחלוקי דעות. אכן במשך הזמן התפתח הרעיון בעצמו, והמחזיקים בו החלו לבור להם, כל אחד בפני עצמו, גם את הדרך שילך בה ואת ה מ ע ש ה א ש ר י ע ש ה, כדי שיועיל ע"י מעשיו לקיומו של הרעיון ולהפרחתו. פה התגלה המחזה המלוה כל רעיון

חדש בדרך התפתחותו. בעוד שהרעיון חדש הוא, בבחינת רעיון־שעשועים, מכסה הוא על כל השנוים הדקים וחילוקי הדעות שבין רבים מהמחזיקים בו. אנשים השונים בהשקפותיהם על החיים, בטבעם ובמזגם, מכיון שנתנו ידם לרעיון משותף אחד, משתדלים הם שלא במתכוין להסתיר את השינוים שבהשקפותיהם, כדי שלא יזיקו על ידי זה להרעיון „הרך והענוג", עושים הם הנחות רבות איש לרעהו, מבטלים לפעמים רצונם מפני רצון אחרים, ובלבד שיתקיים הרעיון העיקרי, כי חלילה להם לנגוע בו בשעת גידולו הראשונה, בשעה שהוא צריך פינוק ושמירה מעולה. אבל אחר שהרעיון העיקרי כבר הכה שרש, אחרי שכבר די כח לו לעמוד לכה"פ בפני רוח מצויה, הרי הם פטורים אז מותרנות יתרה ושבים איש איש להגן על השקפותיהם ודעותיהם השונות, ובתוך המחנה הגדול, ששררה בתוכו עד כה אחדות גמורה לשם הרעיון, נבראות כתות כתות או מפלגות מפלגות, שכל אחת מהן בוררת וכובשת לה את הדרך היותר מתאימה להשקפותיה. כמובן אינם יכולים בני המפלגות האלה להשמיע את דבריהם תמיד בנחת, והשופט מן הצד יכול לבוא לידי טעות ולחשוב כי רואה הוא פה מלחמת כחות שונים מתנגדים מן הקצה אל הקצה, בעוד שבאמת אין פה כל ניגוד עיקרי רק שינוי הדרכים לבד. והראיה, כי יקרה ש צ ו ר ר י הרעיון באים להתגרות בו מלחמה, להשמידו או להשפיל את ערכו — נשכח עד מהרה ריב המפלגות, ואנשים שהלכו עד כה בדרכים שונים נותנים עוד הפעם את ידם איש לרעהו, כדי להגן על עצם הרעיון הקדוש לכלם. היוצא לנו מזה, שהפירוד למפלגות שונות אינו מזיק להתפתחות הרעיון העיקרי שהונח ביסודן של המפלגות, שהפירוד הזה הוא דבר הכרחי ובא תמיד אחרי שהרעיון נמצא כבר על בסיס נכון, ושהכחות השונים של המפלגות מולידים תנועה ממוצעת ומשותפת. כן נפרדים הם בדעותיהם ובהשקפותיהם ע"ד הדרכים המובילים לתחית עמנו: הלאומיים סתם, החובבים ע"פ השטה הישנה, הציונים הרוחניים והמדיניים, אבל הצד השוה שבהם, שכלם מועילים במדה ידועה לעצם התפתחותו של הרעיון העיקרי, רעיון התחיה, וכלם מצטרפים,

מנקודת המבט הכללית, לחשבון אחד, לסך־הכל של „הצד שכנגד", לעומת אויבי הרעיון העיקרי ושוטניו. אמנם את אויבי רעיון התחיה קשה יותר להכיר כעת מאשר בראשית התפתחותו. אז, כאמור לעיל, לא התוכחו עוד ע"ד הדרכים השונים המובילים להשגת המטרה הראשית, והשאלה „הלנו אתה אם לצרינו" היתה פשוטה, וכל אחד, אם אך היה ברצונו לתת תשובה על השאלה הזו, היה מוכרח לתת גם תשובה פשוטה מבלי כל התחכמות יתרה; אבל עתה, אחרי שרעיון התחיה שפך את ממשלתו על החלק היותר טוב שבעמנו, ואחרי שהמחזיקים בהרעיון הזה נפרדו למפלגות שונות, שוב אין עוד צורך לאויבי הרעיון להראות את עצמם מתנגדים גמורים, אלא משתדלים הם להתראות גם המה כבני מפלגה אחת, השונה אך בדרכיה שהיא בוחרה לה מהמפלגות האחרות. ע"ד התבוללות וטמיעה גמורה לא תשמעו עוד דבר וחצי דבר לא בספרותנו ולא באספותינו, אדרבא, בעת האחרונה הננו שומעים אך תהלות ותשבחות לרוח ישראל, לתורתו ולספרותו ולמדותיו, מפי אנשים כאלה, שמעולם לא פללנו לראות אותם בתור מגיני היהדות ומליציה, ואחרי התהלות והתשבחות שהם מפזרים ביד רחבה ו„כיד המליצה הטובה עליהם" להיהדות ולנושאיה, הם באים להוכיח, כי כדי לחבב את היהדות ולהוקירה אין כל צורך כלל ללמוד ולדעת אותה, כי למוד השפה וספרותה בבתי הספר אשר לעם הוא אך דבר מותר, ולא אך דבר מותר, אלא שגם מזיק הוא במדה ידועה להשתלמותם האנושית של בני הנעורים, כי אין מן הנחוץ לעם ישראל ללמוד את כתבי הקדש במקורם הראשון, כי כתבי הקודש מכובדים הם אצל כל העמים הנאורים רק מפני תוכנם הנעלה, והתוך נמסר גם בהעתקה טובה, ובכן אין לאבד זמן וממון על למוד שפה מתה, שכבר עברה ובטלה מן העולם. דברים כאלה וכאלה נשמעים מפי המתפארים להיות אוהבי העם ומגיני היהדות, וההמון הבינוני עומד כמתעתע ואינו יודע להבחין בין הלאומי או העממי באמת ובין המתבולל, אחרי ששניהם מדברים בשם אושר העם וקיומו, בשם תורתו ואידיאליה הנשגבים הצפונים בה.

זהו הטיפוס היותר חדש של המתבוללים שלנו, שהחל להופיע בעולמנו בראשית המאה הנוכחית, ובהטיפוס הזה מחויבים, לפי דעתי, להלחם כאיש אחד חברים כל אלה שרעיון התחיה יקר להם, למרות המפלגות השונות שהמה מתיחסים עליהן, מחויבים הם להוקע את עיקריהם של המתבוללים האלה, המתכסים לפעמים בטלית של עממיות כדי לתפוש את לב ההמון, לעיני השמש ולהראות לכל כי „נאה דורשים" אלה אינם באמת בני אחת המפלגות אשר „לנו" כי אם חותרים הם חתירה עמוקה תחת רעיון התחיה, כי אם נשים את כל העממים, הלאומים, החובבים והציונים שלנו בכף מאזנים אחת יהיו הם בכף האחרת, וכי עלינו להתעתד ביחוסנו אליהם לא לקראת עבודה ממוצעת על צד הפשרה, כי אם לעבודה שתצא מהכרעת הכף האחת את השניה.

עוד הפעם מוכרח אני לשוב לחברת מפיצי השכלה, אבל לא להחברה הפטרבורגית, כי אם לסניפה האודיסאי, וביחוד ל„האספה־רבתי" האחרונה שהיתה שמה ביום ט"ו לחדש מאי העבר. אמנם אין מגמתי פה לתת חשבון מפורט ע"ד מהלך האספה, על מנוחת הנפש ששררה שמה בשעת הוכוחים, מצד אלה שישבו על כסאות הועד, על אופן פתיחתה וסגירתה. חברי הועד אומרים, כי האספה נפתחה ברצון ונסגרה באונס, אבל באמת אין הדבר כך: היא נפתחה באונס ע"י מאה וחמשים חברים שפנו במגלת ספר להועד האודיסאי ע"ד החנוך הלאומי. המגלה הזאת היתה מונחת כאבן שאין לה הופכים חדשים אחדים, ולבסוף, כאשר לא יכול עוד הועד להצפינה, הזמין את מקודשיו לאספה רבתי. והאספה הזאת נסגרה ברצון, כי לולא שרצו חברי הועד בסגירתה, היו יותר נזהרים בדבריהם, כיאות ל„מפיצי השכלה", לא היו פוגעים בכבוד אנשים פרטים, וביחוד לא היו שופכים כי כדמנה על אידיאלים שהיו כבר למשאת נפשם של טובי בני עמנו, ולא גרמו ע"י זה הקמת שאון באולם האספה, והאספה היתה נמשכה עד סופה. אמנם, כאמור, לא על זה אני בא לדין בהשקפתי זאת. החשבון ע"ד האספה נדפס

כבר בה„וואסחאד“ ובה„יוד“, ומי שרוצה יכול לקבל מושג נכון מתכונתה מ ת ו ך השורות בה„יוד“ ו מ ב י נ ו ת לשורות בה„וואס־האד“ (ב„המליץ“ וב„הצפירה“ באה העתקת החשבון כפי שנדפס בה„וואסהאד“). רוצה אני רק להתמיהמה כמעט קט על ה נ ג ו ד ה ע י ק ר י שהתגלה באספה האדיסואית בין הלאומיים ובין המתבוללים החדשים — אחדים מהם ישנים הם, אלא שהתבוללותם לבשה צורה חדשה — וכמדומה לי שבצורה בולטת וגסה כזו לא בא רעיון ההתבוללות לידי גילוי במשך כל עשרת השנים האחרונות.

במגלת־הספר שהושיטו הלאומים על שם הועד האודיסאי לא בקשו גדולות ונפלאות, כי אם שאלה קטנה, והיא, שהועד ישתדל להרחיב בבתי הספר הנתמכים על ידו את הפרוגרמה של הלמודים העברים הכוללים בתוכם את למוד השפה ודקדוקה, כתבי הקודש, דברי ימי ישראל וספרותו. לכל הלמודים האלה, כך מוצאים בעלי המגלה, מן הנחוץ להקדיש מעשר עד שתים עשרה שעות לשבוע, היינו את החלק השלישי, בקירוב, מכל שעות הלמוד, תחת אשר עד כה פנו ללמודים העברים בבתי הספר העומדים תחת חסותה של החברה האודיסאית רק מחמש ועד שש שעות לשבוע, ובבתי הספר אשר לנערות רק משתים ועד שלש שעות. מספר שעות מצער כזה אינו מספיק בשום אופן לתת להתלמידים ידיעה מסוימת אם גם שטחית של הלמודים העברים, ידיעה שתשאיר אחריה רושם גם אחרי שיעזבו התלמידים את בית ספרם וילכו להם באשר ילכו. עוד בקשו בעלי המגלה, שהועד ישגיח מצדו על הרוח השורר בבתי הספר המקבלים ממנו תמיכה, שיהי יותר מתאים לרוח עמנו בכללו, שהתלמידים המתחנכים בבתי הספר האלה ימצאו שמה חנוך מתוקן, שלא יעזבו את בית הספר ב„נפש רצוצה“ ומקולקלת. אמנם מי שלא התבונן אל הרוח השורר ברוב בתי הספר שלנו, וביחוד באלה מהם שלהלמודים העברים מקדישים בם אך שעה קלה ביום, אינו יודע עד כמה קובעים אנו את הנפשות הרכות והתמימות של ילדינו. הילדים, בהיותם אך ילדים, אינם יודעים עוד את המסים והארנוניות שעמנו חייב לשלם לתביעות הזמן והמקום ונפשם

הטהורה נוחה להתפעל בכלל; והילדים האלה רואים את ערכם הפחות של הלמודים העברים, כערך האופן החמישי בעגלה, רואים הם כי מורי הלמודים העברים בעצמם נכנעים הם במדה ידועה לפני המורים של הלמודים הכללים, רואים הם כי בהגיע תור העברת התלמידים ממחלקה למחלקה מדקדקים בנוגע לכל הלמודים חוץ מהלמודים העברים שאינם לעכובא, ולאט לאט מתרגל תלמיד כזה להביט גם הוא על יהדותו בכללה כעל דבר טפל, שיש לה אך ערך משועבד, ולאט לאט הוא מוצא כי גם היא כהלמודים העברים אינה לעכובא... בעלי המגלה בקשו אך, שגם התלמידים העברים ימצאו בבתי הספר העברים חנוך טבעי, כחנוך שמוצאים ילדי העמים האחרים בבתי ספריהם הם, שהנשמה העברית לא תחלק על דרך התפתחותה למחצה, לשליש ולרביע, והחנוך הטבעי הזה הרי הוא נקנה ראשית כל בהוספת השעות המוקדשות להלמודים העברים ועוד בדברים אחדים שאינם מצטרפים לחשבון מדויק, אבל עלולים הם להשפיע גם כן בדרך טבעי על נפשות הילדים, כמו חגיגת המועדים העממים בפאר והדר לפי רוח הילדים, ספורים על דבר גבורי הרוח שבעמנו, וכדומה דברים המשאירים רושם נעים ומועיל בנפשות הרכות. כמובן, לא בקשו מעולם בעלי המגלה, כי ילעיטו בבתי הספר העברים את התלמידים איזה רוח לאומי באופן מלאכותי, כי ילמדום תורת „אתה בחרתנו" בעל כרחם; ואין צריך לאמר, כי מעולם לא עלה על דעתם של בעלי המגלה לדרוש הרמת הרוח העברי על חשבון התפתחותו של הרוח האנושי הכללי. הם, בעלי המגלה, באו אך להמליץ בעד החנוך הטבעי, שהוא גם החנוך העממי או הלאומי במובנו היותר טהור, בעד חנוך כזה שבאו עליו כבר הסכמות כל גדולי תורת הפדגוגיה.

ומגלה כזו, שנחיצות מסירתה לכשהיא לעצמה לאנשים המושבעים ועומדים ל ה פ י ץ ה ש כ ל ה ב ת ו ך ע מ ם משונה היא ובלתי טבעית, ודבר זה בלבד דיו להעיד על שפלות המדרגה שבה נמצא חנוך דורנו הצעיר, — מגלה פשוטה כזו הרעישה את לבות חברי הועד האודיסאי, בשבילה הרעישו החברים

את עולמנו הקטן והדל, בשבילה עשו הכנות רבות במשך חדשים אחדים, בשבילה קראו לאספות של חשאי (ע"י „וואסחאד", גליון 23, מאמרו של דובנוב) קודם להאספה הגדולה, ובשבילה קרה מה שקרה...

הועד האודיסאי מוצא שלא רק אין מן האפשרות אלא שגם אין מן הצורך להוסיף מחול על הקודש, כי רב להם להתלמידים בהפרוגרמה של הלמודים העברים הקיימת, כי החנוך הלאומי בכללו אינו מועיל כי אם מזיק הוא לההתפתחות האנושית. מהשקפת הפדגוגיה אינו יכול הועד בשום אופן להסכים לתת מקום בראש ללמוד שפה מתה. בית הספר מחויב להכין את תלמידיו לקראת מלחמת החיים, ומפני זה הוא צריך לתת להם את האמצעים הנחוצים למלחמה הזו, הלא הם: שפת המדינה, חכמת החשבון, ידיעת ההיסטוריה, הגיאוגרפיה וכדומה. והראיה, שאפילו בהחדרים באודיסא מקדישים ללמודי שפת המדינה שעות אחדות כמספר השעות שמקדישים שם ללמודי חומשי התורה; אין זאת, כי דעת ההורים נוחה מזה. עוד מוצא הועד, שאי אפשר ללמוד את השפה העברית על בוריה, גם אם יקדישו לה את מספר השעות המבוקש, והלא רואים אנחנו, כי תלמידי בתי הגימנזיום לומדים את השפה הרומית במשך שמונה שנים רצופות, מן שש עד שמונה שעות מדי שבוע בשבוע, ובכל זאת מקבלים הם סוף סוף אך ידיעה שטחית בשפה זו. זאת היא תשובתו הרשמית של הועד. כמובן, אינה יכולה תשובה כזו להספיק לא אך רצונם של הלאומיים הקיצוניים, כי אם גם את רצונם של העממים המתונים. לחשוב את השפה העברית לשפה מתה ולהוריד את ערכה בעד העם העברי עד ערך השפה הרומית בבתי הגימנזיום — מחשבה בלתי מיוסדת כזו יכולה אמנם לעלות אך בראשם של אפוטרופסי השכלתנו, שנתרחקו כבר מעמם ומספרותו, או שלא היו קרובים אליו מעולם. אבל בכל אופן יש בהתשובה הזאת מעין השאלה. על דברים כאלה היו יכולים חברי האספה הכללית לדין בכובד ראש, ובודאי היו נמצאים מומחים

לאותה השאלה שהיו יכולים ללמד את חברי הועד פרק בדברי ימינו, או גם פרק בתורת ערך השפה הכללי בעד כל עם ועם. בודאי היו יכולים להוכיח על נקלה כי השפה קשורה היא בנפש העם, וכי בכל הזמנים נושאה היא עליה את חותם גורלו של העם, כי כמו שעמנו אינו חי כיום הזה חיים מלאים וטבעים, כך הוא מורגש ההעדר של החיים המלאים גם בשפתנו, אבל מאידך גיסא, כשם שלא מת עם ישראל, כך לא מתה גם שפתו, וכי מיום שהתעורר עמנו לשאוף לתחיה הננו רואים כבר את סימני השאיפה הזאת גם בשפתנו, שהתפתחה ונתרחבה במשך ע ש ר ו ת השנים האחרונות רב יותר מאשר ב מ א ו ת האחרונות עד שנות השמונים למאה העברה. על שאלות כאלה, כאמור, היו יכולים לדין בכובד ראש מבלי שיז קצף מפי אחדים של חברי הועד. אבל מיד כשנפתחה האספה הכניסו המה בעצמם לתוך הוכוחים זרם של מלחמה, ובבואם לדבר על דברי המגלה שכחו כמעט את העיקר, את עצם השאלה, שבשבילה התאספו, ומצאו כאן מקום לגבות את חובם הפרטי מהציונים זעומי נפשם, וידברו רתת על הציוניות ועל הציונים, על האידיאל הכוזב ועל נביאי השקר שהתרבו בזמן האחרון, ויזהירו את הקהל הגדול מתת אוזן קשבת לדברי המתעים, המושכים אחריהם את המון העם בתקות שוא ומדוחים. כזאת וכזאת דבר הנואם הראשון מתוך חברי הועד, ואחרי אשר הוציא את כל כלי אשפתו, אחרי שעמל להוכיח, כי באמת נוחם דעת הקהל מעבודת הועד עד כה, וכי רק יד הציונים היתה באמצע לבוא במגלת ספר ובהרצאות, חפץ, כנראה, הנואם, להשמיד את הציוניות במכה אחת, ויפנה בהתלהבות עצומה אל כל חברי האספה בשאלה נכבדה, והיא: „הציונים רוצים להשיב את עם ישראל לאדמתו, ומה יעשו אם תהפך כל אדמת ישראל בן רגע כמהפכת האי מרטיניקא?" אמנם שאלה מחוכמה היא, וכדאית היא שתשאר לזכרון לדורות. רק דבר אחד נראה לי כמוזר מעט, למה היה להנואם להרחיק את עדותו עד להאי מרטיניקא, הנמצא במרחק רב בארץ־ישראל, ומדוע לא השתמש במהפכת סדום ועמורה, שכנודע, עמדו הערים האלה בקרבת ים

המלח, וים המלח, כידוע מספרי הגיאוגרפיה, נמצא בארץ־ישראל גופא?

אחרי הזקן שבחבורה החרה החזיק אחד מהצעירים, שנמנה גם כן על חברי הועד, והצעיר הזה שאל בתמימותו, בשלמי ובשלמה כל הסער הזה? האם אי אפשר לדעת את היהדות מבלי ללמוד את השפה העברית, והאם אין מוקירים כל העמים הנאורים את כתבי הקודש, מבלי שקראו אותם במקורם הראשון? אין זאת כי אך תואנה מבקשים להם הציונים ואך עלילות דברים בעלמא הם שמים להועד ולחבריו. וכדי לאמת את דבריו לקח הנואם הצעיר למשל את דור המדבר, את שבירת הלוחות ואת עגל הזהב, ויזהר גם הוא מצדו לבלתי לכת אחרי התורה החדשה, אחרי אליל הלאומיות.

ועל זה ודאי יש להצטער, שרב צעירינו שואבים את ידיעותיהם המקוטעות על דבר היהדות מתוך הספרות הלועזית, מתוך מאמרים בודדים של הספרות התקופית, וברבות הימים המה באים לידי טעות לחשוב באמת, כי כבר רכשו להם ידיעה מספיקה וכבר יש להם המשפט לחות את דעתם לפני קהל ועדה גם על כל הדברים העומדים ברומו של עולמנו הרוחני. הצעירים ממין הזה אינם חושדים בנפשם, כי יותר מיה שיכירם מקומם בראש אספה גדולה בשעה שידובר שם על דבר הפרוגרמה של הלמודים העברים, היה מן הנהוג שיבקרו הם בכבודם ובעצמם, ודוקא לא בתור חברי הועד, כי אם בתור תלמידים פשוטים, את בתי הספר העברים לכל הפחות שנים אחדות רצופות, אחרי שירהיבו בהם את הפרוגרמה העברית. אמת כי גם אז לא יצאו מזוינים בידיעות רחבות על דבר היהדות, אבל יבואו לכל הפחות לידי הכרה שלא להם להיות קופצים בראש, במקום שדרוש למוד וידיעה עמוקה.

הצעירים האלה אמנם שוגגים הם מחסרון ידיעה, אבל יש גם מזידים. הנני חפץ להראות איך מעקמים לפעמים במתכוון לא רק פסוק אחד, כי אם מאורע שלם, מאורע הכי־נכבד בחיינו ההיסטוריים אחרי המאורע של יציאת מצרים. סופר אחד הנודע לשם בספרות היהדות הרוסית יצא לפני שלש עשרה שנה להגן על המחברת

Autoemancipation של פינסקר בפני הקמים עליה. בדברים חמים ומלאים רגש מתאמץ הסופר הנכבד להוכיח, כי האידיאה של תחית ישראל על אדמתו יכולה לצאת מן הכח אל הפועל, רק אם תתרחב בין בני הדור הצעיר, רק אם ימשכו הצעירים אחרי החלוצים הראשונים, „רק אם יהיו מסורים לרעיון התחיה בכל נפשם, אם יציבו להם למעלה מכל בחיים לא הטבת מצבם הפרטי, כי אם את אושר עמם". „בההיסטוריה העברית נוכל למצוא אותות ומופתים, המוכיחים את אפשרות התגלמותן של השאיפות העמיות היותר רמות. כאשר לא יכול עזרא להגן על הסדרים שנקבעו לפי רוחו בעזרת נחמיה, והסדרים החלו להתמוטט, הנה אך הופיע נחמיה שנית בארץ־ישראל ויחזק אותם עוד הפעם. והלא בהשאיפה האי־דיאית הזו של עזרא היתה כמוסה גבורת ישראל העתידה. מי היה יכול להאמין בשעה שעלה עזרא מבבל עם הגולים הראשונים לארץ אבותיו, בשעה ששאיפותיו לא היו עוצרות בתוכן מאומה מלבד אידיאה רמה — מי היה יכול אז לחשוב, אומרים אנחנו, כי האספסוף הזה של אנשים גסים ומפחדים לרגעים יהפך תחת הנהגתו של עזרא במשך הזמן לעם גבור ואמיץ־כח, ותחת הנהגתו של בר כוכבא יתן את חתיתו על לגיונות הרומאים של תקופת הקסריות?" (שאלות חיי היהודים, קבוצת מאמרים מאת מנשה מרגלית, שנת 1889, ע' 538). האידיאה של המחברת utoemancipation התפשטה בין כה וכה בין חלק נכבד מעמנו ולבסוף מצאה לה גואלים חדשים גם בין אחינו המערבים. בין כה וכה החליף גם הסופר הנזכר את השקפתו על עתידות ישראל מן הקצה אל הקצה, ויצא הפעם לבקר את הציוניות ולהוכיח, כי אין לה בסיס נכון בחיי ישראל, וכי השאיפה לתחית ישראל על אדמתו מתנגדת היא להתקדמותו ההיס־טורית, ועוד הפעם מנסה הסופר לאמת את הנחותיו על ידי מאורעות לקוחים מדברי ימינו, ועוד הפעם בא הוא לדבר על דבר תקופת הבית השני, וכה דבריו: „ההיסטוריה יודעת דוגמאות כאלה, שקרו ובאו בעת התחיה הלאומית־המדינית היותר מוצלחת. בתקופת הקמת הבית השני, שנולדה לא אך ברצונם של שני מנהיגים, כי אם

על פי רשיונו של שלטון המלכות, רק חלק קטן ודל של גולי בבל התנער להעתיק את מושבו לירושלים, והרוב הגדול נשאר בבבל וימאן להחליף את מצבו הבטוח במצב בלתי ידוע בארץ אבות. אז היו גם המנהיגים אחרים, גם המלכות שבה היו תלוי גורל החיים החדשים, הביטה בעין יפה על היהודים, וגם לא ארך הזמן מהחורבן הראשון ועד התחיה החדשה. ובכל זאת גם אז, למרות המצב שהיה מסוגל לצמיחת רעיון התחיה, רק החלק הדל נתן את ידו להרעיון הזה ויחל את חייו החדש; הרוב הגדול לא זז ממקומו. הודות להכח והגבורה של המנהיגים עלתה בידם לסדר את החיים הפנימים וליסד ממשלה חדשה. אבל שתי מאות שנה עברו בצרות ומועקות שונות, ולא הספיקו עוד היהודים להנפש כמעט קט, והנה החלו הרדיפות. ובמשך כל התקופה הזו עד חורבן הבית השני לא פסקו המהפכות הפנימיות והסכסוכים מבחוץ, עד כי רק שתי נקודות מאירות נוצצות מתוך הערפל המכסה את כל האופק של תקופת החרות המדינית. הלא המה גבורת המכבים ותורתו הנשגבה של הלל". (דאגות הזמן בקרב היהודים המערבים, מאת מנשה מרגלית, „וואסחאד", 1898 חוב' א', ע' 121).

רחוק אני מהאשים את הסופר הנכבד, כי נהפך מסניגור לקטיגור, זוהי זכותו של כל אדם הפשי. אבל בהשתנות השקפת הסופר הזה לא נשתנתה התקופה הארוכה של הבית השני ולא נשתנה ערכה אפילו כמשהו בעד חיינו ההיסטורים שאחרי כן? ושתי התמונות של תקופה אחת שהעביר לפני הקורא הסופר הנכבד הלא מתנגדות הנה זו לזו ניגוד גמור, והסופר בעצמו משתמש בהן למטרות שונות: על ידי התמונה הראשונה הוא אומר לחזק את רעיון התחיה ועל ידי השניה הוא אומר להרסו, על ידי הראשונה הוא נוטע ועל ידי השניה הוא עוקר נטוע. כן עושים אחדים מסופרינו בספרותנו העתיקה כאדם העושה בתוך שלו. מבלי חפצם בעתיד כזה בעד עמים, שהוא מתאים אל העבר שלו, משנים הם את פני המאורעות של העבר, ובמקום שאין ברירה מושכים הם אותם בחזקה, כדי שיהיו מתאימים אל העתיד שלהם... והצעירים שאי

אפשר להם לשאוב את ידיעותיהם מן המקור הראשון באים אחריהם ושותם את דבריהם בצמא...

רושם אחר לגמרי פעל עלינו החשבון של הד"ר לנדר על דבר מצב בתי הספר אשר לעם בנפות הדרומיות־המערביות ושל הארון מארק על דבר בתי הספר בנפות הצפוניות־המערביות. הפעם נסתכל מעט בחשבונו של הד"ר לנדר. הד"ר לנדר נשלח לבקר את בתי הספר העברים מטעם הועד הפטרבורגי אשר לחברת מפיצי השכלה, ובשובו מבקוריו בפלך פאלטאווא וקיוב קרא הד"ר לנדר את הרצאתו בישיבות הועד שנועדו למטרה זו. ההרצאה נדפסה אחר כך בגליונות ה„וואסחאד" (נו' 21, 22). מהחשבון הזה, שנוסד ברובו על מספרים יבשים ושנכתב ברוח אוביקטיבי, למדין אנו הרבה. ראשית כל למדין אנחנו, שיחד עם השאיפה להשכלה כללית, הגוברת מיום ליום בתוך ערי התחום, עושה חיל גם השאיפה להעמיד את הלמודים העברים על בסיס יותר נכון. החדרים בצביונם הישן אינם מפיקים עוד רצון הקהל הגדול, אך דעתו אינה נוחה גם מבתי הספר החדשים, שאין מקדישים שם שעות במדה מספקת להלמודים העברים. כן, למשל, נמצאים בפלך פאלטאווא שני בתי ספר למתחילים, שנוסדו מטעם הממשלה על פי החוק של שנת 1873. את שני בתי הספר האה מבקרים כשלש מאות תלמידים. גם להלמודים העברים נפנה שם זמן שלשה שעות לשבוע, ובכל זאת מביטים אבות התלמידים על בתי הספר האלה אך כעל מוסד המתאים לתביעות ההשכלה הכללית, ובנוגע להלמודים העברים אינם יוצאים ידי חובתם בבתי הספר האלה, כי אם שולחים הם את בניהם אחרי שעות הלמוד הקבועות לחדרים פשוטים, להשלים על ידי זה מה שחסר להם בבתי הספר, או שמכניסים הם לכתחילה את בניהם לתוכם רק אחרי שגמרו חוק הלמודים באחד מהחדרים. שנית למדין אנו, כי גם השקפת המון עמנו על השכלת בנותינו העבריות שונה היא מהשקפת חברי הועד האודיסאי בנידון זה. חברי הועד האודיסאי סמוכים על דברי התלמוד „נשים פטורות מן המצוות",

ופוטרים בזה את עצמם מחובתם להתלמידות הרכות, האמות העתידות של הדור הבא, וההמון הגדול חושב אחרת, כי אם גם פטורות הנשים מהרבה מצוות מעשיות, אבל אינן פטורות לעולם מידיעת התפלות, כתבי הקודש ודברי ימי עמן. ברוב בתי הספר לנערות, שנפתחים בערי התחום על חשבון העדה או שמקבלים תמיכה ממנה מפנים מקום גם ללמודים העברים, ולא אך ללמודי הדת, כי אם גם ללמודי השפה וכדומה. שלישית למדין אנו מהחשבון הנזכר, שבערים הרבה נפתחים בעת האחרונה חדרים מתוקנים, ושההמון הבינוני נוטה אחריהם, אבל בכל פנה שאנו פונים מורגש חסרונם של מורים מומחים, של מורים שיחד עם מדרגת השכלתם הכללית רכשו להם גם ידיעת הלמודים העברים על בורים, ושיהיו מוכשרים לעמוד בראש בית ספר עברי מתוקן במובנו היותר רחב. מורים כאלה נחוצים לא אך בעד החדרים המתוקנים, כי אם גם בעד בתי „תלמוד־תורה", שגם המה משתנים לאט לפי צרכי הזמן ותביעותיו החדשות. מורים כאלה היו יכולים לתת קלסתר אחר לבתי הספר שלנו, וכל עוד שלא נמלא את החסרון הזה אין לנו כל תקוה להכניס לתוכם שנויים עקרים לטובה. ואלה הן המסקנות שהגיע אליהן הד"ר לנדר, שהנני נותנן פה כמעט בהעתקתן המלאה, מפני שמעידות הן על הרוח המיל לפעם בקרב הועד הפטרבורגי:

א) נחוץ להחברה של מפיצי השכלה לדאוג עד שידה מגעת בעד הטבת מצבם של בתי ה„תלמוד־תורה" הרשמיים, מצד הסדרים החיצונים והפנימים השוררים בהם.

ב) נכבד הדבר, שבתי ה„תלמוד־תורה" הקימים בתור חדרים פשוטים יתאשרו בדרך רשמי, כדי שתהי היכולת להעמיד בתוכם על בסיס נכון את הלמודים הכללים והעברים.

ג) נחוץ להשתדל שבמקומות כאלה שמספר הילדים, האנוסים על פי מצבם לבקר את בתי הספר חנם, אך קטן הוא, יוסדו בתי תלמוד־תורה, שיקבלו לתוכם בעד שכר־למוד מצער גם את התלמידים האלה, שאין יד הוריהם משגת לשלם בעד הלמודים הכללים לבד

ובעד הלמודים העברים לבד, ושמוכרחים הם מפני זה להסתפק אך בהחדרים, שאינם יכולים בשום אופן לתת לתלמידיהם השכלה מספקת.

היסוד לכל הפרטים האלה נמצא, לפי דעת בעל ההרצאה, בהכנת מורים מומחים, והדבר הזה צריכה לקבל עליה החברה של מפיצי השכלה.

ד) נחוץ להחברה לשים עין על החדרים המתוקנים הנפתחים במקומות שונים, ושסבת אי־הפרחתם תלויה אך בחסרון כסף בעת הראשונה לפתיחתם. בתמיכה זמנית, ואפילו בתור הלואה, היתה החברה יכולה לעזור להתפשטות המחזה המשמח הזה בחיי בתי ספר העממים, המרובים ביותר והבלתי משוכללים.

ה) נחוץ לעזור להתפתחותם של בתי הספר לנערות הקיימות על חשבון הקהלות.

גם בהחשבון השנתי האחרון של חברת מפיצי השכלה הפטר־בורגית, שנדפס זה לא כבר והמונח כעת לפנינו, הננו מוצאים איזו סימנים המעידים, כי חברי הועד נוטים לכל הפחות להתבונן אל חיינו העממים ולחקור באמת את המצב באשר הוא שם. למטרה הזאת שלח הועד בשנת החשבון את באי־כחה של החברה לבקר את בתי הספר הקימים בנפות הצפוניות־המערביות והדרומיות־המערביות. בקורים כאלה נעשו בק"ל מקומות, ותחת ידי הועד נאסף כעת חומר רב, שיוכל להיות לו לעינים בפעולותיו העתידות. כן קוראים אנחנו עוד בספר החשבון הנזכר, שהועד החליט לתת תמיכה מקופתו לבתי ספר שונים רק בתנאי, שינהיגו בתוכם את הלמודים העברים במדה מספקת, ושתנתן היכולת לחברי הקהלה להשגיח על זה בעין פקוחה.

חבל כי חברי הועד של סניף החברה באודיסא לא שמו נגד עיניהם לא את הרצאתו של הד"ר לנדר ולא את ספר החשבון השנתי של החברה המרכזית קודם האספה המפורסמת, שדברנו עליה לעיל.

הקריאה: „ציונים עליך ישראל!" אינה מבהלת עוד את ההמון הגדול, כי כבר הסכין לשמעה מעברים שונים, מן הצדיקים והאדמורי"ם אשר על גדות הווייכסל, ועד האירופאים הגמורים אשר על שפת הים השחור. ההמון הגדול, העם כולו, אינו שם לבו כלל לא אל החלטות הועדים השונים, ולא אל החלטות שמתקבלות באספות רבתות, ואפילו אם מתקבלות הן על פי הכרעת רוב דעות. הועדים והאספות לחוד, ורוח החיים המנשב בעז לחוד, — ואשרי העם שהעומדים בראש מוסדותיו אינם אוטמים, כי אם מטים את אזניהם לקול החיים.

(הד"ר הרצל לפני הועד האנגלי בדבר שאלת כניסת הגרים. המושג „נרדף" ואינו נרדף. הרדיפות והסטטיסטיקה. — הזמנתו של מנהיג הציונים מאת „מושל המאמינים". השעה המוכשרת והדור המוכשר. המורות העבריות ויחוסן לעמן. אַנטוקולסקי ושורש נשמתו).

על דבר שאלת כניסת הגרים לאנגליה דברתי כבר באחת מהשקפותי הקודמות, ונסיתי להוכיח שם, שרק משום „לעולם ידבר אדם בלשון נקיה" קראוה בשם שאלת הגרים סתם, וכי באמת אינה אלא שאלת כניסת היהודים הנודדים לרבבות בכל שנה ושנה מארצות המזרח למדינות הים, ושרק הלק אחד מצער מהם משתקע ברצון או באונס — מחוסר כסף לבוא עד חוף אמריקה — במדינת אנגליה, ביחוד — בלונדון. כידוע, נוסד ועד רשמי מטעם הממשלה לחקור ולעיין בשאלה זו טרם שתוציא הממשלה את גזר דינה אם לשבט או לחסד, ואל הועד הזה נקרא בדרך רשמי גם מנהיג הציונים הד"ר הרצל, לחוות את דעתו הוא בדבר שאלת הגרים. קשה להגיד מה ראו על ככה חברי הועד לקרוא דוקא להד"ר הרצל, והוא נתין חוץ, ולשמוע מה בפיו בשאלה כזאת, שהועד מתעסק בה אך מנקודת המבט של טובת מדינת אנגליה ותו לא. האנגלים בכלל ידועים לדיפלומטים ולא יעשו איזה דבר בלתי אם טעמם ונימוקם עמם. אפשר שחברי הועד חפצו להוכיח לעין כל, שאינם נמהרים להוציא משפט אך על דעת עצמם וכי נכונים הם לעשות צעד אחד גם לפנים משורת הדין, כלומר, אף על פי שהכלל „אין חבין לאדם שלא בפניו" אינו נוהג בשאלות מדיניות, בכל זאת נכונים הם חברי הועד להעמיד גם סניגור אחד מצד הגרים, ובדעתם שאי אפשר לצאת ידי חובת

סניגור בהלורדים העברים, שאנגליותם קודמת ליהדותם, קראו להמנהיג הראשי של הציונים, שאיש לא יחשדהו באיזו נטיה לצד אנגליה, שהוא יברר לפני חברי הועד את השקפתו על דבר שאלת כניסת הגרים ועתידותיה; ואפשר שחברי הועד קראו להד"ר הרצל אך בתור מומחה לשאלות כאלה, בהיותו עומד בראש תנועה עממית, ששאלת היציאה הונחה ביסודה; או אולי גם רצו חברי הועד להראות באופן דק כזה את נטיתם לצד הציוניות — בכל אופן אין לעבור על המקרה הזה בשתיקה. זוכרים אנו, כי גם אחדים מאחינו עסקו בשאלת יציאת הגרים וכניסתם למדינה אחרת, ובכל זאת לא מצאו להם לנחוץ לקרוא לעצה לאלה שעמדו אז בראש התנועה העממית ושנקראה אז בשם „חבת ציון". יודעים אנו את לעג־השאננים ואת גודל הלבב שבו מתיחסים „אדירינו" לכל תנועותינו העממיות ולהעומדים בראשן. ובשום אופן לא נשגה אם נאמר, כי לו היו כל חברי הועד הנזכר לורדים וברונים עברים, כי אז לא היו יורד־ם מכסא כבודם לקרוא לאספתם את מנהיג הציונים, האחת משום „מה יאמרו" הברונים והלורדים שאינם בני ברית, והשנית כדי שלא לעשות נחת רוח להציונים בכלל, אלה „האחים העניים והאביונים" של ארצות המזרח, שמן היושר אמנם לרחם עליהם, אבל לא לקחת עצה מפיהם על ידי מנהיגם.

מה שנוגע לעצם השאלה קשה היה לחכות כי הד"ר הרצל יגלה בה עמוקות, אבל הוא השתדל וגם עלתה בידו לגלות את המסכה מעל פניה ולקרוא לה בשמה האמתי: שאלת כניסת היהודים לאנגליה. אמת כי אחד מחברי הועד, האדון נורמן, מסר מודעה, כי השאלה הזאת אינה שאלת „הנוצרים והיהודים", כי אם ראשית כל שאלה איקונומית היא, וכי לוא באו הסינים במספר הגון להשתקע במדינת אנגליה, היה עוסק הועד בשאלת כניסת הסינים, אבל זאת לא יכול להכחיש, כי לפי מצב הענינים בהוה נוגעת שאלת כניסת הגרים ברובה או כמעט בכולה אך בהנודדים היהודים, וכי הממשלה האנגלית אינה יכולה עוד להביט בקר רוח על זרם הגרים האלה הבאים להחזיק להם מעמד במדינתה. השקפת הד"ר הרצל נקראה

לראשונה במושב החברים בכתב, ובההשקפה הזאת הננו מוצאים את תורת הציוניות לפי הפרוגרמה הבזילאית, וכמעט שאין אנו מוצאים בה כל תשובה על שאלת כניסת הגרים שבה מתעסק הועד. הד"ר הרצל השתמש בהמקרה הבא לידו להראות לפני רבים מגדולי אנגליה, שכל השאלה בדבר כניסת הגרים לאנגליה ביחוסה לגורל העם העברי אינה אלא שאלה חלקית ושלא על ידה יבוא הפתרון לשאלת היהודים הכללית, המקפת כמעט את כל חלקי התבל, במקום שהיהודים נחתים שם או באים לשם מחדש להשתקע במספר הגון. לשאלה זו יש אך פתרון נאמן יחידי, הלא הוא כתוב על דגל הציוניות, ואך ממנו תוצאות לאותה השאלה הישנה המתפרצת כעת בכח חדש גם במדינת אנגליה, כמו שהתפרצה כבר באמריקה. ובאמת איזו הלכה חדשה או איזה צד חדש היה יכול מנהיג הציונים לגלות בשאלה שהוצעה לפניו? השאלה פשוטה היא: הממשלה האנגלית אינה יכולה עוד להביט בעין יפה על זרים הבאים ומגדילים במדינתה את ההתחרות במקצועות שונים, אבל אינה יכולה לנעול את שעריה בבת אחת בפני הנודדים האלה, מפני שבאופן כזה תהיה אנוסה לותר על שם „ארץ החופש" הנקרא על מדינתה. בגזרות כאלה תאמר לכל, כי אנגליה אולי אינה נופלת מכל המדינות, אבל גם אינה עולה עליהן ביחוסה להגרים. והלא היא בעצמה נלחמה את עם הבורים אך בשביל זכיותיהם של הגרים, היא הרסה את מצבו של עם שלם, הרסה ולא חמלה אך בשביל עיקרי החופש ושיווי הזכיות, ואיך תכחיש את עצמה בגזרות ובדינים מעיקים נגד אלה העוזבים את מולדתם ובאים אליה כדי להנות מאותו שיווי הזכיות עצמו, שבעד קיומו נלחמה ימים על שנה? ובכן נוסד הועד הרשמי שיעיין היטב בשאלה הארורה הזאת, ואולי יעלה בידו למצוא איזה צד של היתר, כלומר, שמצד האחד לא תהיה הממשלה מוכרחת לותר על עיקריה של שיווי הזכיות, ומצד השני לעצור — באופן בלתי בולט — בעד זרם הגרים. השאיפה הזאת ניכרת מתוך שאלותיו של חבר הועד, הארון גורדון. הארון הזה מודה הוא כיתר חבריו, כי ממשלתו לא תסכים לעולם לנעול את הדלת בפני הנרדפים,

אבל הוא בקש ומצא אחרת, כי לא כל היהודים הבאים להשתקע לאנגליה נרדפים הם, והא ראיה: אחד מהיהודים הנכבדים באנגליה, ראש הועד לתמיכת היהודים הנודדים מארצות המזרח, הגיד בכבודו ובעצמו, כפי שהורהו הנסיון, שרק חלק אחד קטן ודל מכל אלה הנודדים הפונים לעזרת ועד התמיכה מתאונן כי נרדף היה בארץ מולדתו ומפני זה היה אנוס לעזוב את הארץ. ועתה — היש לנו מופת חותך יותר מזה, כי לא כל הנודדים נרדפים הם? אמת, הד"ר הרצל ענה על זה, כי המושגים על דבר הרדיפות שונים המה אצל בני מדינות שונות ושונים הם לגמרי אצל הנודדים היהודים מארצות המזרח. הנודדים האלה קוראים לעצמם נרדפים, רק בשעה שיד חזקה חורשת על גבם, אבל בעת שרק הלחץ והדחק, שבאו לרגל איזו חוקים מעיקים, הכריחום לעזוב את ארץ מולדתם ולנוד ולנוע לארצות רחוקות, שום אינם נרדפים, כי אם נודדים לרצונם הטוב, ולולא רצונם לנוד ולבקש מרעה אחר, הלא היו יכולים להכבד ולשבת במקומם, להתפשר לאט לאט את הרעב ואת המחסור, לאבד לאט לאט את הצלם האנושי, כמו שעושים רבבות אחיהם, שטלטול הדרך קשה עליהם...

זוכר אני, כי שאלה כזו נשאלה גם בהועד שנוסד לתמיכת הנודדים בשנת תרנ"א. היציאה גברה אז ונודדים למאות עברו מדי יום ביומו דרך ברלין־שרלוטנבורג. היהודים האשכנזים אספו ככום הגון לצאת לעזרת הנודדים האלה. בעת הראשונה, במשך חודש ימים או ששה שבועות, לא השיבו פני נודד ריקם וישתדלו להקל את מצבו ברב או במעט, אך כאשר חדל גשם הנדבות מרדת עוד ומספר הנודדים הלך הלוך ורב, החלו חברי הועד לדקדק בנתינותיהם, ובבוקר לא עבות אחד החליטו לתמוך רק בידי אלה, ש ה ר ד י פ ו ת הביאון עד הלום, ושלוחים רבים, עושי דבר הועד, החלו לרשום בפנקס את הסבות שלרגלן עזבו הנודדים האלה את ארץ מולדתם, והנה ראה, הפלא ופלא: מכל הנודדים היו אך אחדים למאה, שנרשמו בתור נרדפים, והנשארים, כפי שהיה מוכח מתוך הרשימות, עזבו את ארצם ברצונם הטוב, מבלי כל דחיפה מחוץ,

לשם נסיעה או לשם טיול בעלמא. על השאלה, אם רדף אותם איש, או אם גרשה אותם הממשלה, ענו בשלילה, וכמובן לא קבלו כל תמיכה. המצב הזה ארך ימים אחדים, עד שנראו בשרלוטנבורג הרבה נוסעים לשום טיול כאלה, והם נשארו בשרלוטנבורג מפני שאמתחתם היתה ריקה ולא היתה להם היכולת לעשות דרכם האלה. הנודדים האלה לא ידעו בעצמם אנה פניהם מועדות, ויצאו לנוד מפני שלא היה להם עוד מה להפסיד במקומם הישן, אבל לא הרשו לעצמם את העונג להקרא בשם נרדפים: והכי רדפם איש, והכי גרשה אותם הממשלה?... בתור אנשי הבינים בין הברי ועד התמיכה ובין הנודדים, שברובם דברו אך זרגונית, היו אז תלמידי בתי הספר הגבוהים, שבאו לברלין גם כן לא מפני שנרדפים היו, אלא מפני שמצאו לפניהם דלתות האוניוורסיטטים בארצם סגורות על מסגר, והתלמידים האלה השתדלו לפקוח את עיני ראשי הועד, לברר להם לכל הפחות את המושג על דבר „רדיפות" השורר אצל נודדים כאלה. ואז, כאשר קבלו על עצמם התלמידים את הטרח לברר להנודדים את מהותה ואת ערכה של השאלה על דבר הרדיפות, יצאו כולם נרדפים: או שגורשו מחוץ לתחום שישבו שם, או שגורשו מתוך הכפרים וכדומה, ואף אלה שמעולם לא ישבו בכפרים ומעולם לא התגוררו מחוץ לתחום המושב — את חטאי חברי הסטודנטים אני מזכיר — גם המה נרשמו בתור מגורשים, ובלבד שלא ישארו בלי תמיכה בשרלוטנבורג. זוכר אני, כי בין חברי הועד נמנה פרופיסור צעיר אחד מאחינו והוא עסק בהסטטיסטיקא של המגורשים, וכשנודע לו כי בעזרת הסטודנטים „אנשי הבינים" נרשמו כל הנודדים בתור מגורשים, ערך מחאה מצדו: הנני מהלל ומפאר — כך פנה הפרו־פיסור הצעיר להברי — את טוב לבכם, את הפצכם העז לצאת לישע אחיכם, אבל הסטטיסטיקא תהיה משובשת!

עוד שאלות מחוכמות כאלה נשאלו מאת מנהיג הציונים באותו מעמד ועל כולן התאמין להשיב בקר רוח ובכובד ראש. אמנם רבות מהשאלות האלה הוצעו, כפי הנראה, אך מפני הנימוס, כדי להראות כי נכבדה היא להם דעתו של מנהיג הציונים בשאלת כניסת הגרים.

כן פנה, למשל, בשאלתו הד"ר נורמן, שיואיל נא הד"ר הרצל לברר את השקפתו, אם הנודדים, אחרי שהם משתקעים במדינת אנגליה, מביאים לה תועלת או נזק. אי אפשר להאמין שמציע השאלה חכה לתשובה אחרת מאותה שקבל מהנשאל. כמו כן עלינו להתיחס גם אל השאלה הישנה שעלתה עוד הפעם על השלחן, והיא היחס שבין הציוניות ובין האזרחיות של איזו מדינה, אם אינן כשני כתובים המכחישים זה את זה — השאלה הזאת הוצעה מאת אחד מ„אדירינו", מאת הלורד רוטשילד, ומתוך השאלה ניכר, כי גם הוא ידע מראש את התשובה שקבל על שאלתו. עוד דברים רבים נאמרו בישיבת הועד הנזכרת, ובכלל עלינו לאמר, כי אין לנו כל יסוד לחפש מומים ומגרעות בתשובותיו של הד"ר הרצל: הוא לא התרפס, לא דבר תחנונים, כי אם דבר כבן נאמן לעמו היודע להגן גם על כבוד עמו. באופן אחר לגמרי התיחסה העתונות היהודית־האשכנזית לתשובותיו של הד"ר הרצל, ואמנם אין להתפלא על זה. העתונות הזאת נהפכה כבר לכלי־מבטאה של היהדות האשכנזית הרשמית, הלא היא היהדות של יועצי־המסחר וכדומה, שעוד לא מחקו את עצמם מספר עמם, ושהאידיאל היותר נשא, שאליו הם שואפים — היא השתיקה הגמורה בכל מה שנוגע לשאלת היהודים. ספרות זו אינה יכולה לסלות להד"ר הרצל על תארו את מצב עמו כמו שהוא ואינו מגלה טפח ומכסה טפחים, כמו שעושים „אדירינו" בשעת הצורך; היא אינה יכולה לסלוח להד"ר הרצל גם את הכבוד שנחל בלונדון, וקשה לה לעשות שלום את הרעיון, כי יש אנשים, ודוקא בעלי צורה, והמה מבכרים את ראשי הלאומיים על ראשי המתבוללים. הספרות הזאת מבלה כעת את ימיה האחרונים ולפני יציאת נשמתה היתה לרגזנית וקפדנית, ואינה מוכשרת עוד לשפוט ברוח אוביקטיבי על הענינים הנוגעים לה.

לא רק אל בירת אנגליה, כי אם גם אל בירת תוגרמא נקרא לבוא מנהיג הציונים, אבל אם אנו מוצאים חשבון מדויק על דבר נסיעתו ללונדון, הנה במה שנוגע לנסיעתו לקונסטנטינופול הדברים חתומים

וסתומים. זאת הפעם השנית שהד"ר הרצל נוסע להתראות פנים עם „מושל המאמינים". בפעם הראשונה נסע על פי רצון עצמו, ועתה קבל הזמנה מאת הדר השלטון התוגרמי. אין אנו רשאים לדרוש ממנהיג הציונים כי יתן לפנינו חשבון מפורט על כל מה שנדבר שמה בחצר המלך על דבר הציוניות ועתידותיה; אדרבה, הננו מוצאים, כי גם המעט שהגיע אלינו אך למותר הוא עד זמן ועדן, עד... שיבוא אלינו ראש הציונים באמת כאיש בשורה. וכעת נותנות הידיעות המקוטעות מקום אך להשערות ופלפולים, ובהשערות ופלפולים אין כל צורך לעולמנו הקטן המלא אותם על כל גדותיו. אמנם אם אין אנו יודעים את השקפותיה של ממשלת תוגרמא, או יותר נכון — את השקפותיו של השלטון על דבר הציוניות, הנה נוכחנו לכל הפחות לדעת כי לב השלטון טוב למנהיג הציונים. לעת עתה לא עלתה בידו להשיג דבר מה המקרב אותנו אל המטרה הראשית, אבל הציונים האמתים לא האמינו מעולם, כי קרובים הם כבר אל מטרתם, המה מחכים לא אך ל ש ע ה מוכשרת, כי אם ל ד ו ר מוכשר, לא אך לשעה שיעלה הרצון לפני הדר השלטון, כי אם לדור שיבין היטב את פירוש המלות של שעבוד וחירות ושיהא ראוי לשעה מוכשרת, שיהא מסוגל לשאוף אל מטרתו הנשאה בכל נשמתו, שיהא „דור אחרון לשעבוד וראשון לגאולה", כמליצתו של משוררנו. בזאת רחוקים אנו מהקטין את ערכה של פעולת מנהיג הציונים הפוליטית, אבל מוצאים אנו, כי אין אנו צריכים להפריז על המדה ולהגדיל את ערכה. מנהיג הציונים לחוד והציונים די בכל אתר ואתר לחוד. הד"ר הרצל שואף להכשרת השעה, ובאמת אין לך אדם שאין לו שעה, והציונים מחויבים לשאוף להכשרת הדור. ושדורנו ההוה אך דור עקש ופתלתול הוא, דור לא טוהר ממושגים זרים, שהעבדות הטביעה עליהם את חותמה — הדבר הזה הוא מן המפורסמות שאינן צריכה ראיה, ובכל זאת רוצה אני להביא דוגמאות אחדות.

לפני שבועות אחדים היתה אספה רבה של מורים עברים באחת מערי המחוז של תחום המושב הקבוע. החשבון על דבר האספה

הזאת, שערכה גדול בעד בתי ספרנו, עוד לא עובד כראוי, ובכן מונע אני כעת את עצמי מהביע את דעתי על דבר ההחלטות שנתקבלו שם וכן על דבר הוכוחים שהתלקחו לרגל קבלת ההחלטות, אבל על מחזה אחד שנגלה באספה הזאת חפץ אני להראות, כי ממנו נוכל לשפוט עד כמה הוכשר דורנו לגאולה אמתית. באספה האמורה השתתפו כמאה ושלשים איש, מהם כמאה מורים וכשלשים מורות. והנה בשעה שהמורים נחלקו לדגליהם, מהם היו לאומים־ציונים, מהם לאומים סתם, מהם עממים ומהם מורים סתם, ששאלת הלאומיות וכדומה אינה „מעסקת" אותם — הנה במה שנוגע להמורות העבריות שררה ביניהן אחדות גמורה: כ ו ל ן ה ת נ ג ד ו לרעיון התחיה של עם ישראל, כ ו ל ן, ב ל י י ו צ א ו ת מ ן ה כ ל ל, ובאספה של מורים עברים נשמעו עוד הפעם אותם הדברים שהיו כבר לגעל נפש, על דבר השפה המתה ועל דמיונה להשפה הרומית, על דבר ספרות ישראל, שהיא אך קבוצת תפלות ותחנות, על דבר הלאומיות הצרה ועל דבר האנושיות הרחבה, ועוד ועוד. אמת, כי רובן של ההחלטות נתקבל לפי רוח הלאומיים, שהכריעו סוף סוף את הכף, אבל לא על זה אני דן כעת. המורות העבריות שהשתתפו באספת המורים מוכיחות למדי, כי עוד רב לפנינו הדרך, ולא רק עד שנגיע למחוז חפצנו הראשי, כי אם עד שנרכש לנו את מושגיו של עם בריא השלם בגופו ושלם בנשמתו, כי עוד מרובה המלאכה עד שנמצא פדות לנפשנו מכל דעותינו והשקפותינו המשובשות, ותחת היותנו בעלי דעה קצרה ומדברים גבוהה על האנושיות הרחבה, נהפך לבעלי דעה רחבה להבין את עומקה של הלאומיות הצרה.

והנה הדוגמא השנית, שגם היא מוכיחה, שמה שבלתי מובן למורה עבריה באחת מערי המחוז אינו נקלט גם במוחו של אחד ממשכילינו הפטרבורגים, שהוא מנסה לפעמים גם את עטו לעסוק באיזו שאלות הנוגעות להיהדות. זה לא כבר הלך לעולמו אחד מגדולי הציירים ש ל נ ו, הלא הוא הפסל אנטוקולסקי. רבים מגדולי עולם האמנות באו לחלק לו את הכבוד האחרון ולהספידהו

כהלכה, כי באמת היתה פטירתו של אנטוקולסקי לאבדה שאינה חוזרת. אמנים כאלה צצים ופורחים אך אחת לתקופה, ויש שגם תקופה שלמה אינה מביאה את תמורתם. אנטוקולסקי היה, כידוע, בן הגיטו. בו נולד, בו בלה את ילדותו ובו גמלה בחרותו, במקרה גלו בו את הכשרון הרב באמנות הפסילות, ורבות התגלגל תחת שואה גם אחרי שנכנס להאקדמיה הפטרבורגית, רבות סבל מחסור, עד שעלתה בידו לקנות לו שם עולם על ידי פסליו יצירי רוחו. אין לכחש, כי החיים הרוסים השפיעו עליו במדה ידועה, ומהחיים האלה לקח לו לרב את החומר ליציריו. אבל אם קשה לאדם בינוני להפוך את עורו, לא כל שכן שקשה לבעל נפש פיוטית להפך לאיש אחר. אנטוקוסקי נולד יהודי ומת יהודי ויציריו כולם המה יציריה של נפש עברית לכל דקדוקיה. הוא לא הגשים ביציריו את האידיאה לעשותה משועבדת ליפי היצירה החיצונית, כי אם ידע לפחת נשמת חיים בהשיש הקר והמת. החומר הקשה נכנע לפני גאון רוחו של הפוסל, והוא ידע להכניס לתוכו לב בשר. ומפני זה פעלו פסיליו תמיד רושם חדש לגמרי על המסתכלים בהם, לא כרושם שהסכינו לו, לא כרושם השכיח אצל יצירי האמנים האחרים, ולוא גם יהיו גאונים כאנטוקולסקי. אחד ממספידיו, האדון איוואנאוו, אמר בהעתון „נאוואיע-וורעמיא“, — הלא זה העתון שלא אחת השליך שקוצים על אנטוקולסקי בחייו ושהכניסהו אחרי מותו תחת כנפי העם הרוסי, — כי אנטוקולסקי היה כיחיד יוצא מן הכלל, הוא לא נגרר אחרי איש ביצירי אמנותו, לא נמשך אחרי החוקים והכללים הקימים, כי אם היה צייר בפני עצמו, ובכל זאת מספח הוא אותו אל אגודת הציירים הרוסים. האדון איוואנאוו מתפלא ושואל: מאין רכש לו אנטוקולסקי, זה יליד הגיטו, בן רחוב-היהודים בווילנא — מאין רכש לו את הנפש הדקה, את הרגש הדק ואת ההבנה הדקה בעניני היופי? על השאלה הזאת איננו מוצאים כל תשובה במאמרו של איוואנאוו, והיא נשארת בעדו כחידה סתומה. אמנם לוא ידע איוואנאוו את רחוב היהודים לא אך מצדו החיצוני, לוא נסה אך לחקור גם את הנפשות הרכות המתגלגלות שם בבלויי

הסחבות, לוא ידע לכל הפחות את „החייט העברי" לא אך בשעה שהוא עומד לפני האדון, נכנע לפני הדר כבודו, כורע ומשתחוה, כי אם בשעה שהוא יושב ותופר, מוציא ניגונים כניגוני „כל נדרי", ה„עבודה" וכדומה, ולבו מלא געגועים לאיזה מקדש שחרב ולאיזו פעמונים המצלצלים בשולי בגדו של הכהן הגדול; לוא ידע את נפש החייט לכל הפחות, האוכל לחמו במשקל ושותה מימיו במשורה ובכל זאת „הוא ליה ועיניו ליה", לו ידע איוואנאו', כי עוד יש נשמה בגוף העברי, נשמה נוהה להתפעל ולהתרגש, כ' אז אולי לא השתומם על רגשותיו הדקים של אנטוקולסקי, אז אולי היה יכול למצוא גם את הפתרון, מדוע לא נמשך הצייר הזה אחרי הרוב הגדול ומדוע בחר לו דרך בפני עצמו, אז אולי היה מוצא, כי אנטו־קולסקי היה בזה בן נאמן לעמו, שגם הוא עומד במרדו, אינו נמשך אחר הרוב ובוחר לו דרכו בפני עצמו... אמנם אם אין אנו זכאים בדרשנו מאנשים כאיוואנאוו והבריו שילמדו לדעת את הנפש העברית, שבלתי נראית לפעמים, לרגל סבות שונות, לעין בלתי מזוינת, — הנה יש ויש לנו המשפט לבוא בדרישות כאלה לפני האינטלגנטים שלנו, המתפארים בשעת הצורך כאוהבי עמם המתימרים בכבודו. ומשכיל אחד כזה בהספידו את אנטוקולסקי מצא גם הוא את שורש נשמתו של הנפטר בהקולטורא הרוסית, ויחשוב זאת לכבוד ולתפארת לא אך להנפטר בעצמו, כי אם גם לכל עמו של הנפטר. ההיסטוריה של עמנו עשירה באנשים מצויני׳ למדי, ולא להשיב את הגזלה מיד המשכיל הפטרבורגי מגמתנו פה, כי אם חפצנו להראות עד כמה מהופכים הם מושגיהם של משכילי העבדות, עד כמה נכונים הם להקריב גם את עצמיותם ואת עצמיות עמם, כמעט עד הכחשת מציאותו ועד בכלל ובלבד כדי למצוא חן, כדי להפיק רצון...

חכמת המסכן בזויה, זה כלל גדול בחיים, והיה כי יקרה לפעמים שחכמת המסכן, למרות הפתגם הזה, דוקרת את העינים, ואי אפשר עוד לכחש במציאותה, הננו מתחילים מיד לחפש אחרי תירוצים מספיקים, ואחרי יגיעה מעטה הננו מוצאים, כי המסכן הזה התארח

בביתו של עשיר פלוני או נהנה מסעודתו ושמה רכש לו בינתים
את חכמתו או את כשרונו. וכן הדין אצל עם מסכן...

VII

(היהודים ו ש א ל ת היהודים. הספרות הרוסית. הקצוות נוגעות זו בזו. — גאולת הארץ על ידי הנוצרים).

מספרים, כי בפאריז, העיר שממנה יוצאות המודות החדשות של מלבושי הנשים לכל ערי העולם, נמצא ארגז גדול מלא מלבושי נשים שונים, ובכל תקופה ותקופה מארבע תקופות השנה מוציאים מהארגז הזה מלבושים אחדים, לפי הסדר שהונחו בתוכו, והמלבושים האלה המה „מלבושי המופת" במשך כל התקופה, אלה המה המלבושים שהמהדרין מן המהדרין מכל פנות העולם נוסעים לפאריז, כדי לראותם בשעה הראשונה לבריאתם ולעשות אחרי כן כמתכנתם איש איש במקומו. כה נבראת המודה בפאריז ומתפשטת משם במהירות נפלאה לכל קצות תבל. בעור מספר שנים ידוע מתרוקן הארגז ממלבושיו, ואז מהפכים את הסדר: מניחים עוד הפעם את המלבושים העליונים למטה והתחתונים למעלה, וכן חוזרים חלילה עד סוף כל הדורות. יוצרי המודה אינם צריכים אם כן ליגע את מוחם בהמצאות חדשות; מצד אחד יודעים הם, כי ברבות הימים הכל נשכח, ומצד השני — כי מטבע הנשים, — בנוגע למלבושיהן, — להוציא תמיד ישן מפני חדש, אם גם החדש אינו אלא ישן שכבר נשכח. איני יכול אמנם לערוב בעד אמתת הספור הזה. מעולם לא הייתי בפאריז ולא ראיתי את הארגז הנפלא, אבל גם מבלי לנסוע לפאריז יכולים אנו להתבונן למחזה כזה בנוגע לשאלות יותר נכבדות ויותר חמורות משאלת המודה של מלבושי הנשים.

הנני מדבר על דבר שאלת היהודים ועל דבר היחס השורר אליה מצד הספרות הכללית.

נקח נא למשל את הספרות הרוסית.

אם נתבונן בעין פקוחה אל יחוסה של הספרות הזאת לשאלת היהודים, נוכח לדעת, כי הוא לא שונה במשך עשרים השנים האחרונות אף כמלוא נימא, למרות אותות ההתקדמות שנראים בחיי היהודים הפנימים גם לעין פשוטה. שאלת היהודים היא עוד כיום, כמו לפני עשרים שנה, לרוב הסופרים הרוסים כספר החתום. המה לא ירדו לעומקה של השאלה, לא עמלו לבוא עד תכליתה, ובכל זאת דנים הם עליה לעת מצוא „בכובד ראש", באים בעצות והצעות חדשות, בעוד שעל העצות וההצעות האלה כבר אבד כלח, בעוד שהחיים ההיסטוריים כבר באו וטפחו על פניהם והראו לדעת כי העצות לא עצות וההצעות לא הצעות הנה. הסופרים האלה, כיוצרי המודה בפאריז, יודעים הם גם הם כי ברבות הימים הכל נשכח, על כן אינם בושים לבוא לפני קהל הקוראים בפרזות ישנות נושנות ועושים עצמם כאילו משמיעים הם באמת איזה מלה חדשה. אם נחפוץ לדעת, עד כמה איום הוא גורלו של עם היהודים, אין לנו צורך לחקור ולדרוש אחרי מצבם של היהודים עצמם בין העמים השונים, די לנו להתבונן אל גורלה של ש א ל ת היהודים, הנופל מגורל כל השאלות העומדות על הפרק בחיי החברה. אם יקום כעת, למשל, סופר אחד, יהיה מי שיהיה, ויחפוץ לזכות את קוראיו באיזה חידוש, נניח, בשאלת הכלכלה, בשאלת הפועלים, בשאלת המזרח וכדומה, הנה על הסופר הזה, אם אך אינו רוצה להמנות בין קהל הסופרים שבחושך הם באים ובחושך שמם יכוסה, לעבוד הרבה במקצוע שבחר לו ושלו הוא מקדיש את עטו; הסופר הזה, אם אך איננו רוצה להשתמש בתגא שאינה שלו, צריך לעיין בכל מה שנאמר ונכתב על דבר השאלה שהוא עוסק בה, הוא צריך ללמוד הרבה על מנת ללמד. ובאמת נוהגים כן כל הסופרים האמתים בנוגע לכל שאלות החברה, וכל אחד מחוה דעתו רק במקצוע שהוא בקי בו ומומחה לו. אחת היא שאלת היהודים, שהכל בקיאין בה והכל מומחין לה, מבלי כל טורח ועמל מצדם להתחקות על שרשיה ולהבינה על בוריה. מצד אחד נראים חיי היהודים בעיני רבים מהסופרים הרוסים כמלאי סודות ונסתרות, ומצד השני הנם פשוטים בעיניהם

כל כך, עד כי כל אחד ואחד נוטל את הרשות לעצמו לדבר עליהם כאות נפשו. הנה כי כן בא לפני שנים אחדות סופר רוסי אחד מפורסם (יוזאקאוו) לחות דעתו בדבר שאלת היהודים ועתידותיה, ובבואו לדבר על דבר ערכה של הספרות העברית בקש ומצא, כי אין כל ספרות לעם היהודים מלבד הספרות הדתית העתיקה ושל ימי הבינים, ובבואו לדבר על דבר לשון היהודים בקש ומצא, כי אין כל לשון להיהודים מלבד שרידי השפה שכבר הלכה לעולמה. ודבריו אלה השמיע כבקי ומומחה, שנהירין לו כל שבילי חיי עם היהודים. מאמרו של הסופר הזה נדפס באחד מהירחונים הרוסים, מיד אחרי הקונגרס הציוני הראשון, ונתפשט לרוב בין הקוראים העברים ועשה עליהם רושם עז, עד כי במשך שנים אחדות היו מוכרחים הציונים הרוסים די בכל אתר ואתר ללחום נגד דברי הסופר הרוסי הזה. אריה שאג מי לא יירא, ויוזאקאוו דבר נגד הלאומיות והציוניות — ומי לא יכנע נגד דבריו! ואיש לא זכר את האמת הפשוטה, כי יוזאקאוו יכול להיות „הארי שבחבורה" במקצוע אחד ולהיות עם זה ה ד י ו ט ג מ ו ר במה שנוגע להספרות העברית, ללשון היהודים ולשאלת היהודים בכללה. זהו מצבה של שאלת היהודים בהספרות הרוסית, מצב הדומה לזה של עם ישראל עצמו. ממשלות רבות נוהגות קלות ראש בנוגע לחיי היהודים, וסופרים רבים באים ונוהגים קלות ראש בנוגע לשאלת היהודים. ממשלות רבות אולי יודעות את האמת ומתכוונות למרוד בה, וסופרים רבים אינם עמלים לבקש את האמת בשאלה שהם דנים עליה. ממשלות רבות מניחות להיהודים לכל הפחות איזה חלק קטן באיזו מקצועות החיים, וסופרים רבים אינם רוצים להקדיש להצד העיוני של שאלת היהודים אף אחד למאה משעות עבודתם או משעותיהם הפנויות. ובכל זאת באים הם תמיד להשמיע את דבריהם בקול רם, ככהנים העומדים על הדוכן ומשפיעים את ברכתם על ראשי העם העומד מתחת — והעם, וביחוד העם העברי, הסכין לקבל ברכה בנחת ובעונג גם מפי כהן הדיוט, ובלבד שידע הכהן להתעטף בטליתו ולכוון את אצבעותיו כראוי.

הרעיון המעצ ב [illegible]ה על דבר גורלה של שאלת עמנו גם מצדה העיוני עלה על לבי בקראי את המאמרים הרבים שנדפסו בהעתונים הרוסים על דבר האספה הגדולה הציונית שהיתה במינסק. כל מי שיודע טבע עמנו יתן לי צדק אם אומר, כי גם האספה הגדולה הזאת תשאיר אחריה רושם ניכר לא בהחלטותיה, לא בעבודתה הפנימית להתקדמות התנועה הציונית כשהיא לעצמה, כי אם בהמאמרים שנדפסו ושיודפסו אודותיה בהעתונים הרוסים הכללים. חדשים יעברו, ואולי גם שנים תחלופנה, והשאלה „מה אמר יוזא־קאוו?" וכדומה תנשא על שפת הציונים ומתנגדיהם. החיים ההיסטוריים הרגילו את עמנו במשך דורות רבים לראות את נקודת הכבד של החיים עצמם בדיני איסור והיתר, וגם הדור הצעיר שלנו, אף על פי שמתפאר הוא, כי השתחרר כבר מכבלי העבדות המוסרית, בכל זאת משועבד הוא לחוק הירושה ועומד תחת השפעתו של החוק הזה. הדור הצעיר שלנו החליף רק את ה"שלחן־ערוך" שלו ויברא לו דיני איסור והיתר אחרים תחת הדינים שנתרחק מהם, ומדקדק הוא בדיניו וסיגיו החדשים לא פחות מאבותיו שחיו על פי דיני ה„שלחן־ערוך" הדתי. הרמ"א אינו מטיל גם על רב אורתודוכסי אימה כזו שמטילים הירחונים הליברלים הרוסים על צעירינו. העמים האחרים, החיים חיים טבעים על אדמתם, בוראים להם כל אחד ואחד לעצמו את ה„שלחן־ערוך" שלו לפי נטיות רוחו הוא, וצעירינו אנו חפצים להטות את רוח עמם לפי ה„שלחן־ערוך" שבראו אחרים בעדם. אצל העמים האחרים נובעות שאלות החיים מתוך החיים עצמם, ואצלנו הולכים החיים אחרי השאלות. ובכן מה שקוראים אצל העמים האחרים „התקדמות" ו„התפתחות" קוראים אצלנו „התבודדות" ו„התפרדות", מה שנקרא אצלם „הליכה לפנים" נקרא בנוגע אלינו „נסיגה לאחור", וכן הלאה.

האורגן הציוני הוויני מרים על נס, כי האספה הציונית במינסק הביאה טובה רבה בנוגע לשינוי היחס להתנועה הציונית בכללה מצד העתונות הרוסית, ואפילו העתון „נאוואיע ווראעמיא", המפורסם בשנאתו לעם היהודים, היה מוכרח — לפי דברי הסופר בהאורגן

הציוני — לענות אמן בעל כרחו ולהודות, כי רב טוב צפון בהציוניות, אבל באמת אין הדבר כן. העתון „נאוואיע ווראעמיא" השתמש באספת הציונים הגדולה להוציא עוד הפעם את כל כלי אשפתו נגד זעומי נפשו. כל מאמריו על דבר האספה שבמינסק היו מלאים רעל, וימצא עוד הפעם שעת הכושר לדבר על דבר הסודות והרמזים הממלאים את חללו של עולם היהודים, על דבר הציוניות הגלויה למראית עין ושנבראה לכסות על „הכהל" הנסתר, וביחוד על דבר האחדות של עם היהודים, למרות מפלגותיו הרבות, המכוונות נגד כל העמים האחרים. העתון הזה לא שנה את טעמו ונשאר נאמן לדגלו: הוא אינו חפץ בקיומו של עם ישראל בתוך יתר העמים ואינו חפץ גם בקיומו בתור עם בפני עצמו; חפץ הוא כי עם ישראל ישאר במצבו ההוה, כי יהיה תמיד עם מפוזר ומפורד בין העמים, נכון לחצי אויב, ושיהיו לו חייו תלויים מנגד. הפסיכולוגיה של שונא ישראל כזה נושנה היא וכבר מוצאים אנו אותה לכל דקדוקיה אצל האנטיסמיט הראשון, אצל פרעה מלך מצרים. מצד האחד מתאונן הוא מבלי הרף, כי היהודים „מכת מדינה" הם, כי נרפים הם בעבודתם, כי אוכלים הם את טוב הארץ בכל פה, וכי גם אין לסמוך עליהם לעת מצוא: „והיה כי תקראנה מלחמה ונוסף גם הוא על שונאינו": ומצד השני אינו רוצה לטהר את מדינתו מעם העברים: „ויגד למלך מצרים כי ברח העם ויהפך לב פרעה ועבדיו אל העם וכו' ".

הנה כי כן רואים אנו, כי היחס של הספרות העתונית האנטי־סמיטית לשאיפת עם ישראל לתחיה עמד בעינו ולא נשתנה לטובה, כהבטחת העתון הציוני. ואנחנו בודאי אין לנו להצטער על זה: רעיון התחיה של עמנו אינו צריך להפיק רצון מאת ה„נאוואיע־ווראעמיא" וכל כת דיליה.

ואולם מצד אחר היינו חפצים, כי הסופרים המשפיעים במאמריהם על קהל גדול של קוראים ושאין להם כל שנאה גלויה או נסתרת לעמנו, הנראים לנו לפעמים גם לאוהבים והמרימים בשעת הדחק גם את קולם לטובתנו — כי הסופרים האלה לא יסתפקו

בידיעותיהם השטחיות על דבר חיי עמנו ורוחו בכלל ועל דבר תנועת התחיה בפרט, שהקיפה כבר חלק גדול מעמנו, ומדי בואם לשפוט על התנועה הזאת לא יצאו ידי חובתם בפרזות נושנות שכבר עבר זמנן. הנה, לדוגמא, העתון „רוסקיא וויעדאָמאָסטי". העתון הליברלי הזה מצא, כי בנוגע לשאלת היהודים סיג לחכמה שתיקה, וגם על הקונגרסים הציונים עבר כמעט בשתיקה. אך הפעם מצא גם העתון הזה לנחוץ להשמיע את דעתו על דבר התנועה הציונית, אבל כפי הנראה לא שכח מאומה ולא למד מאומה במשך עשרים השנים האחרונות. עוד הפעם הננו שומעים את הפזמון הישן על דבר ההתבוללות, עוד הפעם הננו שומעים כי חדל ישראל מהיות עם ובגוים לא יתחשב, כי ישנם אך יהודים רוסים, יהודים אשכנזים, יהודים צרפתים ועוד, אבל אין אחדות היסטורית שתחבר את כל חלקי העם המפוזרים. ובכן מוציא העתון הזה את גזר דינו הקשה, כי אין להם ליהודי רוסיה אלא לישב ולצפות לשווי הזכיות, שינתן להם בזמן מן הזמנים.

לקחתי לדוגמא את יחוסם של שני העתונים הנזכרים להציוניות, מפני שהעתונים האלה הנם בשתי הקצוות בהשקפותיהם הכלליות על כל מחזות החיים, ובכל זאת הננו מוצאים ביחוסם לשאיפת עם ישראל לתחיה צד שוה אחד: העתון האנטיסמיטי מזלזל בכבוד עם ישראל באופן גס ופשוט, והעתון הליברלי מקיים מצות „ואהבת לרעך כמוך" על פי הדרש: „ברור לו מיתה יפה". הראשון מודה במציאות עם ישראל בתור עם, אבל רואה הוא בזה את עותתו של עם ישראל, כי איך נועז להתקיים עד היום הזה למרות כל המכשולים והמעצורים שפגש על דרכו? — והשני רוצה להמית את עם ישראל „מיתת נשיקה", על ידי התבוללות גמורה. רבבות בני עמנו שולחים את ציריהם למינסק להתיעץ על דבר האמצעים המובילים להתפתחותה של התנועה הציונית. צירים למאות מתוכחים, רבים ודנים על החנוך הלאומי, מדברים על דבר הספרות והתקדמותה, והעתון הליברלי מוצא, כי אך לחנם התאספו הצירים, לחנם דברו, לחנם החליטו, אחרי שבחיים הממשיים אין כל מעמד להחלטותיהם,

אין כל מעמד לכל התנועה כלה. הדבר הזה יזכירנו את ה„בדיחותא" הידועה: איש צבא אחד חלה את חליו ומת בו. הרופאים, כנהוג, אשרו כדין וכדת את מיתתו והוא הובל לחדר המתים להיות מונח שם עד יום הקבורה. בין כה וכה ואיש הצבא התעורר לתחיה. וכששבה אליו בינתו קרב אל שומר חדר המתים ויבקש ממנו ליתן לו בגדים ולבשר בגדודו, שהוא שב לתחיה. „שובה למנוחתך!" השיב לו שומר חדר המתים. „מיתתך נאשרה כבר על ידי חתימת ידם של הרופאים, והכי תחפוץ כי אמחוק בשבילך דף שלם בספר רשימת המתים?" גם העתון הליברלי הנזכר אינו רוצה למחוק דף אחד בשביל איש חיל פשוט. מה בכך אם אלפי מאות יהודים מ כ ל פ נ ו ת ה ע ו ל ם צועקים ככרוכיא: מרגישים אנחנו את אחדותנו בתור עם ולא ננוח ולא נשקוט עד שיעלה בידנו לבסס את עמדתנו בתור עם חי וקים העומד ברשות עצמו? הכי בשביל צעקות כאלה כדאי למחוק דפים שלמים מספר ההיסטוריה, וההיס־טוריה, לפי נוסח הליברלים, כבר אשרה בחותמה, כי עם היהודים בתור עם עבר ובטל מן העולם.

אוי להם לרופאים המקברים את מתיהם לפי רשימות פנקסיהם, ואוי להם להסופרים המלומדים, שאינם משגיחים בבת קול של החיים ושואבים את דעותיהם מתוך הספרים המתים של ההיסטוריה המשובשת שלהם.

ובכל זאת סובבת הארץ! ובכל זאת יהיו מוכרחים גם העתונים הללו להודות סוף סוף, כי הציוניות היא תנועה של עם חי המכיר את ישותו והשואף לתחיה. אבל לידי הכרה כזו נביאם לא על ידי אספות גדולות בלבד, כי אם על ידי מעשים, על ידי עבודה שרישומה ניכר ובולט. מעשה ממשי אחד על שדה הספרות, על שדה החנוך, על שדה הישוב ועוד, רב כח לו לרכוש גם נפשות רחוקות, וסוף ההודאה לבוא.

אין אנו יודעים, אם יש לנו הרשות לדרוש סבהכין, אבל נפלא הדבר, כי דוקא בה בעת שהאגיטציה הציונית הולכת ומתפשטת בכל העולם נמצאו גואלים חדשים לאדמת הקודש. הנני מרמז על ההצעה שנתפרסמה בהעתון הלונדוני Daily Express מאת Smeedle Greene על דבר גאולת ארץ ישראל על ידי הנוצרים שבכל ארצות התבל. בעל ההרצאה מוצא אמנם, כי הרבה מעצורים ימצאו על הדרך הזה, כי שאלות קשות תצמחנה לרגל הגאולה, וראשית כל: שאלת „מי בראש" — אבל המעצורים שיוכלו לצמוח בעתיד אינם צריכים, לפי דעתו, לבטל את הרעיון על דבר גאולת הארץ מעיקרו. לראשונה נחוץ לאסוף די־כסף ובמפתח זה יפתחו השערים. באספת הכסף צריכים להשתתף כל הנוצרים שבעולם, ואדמת הקודש לפנים תהיה עוד הפעם לאדמת קודש במובן זה, שלא תהיה קנינה של איזה ממשלה פרטית, כי אם קנין כל הנוצרים, אם כי תמצא תחת חסותה של אחת מהממלכות האדירות. ימי מסע הצלב — מוצא בעל ההצעה, — עברו ולא ישובו עוד, אבל לרעיון גאולת הארץ אין מן הצורך שישובו הימים ההם. הננו חיים בזמן כזה, ש ה כ ס ף י ע נ ה א ת ה כ ל, ותחת מסע של צלב יבוא מסע של עגלות טעונות זהב וכסף. והעתון הרוסי „נאוואיע ווראעמיא" בא בהצעה כזו גם מצדו, בעת האספה במינסק. וגם הדבר הזה, כמדומה לי, לא בא במקרה, ואנחנו יכולים לראות בו מעין תשובה של העתון הנזכר על שאלת הציוניות בכללה, לאמר: „מה היהודים האומללים עושים, מה המה מתאספים, על מה הם דנים? היה לא תהיה, לנו נתנה הארץ!"

על הצעת האדון Greene באו תשובות רבות מאת אנשים פרטים, מהם ידועים לשם. אחדים מהמשיבים מסכימים לבעל ההצעה ומוצאים, כי הרעיון יכול לצאת גם לפעולה, לא כן אלה הבקיאים בשאלות המזרח, הם מוצאים, כי מצד המדיני הפוליטי אי אפשר שאדמת הקודש תנתן בידי אחת מהממשלות הנוצריות, וכי לוא היה אפשר הדבר, כי אז לא הגיעו גם מסעי הצלב עד סופם המעציב, והנוצרים לא היו מחכים בקר רוח עד שיופיע האדון

Greene בהצעתו בראשית המאה העשרים. אחרים, ובתוכם גם הכהן איגנטיוס המפורסם, פותרים את השאלה הזאת מנקודת האמונה. הנוצרים נאמנים, כמעריצי ספרי הנביאים, בטוחים הנם, כי סוף סוף עתידות להתקיים הנבואות על דבר הגאולה האמתית, כי בבוא שנת היובל הגדולה ישוב גם עם ישראל אל אחוזתו ההיסטורית, וכי רק באופן כזה תפתר שאלת המזרח ויבוא כליון גם להאנטיסמיטיזמוס.

אנחנו מצדנו נוכל להתיחס אמנם בקר רוח אל ההצעה הזאת. אנחנו מאמינים בהתקדמותה של תורת המוסר לא אך בתוך כל עם ועם, כי אם גם ביחס העמים השונים זה לזה. מאמינים אנחנו, כי שאלת היהודים תבוא עד מרום קצה, והממשלות תהיינה מוכרחות אז לפתרה בדרך שהתותה לפתרונה התנועה הציונית.

VIII

(הקונגרס הקטן הווינאי. הקרן הלאומית. בית מדרש גבוה עברי. אדמת שווייץ ו„שערי ציון". — האספה האודיסאית. קרן קימת לזכרו של הד"ר פינסקר. — „אוצר היהדות" ושאלת ספרותנו בהוה. — אגודת הסופרים. מי ומי המה סופרינו).

ואחרי הרעש קול דממה דקה. אחרי האספה הגדולה במינסק עם כל שאונה ופרסומה — האספה השנתית של מנהיגי הציוניות בווינא, או כמו שקוראים לה: הקונגרס הקטן, שהוא נכנס לישיבה בשנה פשוטה, שאין חל בה קונגרס גדול, כפי החלטת הקונגרס הבזילאי האחרון. בהקונגרס הקטן משתתפים, כידוע, מלבד חברי הועד הפועל, גם מנהילי הבאנק וראשי הקומיסיות התמידיות שנקבעו לעיין ולעסוק בשאלות שונות הנובעות מן הציוניות או שהן נוגעות בה במובן ידוע. בתוכן השאלות העומדות על הפרק אינו נבדל כמעט הקונגרס הקטן מאחיו הבכור, אבל שונה הוא ממנו מצדו החיצוני. הקונגרס הגדול מכוון כלפי חוץ, מטרתו הראשית הוא הפרסום, והקונגרס הקטן נועד לעבודה פנימית, לעבודה, שאי אפשר למסרה למאות נבחרים, שרבים מהם סופחו להציוניות אך מקרוב ואינם בקיאים עוד בכל השאלות המרובות המסתעפות ממנה. בעבודת הקונגרס הקטן לוקחים חלק רק המנהיגים העומדים בראש התנועה והמפלסים לה נתיב איש איש בארצו ובגלילו, אנשים שנהירין להם כל שבילי הציוניות ושהראו כבר את מסירתם להתנועה הזאת במשך שנים תכופות. רבים קוו אמנם, כי הפעם יזכו סוף סוף גם הציונים הפשוטים לשמוע איזה דבר חדש, איזה סוד מלפנים מן הקלעים, אבל התקוה הזאת נשארה מעל. ראש הציונים מסר את הדברים הכמוסים הנוגעים ל„הצעדים הפוליטים" אך ליחידי

סגולה בבחינת „הסתר דבר", והציונים די בכל אתר ואתר מחויבים גם אחרי הקונגרס הקטן להסתפק במועט מן המועט, כמו שהסתפקו בשנות הקונגרסים כסדרן בזאת, שחברי הועד הפועל היו מביעים רגשי אמון ובטחון למנהיגם הראשי, אחרי שזה האחרון היה מגלה להם בחדר מיוחד את כל מה שניתן להגלות אך לצנועים. בכל זאת שונה היה הנאום שהשמיע הפעם המנהיג הראשי של הציונים מכל נאומיו שנשמעו מפיו עד כה מעל במת הקונגרסים. הנאומים הקודמים היו מצטיינים תמיד ברוח בטחון חזק, בהזדיינות נכונה לקראת כל מעצור ומכשול, והפעם הקשבנו מעין „קול ענות חלושה". „הנני נכון ובטוח — כה דבר הד"ר הרצל — כי אנחנו נמצאים כעת על הדרך הישרה. והיה כי נפגוש באיזה מקום מעצורים על דרכנו, נחתור בכל עוז, כמו שעשינו עד כה, למצוא דרכים אחרות עד שנגיע למטרתנו הראשית המרחפת תמיד נגד עינינו". מן הדברים המעטים האלה יכולים אנו ללמוד, כי מנהיג הציונים בעצמו היה מאמין באמונה שלמה, ששעת הכושר קרובה לבוא באמת, והראיון בקונסטנטינופול הוכיח אותו לדעת, כי טעה בחשבוננו, כי עוד רב לפניו הדרך, ומפני זה לא יכול עוד להצפין את התוגה המסותרת שהתגנבה ללבו. מנהיג הציונים, עם כל התקדמותו והתקרבותו אל הציוניות המלאה והרחבה, נשאר נאמן לדגלו שהניף אותו לראשונה, לדגל הציוניות המדינית, וכל צעד מדיני חיובי או שלילי עושה עליו רושם עז, יותר מכפי חשיבות התוצאות הכרוכות בהצעד הזה. אבל לו ידע מנהיג הציונים, כי הציונים האמתים אינם „דוחקים את הקץ" ואינם קוצבים זמנים, כי גם צעדים בלתי צלחים כהנה וכהנה לא יניאום מעבודתם בשאיפתם להמטרה הראשית — לוא ידע זאת, כי אז לא היה נופל עליו לבו ולא היה כל מקום בנאומו אף לתוגה מסותרת. הנה, למשל, לטובת הקרן הלאומית החלו לעבוד אך אחרי נסיעתו השנית של הד"ר הרצל לבירת תוגרמא, אחרי שנודע הדבר, כי הפעם לא עלתה בידו לבוא כאיש בשורה, ובכל זאת לא רפו ידי העובדים ולא נקפצו ידיהם של הנותנים, ומי שהתבונן אל היחוס

השורר בערי ישראל אל הרעיון על דבר יסוד קרן לאומית לא יבוא בשום אופן לכלל החלטה, שיש לנו סבה להתיאש בעבודתנו. הקרן הלאומית קנתה במשך זמן קצר את לבות כל העם, וביחוד מרבים בני דלת העם והמפלגות הבינוניות להשתתף בה איש איש כפי יכלתו. הקרן הלאומית היתה למין „ילד שעשועים" ו„גאולת הארץ" — למבטא של קסם, ורבים, לאלפים ולרבבות, שלא היו ידועים עד כה לציונים, נותנים את פרוטותיהם להקופה הלאומית בחפץ לבב, ולא רק מפני שהם נתבעים, כי אם מפני שרואים הם בהקופה הזאת התגשמות איזה רעיון עממי אמתי, איזה רעיון של תחיה, ויאמרו נא מה שיאמרו — העם, במובן היותר עמוק, שואף לתחיה בכל נפשו ונכון הוא גם להביא קרבנות ומלבד שיתנו לו איזה רעיון קדוש... הבנק הלאומי, אם כי גם הוא נוסד על אשיות הציוניות ושונה הוא מכל הבנקים האחרים שעיקר מטרתם הוא הריוח, הנה סוף סוף שם „בנק" נקרא עליו, סוף סוף יודע ההמון הגדול, כי גם הוא עוסק בקנית שטרות, בלקיחת רבית וכדומה. לא כן קרן הלאומית. בשם הזה, לכשהוא לעצמו, יש כבר איזה כח מושך, וכל אחד מאתנו ואפילו כל אדם פשוט מן השוק, אם אך לא עומם בקרבו הזיק האחרון של הרגש הלאומי, מבין על נקלה, מבלי הרבות בחקירות ודרישות, את ערכה הגדול של הקרן הלאומית.

שאלות רבות ונכבדות צמחו לרגל העמדתה של הקרן הלאומית על בסים חזק ונכון, וטוב עשו חברי האספה הווינאית שלא קבלו בעצמם, בנוגע להשאלות האלה, איזו החלטות מסוימות, כי אם השיבו את כל החומר הצבור להקומיסיה התמידית. חברי הקומיסיה מחויבים לעבד את כל החומר הזה, להכנס לישיבה שלשה חדשים לפני הקונגרס הגדול ולהציע את מסקנותיהם לפני חברי הועד הפועל, ואז יבוא הדבר לפני הקונגרס. אמנם זאת החליטה הקומיסיה בדעה אחת, שהקרן הלאומית נועדה אך ורק לקנית קרקעות ודוקא בסוריא ופלשתינא, ויש לקוות, כי גם חברי הקונגרס הגדול לא יזוזו מההחלטה הזאת אף כמלוא השערה. הקרן הלאומית וגאולת הארץ צריכים להיות לשמות נרדפים.

גם הקומיסיה התמידית לעניני הקולטורא באה בהצעות שונות לפני הקונגרס הקטן. ההצעה הכי נכבדה ביניהן היתה זו של הד"ר ווייצמן על דבר יסוד בית מדרש גבוה עברי. הרעיון על דבר יסוד בית מדרש גבוה נשמע בראשונה מפי הפרופיסור שפירא ז"ל מהיידלברג, אך שנים רבות עברו ואיש לא זכר את הגרעין הנזרע, עד כי נמצאו לו גואלים חדשים בין אחדים מטובי צעירינו. אמת, כי הרעיון הזה עוד גם כעת לא יצא מגדר גרעין שנזרע, ובלי שום ספק יעברו עוד שנים רבות עד שיתבשל כל צרכו, אבל בשעה שיש מטפלים בו נשקפת גם תקוה, כי ברבות הימים ילבש צורה ממשית. הצעירים הנזכרים הוציאו גם חוברת מיוחדה בשפת אשכנז מוקדשת לרעיון יסוד בית מדרש גבוה עברי. אבל כשם שמנהיג הציונים, בשעה שהוציא את מחברתו הראשונה „מדינת היהודים", לא זכר את השם ארץ ישראל, כן, כפי הנראה, אינם מקפידים הצעירים בעלי המחברת על דבר בית המדרש הגבוה בנוגע להמקום שבו יוסד. הד"ר ווייצמן ומר בובר מביעים את רצונם בשם הועד שנקבע לעיין בשאלה הזאת, ששאלת המקום לא תהי המכרעת בפתרון השאלה. כנגד זה קמו הד"ר פרבשטיין ומר אוסישקין, שלא הסכימו בשום אופן לברוא מעין שאלת „קפריסין" גם בענין יסוד בית המדרש הגבוה, ולבסוף נתקבלה החלטה כזו: „הקונגרס הווינאי דורש מאת הועד הפועל לעשות כל מה שביכלתו ליסוד בית מדרש גבוה, אבל רק בפלשתינא". בטוחים אנחנו, כי עוד לא פעם ולא שתים תצוף השאלה הזאת, טרם שתמצא את פתרונה, לפני הקונגרסים העתידים, ובטוחים אנחנו, כי הציונים שלאומיותם קודמת למדיניותם לא יותרו לעולם על זכיותיה של ארצנו ההיסטורית, לבנות דוקא על אדמתה את מקום המקלט הראשון להשכלה העברית. אם יש מקום לחלוקי דעות בנוגע לשאלת קפריסין מנקודת המבט של „שערי ציון", אין מן הראוי שיהיו חלוקי דעות גם בדבר מקומו של בית המדרש העברי. אדמת שווייץ וכדומה לא תהפך לעולם ל„שערי ציון", ובאופן היותר טוב יוכל להוסד על אדמה כזו בית מדרש גבוה בעד תלמידים ע ב ר י ם, אבל לא בית מדרש

ע ב ר י. אין אנו רשאים לעצום את עינינו מראות את המצב הנורא, שבו נמצאים תלמידי ארצנו מבקרי בתי הספר הגבוהים השונים בחוץ לארץ. איני מדבר כעת על דבר מצבם החמרי של רוב התלמידים, המתאים כמעט למצב עמנו הכללי: חיים תלוים על בלימה, שנוסדו על היסוד הרעוע „לכו והתפרנסו זה מזה" על ידי הקפות, הלואות וכדומה. הנני מדבר הפעם על דבר המצב המוסרי שבו נמצאים תלמידינו בחוץ לארץ. לכו נא לברלין, לפריז, לצוריך, לברן ועוד ותמצאו בכל אחת מהערים האלה קבוץ גדול של תלמידים עברים ילידי ארץ רוסיה. למדו נא היטב את הייהם הצבוריים של התלמידים האלה. תהו על קנקנם והסתכלו אל האידיאלים הזנים ומפרנסים את רוחם — לחנם תבקשו שם את המקור הלאומי, לחנם תבקשו שם את חמימות הרגש השליטה בתוך קבוץ של צעירים אחרים בני עם אחד. הרוב הגדול של התלמידים האלה לא לבד שהוא מתיחס בקרירות נוראה לכל קניני הרוח של העם העברי, כי אם מביט הוא בעיני בוז על אלה השבלים הבודדות המנסים להרים על נס את לאומיותם העברית. אמנם בכל הערים הנזכרות תמצאו גם אגודות עבריות ואפילו אגודות ציוניות, אבל מה מך ערכן לעומת האגודות הרבות והמרובות בחברים שנוסדו על בסיסים אחרים לגמרי, שאין להם כל שייכות לא להיהדות המפשטת ולא לעם היהודים הממשי. ומאות התלמידות? יחוסן לעמן ידוע מכבר ואין צריך לאמר שהן נגררות תמיד אחרי הרוב. כן הדבר, נחוץ בית מדרש גבוה בעד תלמידינו ותלמידותינו, אבל לא על אדמת נכר תפרח התחיה. יש לנו במדינות שונות בתי ספר בינונים עברים, וספק גדול הוא אם בני הנעורים הגומרים את חוק למודיהם בבתי הספר האלה עולים בחבתם ובמסירתם לעמם על חבריהם שבקרו בתי ספר כלליים. והיה בבואנו ליסד בית מדרש עברי חדש, מחויבים אנחנו למצוא בעדו מקום שאוירו לא הרעל על ידי הדעות הנפסדות שהכו כבר שורש בחיי דורנו הצעיר, ומקום כזה רק אחד הוא בכל אפסי תבל, הלא הוא המקום שממנו מצפים אנחנו ל פ ד ו ת נ פ ש נ ו, להגאולה השלמה.

להקונגרס הקטן הווינאי היתה סמוכה בזמן האספה של חובבי ציון האודיסאית, ולא רק סמוכה בזמן, כי אם גם בהרוח ששרר בין חברי האספה ושהטביע את הותמו כמעט על כל ההחלטות שנתקבלו בהאספה הזאת. צריך להודות, כי מיום שהתפשטה הציוניות ירד בעיני רבים ערכה של חבת ציון הקודמית לה בזמן, חבת ציון הישנה הדלה מרכוש לה נפשות חדשות ותעמוד על עמדה, ובמשך הזמן הופיעו גם ציונים כאלה שהתיחסו בשלילה לפעולות הועד האודיסאי. הציונים האלה חשבו בתמימותם, כי לוא לא באה לעולם חבת ציון הישנה, כי אז היתה הציוניות המדינית מקדימה לבוא, ובכן מצאו, כי חבת ציון בצורתה הישנה מעכבת במדה ידועה את הגאולה האמיתית. הציונים האלה לא ידעו את החובבים הראשונים ולא תכנו את הרוח שהניע את גלגלי החבה לציון בתקופת התגלמותה הראשונה. הציונים האלה היו פנים חדשות לגמרי בעולם העברי ובראותם את התולדות לא טרחו לחקור אחרי הסבות שהולידו אותן. מספרים על כפרי אחד שהעתיק את דירתו לכרך גדול. ישיבת הכרכים מצאה חן בעיניו, ובין יתר המעלות שהיה מונה להכרך על הכפר מצא גם מעלה זו: „ראו נא — היה אומר — מה בין ישיבת כפר לישיבת כרך: בני יעקב בלה בכפר שתים עשרה שנה רצופות ולא זכה להעשות „בר־מצוה", ושבתו בכרך אך זה שנה ומישהו וכבר הרי הוא „בר־מצוה". משפט הציונים החדשים על דבר חבת ציון הישנה מזכיר בקירוב את משפטו של הכפרי הזה. הציוניות כיום הזה היא חבת ציון הישנה שהגיעה לשנות „בר־מצוה". חוקר אחד אמר, כי המחשבה היא הדבור בלחש והדבור הוא המחשבה בקול רם, וגם אנחנו לא נשגה במשפטנו אם נאמר, כי חבת־ציון הישנה היא הציוניות בלחש, והציוניות — חבת ציון בקול רם. אבל את האמת הפשוטה הזאת ידעו רק יחידי סגולה, רק האנשים המעטים שנמנו על טובי החובבים הישנים ושנתנו ידם להציוניות. והאנשים המעטים האלה עזרו הרבה לזה, שלא תהי תהום רובצת בין החובבים ובין הציונים. המה ידעו, כי שתי התנועות האלה, או יותר נכון — התנועה האחת בשתי צורותיה, הולכות ממקום אחד, כי רעיון אחד

מחיה אותן, ובכן צריכות הן להיות מתאימות גם בשאיפותיהן. האנשים המעטים האלה היו הראשונים שבנו את הגשר בין הציונים ובין חברת התמיכה האודיסאית על ידי ההחלטה שנתקבלה באספה המינסקית, שמעתה מוטל החוב על הציונים להיות לעזר איש איש ממקומו להחברה האודיסאית ולהרבות את הכנסותיה. והאנשים האלה היו גם רוח החיה בעבודת האספה האודיסאית. האספה הזאת החליטה להביא לידי התאמה פעולת מורשי חברת התמיכה עם פעולותם של מורשי הקונגרס הגליליים, ומלבד זאת קבל על עצמו הועד האודיסאי בכל פעם ופעם מדי בואו לעשות איזה דבר נכבד בארץ ישראל לטכס עצה עם חמשה מורשי הקונגרס, שהם נבחרים למטרה זו על ידי יתר חבריהם המורשים, וכן להתקרב בכלל אל מורשי הציונים ולמצוא ביחד שעת הכושר להשתדל בדבר שינוי תקנות החברה ולהרחיב על ידי זה את חוג פעולותיה. ומצד השני עשו אחדים ממורשי הקונגרס הנחות לשטת חברת התמיכה, וביחוד בדבר השאלה על דבר קנית קרקעות על ידי אנשים פרטים. אמת, כי המורשים האלה לא ותרו על היסוד העיקרי שהונח בהקרן הלאומית, והוא: גאולת הארץ על חשבון הלאום ובעד הלאום, אבל הודו, כי לפי מצב הענינים בהוה, מן הנחוץ לברוא איזה מוסד חדש, שיהי לסיוע לאנשים פרטיים גם בבואם לרכוש להם נחלה בארץ ישראל בתור קנין פרטי. וטוב עשתה האספה האודיסאית שלא השפעה מהפרינציפים המרחפים לעת עתה בעולם האצילות, והיה כי תקרב בזמן מן הזמנים שעת גאולת הארץ הלאומית על חשבון הקרן הלאומית, הלא נקל יהיה לגאול את חלקי האדמה מידי היהודים מאשר מידי הפלחים הערבים.

לא פחות מההחלטה הזאת נכבדה היא גם ההחלטה על דבר הכשרת הדור בארץ ישראל גופא. עד כה צמצמה חברת התמיכה את עיקר פעולותיה אך בהושיטה יד עזר לקולוניסטים, להיטיב כפי האפשר את מצבם החמרי, אבל עניות ודלות היו פעולותיה במקצוע המוסרי של חיי המושבות. כעת החליטה האספה, שחברת התמיכה תבוא מהיום והלאה רק לעזרת המוסדות הצבוריים

של בני המושבות ורק בחלק ידוע מהכנסותיה, ותחת זה מחויבת היא להקדיש עד שלשים אחוזים למאה מהכנסותיה לעניני הלמוד והחנוך בארץ ישראל. חברת התמיכה רשאית לקבל למטרת הטבת מצב החנוך תמיכת כסף גם מחברות אחרות — רק לא מחברת כל ישראל חברים הפריזית — ובלבד בתנאי מפורש, שאין הרשות לחברות האלה להתערב בעניני בתי הספר (הועד הפועל הציוני אינו משועבד להתנאי הזה). עוד מביעה האספה את רצונה, שהועד האודיסאי ייסד קרן קימת לזכרו של הד"ר פינסקר על חשבון נדבות פרטיות למטרה הזאת. מחציתה של הקרן הקימת צריך הועד להוציא על הצרכים התמידיים של בתי הספר בארץ ישראל ומחציתה השנית תהי מונחת עד שתבוא שעה מוכשרת ליסד איזה בית מדרש לאומי גבוה בארץ ישראל. הנה כי כן רואים אנחנו, כי הדאגה על דבר הטבת מצב החנוך של הדור הצעיר בארץ ישראל תפס מקום נכבד בההחלטות האספה האודיסאית. רחוקים אנחנו מהאמין, כי הכנסות החברה תרבינה במהרה לפי ההחלטות, ויודעים אנחנו את הכנסות החברה בהוה, כי אך מעטות הנה ואין די בהן למלאות אף חלק אחד מכל הצרכים הרשומים מעלה, ובכל זאת חלילה לנו להקטין את ערכן של ההחלטות: גם הנהר השואן והמכה גלים מפכה ממעין ההולך לאט.

הספרות, כידוע, היא בבואתה של החיים, ואי אפשר שתהי הספרות „קופאת על שמריה" בשעה שהחיים מלאים שאון ותנועה, אבל כשם שחיינו מלאים לעת עתה שאון אך לרגל ההצעות וההכנות הרבות, כך הננו רואים גם בספרותנו תנועה של הכנות. בעלי „אחיאסף" הוציאו קול קורא להתעוררות בדבר „אוצר היהדות". אחד מטובי סופרינו טרוד ביסוד „אגודת סופרים" עברים, ובווארשא ובפטרבורג מתעתדים להוציא עוד עתונים חדשים בעברית וזרגונית. באלה הימים — כך פונים מנהיגי „אחיאסף" להסופרים והקוראים — תמלאנה שמונה שנים למן העת שנודעה בקהל ישראל ההצעה הנכבדה, שתוצאותיה רבות ונכבדות להפצת דעת חכמת ישראל

לכלליה וגדריה, סעיפיה וענפיה, בין כל בני עמנו שרכשו להם מילדותם תורת בית רב בלשון ישראל הלאומיות — בלשון העברית. ההצעה הזאת הורו והוגו אז כמעט בזמן אחד שני סופרים במזרח ובמערב, והיא: להוציא ספר גדול, שיהיה מאיר נתיב לרובי הקוראים המשכילים והמעיינים ועם זה גם כלי שרת לחכמים וסופרים בכל עניני היהדות. כולנו זוכרים עוד את הרעש, שהטילה בשעתה ההצעה בדבר „אוצר היהדות" בספרותנו היומית, ואת הוכוחים שהתלקחו לרגל ההצעה הזאת. מדי יום ביומו כמעט הביאו לנו עתונינו העברים מאמרים על גבי מאמרים, עצות על גבי עצות, עד כי מרוב העצות נדחתה ההצעה בעצמה, ויהי גורל שאלת „אוצר היהדות" כגורל יתר „השאלות הנכבדות" העולות לפרקים על שלחן הסופרים ויורדות ממנו כלעומת שעלו: הסופרים שוברים צמאם הספרותי, מטיילים ארוכות וקצרות, והענין תם מאליו. אמנם רעיון שנקבר בחסדם של סופרים קברנים אינו נאבד לעולם, ובשעת הכושר הוא קם מן המתים ועולה מקברו. ואי אפשר היה שלא תעלה הפעם ההצעה הנשכחת בדבר „אוצר היהדות", בשעה שכל פה מדבר על דבר תחיה, בשעה שמיום ליום מתרבה מספר השואפים לקבוץ נדחים. חפצים אנו להאמין, כי אחרי אשר כבר התגלם הרעיון על דבר הוצאת „אוצר היהדות" בצורה מוחשית באמריקה, ואחרי אשר בעלי „אחיאסף" פנו לכל אוהבי ספרותנו בקול הקורא שלהם בדבר אוצר היהדות ה ע ב ר י, נזכה במהרה גם להתגלמותה של הצעת בעלי „אחיאסף", אם אך לא תרפינה ידי העוסקים על ידי האימה היתרה שאחדים מטובי סופרינו מטילים עליהם, בבואם להוכיח את דלות כחותינו הספרותיים. הספקנות בכלל היא אסכל הקירה, על ידה נבנו שטות פילוסופיות שונות, אבל הספקנות המופרזת ב ח י י ת מביאה לידי יאוש, והיאוש — לידי בטלה... היו ימים ורבו הוכוחים על דבר מהותו של העם העברי עצמו. חוקרים וסופרים רבו והתוכחו אם יש לנו המשפט לקרוא אותו בשם עם, ואולי אין לפנינו כל עם, כי אם קבוץ של אנשים שיש להם אך אחדות דתית. החוקרים התפלפלו, הסופרים כתבו מה שכתבו — והחיים באים ומטפחים על

פניהם: הד"ר הרצל, מכס נורדוי, זנגוויל וכדומה מעבר מזה, הרבנים מלידא, מספצקין וכדומה מצד השני, המדיניים והקולטוריים, הפרקציה העממית והמזרחי — לא היו מתחברים לעולם לשם אחדות דתית, ובכל זאת הנה התחברו. וכה הלכה לה לעולמה השאלה על דבר מהותו של עמנו, ואך קולות בודדים נשמעים עוד לפעמים בשאלה הזאת זעיר שם זעיר שם, כקולות העולם מארץ רפאים. אחרי השאלה על דבר מהותו של העם נגררה שאלת השפה. עוד הפעם באו חוקרים וסופרים ודנו בכובד ראש, אם מותר לתת את מקום השפה העברית בין השפות החיות, או נצרך לחצוב לה קבר בין השפות שכבר עברו ובטלו מן העולם. גם פה באו החיים וטפחו על פני החוקרים. יכולים אנו לדון על ספרותנו בעת האחרונה מאיזה צד שאנו רוצים, אבל מחויבים אנו להיות לכל הפחות מודים במקצת, ששפה מתה אינה עלולה להוליד שירים כהשיר „מתי מדבר" של משוררנו ביאליק. בחרתי לי את השיר הזה לדוגמא, מפני שהוא בעיני כמופת חותך על הרוח החי והחזק המפעם בשפתנו, יותר מאלף מאמרים פילולוגיים המוקדשים לפתרון השאלה הזאת. אחרי שתי השאלות הקודמות, שאלת העם והשפה, נולדה לנו שאלה שלישית, והיא שאלת הספרות, כלומר אפילו אלה המודים, כי יש לנו עם חי ושפה חיה, מרבים להתוכח בדבר ערכה של ספרותנו. האחד מוצא בה סימני מקוריות יותר מכפי השיעור הנחוץ כדי להחליט שיש בה רוח חיים, והשני מוצא, כי לא לבד שאין לנו סופרים בעלי „כשרונות מקוריים, כי אם גם פ ו ע ל י ם ספרותיים הגונים מעטים בתוכנו מאד", ובכן אינה כדאית ספרותנו שהשם ספרות יקרא עליה. זוהי מחלוקת של סופרים, והקורא עומד מן הצד, מתבונן ומשתאה ואינו יודע לדברי מי מהסופרים לתת משפט הבכורה. אמנם כל הוכוחים והחקירות האלה מוכיחות רק שאנחנו נמצאים במצב מוזר. הן לוא לא היתה כל שאלה בדבר מהותו של עמנו, לוא לא היתה נבדלת שפתנו מכל השפות החיות האחרות ולוא היתה לנו ספרות מקורית ורחבה כספרות כל העמים החיים על אדמתם — הלא אז היינו לעם בלי שאלות, כומר העדר השאלות

האלה היה מוכיח, כי חיים אנו חיים טבעים, והלא אי אפשר שבי
שהחיים בעצמם אינם הולכים כסדרם, בשעה שהם מלאים הפ
מעצורים ומכשולים, שבשעה כזו תתפתח בדרך טבעית הי
והמקוריות הספרותית. בשעה כזו יש לנו אך אמצעי אחד, וה
לעורר בקרבנו את השאיפה לתחיה, לחזק את הרצון, וממילא י
הכל לידי התגלמות. לוא התעוררה, למשל, השאלה, אם יש
הכשרון לגדל שרי מלחמה גדולים, היינו משיבים בודאי בשל
ובעלי היאוש שבנו היו באים לידי מסקנא, שעם ישראל אבד
הכשרון לגדל אנשים כאלה, אבל החיים באו והראו לנו איש ש
נמנה לשר מלחמה באיטליה, והאם אין זה אות, כי לא עם יש
הוא משולל הכשרון לגדל שרי מלחמה גדולים, כי אם חייו הד
אינם מסוגלים להכשיר את המצב בעד אנשים כאלה, מפני ש
להם לעת עתה צורך בהם. כמחזה הזה נחזה גם בספרותנו.
סופרים עברים רועים בשדה אחר, כמה סופרים עברים מקור
וגאונים קמו לנו בדור האחרון, אבל המה השתמשו בשפות אחר
האין מוכח מזה, כי לא המקוריות יבשה בתוכנו, כי אם חיינו הד
גרמו שכבירי הרוח שלנו לא מצאו כר נרחב לעבודתם בתוך ש
ובכן הלכו לבקש מקום לעבודתם באשר ימצאו. העשירו את הח
ותעשר השפה ותעשר הספרות ולא יהיה מקום לספקות ויאוש.
עד כה לא זכינו עוד למצב כזה, שכל סופר המקדיש חייו לספ
העברית יוכל לנהל את ביתו לכל הפחות בלחם לפי הטף,
ספרותנו אינה מענקת אף לחם צר ומים לחץ, מאין יבוא הח
לאלפי צעירינו לחיות על הספרות העברית? ימי הבינים א
מוכיחים כלום. תנאי החיים היו אז אחרים לגמרי. המלומ
הסתפקו בכף של חרובין והפילוסופים החיו את נפשם בלט
אבנים. כעת נשתנו העתים ונשתנו גם תביעות החיים. המלומ
חפצים לחיות בכבוד, הפילוסופים דורשים מעל הקתדראות ומקב
שכר הגון, והסופרים המקוריים מוכרים את פרי עטם בכסף מ

כן, החיים נשתנו, ואי אפשר לנו למוד את החיים ההוים ב
המדה של ימי הבינים. בעלי „אחיאסף" היו הראשונים שה

מלהשתמש בעבודת הסופרים בחנם, אך לשם כבוד בעלמא, כמו שהיו נוהגים עד אז, ובזה הועילו הרבה, שכבר יש לנו סופרים עברים אחדים החיים על עטם העברי, ואין כל ספק, כי כשיקרבו בעלי „אחיאסף" להוצאת „אוצר היהדות", יבראו בזה טפוס אחר של סופרים צעירים, של סופרים שיקדישו לעבודתם הספרותית לא אך שעותיהם הפנויות מעבודה אחרת, שעות שאינן לא יום ולא לילה, כי אם את כל זמנם. הסופרים האלה יהיו אנוסים לפי רגל המלאכה אשר לפניהם לרכוש להם לאט לאט גם ידיעות עמוקות איש איש במקצוע שיעבוד בו. התיאבון לאכול בא בשעת האוכל, כפתגם הצרפתי, והיכולת לעבוד מתפתחת בשעת העבודה, אבל אין השכינה שורה מתוך עצבות ומתוך מרה שחורה.

בשאלת מה ומה היא ספרותנו קשורה השאלה מי ומי המה סופרינו. השאלה האחרונה התעוררה לרגל הצעתו של הסופר הנכבד מרדכי בן הלל הכהן בדבר יסוד אגודת סופרים. כפי שנראה מהמודעה השניה על דבר האגודה שנדפסה ב„הצפירה" (גליון 245, ש"ז), רבים מה„מושכים בשבט סופר" אינם נכנסים לתוך האגודה העומדת להוסד, לא מפני שאינם מסכימים לנחיצותה, כי אם מאשר אינם יכולים לפתור את השאלה, אם יש להם הרשות להקרא בשם סופרים או לא. „רבים השואלים אותי: מי נכנס להחברה, למי יאמר סופר עברי, אשר לו הזכות לבוא במספר חברי האגודה... השואלים המה, על פי הרוב, הסופרים הצעירים, החפצים לדעת אם כבר רכשו להם ב מ ע ט עבודתם על שדה ספרותנו זכות סופרים עברים". כאילו השם סופר תלוי ב כ מ ו ת העבודה, במספר הגליונות או השורות שזכה לראות צעיר זה או פלוני יוצא „מתחת מכבש הדפוס". אמנם גם שאלה כזאת יכולה להתעורר רק אצלנו, שמספר הסופרים המקריים עולה בתוכנו רבות פעמים על מספר סופרינו התמידים, שספרותם היא אומנתם. מיסד אגודת הסופרים אינו עושה כל גדר בפני הרוצים להכנס להאגודה: „אנכי מביא עתה אל האגודה את כל סופר עברי המפרסם בדפוס את רחשי לבו

מבלי חקור ודרוש אם מעט ואם הרבה כתב... ימים יבואו ואגודתנו תתכונן, אז אולי תציב לה ציונים ותחוקק לה חוקים אשר על פיהם תקרב ותרחק חברים חדשים". נקוה נא, כי לכשתתכונן האוגדה לא תהיה לה אך הכמות לקנה מדה, כאשר תבוא לברר את מי לרחק ואת מי לקרב.

IX

(עצירת הגשמים ורבוי הגשמים. העתונים החדשים בעברית ובזרגון. ההתאוננות המופרזת על דבר חסרון קוראים. ספרות אחת שהיא שתים, שלש וארבע. שפת הגלות והאיסטניסים שבנו. שאלת החנוך העברי. האספה הפטרבורגית של חברת מפיצי השכלה. שאלת החדרים. פטרבורג ואודיסא. שלש כתות שהן שתים. עולם הפוך מדומה. איסור הנגיעה מפני הקדושה. עם שלם ונשמה שלמה).

על זכרוני עולה תמונה נשכחה מימי נעורי ומאחת מערי־התחום הקטנות. עברו המועדים: חג האביב עם הנועם הרך השפוך עליו וחג השבועות עם הדר גאונו. הגדולים שבים איש איש לעבודתו ולפעלו והנערים מתעתדים לבלות את ימי הקיץ ב„חדריהם" הצרים יום אחר יום, מן הבוקר עד הערב. הכל כדאשתקד. אין דבר יוצא מן הגדר, שיפריע את הסדר בחיי החול השוררים מסביב. אבל לאט לאט הופרעה המנוחה. השמש של בית הכנסת, שהיה חוכר גן של ירקות בקצה העיר, החל להתאונן, תחלה בלחש ואחר־כך בקול רם, על דבר עצירת הגשמים, ואחריו החרו החזיקו עוד אנשים אחדים, שלחמם היה נמצא מאת האכרים ובעלי האחוזות. לראשונה היתה עצירת הגשמים לשיחה רק ל„הותיקין", שאינם עומדים להתפלל, אלא אם כן מלאו שעה שלמה בשיחה בטלה על כל הענינים העומדים ברומו של עולם, ולבסוף תפסה השאלה הזאת את מקומה הראוי לה בחיי כל בני העיר וכל השאלות האחרות נדחו מפניה. אפילו המלמדים היותר קשים, שלא הניחו מעולם לתלמידיהם לצאת מפתח החדר לשאוף מעט רוח באו גם המה לידי התרשלות, והתלמידים היו יוצאים זה אחר זה לרגעים החוצה, עושים את ידם

האחת כשפופרת ומסתכלים בפני השמים, אולי ימצאו בקצה האופק לכל הפחות „עב קטנה ככף איש". כל אחד מהם היה רוצה להיות הראשון לבשורה. הימים עוברים והקב"ה מוציא בכל יום חמה מנרתיקה, היום בוער כתנור, וגשם אין... הימים עוברים וכח הסבל כשל. אז החליטו כל ראשי העדה בהסכמת הרב דמתא, כי לא עת לחשות היא, כי כבר הגיעה השעה להשתמש באמצעים חריפים, — וגזרו תענית של צבור עם אמירת סליחות, כנהוג, ואמירת התפלה המיוחדת לעצירת גשמים היתה לתפלה קבועה מדי יום ביומו. לסוף ירדו גשמים לעולם... אבל הגשם לא ירד כגשם נדבות, טפות טפות זו אחר זו, כי אם נהפך למטר עז וסוחף, והקולות והברקים לא חדלו. אמנם אך יום ולילה אחד ירד הגשם, האדמה הצמאה לא רותה עוד למדי, תבואות השדה אך זה החלו לשוב לתחיה, ובכל זאת נבהלו רבים מפני הקולות והברקים, ודחופים ומבוהלים באו לבית הכנסת כל „הותיקין", והשמש חוכר גן הירקות בראשם, ויחליפו על דעת עצמם את התפלה לעצירת הגשמים בהתפלה לרבוי הגשמים, וכשם שהתפללו אתמול בלב נשבר ונדכה על דבר מעוט הטובה, כן התפללו היום גם כן בלב נשבר ונדכה על דבר רבוי הטובה. וכך היו אומרים. „רבונו של עולם... השפעת עלינו רוב טובה ואין אנו יכולים לקבל!"

מעין תפלה כזו אנו שומעים בעת בספרותנו. בסוף השנה שעברה נתקבלו כמעט בבת אחת שלשה רשיונות להוצאת עתונים חדשים, שנים בשפת עבר ואחד בשפת ז'רגון, והנה חרד כל הקהל העברי, וכבר החלו לדבר על רבוי הטובה ולהטיל ספק, אם נעצור כח לקבל את שפע־הספרות, שירד עלינו במדה גדושה כזו. והאם אין אנו דומים לאלה ה„ותיקין", שהקדימו להתפלל על דבר רבוי הגשמים יען כי חרדו מפני הקולות והברקים?... הן במה שנוגע להספרות היומית והתקופית שנות בצורת היו לנו זה כמה שנים. כמה מיליונים נפשות הסתפקו או, יותר נכון, היו אנוסים להסתפק בטפותיהם של שני העתונים העברים, שהיו המשפיעים היחידים על דעת הקהל הגדול במשך עשרות בשנים. וצריכים אנו להודות, כי המצב המשונה הזה, שספרותנו היומית נתנה כמעט בחכירה לשני

מולי"ם, לא פעל לטובה על התפתחותה של הספרות הזאת. סוד גלוי הוא, כי משנות התשעים למאה שעברה השתמטו בחירי סופרינו מן הספרות היומית, ורק לעתים רחוקות, בשעת הרחק, התירו לעצמם להשמיע את קולם מעל הבמה הספרותית הזאת. ככה הלכה השפעתה של ספרותנו היומית הלך ודלה עד היום הזה, ותחת אשר אצל העמים האחרים, נוטלת הספרות היומית בכל הנוגע להכשרת דעת הקהל חלק בראש, הנה אצלנו היה רשומה ניכר אך במדה מועטת. הספרות היומית אינה צריכה רק להתפרנס מן ה ח י י ם, אלא צריכה היא במדה כזו גם לפרנס את החיים. מעבר אחד היא באה בתור „מאסף" לכל המחנות וקולטת לתוכה את כל הזרמים השונים של החיים, ומעבר השני היא בבחינת מורה דרך, „חלוץ" העובר לפני החיים. הנחיצות בספרות יומית בריאה ושלמה כזו מורגשת זה כבר, ורוצים אנו לקוות, שהמולי"ם החדשים ידעו את אשר לפניהם, שיבינו לא אך לרדת לטעמו של ההמון הגדול, אלא גם לרומם את ההמון הגדול עד גבהו של הטעם הרצוי. השתתפות רבים מחובבי ספרותנו בהונם והשתתפותם של טובי סופרינו בפרי עטם בהעתונים החדשים, נותנות לנו ערובה נכונה, כי לא נבוש משברנו, ומראש נוכל לאמר, כי אם קנאת סופרים תרבה חכמה, הנה קנאת מולי"ם תרבה השתכללות הספרות, ורק אל ההשתכללות הזאת יתפלל הקורא.

גם ההתאוננות המופרזת, הנשמעת לפעמים בספרותנו על דבר אי־התכשרותו של הדור, על דבר חסרון קוראים, שמהם תוכל להבנות ספרות משוכללת בעולמנו הקטן — גם התאוננות זו אינה צודקת לפי דעתי. המתאוננים מראים באצבע על „הדור", שנאסף בלא עתו, על „השלח", שעד עכשיו קשה היה לו להיות „חי נושא את עצמו" וכדומה, ועל פי המקרים המעציבים הללו הם מוציאים משפט, שהוא מביא לידי יאוש גמור. אבל — אנו צריכים לזכור תמיד, כי, מדי בואנו להעריך את ערכו של מחזה כזה, מחויבים אנחנו להשוותו אל מחזות־החיים האחרים הדומים לו ולהוציא משפט רק על ידי השואה כזו. נקח נא, לדוגמא, את הספרות

התקופית הרוסית, ומה נחזה בה? עתונים כה„ניוואַ" וכדומה יש להם חותמים למאות אלפים, והמו"לים מרבים לפעמים בתשורות של חנם, העולות במחירן פי שנים ושלשה על מחיר העתון עצמו. הירחונים הבינונים, הנותנים לקוראיהם, יחד עם החומר הצריך עיון, גם די חומר לקריאה קלה, מונים את חותמיהם אך לאלפים, והירחונים המדעיים והמדעיים למחצה אינם עולים כמעט במספר חותמיהם על „השלח", „הדור" וכדומה. ואם נקח את המספר הדל של היהודים ברוסיה לעומת המספר הגדול של העם הרוסי, אם נשוה את מצבו של המון הקוראים העברים לעומת מצבם של הקוראים הרוסים, אם נכניס לחשבוננו גם את העובדה, כי בשעה שספרות כל עם מקפת את כל צדדי החיים של העם, עוסקת ספרותנו אך ורק בהצד העברי שבחיינו — אז נבוא לידי החלטה, כי מורידים אנחנו דמעות יותר מדי. גם אצל העמים, החיים חיים טבעיים ואינם פוגשים מעצורים על דרך התפתחותם, מתפרנסת הכפרות המדעית והמדעית למחצה לא רק על חשבון הקוראים־החותמים, כי אם גם על חשבון מוסדות של הממשלה או של חברות פרטיות, התומכות בה ביד רחבה. כל הממשלות מוציאות מדי שנה בשנה הון עצום כדי להאדיר את הספרות המדעית, ואנחנו רוצים, כי ספרותנו תתפתח בלי כל עזר וסיוע מצדנו אנו. התשורה האחת, שמולינ"ו נותנים לחותמיהם, היא הבטחתם בראשית כל שנה, שמהיום והלאה יודפס העתון על נייר בלתי מחוק ובאותיות חדשות, והשתתפות כל הקהל הגדול של חובבי ספרותנו במשך עשרים השנים האחרונות הגיעה אולי עד לאיזו עשרות אלפים רובל, ואחרי כל אלה מתאוננים אנו על דלותה של ספרותנו, ומתלוננים כי פיתום ורעמסס עוד לא נבנו... ההתאוננות הזאת דומה היא להתאוננותה של רבים מן הציונים החדשים: זה כבר עברו חמש שנות עבודה, כבר יש לנו בנק ואוצר לאומי, ואחרי כל אלה נמצאת עוד אדמת ישראל ביד בן האמה...

רב לנו להתאונן. לא על ידי דמעות תבנה הריסותנו. ננסים אנחנו, וכל פעולותינו אך זרת גבהן וזרת רחבן. **ניצוץ נשמתן של**

תרי כנען הראשונים נכנסה בנו. מכל עבר אנו רואים רק ערים בצורות, רק ילידי ענק ובני ענק מן הנפילים, עד כי... „ונהי בעינינו כחגבים וכן היינו בעיניהם"... תפולנה נא עשרים שנות העבודה, תהיינה נא בעינינו לא כנסיון היסטורי, שאם לא עלה יפה מרפה הוא את ידינו, כי אם כנסיון לנסיון, כאתחלתא דגאולה. נבואה נא לידי הכרה גמורה, שאי אפשר לעם שלם להסתפק ביחידים יוצאים מן הכלל, המקדישים מעט מעתותיהם ומשחדים מעט מכחותיהם לטובת הספרות; נבוא לידי הכרה, כי בבקשנו מאת אנשים חדשים להשתתף באיזה מפעל ספרותי, לא נדבות אנחנו מבקשים בעד איזו אלמנה היה או עגונה, שהלך בעלה למדינת הים, אלא דורשים אנחנו מאת כל מי שעוד לא עמם הרגש העממי בלבו, שישלם לכל הפחות חלק קטן ממה שהוא חייב לעמו. לא ספרותנו פשטה את הרגל, אלא חובבי ספרותנו או אלה המתפארים להיות חובביה. ישלמו נא כאשר ישלמו חובבי הספרות אצל העמים האחרים, ואז יזכו לשמוח בבנינה תחת להוריד דמעות על חורבנה.

זהו היחס הבריא, שצריך להיות שורר בעולמנו בנוגע לספרותנו. אבל עולמנו, כידוע, אינו „מעור אחד", כי אם מלא הוא טלאין וטלאין על גבי טלאין, וספרותנו גם היא, בהיותה בבואתה של חיינו, אינה עשויה חטיבה אחת. ספרות סתם אין לנו, אבל יש לנו ספרות אחת שהיא שתים או גם שלש או גם ארבע... יש לנו ספרות עברית, ויש לנו ספרות היהדות, ויש לנו ספרות של יהודים בלשונות שונות, ובתוכן גם בשפת ז'רגון. מובן מאליו, כי היחס בנוגע לספרותנו, שדברנו עליו לעיל, חל הוא רק על ספרותנו העיקרית, כלומר על הספרות העברית. בעד קיומה והתפתחותה של ספרותנו העברית מחויבים אנחנו לעבוד עד שידנו מגעת, מה שאין כן בנוגע לספרותנו בלשונות זרות, ואף שפת ז'רגון בכלל. הספרות הז'רגונית היא ילידת ההכרח ונובעת היא מתביעות החיים שבכל יום, מתביעות החיים שבשוק. מפני זה אין אנו מחויבים לעזור להתפתחותה באופן מלאכותי, אבל מעבר השני אין אנו בני חורין לעזבה לנפשה בידי אלה המסוגלים לנוול אותה עוד יותר. אמת כי

הספרות הזאת לא ראתה מעולם את הדר הכרמל והשרון ובמי הירדן לא טבלה את עצמה; אמת כי הספרות הזאת היא תוצאת הגלות החשכה והמרה ולעולם לא תהיה לנו לספרות העבר, אף אם תבוא בשנים כהנה וכהנה, כמו שלא תהיה לנו לעולם לספרות העתיד. במקום שאנו מגיעים בדמיוננו לקץ גלותנו, שמה מגיעים אנחנו גם לקצה של הספרות הז׳רגונית. — אבל אחרי כל אלה אי אפשר לכחש, כי היא עצם מעצמינו ובשר מבשרנו... האיסטניסים שבנו מביטים על הספרות הזאת מגבוה ואינם רוצים לרדת ממרום שבתם אפילו כדי להסתכל בפניה. הם, האיסטניסים, מתיחסים בבוז לשפה משונה שאין לה עד היום אפילו ספר אחד של דקדוק, ושוכחים לגמרי, שהשפה היא אך העתקתם של החיים עצמם, ואם החיים מלאים הפכים על כל צעד ושעל, עוד יותר, אם החיים בעצמם יוצאים מן הכלל, — הלא אי אפשר שיבראו מתוכם שפה מנופה ומלוטשת. החיים מקולקלים, החיים כעורים, והשפה מה כי ילינו עליה? ובשנים האחרונות הלא הופיעו גם בשדה הספרות הז׳רגונית סופרים, שהוכיחו לעיני כל, עד כמה מסוגלת גם שפת ז׳רגון לתאר בה לא אך את צללי החיים, אלא גם את החיים המלאים עם כל גווניהם, עם כל מה שנעשה ברחוב ובבית ובתוך הנפש ההומיה והסוערת פנימה.

מראשית שנת האזרחים הנוכחית החל להופיע בפטרבורג עתון יומי זרגוני חדש, והנה עוד הפעם התלקחה המריבה על דבר שאלת השפות, ואחדים, שכוונתם האמתית בולטת יותר מדי, התכסו גם המה באפר חבתם ל„השרידה היחידה" והחלו, כדרכם, לעפר בעפר לעומת שפת זרגון, שסוף סוף משתמש בה החלק היותר גדול של עמנו. אמנם ידעו נא מתנגדי הזרגון הקיצונים, כי בארצות המערב לא שפתנו העתיקה היא שנבנתה מחורבנה של השפה הזרגונית. ידעו נא המתנגדים האלה, כי יוכל להיות שעתיד הוא הזרגון שישתכח מישראל גם פה במדינתנו, אבל ספק גדול הוא אם ירבה אז מספר היודעים עברית...

נחוץ לעקור את הרע עם השורש. הרופא צריך לחקור אחרי מקור המחלה, אחרי סבתה העיקרית, ואינו רשאי להסתפק אך במלחמה, שהוא נלחם נגד ת ו צ א ו ת המחלה ה ב ו ל ט ו ת. בחיינו אנו — כבר באנו כולנו לידי השקפה אחת — יש שורש אחד פורה ראש ולענה, וכל עמלנו לטובת ההתפתחות ספרותנו יהיה לריק, אם אך לא נעקור את השורש הזה. עתידו של כל עם תלוי בחנוכו של הדור הצעיר, מפתחות העתיד נמצאים בידי בני הנעורים, וכל זמן שלא יעלה בידנו לשנות את פני החנוך המקולקל בבתי הספר של העם, כל זמן שנעסוק בהגדולים ונסב עינינו מן „התינוקות של בית רבן שלא חטאו", מזה החומר הרך, שפושט צורה ולובש צורה, הכל לפי המחנך והסביבה, — עד העת ההיא אי אפשר לנו לקוות, שפעולותינו בעד תחית עמנו תהיינה פעולות של קימא. הפסיכולוג המצוין ו י ל י ם ד ש י י מ ס אומר במקום אחד בספרו: „שיחות עם המורים על דבר הפסיכולוגיה", שכל בני האדם, ואפילו היותר הפשים בדעות, סוף סוף מחזיקים הם בנושנות בכל הנוגע למושגים, שבראו להם בימי הילדות והבחרות. „מי מאתנו — כה אמר וילים דשיימס — לא נסה להתוכח עם אנשים באים בימים. אנחנו הכרענו אותם באותותינו ובראיותינו, הכרחנו אותם להודות למשפטינו ההגיונים, וכעבור שבוע ימים מצאנו, כי עומדים הם על דעתם הישנה, כאילו מעולם לא נגענו בהשאלה שהתוכחנו עליה". „אמנם קונסרבטיזמוס כזה נולד בכל אחד מאתנו בזמן הרבה יותר מוקדם מכפי שאנו חושבים. כמעט ש פ ח ד י א ח ז נ י להגיד זאת, אבל חושב אני, כי אצל רוב בני אדם נולד הקונסרבטיזמוס הזה בשנת העשרים וחמש לשנות חייהם". דור המדבר היה זוכר תמיד את הבצלים ואת הקישואים, ואף בידי מנהיג כמשה לא עלה להכניסו אל הארץ...

דור חדש נחוץ לנו, דור שלם בגופו ושלם בנשמתו. בתי ספר חדשים נחוצים לנו, בתי ספר שלמים ומתוקנים, מתאימים לרוח העם ולרוח החיים הסובבים אותו. אמנם השאלה הזאת תפסה תמיד את המקום היותר נכבד בספרותנו, אבל נצחון כזה שנחלה באספתה

של חברת „מפיצי השכלה", שהיתה בסופה של שנת האזרחים העברה בפטרבורג, לא נחלה עד כה מעולם.

בסופו של דצמבר העבר קרא הועד של חברת „מפיצי השכלה" הפטרבורגית לחברים רבים מערים שונות לאספה כללית, כדי להתיעץ יחד עם חברי הועד על דבר פעולות החברה בעתיד. להשתתף באספה הזאת נקראו כחמשים חברים מערי המדינה וכעשרה איש מן החברים שבפטרבורג, מלבד חברי הועד. איזה קנה־מדה לקח לו הועד בבואו להזמין דוקא את החברים האלה ולבכר אותם על פני יתר החברים — זהו בודאי מסודות הועד, ובלי ספק היה טעמו ונימוקו עמו בדבר הזה. הנה כי כן השתוממו רבים מן הנאספים, בראותם, כי ברשימת ההזמנה נפקד מקומם של אחדים מסופרינו היותר מצוינים, שהרימו את קולם בעת האחרונה להראות לכל את נגעי החנוך של דורנו הצעיר ושאולי אך הם בהרמת קולם גרמו, שיזכו רבים מהחברים להקרא לחוות דעה, אבל לא על זה אנו דנים כעת. דינו, כי הועד הפטרבורגי הולך מחיל אל חיל בדרך התפתחותו ומתעורר באמת לחיים חדשים, כלומר מתחיל שלא להעלים עין מן החיים הישנים.

על הפרק עמדו שאלות רבות, שכל אחת מהן נכבדה בפני עצמה, ובכל זאת היתה ביניהן שאלה אחת, שאם כי לפי הפרוגרמה לא עמדה בראש, אלא נדחקה בין שאר השאלות, נהפכה בדרך טבעית לנקודת הכובד של כל האספה. שאלה זו היא שאלת ה„חדרים". בישיבות היום הראשון לא ידעו עוד רבים מן החברים איש את רעהו. דברו על דבר השכלה סתם, על דבר נחיצותה לעמנו ועוד על דברים כ ל ל י י ם כאלה, שבנוגע להם אין מקום להתנגשות הדעות. בשעה שמתעוררות שאלות כלליות כאלה אי אפשר להכיר בין ציוני ובין עממי ובין מתבולל למחצה: הכל מודים בנחיצות ההשכלה הכללית וכמעט שבנידון זה אין מקום לוכוחים. אבל מכיון שהגיעו לשאלת החדרים, מיד הרגישו כל חברי האספה, כי נגעו הפעם בנקודה היותר מכאבת של חיינו. שאלת החדרים היתה עד מהרה לאבן בוחן. הנואמים נלחצו אל הקיר ולא יכלו עוד לצאת ידי חובתם בפרזות כלליות. הם היו אנוסים לברר את

השקפותיהם על דבר החנוך העברי, מבלי נטות הצדה. טבעה של השאלה עצמה היה מחייב אותם לדבר דברים ברורים, וחברי האספה נפרדו למפלגותיהם. אף על פי שהרבה מהם לא הכירו איש את רעהו קודם האספה כלל. ולכבודם של חברי הועד הפטרבורגי צריכים אנו־להגיד, כי נאומים מעין אלה, שהצטיינה בהם בשנה העברה האספה של הסניף האודיסאי, לא נשמעו הפעם כלל באספה זו. לא היה אף אחד מן החברים, שפגע בערכם הגדול של הלמודים העברים. אדרבה, כל הנואמים השתדלו להראות גלוי לכל, עד כמה מגיע יחסם החיובי וחבתם לכל קדשי עמנו. וראה זה הפלא ופלא: אפילו ראשי המדברים שבאספה האודיסאית, שלקחו חלק גם באספה זו, — גם המה בעל כרחם ענו אמן, גם המה מצאו לנחוץ לצאת בתור מגינים על הלמודים העברים. אין זאת אלא שגדות ה„ניווא" מועילות יותר להבנה ישרה מישפת הים השחור. בכל זאת, אף על פי שכל החברים באו לכלל דעה אחת, כי החנוך העברי נמצא כעת במצב בלתי טבעי, נפרדו בבחירת הדרכים להטבתו ולתקונו לשלש כתות, שהן באמת אך שתים. הפלוגתא על דבר הדרכים הישונות היתה נובעת אצל בעלי הכתה הראישונה מהשקפתם ה ע י ק ר י ת על החנוך העברי, שהוא שונה בעצם מהשקפתם של בעלי שתי הכתות האחרות, בעוד שבעלי הכתות האחרונות יצאו מנקודה מישותפת אחת ושאפו למטרה אחת, והמחלוקת שביניהם היתה נוגעת באמת אך אל האמצעים. פה הנני צריך להקדים דברים אחדים על דבר מאורע אחד בשעת הישיבה הראשונה, שהביא רבים לכלל טעות. על הפרק עמדה אז השאלה, לאיזו מבתי הספר צריכה חברת „מפיצי השכלה" לתת מישפט הבכורה בבואה לתת להן תמיכה: אם על החברה לקחת לה לקנה־מדה את המצב החמרי של בתי הספר ולבכר את אלה מהם, שאין להם היכולת להתקיים בלי עזר מן הצד כלל; או עליה למוד את בתי הספר רק מצד מצבם המוסרי, וביחוד מצד מספר השעות שפנו בהם להלמודים העברים, ולהעמיד ב ש ו ר ה ה ר א ש ו נ ה לעניני תמיכה את אלה מבתי הספר, שימצאו אותם יותר מוכשרים לתת לתלמידיהם חנוך עברי הגון. חברי הועד קוו,

שההצעה האחרונה תתקבל על דעת כל החברים, ואל נכון קוו לעשות בזה נחת רוח מיוחדת להחברים הציוניים והלאומיים, והנה יצא ההפך ממה שקוו — ההצעה הזאת נדחתה ברוב דעות גדול ונתקבלה במקומה הצעה אחרת: החברה רשאית לתת תמיכה גם לבתי ספר, שאין בם מקום ללמודים עברים כלל. התקבלות הצעה מוזרה, לפי המבט הראשון, כזו, הביאה רבים מן החברים לידי תמהון גדול, וביחוד כאשר נודע הדבר, כי הציוניים והלאומיים דוקא הכריעו את הכף לצד ההצעה המשונה הזאת; ואפילו אחדים מן הציונים לא הבינו את פשר החידה. אחד מן הסופרים נחפז לשלוח הרצאה קצרה על דבר ישיבות יום הראשון של האספה, והרצאה זו נדפסה באחד מעתונינו היומיים. הסופר הודיע בדאבון־לב, כי הלאומיים, בהיותם המעט מכל החברים, לא יכלו להגן על השקפתם, „והצד האחר" הכריע. אבל באמת לא היה פה כל נצחון „מצד האחר". אדרבה, „הצד האחר" נלחם בכל עוז בעד התקבלות ההצעה הראשונה, כלומר בעד ההצעה לבכר את בתי הספר עם פרוגרמה רחבה של למודים עברים על פני בתי הספר האחרים, ומצד הציונים והלאומים היתה דחית ההצעה הזאת אך אחד מטכסיסי המלחמה היותר דקים. כבר בשלה די צרכה ההכרה הפנימית של הדואגים להטבת החנוך, כי אי אפשר להסתפק עוד בהנחות קלות, שאומר לעשות לנו „הצד האחר". בבתי הספר העבריים הכלליים מתחנכים אך מחמשה עד עשרה אחוזים למאה מכל ילדי עמנו, ותשעים אחוזים מן האבות שולחים עוד היום את בניהם לה„חדרים". החדר עם כל מגרעותיו וצדדיו הצלליים סוף סוף הוא מוסד עממי במלוא מובן המלה — ובכן, אם רוצים אנו באמת להיטיב את דרכי החנוך, אם מבקשים אנחנו באמת בעדו ר פ ו א ה ש ל מ ה, אסור לנו להעלים עין מן המוסד העממי היחידי, שיצא מתוך עצם חיי העם ושגידולו והתפתחותו אחוזים וסבוכים בחיי העם. בבתי הספר הכלליים לא יעמדו הלמודים העברים בשורה אחת עם הלמודים הכלליים לעולם. בנוגע להשיבות תהיה תמיד מדרגת הלמודים העברים נמוכה ומשועבדת, תמיד יהיה איזה ניגוד בין הלמודים

האלה, איזה קו מבדיל ומפריד, מה שאין כן אם יעמלו לשנות את פני החדרים ולתת להם תמונה אירופית, אם יעמלו להכנים לתוך קרן־ההשכה הזו אור וסדר. הלמודים העברים לא ירדו ממדרגתם, שעמדו עליה עד כה, וברבות הימים תולד ביניהם ובין הלמודים הכלליים התחברות אורגנית ויהא ביניהם קשר של קימא. כל מי שיודע פרק בתורת התפתחותם הטבעית של המוסדות העממיים, יכיר על נקלה, מה רב ההבדל בין הכנסת הלמודים העבריים לבתי הספר הכלליים ובין הכנסת ה„כלליות" לבתי הספר העברים העממיים. נקל לראות מראש, כי אם אך יעלה בידנו לפתוח את החדר בעד הלמודים הכלליים, יהיה שם גורל הלמודים האלה טוב הרבה יותר מגורל הלמודים העבריים בבתי הספר הכלליים, אפילו בהיותר מישובחים. עם ישראל הצטיין מעולם בקיום מצות הכנסת־אורחים, ובפרט היה זריז עד מאד בהכנסת אורחים קרואים...

לוא נתקבלה ההצעה הראשונה, אז היו מרגישים חברי הועד, כי המה מצדם מלאו כבר את חובתם המוטלת עליהם באמונה, עשו את ההנחה היותר גדולה, ועל ידי זה היו יכולים להשפיע, ששאלת החדרים לא תהי עוד לשאלה יוקדת ומרכזית. אבל מכיון שנדחתה ההצעה הזאת, נשארה שאלת החנוך העברי בכל תקפה, וכשהגיעו לשאלת החדרים נפקחו עיני כל החברים והבינו עד מהרה, מה ראו הציוניים והלאומיים על ככה ליהפך פתאום לכבשים תמימים ולותר על זכותם של הלמודים העברים בבתי הספר הכלליים...

ופה אנו מגיעים לשלש הכתות הנזכרות לעיל.

הכתה האחת, ואנשיה אך מעטים, מתי מספר, דרשה לעזוב את ה„חדר" לנפשו ולבלי לטפל בו כלל. החדר — לפי דברי אחד הנואמים האלה — נקדש כבר על פני כל העם וחל בו איסור הנגיעה בידים גסות כבכל דבר שבקדושה. ומצד השני, החדר הנה הוא מוסד עתיק־יומין, זקן בא בימים, ואינו עלול עוד לקלוט לתוכו זרמים חדשים.

נגד ההשקפה הזאת מחו בכל עוז הנואמים של שתי הכתות האחרות. ידברו נא על דבר איסור הנגיעה אלה הרחוקים מעמם,

שנגיעתם יכולה להיות באמת אך נגיעה גסה ומסבה מכאובים, אבל פחד כזה פחד שוא הוא לאלה, שבתוך עמם הם יושבים, שדפיקת לבם נושאת בד בבד עם דפיקת לבו של כל העם. גם ההמון היותר גם מכיר סוף סוף את אוהביו האמתיים ומביע להם את אמון רוחו. ובכלל מוזר הוא יחס כזה, יחס של בלתי־נגיעה במוסדות העם מפני שהעלו כבר חלודה — והחלודה נהפכה בעיני העם לדבר שבקדושה. ההשקפה המסוכנת הזאת ידועה היא מכבר, האינטליגנטים שלנו אינם מבקרים את בתי כנסיותינו מפני יראת הרוממות, מפני שאינם רוצים לרמוס ברגליהם חצרות של קדושה, אינם מכבדים אפילו במבט אחד את „חדרינו", מפני שיראים הם ליטול במבטם של חול אחד מששים מקדושת החדר, ועוד ועוד... מצד השני אסור לנגוע בהחדר לא רק מפני הדרתהשיבה החופפת עליו, אלא גם מפני חולשת גופו. גם זו היא טענה ידועה, ויש רבים הפוסעים עוד פסיעה אחת קדימה ואומרים, כי עם ישראל כולו עתיק־ימים הוא יותר אפילו מן ה„חדר", כי גם עליו כבר „אבד כלח", כי גם הוא אינו עלול עוד לקלוט לתוכו זרם של חיים חדשים, ובכן... עוזבים הם אותו לנפשו...

אין השקפה יותר מסוכנת לחיי העם כהשקפה הנזכרת, והנואם, שיצא להגן עליה, העיר לא אך התנגדות עצומה, אלא גם התמרמרות במדה ידועה מצד הרוב הגדול של חברי האספה. בחדר, שבו מתחנכים ומתפתחים תשעה חלקים מבנינו הרכים, שבו מתגדל ומקבל השפעה הדור שיבוא אחרינו, — במוסד הזה צריכים להתרכז כל מעינינו ופעולותינו, המוסד הזה צריך להיות לנו למקור המחשבה ביום ולמקור הדאגה בלילות. אסור לנו להסיח דעת ממנו אף רגע. אם צולע המוסד הזה — את שלמות נפשנו אנו הוא קובע, אם שותת דם הוא — דמינו הם הנגרים, אם מלא הוא פצעים — פצעינו הם האנושים.

חברי הכתה השניה והשלישית, כאשר אמרתי, לא נפרדו זה מזה בהשקפותיהם העיקריות, אלא שבחרו להם דרכים שונות. הכתה השניה הציעה, שישתדלו ליסד בכל ערי ישראל בתי ספר כלליים בלבד ובתי ספר מיוחדים בעד הלמודים העברים לבד, ושהתלמידים

יהיו מחויבים לבקר, כל אחד מהם, את שני בתי הספר זה אחר זה בשעות קבועות בכל יום. באופן כזה, חשבו אחדים, אפשר יהיה לבטל במשך הזמן את ההתחרות הבלתי רצויה שבין הלמודים הכלליים והעבריים. להלמודים הכלליים יהיה מדור בפני עצמו ולהלמודים העבריים מדור בפני עצמו. אבל מלבד שאין לסבך עוד יותר את היינו המסובכים גם מבלעדי זאת, לא נתקבלה ההצעה הזאת עוד מטעמים שונים, והעיקר — מפני שבאופן כזה יוכל היות, כי בעצמנו נברא לנו ברבות הימים מעין הדינים של בשר והלב ותערובות גם בעניני החנוך והלמודים, ותחת אשר במאה העברה זכו אותנו בתורה חדשה: „היה יהודי באהלך ואדם בצאתך", והנגוד היה אך בין האוהל ובין הרחוב, נזכה במהרה לשמוע מאת מדריכינו: היה יהודי בבית הספר העברי ואדם בבית הספר הכללי. עם השואף לשלמות צריך להזהר מכל הלוקת הנפש לשתים. הוא צריך לשאוף, שגם כל מוסדותיו יהיו שלמים, שלא יהיה שום נגוד בין היהודי ובין האדם. תנו לנו בית ספר שלם, פתחו שערי החדר, קרעו חלונותיו, הכניסו לתוכו את העולם עם כל גווניו הרבים, ואז תראו כי הנשמה שנפח אל בקרבנו שלמה היא, ואך בחוזק יד, באופן בלתי טבעי, קרועה לגזרים...

ברוב דעות גדול נתקבלה ההצעה, שמהיום והלאה מחויבת חברת „מפיצי השכלה" בכל פעולותיה העתידות לפקוח עינה על החדרים ולשכלל מצבם, שהחדרים צריכים לעמוד בנוגע לפעולות החברה בשורה אחת עם בתי הספר הכלליים. והלאה: האספה מציעה, שהועד הפטרבורגי ישתדל לפני הרשות לבטל את איסור כניסת הלמודים הכלליים להחדר העברי.

שאלת־החדרים היתה לנקודת־המרכז של כל האספה ונפתרה באופן היותר טוב, כלומר: השאלה בעצמה עוד לא נפתרה, לעת־עתה נתקבלה אך הצעה טובה על דבר פתרונה, ואולם כל אספה אינה יכולה לתת יותר מהצעות והחלטות. יתר השאלות שנגעו בהן, אם גם נופלות הן בחשיבותן משאלת החדרים, אבל נכבדות הן כשהן לעצמן, ואני אשוב לדבר עליהן בהשקפתי הבאה. כראית

היא האספה הפטרבורגית הראשונה — אני קורא לה ראשונה מפני שזאת הפעם הראשונה, אשר יזמין הועד לאספתו חברים, שהם מפוזרים בערים הקרובות והרחוקות השונות במספר הגון כזה — כדאית היא אספה זו, שנקדיש לה יותר מהשקפה אחת.

X

(הועד הפטרבורגי ושאלת המרכז. הלשון העברית וחכמת החשבון. שותפות של שלי שלי ושלך שלך. — שאלת המורים. למודי הדת בבתי הספר הבינונים. רשות וחובה. — חגיגת היובל של הברון גינצבורג. יסוד אינסטיטוט עברי להכנת מורים. תקופת השתדלנות. המעבר לתקופה אחרת. — היהדות וחורבות בבל. הדרשה השנית של הפרופיסור דיליטש. עבודת האלילים בהיכל המדעים. חפירות ותתירות. דור ההפלגה ודור ההפלגה וההגזמה).

בהשקפתנו הקודמת ראינו, כי שאלת החדרים תפסה את המקום היותר חשוב בין שאר השאלות, שעמדו על סדר היום באספה הפטרבורגית של חברת „מפיצי השכלה". ברוב דעות גדול הכריעו והחליטו, שהחדר הוא מוסד לאומי, שטפח ורבה אותו עם ישראל במשך דורות רבים, ולפיכך מחויבת החברה לשאוף בפעולותיה להיטיב את מצב החדר ולהביאו למדרגה כזו, שלא יהיה עוד כל ניגוד בין החדר ובין תביעות הזמן מכל בית ספר למתחילים מישוכלל ומסודר כראוי. אחרי שנתקבלה ההלטה זו עוררו עוד הפעם את השאלה בדבר תמיכת בתי ספר, שאין בהם מקום ללמודים עברים כלל, וכשעמדו חברי האספה עוד הפעם על המנין הוסיפו תנאי מפורש להחלטתם הקודמת בדבר בתי הספר ממין זה: החברה יכולה לתת תמיכה גם לבתי ספר, שאין בתוכם מקום ללמודים עברים, — אבל בתנאי שתנתן היכולת להתלמידים לרכוש את הלמודים העברים בדרך אחרת, כלומר: במקום שאי אפשר יהיה לאחד את הלמודים הכלליים והעבריים בחדר אחד, מותר לחלקם בין בתי ספר מטפוסים שונים, ובלבד שהלמודים העבריים יהיו

ח ו ב ה, ולא אך רשות, בעד התלמידים המבקרים את בית הספר הכללי, הנתמך מאת החברה הפטרבורגית. בזה תמו הוכוחים על דבר הטיפוס הרצוי של בתי הספר למתחילים שלנו.

השאלה השניה, שעוררה הרבה וכוחים והתלהבות משני הצדדים, היתה שאלת המרכז. כידוע, יש הרשות לחברת מפיצי השכלה, על פי תקנותיה המאושרות, ליסד סניפים במקום שמספר החברים עולה עד למספר ידוע. הסניפים יכולים להתנהל על פי תקנות החברה הראשית הפטרבורגית או על פי תקנות מיוחדות מאושרות בעד כל סניף וסניף בפני עצמו, הכל לפי תנאי המקום. עד כה קיימים שני סניפים כאלה, הלא הם הסניף האודיסאי והסניף שבריגא. בשאר הערים הגדולות אין סניפים מיוחדים, אלא מורשים, שהם נחשבים כבאי כחה של החברה הפטרבורגית. אמנם הנסיון הורה, כי יחוסם של הסניפים הקיימים אל החברה הראשית הוא בלתי טבעי, עד שבאמת אי אפשר לדבר כלל על דבר חברה ראשית וסניפים. בנוהג שבעולם, אם חברה אחת מסתעפת לכמה מחלקות או סניפים, צריך שיהיה שורר רוח אחד בחברה הראשית ובסניפיה: כולם מחויבים להשתעבד לשיטה אחת, להנהגה כללית ידועה, והשינוים הדקים שביניהם יכולים להיות רק בנוגע לתנאי המקום, שאינם יכולים להיות שוים זה לזה. אבל מוזר הדבר, אם הועדים השונים, המתכנסים תחת דגלה של ח ב ר ה א ח ת, ישתדלו להפיץ את השקפותיהם העיקריות השונות על השאלות, שהונחו ביסודה של החברה. באופן כזה אין עוד לפנינו חברה ראשית וסניפים, אלא חברות שונות, שכל אחת מהן עומדת ברשות עצמה ואחראית בעד פעולות עצמה; באופן כזה אין להשלות את נפשנו ולרמות אחרים ולהתפאר, שיש לנו איזה אורגן מ ר כ ז י, שנועד להפיץ השכלה בין אחינו בכל מדינת רוסיה. יש לנו חברות שונות, שכל אחת מהן מציבה את גבולות ההשכלה לפי ראות עיניה היא: פטרבורג לחוד, אודיסא לחוד וריגא לחוד, אלא שחסר להחברות האלה אותו הבריח התיכון, שיהא משלב את המוסדות הנפרדים, כלומר — העיקר חסר מן הספר. קוראינו לא שכחו בוראי את

האספות הידועות של הסניף האודיסאי ואת הרעש, שהטילו בשעתן בספרותנו. החברה הראשית היתה מוכרחת אז להודיע בדרך פומבי, שאינה מקבלת על עצמה שום אחריות בעד פעולות הועד האודיסאי, וליהוי ידוע, שכל מה שהועד הזה עושה, עושה הוא על דעת עצמו ועל חשבון עצמו. הועד האודיסאי רחוק הוא מנטילת רשות, כשמתעוררת איזו שאלה נכבדה, מאת החברה הראשית, ולא לבד שאינו מוצא לו להובה ליטול רשות, אלא שאפילו עצה פשוטה, כנהוג בין ידידים, אינו מטכס עמה. נניח נא, אם כן, שנוסדו עוד סניפים הרבה בערים שונות, ואולם כל ועד וועד יבנה לו במה בפני עצמו, — וכי יכולים אנו לקוות, כי תהיה תפארתנו על הדרך הזאת, כי נגיע במשך הזמן לשיטה שלמה ומשוכללת בעניני החנוך של דורנו הצעיר? אמת, שגם אצל העמים האחרים, שיש להם שלטון ועוז לכפות הר כגיגית לקבל מרותה של שיטה ידועה, יכולים אנו גם כן למצוא הרבה מפלגות, שהשקפותיהן שונות זו מזו על החנוך בכלל ועל הלמודים, שצריכים להכנס לבתי הספר בפרט; אבל במה דברים אמורים — בשעה שלכל המפלגות האלה יש „עיקרים", שכולן מודות בהם. כן, למשל, אין שום מחלוקת בכל העולם בדבר נחיצות למוד שפת העם, דברי ימי העם וספרותו. הכל מודים בנחיצות הלמודים האלה, שצריכים להיות בכל בית ספר עממי כיסוד מוסד לכל השכלה כללית. לא כן אנחנו. אנחנו לא הגענו עוד להכרת העיקרים הפשוטים האלה, ורבים מכניסים בתמימותם או בזדונם את השאלה על אודות הלשון העברית לחוג השאלה הכללית של נחיצות הקלסיציזמוס. האין זה שחוק מכאיב־לב? עם ישראל לא חס על עמלו, על אבוד כחותיו וזמנו במשך אלפים שנה, ומי ימנה ומי יספור את כל הקרבנות שהקריב כדי שתשתמר לשונו הלאומית — והנה באחרית הימים, בשעה שהשפה התעוררה להיים חדשים, דוקא באותה שעה צמחו אוהבים חדשים, הדואגים לעמם ומוצאים בטוב לבם, שכל עמלו עד הנה אך לשוא היה, כי צריך לשקול את אבוד הזמן, המוקדש ללמוד השפה העברית, כנגד התועלת המעטה, היוצאות לנו מן הלמודים האלה, וכבעלי חשבון

מובהקים מוצאים הם, שההפסד עולה פה הרבה פעמים על השכר, ובכן אין שוה להניח... בעלי החשבון האלה שכחו, שגם עמנו בכללו יודע פרק בחכמת החשבון, ובכל זאת לפעמים אינו מבכר את הרבים על המועטים, ואינו מקוה לבוא על שכרו בבתי הבנקים, היודעים אך זאת, שארבעה יותר משנים פי שנים...

חברת מפיצי השכלה בין היהודים ברוסיה אינה, ואינה צריכה להיות בשום אופן, רק חברה פילנתרופית בלבד. בנדבותיה ובתמיכותיה לא עשתה עד כה גדולות, וספק גדול הוא אם תוכל לחולל נפלאות גם להבא. לפי המספרים (כמובן אך בקירוב ולא בדיוק), שהיו תחת ידי אחדים מחברי האספה, מוציאים היהודים ברוסיה בכל שנה ושנה לצרכי ההשכלה ההתחלית לא פחות מעשרה מיליונים רובל; ואם גם נניח, שהכנסותיה של חברת מפיצי השכלה תרבינה פי עשרה מאשר הן כעת, — מה שאי אפשר לקוות במהרה, — הן גם אז מה מך ערכה החמרי של החברה לעומת המיליונים הרבים, שמוצאים מכיסי אחינו העניים בחשאי ויורדים על פי רוב לטמיון בחשאי מבלי שיביאו את התועלת שהיו יכולים להביא, לוא אך היה לנו איזה מוסד כללי אמתי, שהיה דואג לא לקטנות, לתת תמיכה בת עשרות או בת מאות לבית ספר זה או לבית ספר אחר, אלא לגדולות: להכנים סדרים לתוך מבואותינו האפלים, לתת לנו אורגניזציה תחת התוהו והבוהו, השופכים את ממשלתם בעולם ההשכלה שלנו. אמנם עם כל הכבוד, שאנו רוחשים להחברה הפטרבורגית בעד נסיונותיה על דרך זו בזמן האחרון, מחויבים אנחנו להודות, שעד כה לא יצאה מכלל חברה של צדקה, אלא שהקדישה את הכנסותיה לא לצדקות חמריות שונות, אלא לעניני השכלה.

גם בדבר הכנסות החברה אין לנו לרמות את עצמנו. הכנסות החברה עולות על פי חשבון מתוך עד לחמשים אלף רובל לשנה. בסך הזה נכללים גם הכנסותיהם של שני הסעיפים הנזכרים. אבל גם בהערים האחרות, שאין להן סניפים מיוחדים, מוציאים מדי

שנה בשנה אלפים ורבבות לצרכי השכלה, וגם שם אפשר למצוא חברות של צדקה שונות, המקדישות את כל הכנסותיהן לעניני ההשכלה למתחילים; ומפני מה זכו הסניפים שבאודיסא ושבריגא, שיהא שם החברה הכללית נקרא עליהם בשעה שהחברות, שאינן נופלות מן הסניפים הנזכרים לא בסכום הכסף שהן מוציאות ולא בפעולותיהן הפוריות, לא עלו לגדולה ולא נתפרסמו שמותיהן מחוץ לגבול עריהן? הסניפים הנזכרים נעשים שותפים להחברה הראשית אך בשעה שהחשבון יוצא לאור עולם, ועד לחשבון הם ככל החברות שבהרבה מערי התחום. שותפות כזו אינה מעלה ואינה מורידה ואין אנו יודעים למה היא באה. משל לשנים, שנכנסו לפונדק אחד. כל אחד מהם קונה לו בקבוק של יין ו„מכבד" את חברו, וכל אחד מוציא מכיסו את מחיר בקבוקו ומניח על השלחן ואחר כך הם משלמים לבעל הפונדק בשותפות. כמדומה לנו, שהשנים הללו לא היו מפסידים ולא כלום אילו היה כל אחד קונה יין לעצמו, שותה לעצמו ומשלם לעצמו, וגם בעל הפונדק לא היה מפסיד ולא כלום ולא היה בא לכלל טעות לחשוב, שיש כאן שותפות באמת.

כל אחד מאתנו, אפילו כשהוא משתתף „בנתינתו" באיזה מוסד של צדקה, רוצה הוא שתהא להמוסד הזה שיטה קבועה בחלוקת הכסף. ומכל שכן שאנו נעשים ח ב ר י ם למוסד, שחרות על דגלו „הפצת השכלה בין אחינו ברוסיה". במה שנוגע לדברים שבצדקה אולי יכולים אנו לותר לפעמים על שלמות השיטה, מפני שהצדקה כולה היא בת סדרי החברה המקולקלים, ילידת אי־הסדרים השוררים בחיינו. אבל במקום שהדבר נוגע להשכלת העם ולחנוכו אין אנו רשאים לצאת ידי חובתנו אך בהשתתפותנו החמרית. וכשאנו נכנסים בתור ח ב ר י ם „לחברת מפיצי השכלה" רוצים אנו להשתתף לא רק בהגדלת החשבון היבש של הכנסות החברה והוצאותיה, אלא רצוננו להכניס להחברה גם חלק משאיפותינו. ושותפות מוסרית כזו יכולה להיות רק בזמן שיש לנו חברה ראשית, מרכזית ואחראית בעד פעולות הועדים של סניפיה המיוחדים ובעד פעולות מורשיה באי כחה שבכל אתר ואתר. מפני זה החליטה

האספה ברוב דעות, אחרי וכוחים ארוכים, שיסוד סניפים חדשים עם תקנות מאושרות מיוחדות נחשב לדבר מזיק לשלמות החברה וצריך להמנע ממנו. ולעומת זה החליטו להרחיב את חוג פעולותיהם של המורשים למקומותיהם. וכן הביעה האספה את רצונה, שהחברה הראשית תקרא לכל הפחות פעם אחת בשנה לאספה כללית לכל מורשיה, כדי שתגיע על ידי זה לאיזו שיטה קבועה בשאלות החנוך וההשכלה. החוק נכתב, אמר אחד מן הנואמים, ועתה תלוי הדבר בהעומדים על משמרתם להגן עליו; ברצותם יתפוס מקום נכבד בחיינו וברצותם יתפוס מקום, כהרבה מן החוקים הטובים, רק על הנייר בלבד.

שאלת המורים ושאלת למודי הדת בבתי הספר הבינונים לא עוררו כמעט שום וכוחים. כל הנואמים חזרו אך על פרק אחד ממסכת־נגעים הישנה, שהיא ידועה — לאלה מן התלמוד העיוני ולאלה מהנסיון שבכל יום. תלמידים יש לנו וגם כסף רב מוציא עמנו לצרכי חנוכם, אבל מורים אין לנו, וביחוד מורים עברים. אמנם יש לנו מורים עברים, אבל השם „עברים" נקרא עליהם אך כדי להבדיל בינם ובין המורים הנכרים. ואפילו בערי התחום אך מעט הוא מספר המורים, שנוכל למסור לידם את בתי הספר העממיים שלנו. כל אלה, שנסו לפתוח „חדר מתוקן" מחדש, יודעים עד כמה קשה למצוא מורה הגון ומובהק, שיהיה בקי בתורת הפדגוגיה ושיהיה מוכשר עם זה לשמש בתור מחנך של דורנו הצעיר. יש שכל עמל הדואגים להטבת מצב החנוך עולה בתוהו לא מפני חסרון תלמידים, אף לא מחסרון האמצעים החמריים, אלא מחסרון מורים הגונים, ויש שהחזיקו שבעה „חדרים" במורה אחד לאמר: אסוף את חרפתנו. ובאמת חרפה היא לנו, שעד היום הזה לא עלתה בידנו לכונן בעדנו בית־חנוך למורים עברים. הבית האחד להכנת מורים עברים, שנבנה בחורבנו של בית הספר להכנת רבנים בווילנא, אינו יכול בשום אופן לספק את צרכינו. ועוד גם זאת: תלמידי בית ספר זה אינם מוציאים ממנו בנוגע להידיעות העבריות יותר ממה שהם מכניסים לתוכו, ואם בגפם באו בגפם הם יוצאים כלעומת

שבאו, והם נוספים על המון המורים העברים, שעברייתם נכללת רק בשמם.

למטה מכל בקורת הוא — מצבם של למודי הדת בבתי הספר הבינונים, ראשית, אין הלמודים האלה על התלמידים והתלמידות העברים חובה, אלא רשות, ומפני זה אין כל זכר ללמודי הדת העברית ברוב בתי הספר הבינונים אפילו בערי התחום, תלמידי בני ישראל חפשים הם לא אך מן המצוות המעשיות, אלא גם מידיעה כל שהיא בדברי ימי עמם, ויש שצעירינו גומרים את חוק למודם באיזה בית ספר בינוני ומקבלים תעודת בגרות, וכל ידיעותיהם בהיסטוריה העתיקה שלנו שאובות מתוך ספר ההיסטוריה של אילו־בייסקי הידוע, את היסטוריה של ימי הבינים אינם יודעים כלל ועל ההוה של עם ישראל שופטים הם על פי הידיעות המקוטעות, הבאות בהעתונים הכלליים לפעמים, ביחוד מיום שנתפשטה הציוניות. ובני־הנעורים האלה הלא הם החלוצים, שעליהם הננו משליכים את יהבנו ואת תקותנו, כי המה יעברו לפנינו לסול לנו מסלות חדשות. וכי נקח את בתי הספר, שבהשתדלות איזו מאבות התלמידים או ברחמיהם הגדולים של מנהלי בתי הספר פנו שם מקום גם ללמודי הדת בעד התלמידים העברים, — הנה אוי לנו אם נאמר, שכמעט בלי יוצא מן הכלל נכשלים אנו במורים שאינם הגונים. מורי הדת הם ברובם או אלה שגמרו את בית הספר לרבנים הישן או הרבנים „מטעם" החדשים, וקשה לנו להחליט, מי עולה על מי, מי מהם יותר א י נ ו מוכשר לטעת את האהבה לכל קדשי עמנו בלבות בני הנעורים. אנו אומרים „לטעת את האהבה", מפני שאך על נטיעת האהבה, על זריקת איזה זיק של חבה ללב התלמידים יכולים אנו לדבר בשעה שלהלמודים האלה מקדישים מן שעה אחת עד שתי שעות לשבוע. וכה נהפך למוד כתבי הקודש ללמוד רשמי, והמורים יודעים איך ליטול מן הספרים האלה את קדושתם, להסיר מעליהם את השירה האלהית ולעשותם ללמוד יבש, אשר רוח אין בו. וגם זאת רעה חולה היא, שאפילו המורים העברים המעולים שבנו רחוקים הם ברובם מהבנת השירה העמוקה המרחפת על כתבי קדשנו,

והם משתמשים בם בעיקרם לצורך למוד הלשון ומגדלים את תלמידיהם ללא־שירה וללא־יראת־הרוממות מפני הדר־גאונם של הספרים האלה.

האספה הביעה את רצונה, שהחברה הראשית תשתדל להכין מורים עברים במלוא מובנה של המלה הזאת, וכן גם מורים הגונים בשביל למודי הדת. האספה הביעה את רצונה, אבל לא בררה את הדרכים ואת האמצעים, שצריך לבור כדי להגיע למטרה זו. אמנם רבות עלינו להכין, וטרם כל עלינו להכין „מ כ י נ י ם", מאותו הטעם, שאף צבת בצבת עשויה.

סמוכה בזמן להאספה הפטרבורגית, שדברנו עליה לעיל, היתה חגיגת היובל של נשיא חברת מפיצי השכלה, הברון ה ו ר י ץ ב ן י ו ס ף ג י נ צ ב ו ר ג. ואף על פי שיודעים אנחנו, כי הקשר הפנימי בין כל מה שסמוך בזמן או במקום לאו דוקא הוא, אבל כן הורגלנו מנעורינו לדרוש סמוכין, ויש שדרישה כזו מועילה הרבה להבנת השייכות שבין מחזות־החיים הנפרדים, וגם הפעם לא נשגה אם נאמר, שהאספה היתה במדה ידועה כעין מבוא או פרוזדור להחגיגה.

ביום כ"ו יאנואר העבר מלאו ארבעים שנה לעבודתו הצבורית של הברון גינצבורג ושבעים שנה להולדתו. וכדי לתת לחגיגה זו ערך כללי־צבורי, נוסדה קומיסיה מיוחדת על יד הועד הפטרבורגי, והקומיסיה פנתה במכתב קריאה לאנשים רבים ושונים, הידועים להועד בהשפעתם ובעבודתם בקהלותיהם. במכתב־הקריאה הזה מודיעים חברי הקומיסיה, כי מכבדי הברון גינצבורג ומוקיריו החליטו לאסוף סכום הגון בתור קרן־קיימת, ששם הברון יהיה נקרא עליה ושתהיה מוקדשת ליסוד איזה מוסד השוה לכל נפש מישראל; והמוסד הזה הוא, לפי דעת חברי הקומיסיה, בית ספר בינוני או גבוה להכנת מורים עברים בעד הדור הצעיר. אוהבי הברון הוריץ בן יוסף גינצבורג, — כך פונה הקומיסיה במכתב־הקריאה שלה, — בחפצם לשים שם וזכר למפעליו הגדולים, החליטו ליסד מוסד נכבד,

אשר ישא עליו את שמו על יד החברה, אשר לה הקדיש את מבחר כחותיו ואשר יעמוד בראשה זה כארבעים שנה" — — — „כבר בא העם לידי הכרה גמורה, כי מכל צרכיו השונים הצורך היותר נכבד והיותר נחוץ הוא להפיץ את אור הדעת בין כל מפלגות העם"... הדרך המובילה למטרה זו היא יסוד בתי ספר. אולם על הדרך הזאת עומדים מעצורים רבים, ואחד מן המעצורים האלה הוא חסרון מורים ומנהלים מומחים לדבר, חסרון אנשים, אשר השכלה כללית עם דעת שפת עבר ודברי ימי ישראל תתאחדנה בידם, ויחד עם זה יהיו מסורים בכל לבם לדת אבותיהם"... „האנשים, שהטילו על עצמם להתעסק בענין הזה, מבלי להחליט מראש על אודות המקום, שבו יוסד המוסד הזה, ועל אודות תבניתו ותכליתו, — בכל אופן שמו להם למטרה, כי ללמודי היהדות צריך לפנות בו מקום בראש, וכי המורים אשר יצאו ממנו יהיו מחונכים ברוח היהדות המסורה, וכי המוסד הזה, אשר יהיה באחת מערי־המדינה המרכזיות, יעמוד תחת אפוטרופסותה של חברת מפיצי השכלה ובאי כחה" *).

החגיגה בעצמה הצטיינה ברוב פאר ופרסום. אחדות מקהלות ישראל שלחו את ציריהן לברך בשמן את חתן היובל, ורבות מן הקהלות היותר גדולות שלחו את ברכותיהן על ידי הטלגרף. כמדומה לנו, שלא נחטא להאמת, אם נאמר, שהברון גינצבורג הוא הראשון בין יהודי רוסיה ,שזכה לפרסום כזה ולחגיגה כזו. אנו חושבים, שיש להחגיגה הזאת ערך כללי, ומפני זה אין אנו רשאים לעבור עליה בשתיקה ב„השקפה כללית". באמרנו, שהברון גינצבורג הוא הראשון בין יהודי רוסיה, שזכה לחגיגה כזו, אין אנו מכוונים דברינו כלפי אותות הכבוד, שנפלו בחלקו של בעל היובל בדרך רשמי. אותות כבוד אלה קבל לא בעד מפעליו לטובת כלל ישראל, אלא בעד צדקת פזרונו לכל דבר שבצדקה במוסדות כלליים שונים. רבים מאחינו קבלו אותות כבוד כאלה, אף על פי שמעולם לא עסקו

*) מכתב־הקריאה נכתב בלשון רוסית ואנחנו השתמשנו בתרגומו השלם, שבא ב„הזמן", גליון ה'.

בצרכי הצבור העברי. בעד עמם היו אך „שרים נכבדים", שאפשר להתגאות בהם, כמו שמתגאים הקרובים העניים ב„דודיהם" העשירים, שעלו לגדולה, אפילו אם לא זכו אף פעם אחת לדרוך על מפתן היכלם של ה„דודים" האלה. אבל לא כן הוא הברון גינצבורג. גם בשעה שההצלחה האירה לו פנים, לא עורה את עיניו מראות כל מה שנעשה בשדרות התחתונות של אחיו בני עמו, ומנעוריו ועד זקנה ושיבה השתתף תמיד בצערם והשתדל עד כמה שידו מגעת להיות להם לעזר. הברון גינצבורג הוא אחד מן ה„שרידים היחידים", אחד מן העסקנים מהטיפוס הישן, המאמינים עוד באמונה שלמה, שהשתדלנות יכולה להביא רוח והצלה לעם שלם; והשתדלנות במובן הרחב של מלה זו היתה לו ליסוד מוסד בכל עבודתו הצבורית, ועל כן מתיחס הוא בשלילה לכל תנועה עממית, שאומרת להחליף את השתדלנות באורגניזציה שלמה ומסודרת. במקום אחר („הזמן", גליון 10) דברנו בפרוטרוט על דבר ההבדל שבין השתדלנות ובין ההנהגה המסודרת, ושם מצאנו, שתקופת השתדלנות בחיי העם דומה היא במעט או בהרבה לתקופת הגבורים, או כמו שקוראים לה אחרים — תקופת הערפל, — לאותה השעה ההיסטורית, שבה אי אפשר עוד להכיר בין כרתי לתכלת. השתדלנות היא בכלל חסרת שיטה קבועה מפני שהיא תלויה ברוחות המנשבות באותה שעה ובאותו מקום. השתדלן נמצא תמיד בבחינת רואה בעבים בעת הקציר. הוא צריך לכוון את השעה, להשתמש ברגע של רצון. וזהו ההבדל העיקרי שבינו ובין המנהיג של קבוץ צבורי. אמנם גם המנהיג צריך להוציא תועלת מתנאי הזמן והמקום, אבל באופן אחר לגמרי. הוא אינו סומך על המקרה בלבד; הוא נשען בהשערותיו, קודם כל, על ההכרח ההיסטורי. שעה מאושרה או בלתי צלחה יכולה רק לקרב או לרחק את יציאת מחשבותיו אל הפועל, בעוד שהשתדלן שם את כל מבטחו רק בה„מקרה הטוב" ואך אל שעת הרחמים עיניו נשואות. תקופת השתדלנות היא עם זה גם תקופת המעבר מחושך לאור, מעבדות להשתחררות הרוח. סימני ההשתחררות הזאת, אם אינם בולטים עוד בחיינו, על כל

פנים ניכרים נצניהם לאלה, שאינם רוצים לסגור את עיניהם מראות את התמורה הפנימית, הכובשת לאט לאט גם את עולמנו העברי.

הברון הוריץ גינצבורג הוא אחד מן השתדלנים, שעסקו כל ימיהם בצרכי הצבור הגדול באמונה. שיטת השתדלנות בכללה אינה יכולה עוד להפיק רצון מאתנו כיום הזה. ובכל זאת חייבים אנו בכבודו של הברון גינצבורג. אין לנו המשפט לדרוש ממנו, כי יקדים את דורו. לאו כל אדם זוכה להיות רואה באיספקלריא המאירה מה שעתיד לבוא. אנחנו חייבים בכבודו של הברון גינצ־בורג על חבתו הטהורה לעמו, על היותו נתון בלב ונפש לקדשי אומתו, על שהכין את ביתו על יסודות היהדות הטהורים, בעוד שרבים מה„אדירים" בני גילו השתדלו בכל עוז להשליך אחרי גוום כל מה שהיה מקשר אותם עם עמם.

ובשעה שעמנו מתעורר לחיים חדשים ורוצה לשחרר את ה„אני" הלאומי שלו ולכונן בשבילו מצב יותר מוכשר להתפתחות טבעית וחפשית; בשעה שעמנו, בדאגתו להעתיד, מתרפק על זכרונות ה„עבר הגדול" שלו, — בה בשעה קרובים אל העבר הזה אנשים אחרים, מעולם אחר לגמרי, ומשתדלים להסיר ממנו את קדושתו ולשלול ממנו את ערכו המרובה, שהכל היו מודים בו עד עתה. האנשים האלה יושבים באוניברסיטות ועטרותיהם בראשיהם ודורשים מעל הקתדראות, ובבחינה ידועה נחשבים הם לכהנים חדשים בהיכל המדעים. לכל אחד מן הכהנים הללו יש אלילו שהוא עובד לו, אף על פי שהאלילים והכהנים החדשים שונים הם תכלית שינוי מן האלילים והכהנים, שהיו לפניהם בדורות הקדומים. הכהנים הראשונים היו מתכסים באפר האמונה וכל כבודם היה בבחינת „הסתר דבר", והכהנים החדשים דוגלים בשם החכמה ומשמיעים את קולם מעל הקתדרא־הבמה בבחינת „חכמות בהוץ תרונה". קראו נא את ספרי המלומדים חוקרי הקדמוניות ותראו, שכל אחד מהם מבכר את המקצוע, ש ה ו א עובד בו, על כל המקצועות האחרים של אותה החכמה, שהמקצוע שלו הוא רק חלק ממנה. חוקרי מצרים,

למשל, מחליטים, שאדמת מצרים היא ערשה של הקולטורה האנושית הכללית, וחוקרי הודו או כוש באים ומכחישים אותם ומטלטלים את ערש הקולטורה דוקא לאותו חבל האדמה, ש ה מ ה תרו אותו בחקירותיהם ובחפירותיהם. אנו נותנים את הכבוד הראוי לחוקרים כאלה, המחסרים לפעמים את נפשם כל ימי חייהם מטובה ומבלים כל עתותיהם תחת משואות־ מפלה באיזו ארץ נדחה כדי להפיץ אור על איזה חלק מן העבר האנושי המטושטש. אבל עם כל זה רשאים אנו לאמר, שאהבת החוקרים האלה לעבודתם מעורת לפעמים את עיניהם, עד שהם רואים השערות בעלמא כודאיות וברק אור מתעה נהפך בעיניהם לאור מתמיד.

קוראינו זוכרים עוד בודאי את הרעש, שהטילה בשעתה דרשתו של אחד מן המפורסמים שבחוקרי קדמוניות הבבלים והאשורים. אנו מדברים על מחברתו של הפרופיסור פ ר י ד ר י ך ד י ל י ט ש Babel und Bible שם המחברת בלבדו צוהני הוא יותר מדי ואופן חבורה של מחברת זו היה עוד יותר צוהני. החכם והמלומד יצא הפעם „מעולם־האיצטגנינות" שלו לדבר על תוצאות חקירותיו המדעיות בפני אנשים, שאולי השפעתם רבה על כל סביבותיהם, אבל לא — במקצעות החכמה והמדע. הפרופיסור דיליטש מצא, כי חלק הגון מתורת ישראל לקוח בעיקרו מתורת הבבלים, שקדמה להראשונה בכמה אלפים שנה. כמעט כל המלומדים המפורסמים במקצוע זה יצאו כנגד המחבר והרסו את השערותיו, התלויות כרובן בשברי־לוחות, שנמצאו בסביבות תל־אל־אמרנה, אחת מן החרבות המצריות היותר עתיקות. אבל החכם לא מצא גם הפעם לנחוץ לצאת נגד מבקריו בספר מדעי, אלא נשאר נאמן לדרכו הראשונה שבחר לו, להחליף את הספר ב„דרשה" ולהמציא על ידי זה מזון להספרות העתונית ולהשוק הגדול. והפעם יצא לדרוש מעל הבמה כגבור מלחמה, היודע מראש, כי לו העוז והגבורה ולו זר הנצחון; וכאיש מלחמה לא עסק עוד בתוצאות חפירותיו, אלא העביר את נקודת הכובד של דרשתו מעולם החפירות לעולם החתירות. לא כדי לגלות עמוקות, אלא כדי לחתור חתירה עמוקה תחת אשיות

היהדות המקובלת והמסורה השתמש הפעם החכם המלומד בכלי זיינו.

בשנת 1866 הוציא הפרופיסור דיליטש לראשונה את ספרו: „פתיחה לספר־מלים עברי־ארמי חדש לכתבי הקודש" (Prolegomena eines neuen hebraeisch-aramaeischen Woerterbuches zum alten Testament) הספר הזה עוסק אך בחקירה פילולוגית של הלשון העברית, ובכל זאת כבר אז לא היתה דעת המלומדים נוחה מן הספר הזה מפני שמצאו בו, מצד אחד, הפרזה והגזמה יתירה במה שרצה המחבר לתת את הבכורה להלשון האשורית העתיקה; ומצד השני מצאו המבקרים, שהמחבר יותר ממה שהוא חוקר — מתוכח הוא, ואין לו אותה קרירות הרוח הנחוצה לכל חוקר מדעי. ובאמת יכולים אנו למצוא ב„פתיחה" הנזכרת מקומות הרבה, שמתוכם ניכר כבר, אנה פני המחבר מועדות. בסעיף י"ב מספרו זה הוא מישתדל לברר את היחוס הפילולוגי שבין שתי הלשונות העתיקות: האשורית־הכשדית והכנענית־העברית, והוא בה לידי מסקנה, אחרי שהביא הרבה דוגמאות מאוצר השרשים של השפות הללו, כי קרובות הנה זו לזו הרבה יותר ממה שחשבו עד עכשיו. „איך יכולים אנו לבאר את הקשר הפנימי שבין הלשון העברית והאשורית, או, מה שדבר אחד הוא, בין הלשון הכנענית־העברית ובין הכשדית־האשורית? רק דבר אחד ברור יוצא לנו מזה, שעוד בתקופת ההיסטוריה היותר עתיקה הצטיינו השבטים השמיים האלה יותר מכל השבטים האחרים בהתחברות קרובה ובהשפעתם זה על זה. כן הדבר, אם אך נשים נגד עינינו את הזכרונות של עם ישראל היותר עתיקים ונראה עד כמה מחוברים הם אל הזכרונות הכשדיים — אני מרמז אל נהר פרת ונהר חדקל, היוצאים מעדן להשקות את הגן, אל הספור על דבר המבול ואל המגדל בבקעת שנער; — עד כמה קרובים הם הכנענים־העברים להכשדים באמונתם, ברגשותיהם ובמחשבותיהם — אני מרמז אל האלילים בעל, עשתורת, דגון, מולך, אל הכרובים והשרפים(?)... אל הרבה מנהגים קדומים כשדיים־עבריים, שבשום אופן אין אנו יכולים ליחס אותם לתקופה מאוחרת,

כמו למשל קדושת השבת(?)... אם נשקול את כל הדברים האלה, לא נחשב לאנשי־רהב, אם נאמר שהתחברות זו היתה בתקופה עתיקה, בזמן שהכשדים לכל הפחות נאחזו כבר בארץ והגיעו למדרגה ידועה של מדיניות ושל אמונה אישית" (פתיחה", עמ' מ"ח והלאה).

בחרנו לנו את המקום הזה מספרו של הפרופיסור דיליטש, שיצא לאור ט"ז שנה „לפני הרעש", מפני שרצינו להראות את הביצה, שממנה יצא הצפעוני לאחר ט"ז שנה. במקום הזה אנו מוצאים כבר רמזים ל„תורה מן הכשדים", ואנו רואים, כי בדרך שאדם רוצה לילך מוליכים אותו, כי גם המלומד והחכם, אם אך מציב הוא לו למטרה לבסס את השקפותיו המוקדמת על יסודות מדעים — ויהי מה, אינו נגרר אחרי חקירותיו, אלא מושך הוא אותן בחזקה אחרי השקפותיו. אחד מן הפרופיסורים המצוינים אמר בדרך היתול, שהמיקרוסקופּוס הוא כלי כזה, שכל אחד ואחד רואה בו מה שהוא רוצה לראות על ידו. ההיתול אמנם אינו אלא היתול, ובכל זאת יש בו קורטוב של אמת. כמה מלומדים הסתכלו באספקלריא המאירה שלהם ובראו להם עולמות שלמים של ברואים ויצירים קטנים, שלא היו מעולם בעולם המציאות ונמצאו אך בדמיונם של המלומדים!

אמנם אין מגמתנו פה להכנס בעובי הקורה של השאלה על דבר השפעתם של הכשדים על היהדות העתיקה. זאת יעשו המומחים והבקיאים בתורת הכשדים וספרותם, המגיעה לימי אמרפל והמכוסה לעת עתה בערפל. ומודים אנו, שאלמלי היתה כל המחלקה הזאת אך מחלוקת לשם שמים, לשם החקירה הצרופה, אלמלי היתה בה שום תערובת של מלחמה אחרת לגמרי, אז לא היינו שמים אליה לב כלל. העברים קבלו את השפעתם מאת הכשדים. נניח כי כן הדבר. ומה בכך? וכי על ידי זה אבדנו את זכות קיומנו בתור עם? וממי קבלו השפעתם העמים האחרים, — הגרמנים, הצרפתים, הבריטים ועוד? ולמה רגשו כל כך אחינו שבאשכנז, מפני מה מקדישים הם זה כשנה תמימה מאמרים בכל העתונים שלהם להלחם

ב„איש חרמם“? אחינו שבאשכנז הלא הורגלו להתפאר, שאשכנזים גמורים הם, אלא שמחזיקים הם בדת משה; ומה מהם יהלך, אם שרשי היהדות נמצאים בתורת הכשדים העתיקה — והלא אחיהם האשכנזים האמתיים אינם מתביישים להחזיק בדתם, ששרשיה נמצאים בלי שום ספק בתורת היהודים העתיקה, — דבר, שאינו צריך ראיה מצד חפירות מתחת למעי מפלה ואחרי בדיקת שברי־לוחות? הלא האמת הדתית אמת היא למחזיקים בה כשהיא לעצמה ואינה תלויה במי שאמרה! ואם אבדו אחינו שבאשכנז את מנוחת נפשם על ידי דרשתו של הפרופיסור דיליטש, אין זאת אלא שה„אני“ הלאומי התחיל מתרוצץ בקרבם. הם אינם רוצים בשום אופן לותר על יחוס משפחתם, אינם רוצים להחליף את „אברהם אבינו“ באמרפל מלך שנער. אבל רגש גאון כזה יוצא כבר מחוגה של השקפה דתית. גאון כזה הוא גאון לאומי, הוא חלק מהנשמה הלאומית, שהיה בעל כרחם של הגרמנים בני דת משה גם בהם בעצמם.

היינה מעורר במקום אחד שאלה כזו: מה היתה מפסידה או מרויחה האנושיות, אלמלי מצא אברהם את האיל, שנאחז בסבך בקרניו, ואלמלי העלה לקרבן את בנו, את יצחק? היינה מעורר את השאלה והוא בעצמו נותן תשובתה בצדה: מספר האילים או התישים היה אז רב בארין יותר ממה שהוא עתה, אבל היהדות היתה חסר לנו. אנחנו נעורר שאלה אחרת מעין זו: מה היתה מפסידה או מרויחה האנושיות אלמלי בא דיליטש בדרשתו? — היינו חושבים, שהעברים היו הראשונים, שבראו את אמונת היחוד, בעוד שבאמת (נניח זאת!) הכשדים קדמו להם בתורתם. ומה היתה מפסידה או מרויחה האנושיות, לוא חסרה היהדות לגמרי מן ההיס־טוריה שלה? — האנושיות היתה אז מוכרחת לשבת ולחכות עד שנת 1902 לספירת הנוצרים, עד שיקום הפרו־פיסור דיליטש ויעלה מעמקי־האדמה את האמונה הכשדית העתיקה...

אבל, כאמור, לא מחלוקת לשם שמים אנו רואים בזה, אלא את המחלוקת העתיקה, שלבשה במאה העשרים צורה אחרת, כיאות

לבת מנומסת של העת החדשה. הלא זוהי המלחמה המכוונת כלפי הר סיני, מאז ירד ה' עליו באש להשמיע את מדברותיו. הקופצים את אגרופם כלפי הר סיני כיום הזה יודעים הם, שהם מביאים בזה הרס ואבדון גם על קדשי עצמם, שהם משליכים אבנים לתוך הבאר, ששתו את מימיו כל ימי חייהם, אבל „תמות נפשי עם פלשתים" במקום שאין דרך אחרת לנצח — זהו כלל גדול לבעלי מלחמה, אחת היא, אם המלחמה היא על שדה קרב, או אם היא מלחמת החיים או מלחמת הדעות.

אנחנו, שאין אנו רק בני דת משה בלבד, אנחנו, שמרגישים אנו את עצמנו כבני אברהם, יצחק ויעקב, לא הצטערנו ביותר בשעה שהקיסר ווילהלם מחא כף לדרשתו הראשונה של הפרופיסור דיליטש, ואין אנו שמחים ביותר בשעה שהקיסר בעצמו יצא במחאה גלויה נגד דרשתו השניה של הפרופיסור. מכל המלחמה הארוכה הזאת לומדים אנו רק להבין פרשה אחת סתומה בתורתנו העתיקה. מ ק ד ם נסעו האנשים וימצאו בקעה בארץ שנער ויאמרו, הבה נלבנה לנו לבנים ונבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים ונעשה לנו שם. אלה המה בני דור ההפלגה. המגדל נהרס, הלבנים נשברו ו„החמר היה לחומר", אחרי אלפי שנים, להפרופיסור החוקר בקדמוניות הכשדים והאשורים, לנסות עוד הפעם לבנות מגדל וראשו בשמים ולעשות לו שם. הוא רוצה לקומם הריסותיו של המגדל בבקעת שנער. זהו מלומד של דור ההפלגה וההגזמה.

XI

(אספת „מזרחי“. תביעות החרדים בלונדון ונוסח הטלגרמא בלידא. חשבון פעולותיו של המזרחי. החרדים עושים קידות לפני אחיהם בדעה שבמערב. מבקרי החשבון. הקטיגור שנעשה לסניגור, וחשבוננו המצטרף. הסעיף השלישי של הפרוגרמה. החרדים והחפשיים־בדעות שבועד המזרחי. — עושים הרבה ומוציאים מעט. מוציאים הרבה ועושים מעט. הארבה והפקידים. יק"א מגלה ארץ חדשה. פטיציות ואזהרות. יק"א ודעת הקהל. סכום הנדוניא ורגש האהבה. איש אומלל בחייו ובמותו. פסוק אחד מנבואת יואל בן פתואל. — הפסיכולוגיה של „אדונינו“ המערביים. בקורת לבקורת, אירופיות — ונימוס. גרזן וציוניות).

האיר המזרח! המסך מורם לאט לאט וה„מזרחיים“ באים ומסירים את הכיסוה מעל פניהם. התביעות מוברות, והערפל, שהיה כיסה אותן, הולך הלוך וכלה. המזרחיים, גם קודם שנברא מרכזם וקודם שלקחו להם את השם הזה, היו תמיד מן המגינים על הציוניות המדינית „הטהורה“. הם היו תמיד ה„משגיחים על הכשרות“ בתנועה הצינית ולא היו נותנים, עד כמה שהיה בידם לבלי לתת, להכנים להפרוגרמה הבזילאית איזו עבודה, שיש בה משום חשש „קולטורה“. הם היו הראשונים, שרצו להעמיד את הציוניות על השקלים, מניות־הבנק וכדומה, ובלבד שלא יאצלו ה„צעירים“ מרוחם על הציוניות, בלבד שיצטיינו הקונגרסים במנוחה ובשלוה, מבלי שתתעורר שום שאלה, שמסוגלת להראות את התהום הרובצת בין השקפות החרדים ובין השקפותיהם של הצעירים. גם את העובדה, שהחרדים עומדים גם כעת ברובם מרחוק או גם מנגד להתנועה

הציונית, השתדלו המזרחיים לפרש מנקודת ראותם הם: החרדים חסים על הקנינים הרוחנים המסורתיים של עם ישראל, והצעירים נגשים — לפי מבט החרדים — אל המסורת העתיקה בידים גסות; ובכן איככה יוכלו החרדים וראו כבלע את הקודש? ואולם, בהיות שמצד אחד אי אפשר לנעול את הדלת בפני הצעירים, ומצד השני נחוץ למשוך אל התנועה הציונית את ההמון הגדול של החרדים והיראים, — אין עצה אחרת, אלא לגזור שתיקה על כל השאלות העלולות לגרום חלוקי דעות וסכסוכים. לפי זה היו החרדים המתפשרים מחויבים לקבל גם על עצמם את איסור הנגיעה בשאלות, הנוגעות באופן ישר או בלתי־ישר לעניני הדת והאמונה. ולפיכך הכריזו החרדים מעל במת הקונגרס ומעל הבמות הקטנות, המשועבדות להבמה הגדולה, לא פעם ולא שתים, כי מותרים הם על זכותם לחזק את הדת בחיוב וכל השגחתם תצטמצם רק בזאת, שלא יתנו לאחרים להכניס „זרמים זרים" להפרוגרמה הציונית. בקיצור: החרדים היו מציעים לכרות ברית שלום על צד הפשרה, מה הם ב„שב ואל תעשה", אף הצעירים יהיו כך, ואז תשאר אך העבודה הציונית המשותפת, שאי אפשר לחלוק עליה לא מנקודת ראותם של הצעירים ולא מזו של החרדים. אכן גם החרדים לא נואלו להאמין, שעל ידי פשרה כזו יעלה בידם להביא לידי מצב המנוחה את גלגל החיים, ומעתה „הכל על מקומו יבוא בשלום" בחיינו הפנימים שבכל אתר ואתר. גם החרדים לא היו תמימים כל כך לקוות, כי מעתה יעזבו הצעירים והחרדים כל עבודה קולטורית ויעסקו אך במכירת השקלים, המניות וכדומה, אבל המה רצו להפקיע את כל העבודות האלה מרשותה של הציוניות ולהעמידן ברשות עצמן, כדי שלא תהי האורגניזציה הציונית אחראית בעד תוצאותיהן של העבודות האלה, כדי שיוכלו החרדים להראות לכל, שהציוניות תמה היא, כשרה היא, ואין בה משום חשש תערובת אף למהדרין מן המהדרין.

אפשר לחלוק על השקפה כזו, אבל אפשר גם להסכים לה, אם גם לא מטעמיהם של החרדים. לכתחלה סברו רבים מן הציונים,

שהציוניות הרשמית עתידה באמת לסוכך באברותיה על כל העבודות הרבות והשונות במטרותיהן, עד שתהא מקפת את כל צדי החיים, מבלי להשאיר אף מקום כל שהוא לאיזו אורגניזציה, שתהא נמצאת מחוצה לה. הם האמינו, שגם העבודה המכוונת להרמת מצב החנוך, להטבת מצב הספרות וכאלה, תהא נכללת בהציוניות. ואולם כמדומה לנו, שמהלך התפתחותה של התנועה הציונית במשך השנים האחרונות מוכיח למדי, שאי אפשר לקוות עוד, כי הציוניות תהיה לנו האורגנזציה היחידה, שתטביע את חותמה על כל פעולותינו הקולטוריות. הציוניות אינה קנינם הפרטי של היהודים בני ארצות המזרח, אלא קנינו של העם העברי בכללו; ולהשאלות הקולטוריות הסרה האחדות העממית לגמרי, ותמיד יהיה מרחק ידוע בין השאיפות הקולטוריות של היהודים המזרחיים ושל היהודים המערביים. בטוחים אנחנו, כי עוד שנים אחדות תעבורנה ונברא לנו מרכז מיוחד לעבודתנו הקולטורית, שבודאי נשתדל להתאימה אל שאיפתנו הציונית, אבל לא נעמידנה ברשותה של האורגניזציה הציונית הרשמית. הקונגרס לא יהי עוד המכריע בשאלות איסור והיתר, הנוגעות להעבודה הקולטורית, ורק באופן כזה נשחרר את עצמנו מן העול הכבד, ששמנו בעצמנו על צוארנו שלא באשמת מנהיגי הציוניות. מנהיגי הציוניות התחננו פשוט על נפשם לבלי העמים עליהם הנהגה במקצועות כאלו, שהם, המנהיגים, חושבים את עצמם בלתי־מומחים להם. ולוא היינו זוכרים, שהזמן שאנו חיים בו הוא זמן חלוקת העבודה בכל מקצועות החיים, במקצועות עבודת הרוח כמו במקצועותיה של חרושת המעשה, — כי אז לא היינו מאבדים בידינו זמן רב, ולא היינו מפזרים כחות הרבה לדבק באופן מלאכותי השקפות שונות ועולמות שונים ולאמר לדבק טוב הוא, במקום שעלינו היה להשתדל מראש לתת ריוח בין הדבקים ולהבליט על ידי זה ביותר אותה העבודה, שיכולה להיות באמת משותפת לכלנו, שוה לכל נפש מן המזרחיים והמערביים, מן החרדים והצעירים. רק באופן כזה, כלומר כשנברא מרכז מיוחד לעבודה קולטורית, נעצור כח להגן גם

על שלמותה של הציוניות המעשית והמדינית, וגם עבודתנו הקולטורית בעצמה תהי יותר פוריה, מפני שלא תהיה תלויה עוד בהחלטות הקונגרסים, שנוצרו בעצם וראשונה לשם הציוניות המדינית ולא יותר.

עד כמה נחוץ לנו מרכז קולטורי מיוחד בזמן הזה, יכולים אנו לראות גם ממעשי־אספּת המזרחיים האחרונה. אנו רואים, שהמזרחיים ממציאי הפשרה בין החרדים ובין הצעירים עברו כבר מ„שב ועל תעשה" ל„קום ועשה", וכבר הם מופיעים נגד עינינו באספתם האחרונה בלידה חמושים כדבעי בתביעות קולטוריות חיוביות. עוד קודם שנוסד ה„מזרחי" נגעתי בשאלה זו, וכתבתי אז (עיין ה„שלח", כרך ט', חוברת נ־נ"א, השקפה כללית): „הרבנים האלה בראו את הפרקציה הראשונה במחנה הציוניים בקונגרס הרביעי בלונדון...... אמת, כי תביעותיהם היו אך שליליות: ל ב ל י לתת מעל במת הקונגרס לגעת בעניני הדת, ל ב ל י לדבר על עניני החנוך ו ל ב ל י להתחתן את ה„קולטורה" שנואת נפשם; אבל כל מי שיש לו עין בוחנת היה יכול לראות, עו' היכן הדברים מגיעים, כי בעלי הפרקציה הרבנית מ ס ת פ ק י ם ל ע ת ע ת ה במועט מפני שאין להם עוד מצב איתן כזה, שיתיר להם לבוא בתביעות חיוביות, אך ברור להם, כי יבוא יום ו י ה י ה מ ו ת ר ל ג ע ת ג ם ב ע נ י נ י ה ד ת, ל ד ב ר ג ם ע ל ה ח נ ו ך, ג ם ע ל ה ק ו ל ט ו ר ה, והכל „ע ל צ ד ה ה כ ש ר ה י ו ת ר ט ו ב". לא מפני שנזרקה נבואה לתוך עטי כתבתי מה שכתבתי, אלא מפני שבקונגרס הלונדוני כבר היתה בולטת למדי כוונתם האמתית של הרבנים החרדים. לוא אך היה אז ביכלתם לכבוש את במת הקונגרס, אז היו מהפכים אותה בעונג רב לבמה של דרשות, שמטרתן הראשית היא ל„החזיר למוטב" את ה„אומה הישראלית". נסיונות אחדים כאלה נעשו כבר בלונדון, אבל, כאמור, עדיין היתה אז חסרה האורגניזציה להחרדים, ומפני זה היו חסרים להם גם העוז והבטחה, שבהם מצטיינים אך אלה, שנעשו כבר לאגודה אחת ויודעים, שיש להם על מי לסמוך בשעת הדחק. אבל עכשיו, אחרי

שהחרדים נתאגדו כבר, אחרי שבראו להם את ה„מזרחי" מרכזם, כבר זכינו לשמוע דברים יותר ברורים מפי המנהלים הראשיים, דברים, שלא השאירו מקום לספקות ולוכוחים. ועכשיו אנו יודעים כלנו, אנה פני המזרחי מועדות.

מה הועילו חכמים בתקנתם? — זוהי השאלה הראשונה, המתעוררת מאליה כשאנו קוראים את חשבון מעשיו של „מזרחי". יוצרי המזרחי קוו, כי כשתוסד אגודתם מיד ינהרו אליה המונים רבים ויתנו ידם להאורגניזציה הציונית. לקלי־האמנה האלה יכולים אנו רק להביע את רגש צערנו על מיעוט החברים החדשים מבין שדרות החרדים, שנתוספו במשך קיומו של המזרחי. אבל אנו לא יכולנו לקוות אחרת גם מראש. הסבות, המעכבות בעד התפשטותה של הציוניות בין כת החרדים, וקודם כל — בין אלפי הרבנים במזרח ובמערב, יותר עמוקות הן ולא על נקלה תוסרנה. הרבנים והחרדים, בתור מפלגה, יכולים לתת את ידם להציוניות רק אז, כשתמסר התנועה הציוניות כלה בידם הם, רק אז, כשיוכלו להיות ראשי המשפיעים עליה, ולעולם לא יסתפקו במלאכה נקיה וקלה של „שב ואל תעשה". וזאת יכלו יוצרי המזרחי ללמוד מעצמם. עליהם אך להתבונן אל גידולן של תביעותיהם מן הקונגרס הלונדוני ועד האספה הלידאית: בלונדון בקשו רק אצבע ובלידא — יד שלמה. מר גורלאנד, אחד מעמודי התוך, שה„מזרחי" נשען עליהם, הציע בשם הועד לשלוח טלגרמה למנהיג הציוניים בנוסח כזה: „בשם אלהי ישראל שולחת אספת המזרחי רגשי ברכתה והבעת חפצה, שרעיוננו הנעלה יצא לפעולות ברוח הדת" *). אחד מן הצירים מעיר על זה, ש„סוף הטלגרמה „ברוח הדת" יוכל להביא לידי טעות ולתת מקום לחשוב, כי המזרחי נוסד כל עיקרו לחזוק הדת". הציר הזה מצא, כי נוסח הטלגרמה אך נותן מקום לטעות הוא, אבל לולא זאת מתאים הנוסח הזה

*) החשבון היותר מפרט על דבר אספת המזרחי בלידא בא ב„המליץ" נו' 38—44, ומהיות שהוא גם יותר מדויק, השתמשתי בו בהשקפתי זו.

לתביעות המזרחי. גם הציר השני מצא, שנוסח הטלגרמה הוא אך „דימונסטרטיב" , ודורש „לשנותו, ולפחות במקום שתי המלים האחרונות לכתוב: „ברוח הלאום". ו„רוח הלאום", כידוע, הוא מושג נוח להשתרע. והיה כי ישאלו מחר או לאחר זמן, מה הוא רוח הלאום, יוכיחו המזרחיים בראיות נאמנות, כי הלאום והדת אחוזים וסבוכים זה בזה כשלהבת בפתילה. רק הציר מאודיסה, הד"ר אווינוביצקי, הבין הפעם, עד היכן הדברים מגיעים באמת, והכיר כי שנוי הנוסח לא יועיל פה כלום: „אדוני! הטלגרמה הזאת אינה ברכה, זאת היא פרוגרמה שלמה, פרוגרמה הדורשת עירוב הדת והציוניות!..." והד"ר הזה חשב בתמימותו עד כה, שהמזרחיים יותרו על כל זכיותיהם ויסתפקו אך בהשגחתם שלא יאונה כל רע לעניני הדת מצד הצעירים!... אמנם לנו אחת היא, אם נשלחה הטלגרמה בנוסח זה, בשנוי נוסח, בנוסח אחר לגמרי או גם לא נשלחה כלל. לענינינו נכבדה לפעמים גם טלגרמה שלא נשלחה...

מענין הוא גם החשבון של פעולות המזרחי במקום שנוגע הוא ביחוסם של החרדים אל הציוניות. „מספר כל האגודות המזרחיות עד היום הוא 210, מהן 84 אגודות חדשות, שנוסדו כל עקרן על ידי המזרחי. מהמכתבים שקבלה לשכת המזרחי נראה, שלולא ההתנגדות הנמרצה היתה היכולת ליסד עוד הרבה אגודות". מילתא זוטרתא: ההתנגדות הנמרצה! והלא כל מטרת המזרחי היא להלחם בהתנגדות זו! הן לולא ההתנגדות הנמרצה הזו לא היה כל צורך בהמזרחי עצמו גם מנקודת־ראותם של מיסדיו, אם אך שואפים הם רק אל התפשטות הציוניות ולא יותר. „לולא ההתנגדות הנמרצה" — אבל הלא כך מדבר כל ילד קטן בשעה שהוא מוכה מאת חברו: „עתה גברת עלי, אבל לוא הנחת לי לעשות בך כחפצי אני, כי אז הייתי גובר עליך". לוא הנחת לי — והילד החזק ביותר אינו חפץ להניח, וזאת גבורתו. הלאה מספר לנו החשבון, שגם בחוץ לארץ הולכות ונוסדות אגודות מזרחיות. באנגליה נוסדו כבר „שתי אגודות כבירות־פעלים", באונגריה מצא לו הרעיון לעת־עתה רק „מסלות" ובאשכנז נוסדה לעת־עתה רק אגודה מזרחית אחת,

„אבל יש לקוות לפעולות יותר גדולות, והרב הד"ר נובל מלייפציג מ ת ע נ י ן ב ר ע י ו ן יסוד מזרחי אשכנזי", כלומר, מזרחי־מערבי. פה רואים אנחנו, שגם הרבנים והחרדים משתחוים וכורעים לפני אחיהם בדעה שבמערב, ומצרפים בחשבונם כל מחשבה טובה מצד המערביים למעשה, ואפילו רק „התענינות בהרעיון" בלבד דיה היא, שידובר עליה בחשבון פ ע ו ל ו ת י ו של המזרחי. אמנם מבקרים נמצאו בפעם הזאת גם מתוך המזרחיים עצמם, ולכבודם צריכים אנו להודות, שלא נשאו פנים לחבריהם העומדים בראש. המבקר האחד, מר אלכסנדרוב, שואל: „מדוע לא נזכר מאומה בהדין והחשבון, אם נספחו איזו רבנים חדשים מהגדולים אל המזרחי", וחושב את השתיקה ל ה ו ד א ה ש ל א נ ס פ ח ו. הוא מוצא, שהשאלה „מי בראש", — היא הסבה העיקרית לעמידת רבנינו הגדולים מרחוק לתנועתנו". עד כאן מכוון המבקר אל האמת, ומכאן ואילך הוא בא להשמיע את חבריו עצה טובה ומוצא, כי ה„מזרחי" היה מקמץ יותר מדי במכתבים אל המאורות הגדולים. כשאנו לעצמנו, אין אנו מבינים, איזו שייכות יש לשליחת מכתבים הרבה אל שאלת „מי בראש", שהיא באמת השאלה היותר חמורה. המבקר השני, מר למדן, מעיר, כי דברי ההרצאה על דבר פעולות המזרחי „מוגזמות מעט. ה מ ז ר ח י ל א ח ו ל ל נ פ ל א ו ת. כ ל ה נ ס פ ח י ם א ל י ו ה י ו ג ם מ ק ו ד ם צ י ו נ י י ם. ה ם ל א ב א ו מ ח ד ש. ה ם ר ק ע ב ר ו א ל ה מ ז ר ח י". אחרי דברי־הבקורת הנמרצים האלו חושבים אנחנו, שהמלה „מעט" נאמרה מאת המבקר אך מפני הנימוס ובלשון „סגי נהור", מפני שבאמת לא רכש המזרחי אף מנין אחד של פנים חדשות בעד הציוניות. אדרבה, מיום שנוסד המזרחי גברה גם ה„לשכה השחורה" ויצאה לעשות את מעשיה בחוצפה יתירה, בשעה שעד עכשיו היתה נרדמת כמעט. גם הממליצים השנים, מר ניסנבוים והד"ר אווינוביצקי, שעמדו להגן על זכות קיומו של המזרחי, לא יכלו להראות, במה כחו גדול. מר ניסנבוים חושב, „שיצירת 84 אנודות חדשות, רכישת חמשת אלפים חברים — זה

לבד דיו לזכות־קיומו של המזרחי. ובדבר הרבנים המתעקשים ומתנגדים לתנועתנו אין לאל יד המזרחי לעשות מאומה". הודאת ה„מליץ" הזה חשובה לנו. ממנה יוצא לנו, שכל רכושו של המזרחי עולה עד כאן לפ"ד אגודות חדשות ולרכישת חמשת אלפים חברים. אבל גם החשבון הזה מוטעה הוא ויש בו מעט משום אחיזת עינים. חמשת אלפים החברים אינם רק חברי שמונים וארבע החברות החדשות. הסך הזה הוא מספר כל הברים שבכל 210 החברות המזרחיות, וכל חברי־החברות הללו היו, לדברי מר למדן, ציוניים גם מקודם, לפני יסוד המזרחי. ואם גם נניח, שהחברות החדשות הן חדשות ממש — מי מאתנו אינו יודע, עד כמה פורחות ונובלות אגודותינו הציוניות בן לילה אחד, שעל כן איז אפשר לחשבן לרכוש של קימא. ואולם הד"ר אווינוביצקי שנהפך, לפי דבריו הוא, מקטיגור לסניגור, מביע את תמהונו על העבודה הענקית (?) של המזרחי. על חמשת אלפי החברים ועל ר"י האגודות מוסיף הוא גם 18,800 קולות־קוראים (?) וגם 2,000 מכתבים פרטים, ובא להשתוממות עצומה: „אפונה, אם כל מוסדות הציוניות בכל ימי קיומם הפיצו את המחצה מזה! מעודי שנאתי להלל, אבל עלי החובה להגיד, כי נסיעת הרב ריינים, רב זקן וחלוש, ליותר מחמש עשרה ערים — זהו עמל גדול. מקרה כזה טרם היה אצלנו הציוניים (?). וראו נא, כמה כסף הוציאה הלשכה המזרחית על כל עבודתה הגדולה — פרוטות! לא יאומן כי יסופר! ולכן הנני מביע תודה בשם כל חברי האספה לראש המזרחי הנעלה ולכל עוזריו החרוצים!" — ובודאי יש ויש על מה להשתומם. צא וחשוב:

210 —	אגודות
5,000 —	חברים
18,000 —	מכתבי־קריאה
2,000 —	מכתבים פרטיים
15 —	נסיעות
25,225	סך הכל:

ומספר גדול כזה של אגודות, חברים, קולות־קוראים, מכתבים פרטיים ונסיעות במחיר של פרוטות! החשבון המצטרף של הד"ר אווינוביצקי מזכירנו הלצה אחת. מספרים על שוטר אחד, שמצא חלל שוכב על פרשת־דרכים ורשם בפרוטוקול שלו: „בדקתי את גופת החלל ומצאתי עליה חבורות שונות. על הראש שתי חבורות, האחת כגדלה של מטבע־נחושת בת חמש פרוטות והשנית כגדלה של מטבע כסף בת עשרים פרוטות; על הרגל הימנית שלש חבורות, האחת וכו', סך הכל חבורות על סך א" רו"כ וחמשים וחמש פרוטות.

ובכל זאת לא בטל הד"ר אווינוביצקי בחשבונו המדויק אף אחת מהערותיהם החמורות של המבקרים הקודמים. והלא הד"ר הזה הוא כולו מעולם המעשה, ואיך אינו יודע, כי יש בתי מסחר, שכל רכושם הוא פחות מישוה פרוטה, ובכל זאת מפיצים בעליהם מכתבי קריאה לאלפים ולרבבות, וכנגד זה יש בתי מסחר מצטיינים בעשרם, שבעליהם מקמצים אפילו במשלוח מכתבים פשוטים, אלא מחכים הם עד שנערמות השאלות ומשיבים על הרבה מהן בבת אחת במכתב גלוי של שלש פרוטות.

אחרי כל אלה לא הגענו עוד לנקודת הכובד של האספה הלידאית. המהומה והמבוכה ה א מ ת י ת התעוררה רק אז, כשקמו לדין על הסעיף השלישי של הפרוגרמה והגיע הדבר לידי בירור שיטתו היסודית של המזרחי. „הבמתה עולה הרב אברהם רייניס (בנו של הרב מלידא) וקורא הרצאה המעוררת תמהון גדול בין כל הנאספים. ואלו מסקנותיה: „באספת ווילנא נתקבל הסעיף של הפרוגרמה לאמר: אין אנחנו מוצאים מעוז אחר לקיום עמנו ומבטח אחר לציון שתתכונן בלתי רק במשמרת הדת בכל תקפה" — הסעיף הזה מחייב את המזרחי לעסוק בעבודת הרוח, ל ש מ ו ר א ת ה ד ת ו ה א מ ו נ ה, גם להתענין בהחנוך העברי ו ל ה ג ן ב כ ל ע ו ז ע ל ה ח ד ר ה י ש ן. הוא החדר, שבו למדו בחירי אומתנו ושנתן את הכח להעם העברי להתקיים עד הנה". פה הורם המסך לגמרי, ואולם־האספה, — כך כותב המודיע ב„המליץ", — נהפך למרקחה. מר סלוצקי, שהוא אחד מחברי הועד,

מודיע לכל, שכמו באספת ווילנא, כן גם בפה היום גלו בתוכן עבודת המזרחי פנים שלא כהלכה... אנחנו יסדנו את המזרחי מחפצנו לדבר אל העם לא רק בשם הלאומיות בלבד — כי אם גם בשם הדת, אבל לעשות את הציוניות לתנועה דתית אין בחפצנו... עתה קוראים לנו (לפנינו?) הרצאות על דבר החנוך, יועצים ל ה ש ת ד ל, ש י ש א ר ה מ ל מ ד ה י ש ן ע ם ה ח ד ר ה ר ק ו ב, מבקשים תחבולות לחזוק הדת ותגבורת האמונה... הגידו פשוט: „הננו חפצים ליסד חברת מחזיקי הדת!" — על דבריו הקשים של מר סלוצקי עונה לראשונה הרב ריינים האב בכבודו ובעצמו: „אנכי מתחילת יצירת המזרחי הבעתי את חפצי להעמיד את הציוניות על בסיס הדת. אנכי ידעתי, כי מציון תצא תורה (אבל מזה עדיין אינו מוכח ההפך, שמתורה תצא ציון, ואלפי הרבנים מוכיחים. הערת המשקיף)... זאת היא דעתי הפרטית, בכל זאת לא העמסתיה על המזרחי". כלומר הרב ריינים לא כפה הר כגיגית על חברי המזרחי. ואולם מה ישיב על ה„קול־הקורא" הראשון, שאך הרב ריינים הוא האחראי בעדו (עי' „השלוח", כרך ט', חוברת נ"ג, עמ' 640)! טובה היא גם תשובתו של מר גורלאנד: „הן אנחנו נוכל לעבוד ולמשוך אלינו את המפלגה הזאת ר ק ב ש ם ה ד ת — ובלעדי זה לא יבואו אלינו החרדים, אף אם אלף פעמים יגזרו עליהם האדונים אווינוביצקי וסלוצקי. ואם אתם חפצים רק בציוניות מדינת טהורה — הלא יש לכם ההנהגה הכללית, ולמה היה לכם ליסד את המזרחי? אולם הנני נאלץ להודות, כי אחרי בירור הדברים הנה גם אנכי מתנגד אל יסוד ועד־החנוך מטעם פשוט: מי זה יערב לידנו, שבשנה הבאה לא יבחרו אל תוך הועד הזה אנשים חפשים בדעותיהם ומתנגדים גמורים לשיטתנו, כמו שעתה כבר נמצאו אנשים (רמז דק להאדונים סלוצקי ואווינוביצקי וכדומה), החפצים לגרש אותנו הדתיים מהנהגת המזרחי!"...

יתר הוכוחים וההחלטות, שנתקבלו על צד הפשרה, אינן חשובות כל כך ואנו דולגים עליהן. כמדומה לנו, שצורתו הכללית של המזרחי מתוארת כבר במדה מספקת. ההחלטות, אם לא נתקבלו היום,

יכולות הן להתקבל מחר. המזרחי אינו לעת־עתה טלית שכולה תכלת. חברים כסלוצקי מצד זה וכהד"ר אווינוביצקי מצד השני אינם אלא מזרחים במקרה, והפעם עלתה בידם להגן על השקפותיהם, שאינן מתאימות כלל לאותן של ראשי המזרחי — אבל ימים יגידו.

באחת יכול המזרחי להתנחם: גורלו אינו גרוע מגורלה של הפרקציה העממית. החברים סלוצקי ואווינוביצקי נחשבו כמעט לפרקציונירים בתוך המזרחי. וכנגדם נחשבים רבים מן הצעירים כיום הזה למזרחיים בתוך הפרקציה. ואיזו מן הצעירים הללו הם דוקא אלה, שבעצמם הואילו הרבה ליצירה של הפרקציה.

המזרחיים עשו הרבה — לפי דעתו של הקטיגור שנהפך לסניור — והוציאו אך פרוטות, ו ה ח ב ר ה י ק " א הוציאה מיליונים לעשרות ולא עשתה כלום. עד הנה הצטיינה החברה יק"א אך בזה, שהיתה מספקת מזון ביד רחבה להארבה בשדמות ארגנטינה, ומזון ודירה נאה ותכשיטים נאים למאות פקידיה, שגם הם אינם טובים מן הארבה מפני שהם חיים על יגיע כפיהם של אחרים. כפי הנראה, באו האפוטרופסים על עזבונו הגדול של הברון הירש בעצמם לידי הכרה, שיצאו כבר ידי חובתם נגד הארבה הארגנטיני ומעתה אינם חייבים עוד במזונותיו; וכמו כן מצאו, שגם מצב הפקידים במושבות התבסס כבר כל צרכו ואפשר להחליפם באחרים, — ובכן נחוץ לתור מרעה אחר במדינה אחרת ולהתחיל את כל „הענין" מחדש. כפי שמודיעים ממקור נאמן, — וזאת לדעת, כי המקור הנאמן בנוגע ליק"א הוא אחורי הפרגוד, — הטילו האפוטרופסים את הגורל,ונפל הפעם על מדינת ברזיליה. עתה קרבו אל ההכנות, אחר כך יגשו אל הנסיונות וכעבור שנים אחדות — יתחילו עוד הפעם מחדש. ובין כה וכה, וסופרינו יוצאים במחאות גלויות, רועשות וסוערות, על עמודי העתונים העבריים... סופר אחד אומר: „הכסף של יק"א לא כסף של יחיד הוא, כי אם כספו של עם ישראל. עתה הרשות להעם, אשר לו הכסף, לדרוש מ„בעלי טובותיו" דין וחשבון; לא בעד העשירים נועד כסף יק"א, כי אם בעד המון העם,

ועל כן אם תחפוץ ואם תמאן יק"א עליה יהיה לשמוע בקול העם" („הזמן", גליון ט"ו). בדברי הסופר אנו שומעים לא רק מחאה עצומה, אלא גם מעין אזהרה, אזהרה לה„גדולים", שיטו אוזן קשבת לאחיהם הקטנים. אבל אנו יודעים רפואה בדוקה ומנוסה זו זה כבר. עוד בראשית שנות התשעים למאה שעברה, כשהופיע הברון הירש באוצרותיו ורצה ליטול לעצמו עטרה של פודה ומציל בעת צרה ורבים מסופרינו השתכרו מברק־הזהב, שראו בדמיונם, — גם אז נמצאו אנשי־לב, שרצו להשפיע על דעת הקהל או, יותר נכון, על דעת הברון ומשרתיו עושי רצונו. האנשים האלה האמינו אז, שהברון הירש נתן משפט הבכורה לאדמת ארגנטינה רק מפני שרחוק הוא מאחיו בארצות המזרח ואינו יודע את נטיות רוחם ושאיפותיהם. והיה אם יגישו אליו פטיציות כתובות וחתומות בידי ה ע ם, מיד יתחרט הברון על מחשבתו לראשונה כי לא ירצה, שיהיה העם, שבעדו הוא מקריב את מיליוניו, מרנן אחריו. פטיציות רבות למאות נערכו אז בהרבה מערי התחום. רבים דברו תחנונים במכתבי־הבקשה שלהם, ורבים דברו בלשון־אזהרה כסופרו של „הזמן" העידנא, ומה היה אחרית של הפטיציות האלו — אין איש יודע, אף על פי שכולן נשלחו באחריות... אכן תמימות היא לחשוב, שדעת הקהל העברי בארצות המזרח יכולה להשפיע ברב או במעט על אופן פעולותיה של יק"א. יק"א עומדת למעלה מכל בקורת, וחבל על הדיו הנשפך ועל הנייר ההולך לאיבוד.

כי עתה יכולים אנו להתיחס אל כל פעולותיה החדשות של יק"א בקרירות־רוח גמורה, בעוד שבראשית הוסדה לא יכולנו להתיחס אליה באופן כזה. והטעם פשוט. מתחילה היינו מתיראים, שמא יעורו מאות המיליונים לא רק את עיני המנהלים, הפקידים, האפוטרופסים והראשים, אלא גם את עיני העם, שבשבילו, כביכול, נועדו המיליונים האלה. אמרנו, שההמון הגדול, השקוע בעבדות, יצא עוד הפעם במחולות לפני עגל הזהב לאמר: אלה אלהיך ישראל אשר הוציאוך מארץ מצרים; — אבל לאשרנו ולכבוד עמנו לא היו תוצאות נ ד ב ת ו של הברון נוראות כל כך, כמו שיכולנו

לחשוב מראש. העם הרגיש בחוש ההיסטורי שלו, כי לא בכסף יגאל, ובשעה שהברון ועושי־רצונו השתדלו על דעת עצמם וקבלו את הרשיון להוציא כמעט את כל היהודים מארצות המזרח ולהושיבם במשך מספר שנים מסוים על אדמת ארגנטינה, מבלי להמלך בעם עצמו ומבלי שאול את פיו, — בה בשעה ל א ק ם ו ל א ז ע העם, לא כרע ולא השתחוה... רק אחדים מן השדרות העליונות הוכו באמת בסנורים והתפארו, שיעלה בידם להחליף את ציון בארגנטינה ואת ירושלים בבואינוס־איירס, וכמעט שהתחילו לדבר רמיות ונשגבות בהדרת־קודש מעושה על אדמת ארגנטינה ה ק ד ו ש ה. האנשים האלה, מהם סופרים ומהם אנשי־מעשה סתם, היו דומים אז להחתנים מן הטפוס הידוע, שהם חשודים על פחות משוה פרוטה בנוגע לסכום הנדוניא, ומיד כשהושלש הכסף עושים הם את עצמם כחתנים, שהתחתנו מאהבה, ומתחילים לדבר עם הכלה בלשונות של חבה...

כבר עברו שנים רבות מיום שהקדיש הברון הירש את נדבתו ההיסטורית לטובת עמו, ואנחנו שואלים כיום הזה: איזה רושם ניכר בחיינו הפנימיים או החיצוניים עשתה הנדבה הזאת? אין אנו יודעים, אם היה עמנו נמצא במצב יותר גרוע, לו ל א בא הברון בנדבתו. אולי נהנו מנדבה זו אנשים פרטיים למאות או גם לאלפים. העם בכללו לא נהנה ממנה אף משהו. יקומו נא אפוטרופסי עזבונו של הברון המנוח ויגידו קבל עם, איה הוא המוסד העממי, שנבנה מכספו של המנדב הזה, איה הוא המוסד, שבבחינה ידועה, לכל הפחות, יהיה עלול לרומם את רוח העם, שאליו תהיינה נשואות עיני העם? גם המושבות בארץ ישראל עלו בדמים מרובים, גם שם נעשו נסיונות שלא עלו יפה — אבל מה רב המרחק בין השפעת הישוב האחד ובין השפעתו של השני על רגשי העם ועל התפתחות אידיאליו במשך עשרות השנים האחרונות!

מי יודע? אולי יתחילו „מיטיבינו", „דודינו" העשירים, את עבודתם בברזיליה בשעה יותר מוצלחת, אולי יעלה סוף סוף בידם ליסד איזה מספר של קולוניות על יסוד בלתי־רעוע — יהי ה' עמהם

ויצליחו; אך בטוחים אנחנו, שבמשך הזמן תפקחנה גם עיני האפוטרופסים לראות נכוחה, ואז יוכחו לדעת, כי הזהב כשהוא לעצמו אינו הכח העיקרי בחיי כל עם, כי יש מניעים ראשיים אחרים לגמרי וכי הצלחתו של ענין חדש, הנוגע לחיי עם שלם, אינה תלויה רק בסכום הכסף המוכן והמזומן. יבוא יום, ויכירו גם העברים העורים, כי חפץ העם הנובע מהכרתו ההיסטורית, יקר הוא מכל הון דעלמא, כי לחנם לא שאלו ה„מנדבים" וה„מיטיבים" את פי העם. רוח והצלה יעמוד ליהודים ממקום אחר, והנדבה היותר עשירה, המכוונת נגד רצון העם, לא תשאיר אחריה נתיב בחיי העם הזה.

חבל על האיש, שהיה אומלל בחייו, שמלא את אוצרותיו זהב וקבר את בנו יחידו ולא ידע, כיצד עליו להשתמש בעשרו הגדול. וחבל פי שנים על האיש הזה, שנשאר אומלל גם אחרי מותו, שהשאיר אחריו יורשים רחוקים מעמם, יורשים, שאינם מסוגלים כלל להקים את שם המת על נחלתו.

וכי יבוא בזמן מן הזמנים סופר־ההיסטוריה שלנו ויתחיל למנות את הגדולות ואת הנצורות, שעשו ה„גדולים" שבנו, בלי משוא פנים, בלי חונף ובלישפת חלקות, ויגיע לנדבתו הגדולה של הברון, ירתע לאחוריו: לוא השתמשו בעזבונו של הברון בהתאמה אל חפץ העם, לוא היו האפוטרופסים אנשים אחרים! — ועתה? הנעשה אין עוד להשיב. וסופר־ההיסטוריה, אם אך בעל רגש יהיה, יחזה חזות קשה:

„שמעו זאת הזקנים והאזינו כל יושבי הארץ, ההיתה זאת בימיכם ואם בימי אבותיכם. עליה לבניכם ספרו, ובניכם לבניהם, ובניהם לדור אחר. יתר הגזם אכל הארבה, ויתר הארבה אכל הילק, ויתר הילק אכל החסיל. ה ק י צ ו ..."

„הקיצו!" — זוהי הקריאה האחת, שבה אפשר לפנות לבעלי יק"א: אולי לא עברה עוד השעה.

הפסיכולוגיה של „אדירינו" בארצות המערב ידועה לנו מכבר. האדירים האלה מביטים על כל אחיהם שבמדינות־המזרח כעל קבוץ

של שנוררים, ומפני זה אינם רואים חובה לעצמם לנהג בהם כבוד אפילו במדה מועטת. כל יהודי רוסיה הם בבחינת „מקבלים", החוזרים על פתחי נדיבים ומקשים נדבות, ולא בעד אנשים כאלה נערכה מסכת „דרך־ארץ". תביעות הנימוס האירופי חלות רק על אנשים קולטוריים, אבל לא על אלה, ש„אינם מן הישוב". אמנם אמרנו, שהציוניות תלחם בכל עוז נגד חוקי־המוסר של האדונים האלה ותוכיח להם את משוגתם ואת טעותם הגדולה, שבאו להם בירושה מן הדור הקודם. אמרנו, שהציוניות תסתום את התהום שבין יהודי־המערב והמזרח, ובזה היינו רואים כמין אתהלתא דגאולה, — אבל לצערנו הגדול אנו צריכים לבוא לידי הכרה, שדעות נפסדות אינן נעקרות על נקלה. אכן בראותנו, כי אדעות הנפסדות האלה מצאו להן קן בין אלה, שאנו חושבים אותם לנושאי דגלה של הציוניות, מתחמץ לבנו בקרבנו. מאת נושאי־הדגל יש לנו לדרוש, שיהיו נזהרים בדבריהם, שיעקרו מן השורש השקפה מוטעת זו של ה„אדירים" ולא תמצא להם מקום, לפחות, בנפשם הם.

מנהיג הציוניים הוציא לאור את ספרו „אלטניילנד", והוא נשאר נאמן לשיטתו גם בספרו זה: לבלי לנגוע בשאלת הקולטורה הלאומית, שאפילו לתוך הפרוגרמה של הציוניות הכניסוה בקושי גדול בעל כרחו של המנהיג. „אחד־העם" נשאר גם הוא נאמן לשיטתו ויצא בבקורת חריפה ב„השלוח" להראות את כל מגרעותיו של הספר הזה, וביחוד השתדל להוכיח, שהעיקר חסר לגמרי מן הספר, בהיות שלפי השקפת „אחד העת" יש אך עיקר אחד בהתנועה הציונית או, יותר נכון, בהשאיפה לציון, והוא — תחית הקולטורה העברית הלאומית. והנה בא המבקר הנודע מכס נורדוי, וגם הוא נשאר נאמן לשיטתו: לחרף ולגדף ולהשליך שקוצים על איש חרמו, ויבז לשלוח את עטו ב„אחד העם" בלבדו, ויכונן את הציו נגד „בני הגלות" של ארצות המזרח בכלל ם, ולולא היה חתום תחת המאמר הראשי בהעתון „דיא וועלט", גליון י"א, שנה זו, שמו של מכס נורדוי, כי אז היינו יכולים לטעות ולהשוב, שעוד הפעם זכינו לשמוע את חרפתנו מאת אחד מ„דודינו" העשירים, הממונים על

המוסד יק"א וכדומה. והנה בשעה שה„אדירים" נעשים לממונים על הונה של יק"א ומביטים עלינו מגבוה, אין אנו מתפעלים כל כך מזה. אבל אם אחד מאתנו מתמנה מעצמו לאפוטרופסה של תנועתנו העממית ועושה עמנו חסד להשפיל לראות ממרום שבתו על סופרינו וספרותנו אך ורק מפני שהוא האירופי ואנחנו המזרחיים, אך ורק מפני שהוא יושב בפריז ואנחנו יושבים צפופים בערי־התחום; אם אחד מאתנו, שמעיד על עצמו, כי אינו יכול לנצח על נקלה את הקריאה העברית לבדה, עושה לו קרנים לנגח בהן על ימין ועל שמאל ורוצה ללמדנו פרק גם בהבנת ערכם של גדולי־הספרות העברית, — אז מחויבים אנו לצאת במחאה נגד יהירות יתירה כזו. בטוחים אנחנו, שגם נורדוי בעצמו יתחרט אחר זמן־מה על מעשהו המוזר הזה, המתנגד לחוקי הנימוס והעובר כל גבול. נורדוי מוצא, כי אך הציוניות היא שגרמה לפרסומו של „אחד־העם", כי אך על ידה נברא חוג של קוראים, המבינים עברית והמתענינים במאמרים פחותי־ערך כמאמרי „אחד־העם", ששמו להם לב אך מפני רגש יראת הכבוד להספרות העברית. כן הדבר. הציוניות היא שגרמה לפרסומו של „אחד־העם", אבל לא אותה הציוניות, שמונה את מספר ימיה לפי שנות הקונגרסים, אלא אותה הציוניות, שקדמה לה ושהקונגרסים בעצמם הם אך תולדותיה. רחוקים אנו מלקחת עלינו את הטורח להחזיר את הכבוד לבעליו. כבוד „אחד־העם" במקומו מונח, והד"ר נורדוי לא נטל ממנו אף אחד מששים, רק רוצים היינו לבקש את בעל המאמר הראשי בה„וועלט", גליון י"א, אולי יתרצה ויעיין בכתביו של „אחד העם", שיצאו לאור שנים אחדות לפני הקונגרס הראשון, ואנו מבטיחים אותו, שימצא שם הרבה דברים, שהד"ר נורדוי בעצמו חוזר עליהם ושונה אותם פעמים אין מספר מבלי לדעת מי אמר את הדברים האלה לראשונה.

כמובן, מערערים אנו רק על אופן בקרתו של הד"ר נורדוי, על הסגנון הבלתי־מנומס ועל הבטויים הגסים, שאינם אומרים כבוד למי שאמרם. מה שנוגע לגוף השאלה היה רשאי הד"ר נורדוי, ואפשר גם מחויב, לצאת נגד בקרתו של „אחד־העם", שגם היא

חסרה הפעם אותה העמיקות ואותה האוביקטיביות, שהיינו רגילים למצוא כמעט תמיד במאמריו. אנו מבינים גם את ההתמרמרות, שנתמלא הד"ר נורדוי אחרי שקרא, או שקראו לפניו, את הבקורת החריפה ב„השלוח" וב„ווסחוד". להתמרמרות כזו בא לא אך הוא לבדו, אלא רבים מן הקוראים עברית,שמסורים הם להאורגניזציה הציונית ויחד עם זה מוקירים הם את עבודתו הספרותית של „אחד־העם". ביחוד פעלה על האנשים האלה רושם בלתי־נעים אותה העובדה, ש„אחד־העם" מצא הפעם לנחוץ להמציא את בקרתו ב כ ת ב ־ י ד למערכת „וסחוד", שבשום אופן אינה יכולה להחשב על אוהבי הציוניות. „אחד־העם" אשם גם בזה, כי מרשה הוא לעצמו לדבר לפעמים בלשון שיש בה מעין „לכם ולא לו". הוא ברא לו טרמינולוגיה מיוחדת, „ציוניים" סתם ו„ציוניים מדיניים", ומשתמש בטרמינולוגיה זו, בעוד שהקוראים, ואפילו אלו שקוראים בעיון, אינם משגיחים במושגים דקים כאלה. „אחד־העם" אשר גם בזה, שלא נסה כמעט אף פעם אחת להראות על הצדדים החיוביים שבציוניות ותמיד הוא מוקיע נגד הקוראים רק את הצד הצללי. „אחד־העם" חושב, ש ה צ ד ד י ם ה ח י ו ב י י ם מ ו ב נ י ם מ א ל י ה ם ואין מן הצורך לטפל בהם ביותר, ו מ ת נ ג ד י הציוניות באים ומגלים פנים במחשבתו שלא כהלכה, ובמנותם את „אנשי הרוח" שבנו, שאינם נוטים אחרי הציוניות, נותנים הם ל„אחד־העם" מקום בראש. — אבל אחרי כל אלה אין אנו מוצאים כל הצטדקות בעד הד"ר נורדוי. כלום חושב הוא, שעל ידי חרפות וגדופים יש היכולת לברר איזהו שאלה? כלום חושב הוא, שתהיה תפארתו על הדרך הזאת? כשנלחם הד"ר נורדוי עם טולסטוי, איבסן וכדומה והניף עליהם את הגרזן שלו, היה הגרזן אך ש ל ו, אבל כעת הוא מניף אותו ב ש ם ה צ י ו נ י ו ת, וכן לא יעשה. גרזן וציוניות הם שני הפכים.

העם.

העם.

סליחתך, הקורא! סליחתך אני מבקש, מפני שיודע אני את נפשך, קורא עברי, ומשתתף אני בצערך. יודע אנכי, כי מעולם לא נתנו לך לעיין בשאלות פשוטות, שאלות חול שאינן עומדות „ברומו של עולם". יודע אנכי, ש„שאלות העם" היו מזון רוחך היחידי, בהן פטמו אותך מנוער בספרות ובחיים, בהן כלכלו את נפשך הרעבה בלי הרף, ובכל שאלה ושאלה, פשוטה כשהיא לעצמה, השתדלו אלה הדואגים לחנוך נשמתך לגלות בה, אם גם בדחק גדול, איזה צד או איזו נקודה לכל הפחות, שיש להם ערך עממי. בודאי היתה כונתם של מדריכיך רצויה: מדריכיך להועיל רצו לזכות אותך בלב רגש, נתון לצרכי העם, בנשמה צמאה, מסורה לשאיפותיו, ומפני זה לא נתנו לך להתיאש מהצרכים והשאיפות האלה אף שעה אחת קלה ויבואו אליך תמיד בהמון שאלות משאלות שונות, שכל אחת מהנה כבדה כקורת בית הבד וחמורה כשאלת ההויה וההפסד. כל זה לא נכחד ממני, קורא עברי. לא נכחד ממני, כי כבר שבעת שאלות וכי רעב הנך לתשובות ופתרונים — ובכל זאת הנני בא להוסיף עוד שאלה אחת, בעוד שהנך מצטער בודאי על רבות מהראשונות.

אמנם לא מרוע לב, לא מרצוני לבלבל חלילה את מחך עוד יותר, קורא עברי, הנני חפץ להכניס עוד שאלה אחת לספרותנו, כי אם מפני שלפי דעתי שאלה חמורה היא באמת, ובפתרונה תלוים במדה ידועה גם פתרוני יתר השאלות שנשאלו והעומדות להשאל.

שאלתי היא „שאלת העם". אבל הבה אבאר את דברי.

אינני רוצה כעת לדין על דבר קיומו של עמנו, לפלפל בדבר הכחות הטמירין, שעל ידם נתקיים עמנו במשך גלותו הארוכה עד

כה, או בדבר האמצעים הנחוצים לקיומו בעתיד. כל ההיסטוריה שלנו, — הנני מדבר על־דבר ההיסטוריה הידועה לנו, או יותר נכון, על־דבר ההיסטוריה, שחושבים אנו עליה, כי כבר חקרנוה למדי, — היא אך בת שלשת או ארבעת אלפי שנה, ולהשאלה על־דבר קיומו של העם העברי יש היסטוריה לעצמה, גם כן בת אלפי שנים: חושב אני, כי ב ק י ו ם ה ש א ל ה נכללת כבר התשובה ל ש א ל ת ה ק י ו ם.

אינני רוצה גם כן לטייל כעת בעולם המושגים הדקים ולנתח את המושג „עם" לנתחיו, לברר אם המושג הזה כולל בתוכו קבוץ גדול של אישים שיש להם דוקא עבר משותף אחד, שפה אחת, ארץ מולדת אחת וממשלה מיוחדה בהוה, או יכולים אנו לקרוא בשם עם גם לקבוץ של אישים כזה, שחסר לו אחד מן הסימנים האמורים. אל לנו לשכוח, כי החיים אינם שוטפים במרוצתם לפי המושגים שבראנו לנו, כי אם המושגים נבראים לפי החיים. אל לנו לשכוח, כי אנו בעצמנו נותנים סימנים למושגינו, ויש שמכניסים אנו לתוכם סימנים טפלים שאין להם כל ערך עיקרי, ואחר־כך באים אנחנו ורוצים למוד את ערכם של הזיונות החיים לפי מושגינו שבראנו לנו בשגיאות ושבושים. חוקרי תכונת העמים השונים מצאו, למשל, כפי שהורם הנסיון ההיסטורי, שלכל עם יש הכשרון לברוא לו שפה מיוחדת, שלכל עם יש שאיפה לרכוש לו מקום אחוזה מיוחד וליסד שמה ממשלה בפני עצמו, שתתנהג לפי נטיות רוחו הוא, ולפי הנסיון ההיסטורי הזה מקימים הם את סימני העם. ואחר־כך באים אנחנו ומוצאים לפנינו קבוץ גדול של אישים, שאחדות השפה חסרה להם במדה ידועה ושגם ממשלה מיוחדת אין להם, ובכל זאת נפרדים הם מאישי כל העמים האחרים, ובכל זאת מרגישים אנו, כי יש להם נטיות, סגולות ותכונות מיוחדות, וכי בכלל יש להם איזה חותם של אחדות מיוחד — והרי לפנינו חידה היס־טורית: עם שחסרים לו סימני העם. אבל באמת אין פה לפנינו כל חידה, אם אך לא נחליף את ה כ ש ר ו ן לברוא שפה מיוחדת ואת ה ש א י פ ה ליסד ממשלה מיוחדת בהשפה והממשלה

הממשיות, שהן כשהן לעצמן אינן בעיקרן סגולותיו של העם, כי אם ת ו ל ד ו ת י ה ן המוחשיות של סגולות נפשו ונטיותיה המיוחדות. הכשרון הזה והשאיפה הזאת מושכים אחריהם תולדות נראות לעין רק בזמן שהמצב הכללי או הסביבה מסייעים להם, עומדים הם מלדת בזמן שכחות רבים פועלים כנגדם, ומתפרצים הם בכח חדש בהריחם שעת הכושר. הכשרון והשאיפה המה העיקר ותולדותיהם המה אך מחזה שהזמן והמקום גורמים. אכן לדאבוננו הננו רגילים להחליף את האבות ההיסטורים בתולדותיהם, ומפני זה אינם יכולים מושגינו שאנו בוראים לנו להתאים לחזיונות החיים, ומפני זה בוראים אנו לנו שאלות וחידות, בשעה שעלינו אך להעמיק מעט יותר לתוך החזיונות המקיפים אותנו, והשאלות והחידות תמחינה מאליהן, ככל יצירי הדמיון, פרי הראיה המטושטשת, בהגיע אליהם קוי אור בהיר.

שאלתי היא „שאלת העם", אבל במובן אחר לגמרי.

העם הוא דבר קים, ישותו נעלה אצלי מעל כל ספק, הנני מרגיש אותו בנשמתי, בנפשי, בלבי ובמחשבתי; הנני מרגיש, כי מלבד ה„אני" האישי שלי יש לי עוד „אני" שני, וזה ה„אני" השני מקשר אותי אל עמי. הנני קורא את דברי ימי עמי ואת כל אשר עבר עליו, הנני מסתכל בהעבר שלו, ועונג רוחני ממלא את כל נפשי; הנני חולם בהקיץ על־דבר עתידותיו וכמו הנני נשא בעצמי אל העתיד הרחוק, מרחף בו וסוקר בסקירה אחת את כל הסביבה. והן יודע אנכי כי ה„עבר" כבר עבר ובטל מן העולם, כי העתיד עוד לא בא, וכי יבוא — לא יהיה עוד שלי, ואך מרחוק אשורנו בעולם הדמיון שיצרתי לי; יודע אנכי כי א נ י בעצמי לא אשתתף עוד בהעתיד הבא, כמו שלא השתתפתי בהעבר שעבר — ובכל זאת אין אני בן־חורין להסב את עיני מן העבר, אין בכחי לשחרר את עצמי מחלומות העתיד. ה„אני" השני, המקשר אותי אל עמי, כביר לימים הוא מה„אני" הראשון שלי. יותר מזה: ה„אני" השני שלי אינו רק מקשר אותי אל עמי, כי אם הוא בעצמו חלק קטן מה„אני" הכללי הגדול של העם, וימיו המה כימי העם ועומד הוא בבחינה

ידועה מחוץ למקום והזמן, וה„אני״ הזה משעבר לו את ה„אני״ האישי שלי ומוליכו אל כל אשר יהיה רוחו ללכת, אם לנבכי העבר, אם למרחקי העתיד.

כן הדבר. העם הוא חבור אישים נפרדים רבים, שלכל אחד מהם יש „אני״ שני, או כמו שקוראים אחדים לה„אני״ השני הזה: נשמה יתירה, כלומר, יתירה על הנשמה הפרטית. הנשמות היתירות האלה יונקות את לשדן ממקום אחד, בהיותן כלן אך חלקי הנשמה הכללית, שאנו קוראים לה נשמת העם. הנשמות היתירות האלה המה הקוים היוצאים מן המרכז והשבים להצטמצם בתוכו, בנקודת־השרפה שלו. אם כן יוצא לנו מזה, שלכל אישי העם צריך להיות מרכז אחד, הסופג בקרבו את כל שאיפותיהן של הנשמות השניות או היתירות של האישים הנפרדים; אם כן יוצא לנו מזה, שהשאיפות העממיות יוצאות ממקור אחד ושבות אל מקורן האחד, ובכן, צריכות הן להיות בהכרח מתאימות ומכונות כלפי מטרה אחת.

פה מתעוררת „שאלת העם״ בעצם תקפה.

הנסיון ההיסטורי והנסיון היומי יורונו לדעת, כי מעולם לא שררה אחדות גמורה בין אישי העם, יהיה איזה עם שיהיה; כי כל עם ועם, מיד לכשנהיה לעם, נעשה אגודות, אגודות, מפלגות, מפלגות, וריב להמפלגות והאגודות האלה, ריב לאשה ברעותה, לא רק במה שנוגע למלחמת החיים של האישים הנפרדים או של המפלגות, שגם לכל אחת מהנה יש לה מטרה פרטית מיוחדת, כי אם גם במה שנוגע לחיי ה ע ם ועתידותיו. גם השאיפות ה ע מ מ י ו ת שונות הנה בקרב בני עם אחד. מפלגות שונות כותבות על דגלן: „טובת העם״ והולכות בדרכים שונות הרחוקות אשה מרעותה כרחוק מזרח ממערב. יש אנשים או מפלגות, מוכנים ומזומנים בכל שעה למכור את כבוד עמם, אשרו והצלחתו, במחיר טובתם העצמית. ואם נניח, כי גם להאנשים או המפלגות האלה יש נשמה יתירה המקבלת את השפעתה מנשמת העם, הן לא תקום הנשמה היתירה הזאת לאבד את עצמה לדעת. אישים כאלה, אומרים,

פושעים המה, בוגדים בעמם. אבל יכול אני לבגוד רק בדבר העומד מחוץ לי, אבל בשום אופן איני יכול לבגוד בי בעצמי, בה„אני“, שאני מרגיש אותו בתוכי. אמת הדבר: יש אנשים המאבדים את עצמם לדעת, והמה בוגדים בהאני שלהם, אבל קודם שיאבדו את עצמם לדעת צריכים האנשים האלה — כן מחליטים בעלי תורת הנפש — מקדם לצאת מדעתם. עוד גם זאת: המאבדים את עצמם לדעת, או — כמו שאמרנו — שלא מדעת, אינם מצפים לשכר והבוגדים בעמם מקבלים שכר, ככל בוגד הנס מן המערכה או עובר למחנה האויב.

הפסיכולוגים יסדו תורה חדשה: תורת הפסיכולוגיה של ההמון ושל העמים. ההמון והעם — כן מחליטים רבים מהפסיכולוגים — אם גם מצטרפים הם מחשבונם של האישים הפרטים, אם גם כוללים הם בתוכם את מושג ה„סך הכל“ של האישים הנפרדים, אף־על־כי־כן יש להם חקים מיוחדים, שאיפות ונטיות מיוחדות, שאינם נובעים מ ס כ ו ם החקים, השאיפות והנטיות של האישים הפרטים. העם או ההמון הוא בריה בפני עצמה. „אין בכלל אלא מה שבפרט“ הוא כלל גדול רק בחקירות מפשטות, אחת מן המדות שהתורה נדרשת בהן, אבל הכלל הזה יהרס עד היסוד בבואנו להכניסו לתורת הפסיכולוגיה של העמים. גם הרכבה כימית אינה משועבדת להכלל הנזכר. שני גופים בעלי סגולות ידועות מתחברים לגוף אחד שלישי, לגוף בפני עצמו, שאין בו אף אחת מסגולותיהם של הגופים שחובר מהם. ואם בהרכבה כימית כך, שסוף־סוף אינה אלא הרכבת יסודים חמריים, לא כל־שכן בהרכבה פסיכולוגית, בשעה שאטמי הנפש הדקים מן הדקים באים לידי הרכבה.

לוא יהי כדבריהם. לוא יהיה העם דבר בפני עצמו, העומד ברשות עצמו, חי ומתנהג על־פי חוקיו המיוחדים ואינו תלוי בדעתם של אישיו הפרטים — אבל סוף־סוף אין מלך בלי עם ואין עם בלי אישים, ובכן צריך להיות שורר בהכרח איזה יחס בין האישים ובין העם, והיחס הזה צריך להיות בהכרח חיובי ובשום אופן אינו יכול

להיות שלילי. יש אפשרות לברוא „יש" מיש אחר, אבל אי־אפשר לברוא יש מאין, והשלילי הוא עוד פחות מאין.

הייתי יכול להביא דוגמאות רבות מדברי ימי העמים, להראות עד כמה מסובכת היא „שאלת העם", כלומר, עד כמה קשה לנו למצוא בכל עם את חלקו העממי האמתי, אבל אסתפק כעת רק בדוגמאות אחדות.

למשל:

העם האנגלי, המושל היותר גדול בים וביבשה, קרא מלחמה על עם הבורים, והוא עם קטן מועט באוכלוסין, יושב לבטח על אדמתו ואוכל את לחמו לשבע בזעת אפו. מראשית התלקח המלחמה ועד סופה נלחם העם האנגלי באכזריות נוראה, ובשאיפתו להשבית את הבורים מנוי ולהרוס את ממשלתם עד היסוד, הוציא לטבח את מבחר בניו הוא, ועשרות אלפים מהמה ירדו למלחמה לבלי שוב עוד לראות ארץ מולדתם. זהו מזונו של הנשק בשעה שגוי גדול הולך למרחבי ארץ לרשת משכנות בחרבו ובקשתו. העם האנגלי התהולל והשתגע מדי הקשיבה אזנו על דבר איזה נצחון קל במחנה גבוריו, תקע והריע והוסיף להוציא את בניו להורג. רבים החליטו אז כי העם האנגלי הוכה בסנורים, כי רוח עועים נכנס בו, וכי אך בעורונו המוסרי הוא עושה מעשים אשר לא יעשו על פי היושר גם בשעת מלחמה. אבל הכי באמת ירד כה פלאים העם האנגלי, והכי לא שמענו מתוך המהומה הכללית אלפי קולות של אנגלים גמורים שמחאו בכל תוקף ועוז נגד אליל האכזריות? והכי לא התקבצו אנגלים גמורים לרבבות לדבר משפטים את הממשלה ולדרוש כי תשיב חרבה אל נדנה?

בצרפת קרה אותו מעשה שהרעיש זה לא כבר את כל העולם. חבר אנשים נושאי משרות גבוהות במשטר הצבא פשעו וחטאו, איש איש כפי שהשיגה ידו, וכדי להוליך שולל את ההמון הגדול, בחרו הפעם להשתמש בשנאתו של אותו ההמון להיהודים, הבאה לו בירושה מדור לדור, והשעיר לעזאזל היה הקפיטן דרייפוס היהודי. שרים גדולים, הגבוהים משכמם ומעלה מכל העם, כחשו, נשבעו

לשוא, הקימו עדי שקר ויעותו משפט במזיד, וכל זה עשו רק כדי לכסות על האמת, שלא יכלה להיות להם נעימה. העם הצרפתי כולו נמצא במשך שנים אחדות תחת השפעתו של משפט דרייפוס, והקריאה „מות ליהודים" צלצלה בכל רחבי המדינה, אבל הכי באמת ירד כה פלאים העם הצרפתי, והכי לא קמו גואלי הדם לדרייפוס וגואלי האמת לעמם מתוך בני העם הצרפתי עצמם? והכי לא שמענו מתוך עצם המהומה העממית הזאת את הקריאה הגדולה: „הנני מאשים!"?

האם אינם נחשבים האנגלים שהתנגדו למלחמת הבורים והצרפתים שגלו את העול במשפט דרייפוס לבחירי בני עמם, האם אנשים כאלה אינם עטרה לעמם?

בבואנו לדבר על־דבר ערכו של איזה גאון הננו מעריכים אותו לפי יצירי רוחו המובחרים. המשורר הגאון מחבר גם שירים בינונים או גם פחותי־ערך, ולא על כל יצירי הציר הגאוני מרחפת גדלותו. אולי צריכים אנו גם כן בבואנו לשפוט על־דבר רוחו של איזה עם, להתבונן אל בחירי אישיו, לוא יהיו גם המעטים? אולי מצטרף העם אך מהאישים בעלי הנשמה היתירה? אין רצוני לאמר בזה, כי רק אנשים העומדים בשורה גבוהה חוננו בנשמה כזאת. יש שאנו מוצאים את הנשמה היתירה הזאת גם במבואות האפלים, והיא מתגלגלת תחת שואה. יש אנשים בינונים או גם נמוכים מבינונים לפי כשרונותיהם ומדרגת השכלתם, ובכל זאת עומדים הם במדרגה גבוהה בבחינת „בנים נאמנים" לעמם. ה„אני" העממי שלהם גובר על יצרם, על ה„אני" האישי שלהם, והם נכונים בכל עת לותר על הנאת עצמם ובלבד שיוכלו להיות לעזר לעמם ברב או במעט; ויש אנשים בשדרות העליונות, בעלי דעת, בעלי כשרון ובעלי נכסים, ולא השליטם אלהים להקריב משלהם בעד עמם אפילו פחות משוה פרוטה. המחזה הזה מצוי הוא כל־כך, עד שאחשוב למותר להאריך בדברים אודותיו. אם כן באמרי, כי אולי צריכים אנו לערוך את רוח העם אך על־פי בחירי אישיו — הנני מתכוון רק לבחירי האישים במובן העממי.

פעם אחת ישבנו במסבת רעים וספרנו כל אותו הלילה של פסח ביציאת מצרים. אחד מהמסובים חוה את דעתו, כי רואה הוא את גודל הנס לא בעשרת המכות, לא בקריעת ים־סוף ואף לא באכילת המן, כי אם... באחדותו של העם. עם ע"ל עבדים קם כאיש אחד חברים ומנתק מעליו בפעם אחת את כבלי הברזל — אך זהו מחזה היסטורי שאין דוגמתו.

צדקת, רעי. גם האחדות הגמורה נעלה היא בלי ספק מכל הנסים והנפלאות, לוא... לוא אך היה הנס הזה בפועל.

„וחמושים עלו בני ישראל מארץ מצרים, מלמד שרק אחד מחמשה עלו... רבי אבין אומר: אחד מחמשים..."

צדקת, רבי אבין, פסיכולוג גדול היית!

„ואלה בני המדינה העולים משבי הגולה אשר הגלה נבוכדנצר מלך בבל לבבל וישובו לירושלים ויהודה איש לעירו... כל הקהל כאחד ארבע רבוא אלפים שלש מאות ששים".

תודתנו לך, רבנו עזרא. דייקן היית ולא הפרזת על המדה!

ובכל־זאת מספרת לנו ההיסטוריה, כי עם ישראל יצא מעבדות מצרים.

ובכל זאת מספרת לנו ההיסטוריה, כי עם ישראל יצא מעבדות בבל.

והעם הזה שיצא ממצרים ומבבל בנה לנו את בית הבחירה ונתן לנו את התורה. והעם הזה הוא העם שנשמות רבות מרגישות עוד כעת שהן שורש מנשמתו הגדולה והעתיקה.

ובכל זאת — בטוח אני, — תספר ההיסטוריה העתידה לדור, כי בסופה של המאה התשע עשרה למספרם ובראשיתה לחרבן התעורר עם ישראל לתחיה.

עבודה ופרסום.

עבודה ופרסום.

בשעה שאנו שואפים אל איזו מטרה והננו רואים, כי קרובה היא אלינו, כי מיום ליום יקטן המרחק המבדיל בינינו ובינה ועוד מעט ונשיגנה — בשעה כזאת אין אנו מרבים בחקירות ובשאלות, אין אנו מודדים את כחותינו לדעת מראש על פי חשבון מדויק, היהיו דים לנצח בבת אחת את המכשולים והמעצורים המונחים על דרכנו, כי אם חוגרים אנו שארית כחנו, — לפעמים גם במדה יותר מרובה מכפי הדרוש — פוסעים פסיעה גסה ומדלגים על מכשולים רבים, שבחיינו התמידיים לא היינו יכולים לדלג עליהם, ולפי יקרת המטרה לכשהיא לעצמה, כלומר, לפי גודל נחיצותה והכרחיותה בעד קיומנו במובנו המלא, כן יגדל כח שאיפתנו להשגת המטרה, וכן תגדל התגברות כחותינו. בשעה כזו יש שנעורר תמהון לא רק בעיני האנשים המביטים מן הצד ושידעו אותנו מעולם לאנשים בינונים, בעלי כחות בינונים ופסיעה בינונית, כי אם גם בעינינו אנו, ושואלים אנו את עצמנו: מי ילד לנו את כל הכחות האלה, והלא מעודנו לא הרגשנו אותם בנפשנו? אבל באמת אין כאן כל פלא, אין פה כח טמיר ונעלם או דבר היוצא מגדר טבענו. על סכום כחותינו התמידים לא נתוסף כל כח מן החוץ, אלא שבשעה שאנו מוכרחים **לעמוד על נפשנו**, **מתרכזים** כחותינו התמידים, ותחת אשר עבדו עד כה עבודתם במתינות, יוצאים הם בשעה כזו לפעול פעולתם בזריזות יתרה, בתעצומות ועוז, וכחות רבים נפרדים מתחברים לכח אחד.

את המחזה הזה, מחזה התרכזות הכחות, יכולים אנו לראות בחיי כל היקום, בחיי האדם הפרטי ובחיי העמים, וביחוד בשעת הסכנה, בשעה שעל החי להגן על קיומו, או בשעה שהוא שואף להשגת איזו מטרה, שבה הוא תולה את קיומו. אז גם החלש יאמר

גבור אני" ועם קטן ודל יהפך פתאום לעם ש כ ו ל ו ג ב ו ר י ם. אמת, שגבורים כאלה אך גבורים לשעה המה, אבל „יש שקונים עולמם בשעה אחת", ושלולא קנו אותו בשעה הזאת, לא היו יכולים עוד לקנותו גם בעמל ימים ושנים. לפעמים נמצאים אנו במצב כזה, שאלפי פסיעות בינוניות אינן מצטרפות לחשבון גדול של פסיעה אחת גסה, בתור אמצעי להשגת המטרה. ואם כי ההנחה הזאת מתנגדת היא לכאורה לחוקי החשבון הפשוט, אבל יש מצב ויש שעה היוצאים מגבול כל חשבון.

אמנם, שעות כאלה הן אך יוצאות מן הכלל ואינן יכולות לבוא תכופות זו אחר זו ולהשנות בחיי איש אחד או בחיי עם אחד פעמים אין ספורות. אחרי כל שעה של תגבורת באה שעה של עיפות וליאות, והשעה השניה נמשכת הרבה יותר מן הראשונה, בה במדה שתגבורת הכחות עלתה על עבודתן התמידית של הכחות, ולפעמים גוררת אחריה שעה אחת קלה של תגבורת הכחות ימים ושנים של מנוחה ושביתה, כדי למלאות את ההפסד, כלומר כדי שישובו הכחות לאיתנם הראשון הקבוע והתמידי.

ולדבר הזה צריכים לשים לבם ביחוד אלה העומדים בראש איזו תנועה "עממית", הבאים להורות לעם שלם לא רק את הדרך אשר ילך בה, כי אם גם את המעשה אשר יעשה. הם, העומדים בראש, מחויבים לדעת, שאע"פ שלא בהם בלבד תלוי גורל התנועה, אם אך עממית היא באמת, אבל על כל פנים יכולים הם להשתמש בהרבה אמצעים, לפעמים מלאכותים, לקרב על ידם שעת תגבורת הכחות של העם, והשאלה אם כן מתעוררת מאליה: אם יש רשות לאלה העומדים בראש להשתמש באמצעים „חריפים" כאלה, כלומר, אם באמת כל כך קרובה היא המטרה הקיצונית ולהשגתה לא חסר ולא כלום, כי אם פסיעה אחת גדולה, עד שאין להקפיד, אם יבוא אחר הפסיעה הזאת מצב העיפות והליאות?

ומנקודת־הראות הזו הנני בא לדון הפעם על העבודה הציונית בכלל, ובפרט על ה ק ו נ ג ר ס ה צ י ו נ י ה ר ב י ע י ש ה י ה ב ל ו נ ד ו ן.

מיד כשנתפשטה השמועה על דבר העתקת מקום הקונגרס מבזל ללונדון החלו רבים מקלי האמונה שבהציונים לדרוש על השנוי הזה תלי תלים של סברות והשערות. הן זאת העיר בזל, אחרי כל התהלות והתשבחות שפזרו לכבודה ביד נדיבה במשך שלש השנים האחרונות, גם אחרי שיצאה שמעה בכל תפוצות ישראל, והציונים יגעו ועמלו לחבב אותה על כל בני הגולה ולקשר את שמה עם שם ציון „הבכירה", גם אחרי שנכתבו המאמרים „ציון בבזל", „בזל וציון" ועוד ועוד — הן סוף סוף זאת העיר בזל עיר קטנה היא, מונחת בקרן זוית של אירופה, ואינה מסוגלת שיתפתח בתוכה מרכז של תנועה עממית הבאה „להרעיש עולמות". זאת העיר בזל היתה מוכשרת אך לשעתה, כשהציוניות אך זה יצאה מחתוליה, ולגידולה היה נחוץ אויר זך ונקי, אויר שלא התעפש עוד מהמון הבצילים הממלאים חללה של אירופה... ומכיון שמנהיגי הציוניות החליטו להעתיק מקום הקונגרס ללונדון, אות הוא כי כבר עבר על הציוניות זמן הרוך והפינוק, זמן הילדות, וכי מעתה רב כח לה לנסוע ממדינה למדינה, ולא רק במסלת הברזל, כי אם גם לעבור ארחות ימים, כי משברי הים משחק לה והמון גליו לא יבעתנה, כי מעתה נכונה היא לפנות, ביום שידבר בה, לא רק לעם השויצים, הקטן בין העמים, כי אם אל עם האנגלים בכבודו ובעצמו, עם התקיף שבתקיפים, שקולו הולך ונשמע מסוף העולם ועד סופו...

ובכן?... ובכן כתבו מנהיגי הציוניות מכתבים ושלחו אותם אל כל המקומות שהציונים נחתים שם, ובמכתבים האלה מרבים הם להבטיח, שגדול יהיה כבוד הקונגרס הרביעי מכבוד הקונגרסים הקודמים לו, רק ב ת נ א י שימלאו הציונים די בכל אתר ואתר את החובה הקדושה המוטלת עליהם לעת כזאת: להרבות בנבחרים...

וכה הודו מנהיגי הציוניות בעצמם, אם גם לא בפה מלא, שכבוד הקונגרס הבא יהיה תלוי במספר החברים, ומספר החברים יהיה תלוי בעבודת הציונים לפני הקונגרס, כלומר, שהציונים צריכים

להשתדל מצדם הם למלאות את אולם הקונגרס במספר אנשים ידוע, כדי שלא יהיה שם מקום פנוי, ואם יעלה בידם לאסוף מספר אנשים כזה, שיקטן האולם מהכילם — מה טוב ומה נעים. אם כן ידעו מנהיגי הציוניות מראש, שמספר חברי הקונגרס לא יהיה כתולדה הכרחית של התפתחות הציוניות בשנה האחרונה, כי אם כתולדת רצונם של המנהיגים להופיע ברב עם.

וברוכים יהיו נא עושי מלאכת הציוניות באמונה, כי ה„קול־קורא" של מנהיג הציוניות והד הקול הזה היוצא מבירת בסרביה לא היו הפעם כקול קורא במדבר, והציונים חגרו עוד הפעם שארית כחותיהם ויעברו חלוצים מעיר לעיר ומכפר לכפר כדי להגדיל את מספר הנבחרים.

ובשעה כזו, שמשפט הבכורה נתן לה„כמות" על ה„איכות", ראו הבוחרים ראשית למו לבלי לדקדק יותר מדי, לבלי לחקור ולדרוש אחרי השקפות העומדים על הבחירה, גם לא חפצו להעמים את הטרח על עצמם ולשאול, אם יש להאנשים האלה איזו השקפה בכלל. רחוקים אנחנו מללמד קטגוריא על כל הבוחרים, אחרי שרבים מהם נמצאים בבחירת „שאינו יודע לשאול" ולא במזיד חלילה השתמטו משאלת ההשקפות. אלה המה הבוחרים „לפי תומם", בוחרים שבמקרה לקחו מהם ולא מאחרים את השקל, ושאין בינם ובין האחרים הבלתי רשומים בפנקסי הציונים, כי אם תשלום של ארבעים פרוטות לשנה. אך גם אלה, שיש להם איזו שיטה בציוניותם, גם המה מצאו הפעם לנחוץ לותר על שיטתם ולבחור מכל הבא בידם, אין זאת כי אם באו לידי הכרה, שהשקפות שונות נבראו אך בעד בטלנים ידועים, העושים את העיון עיקר ואת המעשה טפל, וכי אין להשגיח בהשקפות ועוד בדברים של מה בכך בשעה שהיא הרת מעשים רבים, שממנה תוצאות להתפתחות הציוניות ולהתפשטותה בכל קצוי ארץ. אמנם אי־אפשר לכחד, שאחדים מיחידי סגולה לא האמינו בהגדולות ובהנצורות שעתיד הקונגרס לחולל, ובעת שהיה לבם מלא התמרמרות פנימית, הראו פנים שוחקות, אך בשביל שלא לחבל את כל העניין, כדי שלא

יאמרו עליהם, שהמה הביאו את היאוש לעולם הציוניות, ויכנעו גם המה לפני ההנהגה הראשית, שכפתה עליהם הר כגיגית...

„הבחירות נעשו שלא כהוגן, וכפי הנראה תבטל אותן הרשות ותצוה, שיקרבו בקרוב לבחירות חדשות" — הפתגם הזה כבר קנה לו זכות אזרח לא רק בספרותנו היומית, לא רק ב„מכתבים מערי השדה" הממלאים כל חללה של ספרותנו זאת, כי אם גם בחיינו התמידים והפשוטים עצמם, עד כי רבים מאמינים באמונה שלמה, שהבחירות נבראו בעצם וראשונה, אך כדי שתעשינה שלא כהוגן, כדי שתכתערנה הרוחות ויתלהבו הלבבות, ויהי ניכר רגש של חיים במחנה היהודים. אבל אוי לנו אם כזו תהיה השקפתנו על הבחירות בבואנו לבחור את צירינו, שמהם צריך להבנות „בית הנבחרים" שלנו, שבידם הננו מפקידים, לכה"פ במדה ידועה, את גורל הרעיון היותר יקר, היותר חביב והיותר קדוש לכלנו. „בית הנבחרים" שלנו אמנם אינו יכול לבלי לשאת עליו חותם תכניתם של חיינו ההוים,— ומיטעם זה הוא מעתיק גם את דירתו ממקום למקום, — אך בעיקרו הן נוסד על תקותנו בעתיד, וצריך הוא אם כן להראות לכל בני הגולה, אם גם בבחינת „זעיר אנפין", את כמל חיינו העתידים; בית־הנבחרים שלנו צריך להגשים את שאיפותינו היותר קדושות לנו ולשחרר אותנו מעבטיט העבדות שהכאיבה בחיינו כל חלקה טובה — ואחרי כל אלה הנה באה קריאה גדולה מאת המנהיגים הראשים: „להוי ידוע שסכום ידוע של צירים דרוש להקונגרס הציוני וכל המרבה בנבחרים הרי זה משובח"...

כה נעשה הצעד הראשון, ההכנה הראשונה להקונגרס הרביעי, ומכיון שנעשה, היה ל„מעות לא יוכל לתקון", וכתולדה הכרחית יצאו ממנו תוצאות רבות מעציבות, שאי אפשר לעבור עליהן בשתיקה.

רוב הבחירות ואופן צאתן לפעולה הגיע כבר, כפי הנראה, עד בירת אנגליה עוד טרם שבאו הצירים, והממונים על הפגישה והמנצחים על הסדר לא חפצו אל נכון לבייש את הבוחרים, וכשם שהבוחרים לא היו זהירים בבחירתם, כך לא נזהרו יותר מדי

הממונים על הפגישה בפגישתם. והלא דברים קל וחומר: ומה הציוניות, שתורה היא וללמוד אותה אנו צריכים, בכל זאת נבחרו רבים, שאינם יודעים בתורה הזאת בין ימינם לשמאלם, להמנות בין צירי הקונגרס, לדבר בשם הציוניות ולהגן עליה, לא כל שכן שנבחרים כאלה ימצאו בית מזון ומקום ללין גם מבלי לדעת את השפה האנגלית וגם מבלי כל עזר וסיוע מצד הממונים על הפגישה! — אך ספק גדול הוא אם ירדו הצירים לסוף דעתם של הממונים על הפגישה, אם הבינו היטב את כונתם הרצויה, בעת אשר שוטטו בחוצות לונדון ממש „כאלם לא יפתח פיו" והיו אנוסים לדבר ברמיזות, כפי אשר הורם ההכרח.

או אולי קבלו הממונים על הפגישה פקודה מגבוה לבלי להיות לעזר להצירים, כדי שהאחרונים יהיו נעזבים לנפשם ויתרגלו מתוך כך ללמוד את השפה האנגלית על פי „השיטה הטבעית", למען יהיו נכונים בזמן היותר קצר „לדבר נגידים" על הציוניות עם האנגלים, כאשר ישפוך הקונגרס את רוחו עליהם... ואולי מטעם זה דברו רק אנגלית (ומעט מן המעט אשכנזית), ואסור היה לדבר בשפה שהנבחרים שומעים אותה, גם בעת שעשו „נשף של פגישה" ל כ ב ו ד ה צ י ר י ם במוצאי שבת שלפני הקונגרס, בעת שגם ששת אלפי היהודים גרי לונדון, שמלאו את עליות האולם ואת מעקותיו, היו בלי שום ספק מבכרים את השפה היהודית על האנגלית, הנחשבה גם להם לשפה זרה, ושמבינים הם אותה אך בקושי גדול...

בודאי הכונה רצויה היא לכשהיא לעצמה, אך כמה משונה הוא מצב כזה: מודעות אמריקניות, הן במראן החיצוני והן בסגנונן, נדבקות בכל חוצות העיר, ודוקא בלשון יהודית, ובמודעות כתוב לאמר, כי בשעה פלונית ובמקום פלוני יתאספו לקבל פני צירי הקונגרס הציוני, שבאו למאות מארבע כנפות הארץ, וכי כל איש אשר אהבת עמו נגעה בלבו בל יחמיץ את המצוה הבאה לידו לשאול בשלום בחירי עמנו — ובחירי עמנו אלה, הנבחרים בעצמם, שכל הנשף הזה לא נברא אלא בשבילם, נידונו לשתיקה גמורה, והם

יושבים בראש ועושים אזנם כאפרכסת וקולטים לתוכה קולות זרים, הברות זרות, ואינם יודעים אם לרגוז או לשמוח, לתת אות רצון והסכמה או אות שלילה ומחאה. חפצים אנו להאמין, כי כל מה שדברו המדברים לא דברו אלא בשבח הציוניות ובכבוד האורחים, כי לא הוציאו מפיהם אף הגה קל שיוכל להשפיל את ערך הציוניות, או לגלות בה פנים שלא כהלכה. אבל מי ערב בדבר, כי לוא גם הבינו הצירים כל מה שדברו שם במשך שעות אחדות רצופות, לא היו גם אז מרגישים כל צורך להוסיף איזה דבר משלהם גם הם?

ובאמת יש ויש להוסיף על דברי אחינו המערבים, מדי בואם לבסס את שיטתם ולהראות על המקור, שממנו נובעת תורת הציוניות, כאשר נוכח עד מהרה, כשנעזוב את הפרוזדור ונכנס לטרקלין.

ואמנם הפגישה הראשונה ו„קבלת הפנים" אינן נוגעות בעיקרן לעצם הקונגרס ולעבודתו הפנימית, וכדברים שיש להם אך ערך צדדי לא היו ראוים שנשים אליהם לב, לולא ראינו גם בדברים האלה מעין „בבואה" של השקפת מנהיגינו על־דבר מטרתו הראשית של הקונגרס, לולא ראינו כבר בנשף שלפני הקונגרס, אנה פני מנהיגינו המערבים מועדות, באיזו נקודה ימצא מרכז הכובד של הקונגרס בעצמו: כי אך לחנם נבקש את הנקודה הזאת באולם הצירים, שלוחי הצבור הציוני, בעת שהיא מהאולם הזה והלאה; כי לא העבודה המשותפת של הצירים תהי העיקר, כי אם, ראשית כל, פרסומה של העבודה הזאת.

אין אני בא לחלוק על הפרסום, לאמר כי אך למותר הוא, וגם רחוק אני מהקטין את ערכו, אבל אי־אפשר להסכים, שיש לפרסום כזה ערך גדול כל כך, עד שכדאי לתת לו את המקום הראשון בתנועתנו, ושגם העבודה הפנימית תהי משועבדת לו. אי־אפשר להסכים להשקפה כזאת בשום אופן, מפני שכל פרסום כזה, כל דימונסטרציה גדולה וכבירה דורשת התגברות הכחות, והיא באה על חשבונה של העבודה הפנימית, והעבודה הזאת הפנימית נחוצה

לעת־עתה להציוניות במדה יותר מרובה מכפי שחושבים רבים מהציונים קצרי הראות, הנתעים בשוא להאמין, כי אותו החלק מעמנו המסוגל להבין כל שפלות העבדות שבחיינו ולשאוף לחיים אחרים, חיים של חירות — כי חלק זה של עמנו מבין כבר את מושגי העבדות והחירות, כפי שנובעים הם מ ת ו ר ת הציוניות. בעולמנו הציוני שורר עוד בלבול המושגים בכל תקפו. מה שמנהיג זה חושב לרשות, חושב מנהיג אחר לחובה, מה שזה מתיר בשם הציוניות אוסר השני בשם אותה הציוניות עצמה, והציוניות בעצמה היא עוד לעת־עתה כתורה פרוצה אין חומה, שכל אחד בא ומכנים לתוכה את השקפותיו הפרטיות, ולכל אחד יש לתלות את עצמו באילן גדול, כל אחד מוצא אסמכתא או גם ראיה מפורשת להשקפותיו בדברי אחד המנהיגים, שאין להרהר אחר הבנתם את תורת הציוניות לעומקה, ובמקום ציוניות אחת, מובררת מכל צדדיה, יש לנו הרבה ש י ט ו ת צ י ו נ י ו ת נפרדות אשה מאחותה לא אך בענפיהן, כי אם גם בגזען.

„מדוע נהפכנו לציונים? האם מתשוקתנו המיסטית לציון (עטוואַ אוים מיסטישעם פערלאַנגען נאַך ציון)? הרוב הגדול שבנו חפשי הוא מתשוקה כזאת (מחיאת כפים). אנחנו היינו לציונים, מפני ש צ ר ת ע מ נ ו נוגעת עד לבנו, מפני שברוח נעכרת מכירים אנחנו את ט ב ע ה ע נ י נ י ם ה מ ח י י ב, ש ה צ ר ה הזאת תלך הלוך וגבור במהירות יתירה, ששואות פתאומיות לא תאחרנה מבוא עלינו, מפני שאחרי כל מה שהשבנו בעמל וצער מצאנו רק דרך אחד לצאת מן המצר: לרכוש במשפט גלוי מקום מקלט בטוח בעד אלף אלפי היהודים הנרדפים (מחיאת כפים מתחדשת לרגעים ברעש).

הדברים האלה נשמעו מעל הבמה היהודית מפי אחד ממנהיגינו הראשיים, מפיו של הד"ר מ כ ס נ ו ר ד ו בעצמו.

דרשתו על־דבר מצבנו הכללי בהוה היתה כל־כך מצוינת ונפלאה, התמונה שנגלתה לפני השומעים היתה כל כך נוראה ואיומה, הרושם שעשתה על השומעים היה כל־כך אדיר וחזק, עד

שבלעו השומעים, הלומי הרושם, גם את הדברים האלה בנעימה מרה. אבל — עלינו לזכור, כי הרושם נמשך שעות או ימים, והדברים שנאמרו ונדפסו נשארים לשנים ולשמיטות...

נורדו נסמך על „טבע הענינים המחייב", ובעצמו הוא חוטא נגד חוקי ההגיון, המחייבים גם הם, שכל תשובה תהי מעין השאלה. טבע הענינים אמנם מחייב אותנו שנבקש איזה מוצא מן המצר, אבל הלחץ, הדחק והרדיפות אינם מחייבים אותנו, שנשאף רק לציון ולא למדינה אחרת. אמת, כי בהתשובה הנזכרת אין זכר לשם ציון, לא נאמר בה „לרכוש במשפט גלוי מקום מקלט בטוח בארץ אבותינו", כי אם „מקום מקלט בטוח" סתם, אבל אם כן הדרא קושיא לדוכתא: מדוע נהפכנו לציונים ולא לארגנטינים ולא לקפריסים? מפני מה כתבנו על דגלנו את השם „ציון" ולא „מדינה" סתם? האם אך מפני נועם הצלצול שבשם ציון, מפני היופי הפיוטי שבו?

ונועם הצלצול והיופי הפיוטי מאין מוצאם: מעולם החשבון היבש והצנום, או מעולם אחר?

מאמין אני באמונה שלמה, שהד"ר נורדו, היודע לתאר בלשון חוזים את צרת עמנו המוסרית, המוצא כי הצרה הזאת הפנימית והדקה מכאיבה נפשנו יותר מכל צרות הגוף הנגלות והמוחשיות (דרשתו של נורדו בקונגרס הראשון); הוא, היודע לדבר רמות ונשגבות על האידיאל הקדוש והנעלה המפכה מהשאיפה לציון והבלתי גלוי גם בהגשמת השאיפה הזאת (מאמרו של נורדו ב„הצבי" תרנ"ח): מאמין אני באמונה שלמה, שהמנהיג הנכבד הזה לא רצה כלל להעמיד את הציוניות על אחת: על הצרות, הרדיפות והגירושים, אלא שבשעה שעמד על הבמה והרגיש, שכל האולם מתחת והעליות והמעקות ממעל רובצים תחת משא הרושם האיום שעשתה על אלפי השומעים קריאת הקינות החדשות על חרבן עמנו שברומיניא — בזה הרגע נולד הרעיון במחו של הדורש: מה לנו לעסוק בנסתרות, והצרה ה נ ג ל י ת דיה להקיץ נרדמים, מרת

הרחמים תתגלגל, לב אבן יהפך ללב בשר, ומה לנו עוד?... ובשעה שהתחמם לבו בקרבו אף הוא התמלטו מפיו הדברים האלה.

ואמנם לוא יכלו לאסוף את כל עם היהודים אל אולם הקונגרס בשעה שנשא נוררו את משאו, ולוא היתה השגת הטשארטר תלויה בנדבת לבם או בנדבת ידם של הנאספים באותה שעה — אולי היינו יכולים אז גם אנו „לקנות את עולמנו בשעה אחת", בשעת התגברות הכחות, ולא היינו מקפידים על מה שמקפידים אנחנו כעת, בעוד שהדרך רב לפנינו, ובעוד שציונינו ניזונים מן קונגרס אחד ועד הקונגרס השני בנאומיהם של מנהיגינו הראשיים.

ומזון חסר לנו, וחסרונו מורגש בכל פינות שאנו פונים. ספרותנו עניה ודלה והתנועה הציונית לא העשירה עוד אותה באיזה ספר, שיהיה ערכו קים לדורות. דרכי החנוך אבלות מאין בתי ספר טובים ומתוקנים (מלבד החדרים המתוקנים האחדים שזכו לגדולה שיכריזו עליהם מעל במת הקונגרס, וביניהם גם חדר אחד שהיה אז „עומד להפתח" באיזה כפר) ומאין ספרי למוד המתאימים לרוח היום. אך אם מזון רוחני חסר לנו, לא חסרו לנו כלל הוכוחים על־דבר המזון הזה, שבהם כלכלו אותנו בקונגרס הרביעי במשך שני ימים רצופים, ואולי עוד יותר. הלא המה הוכוחים המפורסמים על־דבר הקולטורא", שהיו כבר לזרא לכל קוראי ספרותנו היומית, ומבקש אני סליחה ומחילה מאת הקורא האיסטנים, אם מוכרח אני לנגוע גם אני בהשאלה ה„ארורה" הזאת.

שאלת הקולטורא, לפי צורתה שקבלה על הקונגרס השני, מוטב היה לה שלא נבראה משנבראה, ועכשיו שנבראה אין טוב כי אם למחקה לגמרי מהפרוגרמא הציונית. לא כדי לעשות קורת רוח לאחדים מהרבנים העומדים וצוחים ככרוכיא: „קולטורא עליך ישראל!", כי אם למען העבודה הקולטורית בעצמה. הן כל זמן שלא תהא העבודה הקולטורית מסומנת בגבוליה, כל זמן שלא תהא לה פרוגרמא מפורטת ומדויקת וכל זמן שנדבר אך על קולטורא סתמית, נהיה אנוסים להסתפק אך בוכוחים בעלמא ובפרזות ריקות, ואוצרנו הרוחני לא יתעשר מזה אף במשהו. ופרוגרמא מיוחדת

ומדויקת, שנמצא בה תשובה ברורה ומספקת על כל שאלות־החיים הקולטוריות, אין אנו יכולים לברוא, מפני שהציונים אינם בני מפלגה אחת, שלכל אישיה יש מבט אחד — כמובן, לכל־הפחות בעיקרו — על כל שאלות החיים. לכל הציונים, השונים והרחוקים לפעמים בהשקפותיהם איש מאחיו כרחוק מזרח ממערב, יש אך שאיפה אחת משותפת לכלם, והיא השאיפה לציון, אבל מחוץ להשאיפה הזאת נשארים הם כמקדם: בני מפלגות שונות ובעלי השקפות שונות. נשאר אך הדרך האחד: לקבל פרוגרמא קולטורית על צד הפשרה, כלומר, ל ח י י ב את הציונים אך בעבודה קולטורית כזאת, שהכל מסכימים עליה, בדבר „השוה לכל נפש מישראל". לפי רוח הרבנים מצד אחד ולפי רוח ה„צעירים" מצד השני, ותצא לך מזה קולטורא למחצה, לשליש ולרביע, אבל לא קולטורא שלמה שתהא נאה לשמה ושיהא שמה נאה לה. רבים יראים, פן יאמרו שהציוניות מכחישה בנחיצות הקולטורא, ומפני זה דורשים הם בחזקה שישאר לכל־הפחות השם קולטורא בהפרוגרמא הציונית הכללית. אבל רב לנו להסתפק בשמות ריקים. הקולטורא לא תתבטל גם אם לא יכניסו אותה לתוך הפרוגרמא הציונית דוקא, כשם שהחלטת הקונגרס בפני עצמה, להכיר את העבודה הקולטורית לחוב מוטל על הציונים, לא תועיל ולא כלום להפרחת העבודה הזאת, מפני שהקונגרס יכול לקבל החלטות ידועות בדבר העבודה הקולטורית אך ורק בתור עצה טובה, לשם „יגדיל תורה ויאדיר", אבל לא להלכה. למעשה. להאורניזציה הציונית הכללית יש הכנסה, — וגם היא אינה בטוחה באחריות — בערכך שלשים אלף רו"כ לשנה, וצריכים אנו להסכים, שהסכום הזה מצער הוא כל כך, עד שאי אפשר לא רק להלך בגדולות ובנפלאות במה שנוגע לעבודה קולטורית, כי אם גם אין ביכלתה של ההנהגה הראשית לפעול אף דבר מה בהמקצוע הזה, והדבר תלוי אך בעבודתן הפרטית של החברות השונות.

הכל מודים, כי גם לעבודה קולטורית נהוצה אורגניזציה, רק שלא הקונגרס הציוני, חבור מפלגות שונות, יכול לברוא אותה. היא

צריכה להברא על־ידי מפלגה אחת, שהשקפותיהם על החיים, הספרות והחנוך אינן מתנגדות זו לזו. העבודה הקולטורית הזאת אינה צריכה כלל לשאת עליה דוקא חותמה של הציוניות ה„רשמית", והעבודה הזאת לא תסוף גם אז, לכשתגיע הציוניות למטרתה הקיצונית, וגם אז לא תהיה עבודה כללית, כי אם עבודת מפלגות שונות, מפני שחילוקי הדעות בדברים הנוגעים לשאלות קולטוריות אל יתמו לעולם.

מנהיג הציונים הראשי, הד"ר הרצל, כידוע, התנגד לכתחילה להכנסת שאלת הקולטורא להפרוגרמה הציונית, וטוב עשה לוא עמד בהתנגדותו זאת עד היום, אז לא היו מלעיטים אותנו לא על הקונגרסים ולא בספרותנו התקופית והיומית בוכוחים שאין להם כל ערך ממשי, שאינם מפיצים אור חדש על השאלה, כי אם מכסים אותה בערפל. אז אולי היה עומד כבר רוח והצלה לפתרון השאלה הזאת ממקום אחר, אז אולי כבר היתה לנו אורגניזציה לשם העבודה הזאת. אכן, כפי הנראה, גם הד"ר הרצל חושב ל מ ש ו ך ונמצא נמשך.

להד"ר הרצל יש רצון גבורי, ובכחו למשוך רבים אחריו. זאר הראה למדי מיום קרא את הקריאה הגדולה לפני הקונגרס הבזילאי הראשון ועד היום, ומי שאינו מאמין בכחו וגבורתו של הרצל יבוא נא ויראה, איך שליט הוא על הקונגרסים, איך משביח הוא את הסערות המתחוללות באולם הקונגרס בין הנבחרים, איך יודע הוא להרגיע את הלבבות ולעמוד על השקפתו ולהביאה לידי מסקנא, גם אם בשלה התחולל הסער. הד"ר הרצל יודע אמנם גם כן לפעמים לכפות הר כגיגית בשעה שהענינים מגיעים עד המשבר. אבל זו מרת כל בעל רצון עז, ובשעור ידוע נחוצה המדה הזאת לכל עומד בראש איזו תנועה. „אל תהי רך כקנה ואל תהי קשה כארז" — זו היא מדה בינונית, מדה נכונה לאנשים בינונים, ואי אפשר לאחוז במדה כזאת לאנשים כהרצל.

אבל גם הד"ר הרצל, למרות רצונו העז ועמידתו על דעתו, הולך הוא ומתקרב אל האידיאל הציוני היותר טהור. כחו של האידיאל

חזק הוא מרצונו של איש, ולוא גם יהי רצונו של הרצל. מחבר „מדינת היהודים" הסתמית היה למנהיג ה צ י ו נ י ם, השואפים לא רק למדינה של י ה ו ד י ם, כי אם למדינה י ה ו ד י ת. הד"ר הרצל מדבר מעל במת הקונגרס על התשוקה העזה שנשרשה עמוק בלב עם ישראל לארץ אבותיו, על הקשר האמיץ המאחד את העם עתיק־יומין עם ארץ מולדתו ההיסטורית, שהיא גם ארץ מולדתם של האידיאלים האנושיים היותר נשגבים ורמים, על „העבר הגדול", על דברי החוזים ועל הגאולה העתידה.

שמחים אנחנו בודאי על התקדמותו של מנהיג הציונים, אבל מצטערים אנו, ש ה ר ע י ו ן הציוני כשהוא לעצמו מתפשט בשנים האחרונות במהירות נפלאה לרחבו ולא לעמקו, יורד הוא לאט לאט מן הקודש אל החול ונהפך לאידיאל מצוי ושכיח. וזאת באה על־ידי שאיפת המנהיגים לעשות את הרעיון הציוני לקנינו של כל העם בזמן קצר, במשך שנים אחדות. מפני זה אינם משתדלים ל ר ו מ ם את העם עד האידיאל הצפון בהציוניות, כי אם מ ו ר י ד י ם הם את הרעיון הציוני עד „תכלית הפשיטות". החפץ לקנות את לב העם להרעיון הציוני ו ל ה ס ב י ר ו לפי בינת העם — החפץ הזה לא ימצא מערערים עליו, רק שנחוץ לתכן מראש את רוח העם וכח בינתו, ולוא עשו כזאת מנהיגי הציוניות, כי אז נוכחו לדעת, שרוח עמנו בכללו וכח בינתו אינם פשוטים כל כך, כמו שהם נראים לפעמים לפי המבט הראשון; אז נוכחו לדעת עוד יותר מזה: שעמנו, למרות מצבו השפל והיותו שקוע מסבות הכרחיות בתגרנות ובעסקים, מסוגל הוא עוד להתרוממות הרוח ולהבנת הרעיון הציוני בעצם טהרו; שמעולם התנגד עמנו לכל שאיפה לבאר את הרעיון אשר ט פ ח ו ר ב ה במשך חייו ההיסטורים על דרך הפשט הפשוט ולהפשיטו את מעיל קדושתו...

וזאת אינם יודעים ואינם מבינים רבים מהציונים העוסקים בהרחבת הרעיון הציוני ובהתפשטותו, ובחשבם, שכחו של הרעיון נמצא לא בגבהו או בעמקו, כי אם בהיקפו, מכניסים הם אל הפרוגרמא הציונית, כ ד י ל ה ר ח י ב אותה, שאלות שונות

שאי־אפשר לכחש בחשיבותן מ צ ד ע צ מ ן, אלא שאינן ענין להציוניות בבחינת אידיאה.

כן העמידו על הפרק בקונגרס הרביעי את השאלה האיקונומית, איך להיטיב את מצבו החומרי של עמנו ב א ש ר ה ו א ש ם. המנהיגים הואילו בטובם להגן על השאלה הזאת ועל גודל נחיצות פתרונה דוקא מעל במת הקונגרס, ומהיום והלאה יהיה הדבר לחק להתפלסף ולהתוכח בהתאסף נבחרי הציונים על הקונגרסים בעניני הפרנסה והכלכלה.

„עמך ישראל צריכים פרנסה" — זה דבר ישן נושן, וכי הפרנסה נחוצה להפרחת כל רעיון והרעיון הציוני בכלל — גם זה ידוע. כי כל אחד מאתנו מחויב לדאוג להטבת מצבו החומרי של עמנו, ולא רק לדאוג, אלא גם להועיל להטבת המצב הזה עד כמה שכחותיו מגיעים — מי יכחיש זאת? אבל העבודה הזאת עבודה כללית היא, ומחויבים להשתתף בה לא רק הציונים בלבד, ומדוע נבקש שגם עבודתנו זאת תשא עליה את חותמה של הציוניות? ולא זו בלבד, אלא שגם בנוגע להעבודה האיקונומית שוררים ח י ל ו ק י ד ע ו ת ו מ פ ל ג ו ת ש ו נ ו ת ו ז ר מ י ם ש ו נ י ם, ואיך נבקש שהקונגרס הציוני, ש ה ו א א ך צ י ו נ י ו ל א י ו ת ר, יעסוק בפתרון שאלות כאלה, שאולי יש להן איזה יחס להציוניות, אבל אינן נובעות מתוכה?

רבים אומרים, כי על־ידי ע ב ו ד ת נ ו ה א י ק ו נ ו מ י ת ב ת ו ר צ י ו נ י ם יעלה בידנו על נקלה למשוך אחרי הציוניות את ההמון הגדול של עמנו, ואם כן מביטים הם על העבודה הזאת כעל אמצעי להשגת מטרה אחרת. אמנם שאלה היא ותהי לשאלה, אם יעלה בידי הציונים לשעבד את השאלה האיקונומית להציוניות. יותר קרוב להאמין, שהעבודה האיקונומית תשפיע על הציוניות להורידה עוד מדרגה אחת מטה ולעשותה לטפל, לדבר שכדאי לטפל בו בשעת הפנאי, בשעה שאינה לא יום ולא לילה.

עלינו החובה ללחום בדעה המשובשת, שהציוניות מוכשרת להתפשט אך במקומות כאלה שהמצב האיקונומי של אחינו ברע

הוא. נחוץ לצאת במחאה גלויה נגד אלה הבאים להשמיע מעל במת הקונגרס, ש א ס ו ר להציונים לשאוף להטבת המצב החומרי של עמנו, מפני שנרחיק בזה את שעת המשבר. אלא בעלי השיטה: „אסור לרחם,„ מפני ש ר ג ש ה ר ח מ נ ו ת נחוץ להציוניות, דולים את ציוניותם ממעין נרפש ומבססים אותה על יסוד רעוע. „רגש הרחמנות" מעורר לפעמים את עשירי העם ל נ ד ב ו ת, אבל מזיק הוא א ל פ י פ ע מ י ם י ו ת ר לאלה הצריכים לעורר רחמים. לא ברחמנות י ו ש ע ע ם, ולא על הרגש הזה יבנה את עתידותיו. הוא אשר אמרתי, כי הציוניות בתור ת ו ר ה ש ל מ ה אינה משוכללת עוד כל צרכה ונותנת מקום לדבר בשמה דברים החותרים תחתה חתירה עמוקה.

אך אם נחוצה אורגיזציה גם להעבודה האיקונומית, יבראו נא אותה המצדדים בזכותה מחוץ להקונגרס, והציונים ילכו בעבודתם זאת למפלגותיהם ולא לציוניותם. אמנם רואה אני, שגם גורל השאלה האיקונומית יהיה כגורל אחותה הבכירה, שאלת הקולטורא. היא תוליד וכוחים ופלפולים הרבה, אבל בשום אופן לא תמצא לה פתרונים בקונגרסים הציונים.

לשם העבודה הקולטורית והאיקונומית יבראו אל נכון במשך העת מרכזים מיוחדים, מרכזים טבעיים. לברוא מרכז ולגשת אחר־כך אל העבודה, הוא דבר המתנגד לחקי ההיסטוריה. צריך לעבוד, והמרכז נברא ומתברר מאליו. במשך העת הזאת צריכים הציונים לדאוג להתפתחות ה צ י ו נ י ו ת ב ת ו ר א י ד י א ה, שתתאים אל החיים ושתוכל לשפוך מ ר ו ח ה על ר ו ח עמנו. כחזיון הזה הננו רואים בהתפתחות כל האידיאות השליטות. והיה אם תקח לה גם הציוניות את התפתחות האידיאות האחרות לעינים, אם לא תשאף להיות יוצאת מן הכלל, תכבוש לה סוף סוף את עולמנו. אז נזכה לשמוע בקונגרסים הציונים לא אך דרשות ופלפולים של דברים, כי אם חשבונות של מעשה ועבודה.

הציוניות אינה יכולה ואינה רשאית להשען בהתפתחותה על שעות בודדות של התלהבות, מאספה רבתי לאספה רבתי ומקונגרס

לקונגרס, כי אם על עבודה פנימית, ע ב ו ד ה ב ל י ה ר ף בלי שאון והמולה ובהדרגה מן הקל אל הכבד. ההתלהבות היתירה מושכת אחריה באופן מלאכותי תגבורת הכחות ואחר־כך בא מצב העיפות, ועבודה תמידית מחזקת את הגוף ומאמצת את הרוח. שעת תגבורת הכחות עשירה בהבטחות, ואך עבודה מתונה עשירה בפעולותיה.

ינסו נא מנהיגי הציונים להקהיל את הנבחרים להקונגרס החמישי לא ללונדון וגם לא לבזל, כי אם לאחת מהערים היותר מועטות באוכלסין, במקום שאין אולמים בנוים לתלפיות ואין עליות בעד אלפי אורחים. אמת כי מספר הנבחרים אולי ירד מן ארבע מאות עד מאתים, אך בטוח אני שיהיו שקולים כנגד שתי פעמים ארבע מאות. הפרסום והברק החיצוני לא ירעישו עולמות, אך הפסדם יצא בשכר העבודה הפנימית. השליטים על הקונגרס יהיו הנבחרים בעצמם ולא אלפי האורחים הבאים להתענג על „מחזה נפלא במינו". מחיאת הכפים תהיה על חשבון הדברים שנאמרו ולא על חשבונם של בגדי המשי והפאות המסולסלות.

אם יסכימו להציוניות כל מלכי מזרח ומערב יהיה בידנו אך הסכם הממלכות, בלשון הציוניות: ה מ ש פ ט ה ג ל ו י. ורק אם יתנער באמת עם ישראל לתחיה, ימצא לו מ ק ו ם מ ק ל ט ב ט ו ח בארץ אבותיו.

היש לנו?

היש לנו?

השמא הוא אבי הברי. כלל גדול הוא בתורת התפתחות הרוח, הספקות מביאה לידי—חקירה, החקירה—לבירור הדברים ומחזות החיים המקיפים אותנו, והבירור לידי הכרת המציאות, החוקר הגדול רינו דיקרט הגיע לבנין שיטתו הפילוסופית השלמה והמשוכללת אף ע״י זה שהחל להטיל ספק במציאות הדברים הממלאים את נפשנו פנימה ואת כל חללו של עולמנו, באמיתות כל הסביבה.

אף לא לברר שיטת דיקרט מגמתי הפעם, כי אם להשתמש בנקודת יציאה של שיטתו ולהראות לכל, כי עוד יותר ממה שאין לסמוך לפעמים על חושינו המרמים אותנו, נחוצה לנו הטלת הספק באמיתת הדברים שאנו כותבים, רבים ודנים עליהם בכבד ראש, אם רק רוצים אנו לבוא לידי הכרה ברורה, לדעת את החיים לא כמו שהם מופיעים לנגד עינינו מתוך הספרים והספרות, אלא כמו שהם בעולם המציאות, בעלמא דקשוט. עוד דבר אחד עלי להקדים: יש ספקות ויש ספקות, יש ספקות הבאה מתוך יאוש והיא מביאה לידי כפירה באפשרות הטבת המצב, ויש ספקות הבאה אף מתוך שאיפה להכרת האמת. בעלי הספק מסוג הראשון הביאו את הפיסימיזמוס לעולם, את היאוש הגמור, את מלאך־המות של המחשבה והרצון, בעוד שבעלי הספק מסוג השני הועילו תמיד להביא קרן אורה במבואות אפלים ויטהרו את המחשבה ויחזקו את הרצון.

ומודה אני על האמת, כי החילותי להבין את כל עמקה של שיטת דיקרט אך אחרי אשר עזבתי את ספסל בית המדרש ונכנסתי לבית מדרשו של החיים. החילותי להסתכל ולהתבונן אל כל הנעשה מסביב בעולמנו המיוחד ולהביא בחשבון את הנעשה עם מה

שרכשתי מתוך הספרים והספרות, והנה לעתים לא רחוקות באתי לידי הכרה, כי אך עולם הפוך ראיתי בהספרות. עולם שאינו מתאים כלל לעולם המציאות. אמנם הספרות, ואפילו היותר עשירה אינה יכולה לתת לנו תמונה ש ל מ ה ו מ ל א ה המקפת את כל צדדי החיים. החיים אינם עומדים על עמדם אף רגע ומחליפים לרגעים את גווניהם הרבים, והספרות רפת כח היא לקלוט לתוכה תנועה מהירה כזו. יד הצייר או הכותב בדמיונה למהירות החיים היא אך כהסרטן הזוחל מול אילה שלוחה קלת הרגלים. ובכן אין להתפלא, אם אין אנו מוצאים בספרות, כל מה שאנו מוצאים בחיים, אבל נגד זה יש ויש לנו להתפלא, אם מוצאים אנו בספרות מה ש א י ן בחיים... אין זאת כי לא כל החמר הספרותי לוקח מעולם המציאות, כי חיים אנו בשני עולמות, בעולם המציאות ובעולם הדמיון.

ואולם הדמיון, כידוע, מזיק היא לבהירות ההכרה. ועלינו להלחם בו ולהראות לכל את האפס שבו, את התהו־ובהו שבו. והנה במה שנוגע להעולם הגדול נניח את העבודה הזאת להחוקרים הגדולים, מיסדי השיטות הפילוסיפיות העיוניות. אנחנו, בתור סופרים של עם עני ודל, מחויבים להתבונן אל חיינו אנו הדלים ואל ספרותנו העניה. ואז נוכח עד מהרה לדעת, כי לעתים קרובות הננו מתוכחים, כותבים מאמרים ומשתדלים להשפיע על המון הקוראים ולמשוך אותם לצד זה או לצד אחר, בעוד שבאמת הננו מתוכחים וכותבים על דברים וענינים שאין להם מקום כלל בעולם המציאות שלנו, ובאופן היותר טוב הננו נושאים ונותנים ע"ד מושגים שכבר נתרוקנו מתוכנם. נקח נא, למשל, את ספרותנו העתית — הנני מדבר אך ע"ד חיי אחינו ברוסיא — ונתבונן נא היטיב על החלק המוקדש לשאלותינו הצבוריות, לעניני הקהלות, לשאלות ההנהגה החומרית והמוסרית, לשאלות הרבנים וכדומה. כמעט כל הסופרים המטפלים בשאלות האלה מספרים לנו בסגנונים שונים ע"ד המגרעות והחסרונות שהם מוצאים על כל מדרך כף רגל במקצוע זה של חיינו הצבוריים, אבל כלם מודים במציאות

הקהילות עצמן ואיש מהם אינו מתעורר להטיל ספק **ב י ש ו ת ו** של המוסד, שאנו רגילים לקרוא לו בספרות בשם „קהלה“. כל כופרינו מוצאים כי מנהיגינו אינם עומדים על המדרגה הרצויה, אבל כלם מודים שיש לנו הנהגה בכלל. כלם כמעט מתנפלים על הרבנים מטעם ושלא מטעם, אבל כלם מודים כי יש לנו רבנות, וכי לא חסר לה אלא תיקון. אמנם מן העובדא שאנו מרבים לכתוב ולדבר על כל הענינים האמורים יכולים אנו רק ללמוד שיש לנו כותבים ומדברים ותו לא. ההסתכלות בחיינו הממשיים תוכל להוכיח שטועים אנו בחשבוננו, שרואים אנו את צל הדברים שאינם כבר במציאות ומוסיפים לכתוב ולדבר עליהם רק על פי חס התמידיות, על איזו דהיפה שקבלנו בשכבר הימים.

וכדי שנבוא לידי הכרה ברורה, כדי שנדע, מה יש לנו ומה חסר לנו לגמרי צריכים אנו להתחיל כמו שהתחיל החוקר דיקרט, כלומר — בסימן השאלה. איני רוצה לאמר בזה כי הספקות מביאה בהכרח למסקנות שליליות דוקא, אבל בטוח אני כי תועיל הרבה לבירור השאלות, לדעת את היש ואת האין בחיינו. ה„יש“ יכול להיות בעל מומים וצריך תיקון, וה„אין“ צריך להברא לראשונה טרם שנדבר על מומיו. יכולים אנו לדבר ע"ד **ח ס ר ו נ ו**, אבל לא על חסרונותיו.

ובכן הננו מתחילים בשאלה הראשונה:

היש לנו קהלות?

מיום שבטל שלטון הקהל אין עוד כל יפוי כח לשום קהלה עברית ע"פ חוקי הממשלה השוררים כעת; יוצאות מן הכלל הזה הן הקהלות במדינת פולין ואחדות מן הקהלות מחוץ לתחום המושב המתנהגות על פי חוקים מיוחדים. הקהלה העברית בתוך תחום המושב אינה קימת. היהודים העירונים, ולוא יגיע מספרם גם עד למאת אלף ויותר, אינם נראים באגודה אחת, אלא שהרשות נתנת לרם ליסד להם בתי מדרש ובתי כנסיות (גם ההבדל הזה הוא אך הבדל היסטורי שאבד את ערכו בזמן הזה) ולהספח על אחד מן הבתים האלה. קבוץ של איזה מספר יהודים תחת דגלו של אחד

מבתי המדרש נקרא בשם „כנסיה". לכל כנסיה וכנסיה ישנן איזו זכיות, כמו: לבחור מתוך אנשיה חברים אחדים, במספר שלשה, למנהיגים, לקנות נכסים שאין להם אחריות ושיש להם אחריות וכדומה — הלא המה הזכיות הנתנות כמעט לכל חברה שיש לה ספר תקנות מאושרות. ובכן אינה עולה בזכיותיה „הכנסיה" על כל „חברה" מאושרת. בערי התחום שמספר היהודים עצום שם, מגיע לפעמים מספר הכנסיות הבודדות עד למאה. כל כנסיה וכנסיה היא בריה בפני עצמה, ואין כל קשר שיחבר אותן. היו ימים והנוצרים היו מאשרים איזו קניה על שם הקהלה העברית בדחק גדול וביש לישב, אבל בעת האחרונה כבר חדלו מאשר גם קניות כאלה, ובהפתח איזו מוסד חדש הוא נפתח ע"פ רוב על שם אחד מבתי המדרש. וכי תקרה לפעמים איזו שאלה הנוגעת לכל הכנסיות, שאלה כללית, — ושאלות כאלה הן מעשים בכל יום, — אין לנו מוסד כזה שיוכל בדרך רשמי לדבר בשם כל הקהל. נקח נא, למשל, את מוסדות הצדקה ואת מכס הבשר. לפני נתינת מכס הבשר בחכירה—צריך שלטון העיר לקרוא ל„האזרחים הנכבדים" מתוך היהודים יושבי העיר התמידים ולהתעיץ עמהם בדבר חלוקת הסכומים למשך זמן החכירה. רשימת „האזרחים הנכבדים" נגזרת ע"פ ראות עיניהם של אחד או אחדים מפקידי שלטון העיר. ע"פ רוב מטכסים הפקידים האלה עצה עם אחדים ממכיריהם ו„ידידיהם" שבין היהודים, וע"פ העצה הזאת יקום דבר את מי להזמין ומי להרחיק. ברור הדבר, כי באופן כזה אי אפשר לדבר ע"ד איזו פעולה קהלית. ובאמת הננו רואים כי בהגיע זמן נתינת מכס הבשר בחכירה מחדש מתרגשות כל הרוחות, וכל יום ויום מביא עמדו חמר חדש לפירוד הדעות, למחלקת ועד מלשינות ועד בכלל, מה שלא היה יכול להיות, לוא היו לנו נבחרי הקהלה שהיו עושים את כל מעשיהם על פי דעת הבוחרים בהם. אמנם גם נבחרי הקהלות יכולים להשתמש לפעמים בכחם נ ג ד דעת הקהל, אבל זוהי שאלה אחרת, שאינה מענינננו פה, לקחנו לדוגמא את מוסדות הצדקה ואת מכס הבשר. נניח נא, כי כל היהודים

במדינתנו באו להחלטה אחת כי מכס הבשר בכללו אינו עומד בפני הבקרת של מצב החיים ההוים, כי כבר הגיעה שעתו לעבור מן העולם — והנה מתעוררת השאלה, למי יש הרשות להשתדל בדבר בטולו? לכל אחד מאתנו יש הרשות לבוא בבקשות שונות בתור אנשים פרטים, אך אין לנו מוסד שיוכל לדבר בשם קהלה שלמה, לא כל שכן בשם כל היהודים יושבי המדינה. נקח נא דוגמא אחרת, שאלת החדרים נהפכה בעת האחרונה לשאלה יוקדת. כמעט כל מי שעיניו בראשו בא לידי הכרה גמורה שהחדר בתמונתו הישנה בא בניגוד לתביעות החיים החדשות והצטרכות, וכי מן הנחוץ להכנים לתוכו זרם חדש. החקים השוררים אוסרים כניסת הלמודים הכללים לתוך החדר וכן אוסרים הם התאחדות חדרים אחדים בבית אחד, ואפילו בדירות שונות, לפי דעתם של המחמירים, וכידוע אינם נוקטים המשגיחים הרשמיים על בתי הספר את הכלל בידם: כחא דהיתרא עדיף. והנה גם פה מתעוררת השאלה: מי ילך לפנינו. אמנם יש לנו חברת מפיצי השכלה, אבל בדרך רשמי יכולה היא לבוא רק בהצעות בשם חבריה ותו לא. חפצים אנו למשל לעשות לחובה למוד הדת בעד התלמידים והתלמידות העברים בבתי הספר הכללים והנה אין לנו מוסד שיוכל לעורר את השאלה הזאת בתור שאלה כללית. אבות התלמידים והתלמידות יכולים להשתדל בתור הורים, ואז נפטרות שאלות כאלה ג"כ בתור שאלות פרטיות שאין להן ערך עקרי, ויש אשר כזו נפתרת בחיוב ומטילים על הורי התלמידים לשלם מכיסם הם בעד הלמודים ה„מיותרים" האלה.

היינו יכולים להביא דוגמאות רבות, אך חושבים אנו כי המעטות שהבאנו דיות הנה להוכיח עד כמה קרועים אנו לגזרים, עד כמה אין בחיינו כל מ ת ו ם. ועוד גם זאת, לוא היתה לכה"פ החובה מוטלת על כל איש מישראל להספח על אחת מן הכנסיות, אך גם ההסתפחות הזאת אינה חובה אלא רשות. וכמה אלפים יהודים נוכל למצוא ודוקא בין השדרות העליונות שאין כל קשר קל ביניהם ובין הקהלה שהמה חיים בתוכה. מתשלומי מכס

הבשר פוטרת אותם המבשלת, ה„מפטיר" אינו מושך אותם אחריו מפני קושי הקריאה, במקום שמועת החזן ו„להקת משורריו" המה יוצאים ידי חובתם בנגינותיהם של משוררים אחרים לגמרי, וכה מתרגלים המה להרגיש את עצמם בבחינת צפרי דרור שאינם יודעים כל עול. בחיי העדה אינם משתתפים, אינם שמחים בשמחתה ואינם מצטערים בצערה. וגם כאשר ישתתפו הם לאיזה דבר שבצדקה מביטים הם מגבה על הקהלה הפושטת יד, וברבות הזמן נהפך כל עמם בעיניהם לעני המחזיר על הפתחים. המה אובדים לאט לאט את רגש ה ח ו ב ה לקהלתם ולעמם, כי אין חובה בנוגע לקהלה או לעם החיים על נדבות פרטיות.

ההמון הגדול אמנם היה מרגיש, כי אין „קהלה" לישראל והיה משתדל לברוא בריאה כזו בכח עצמו, ומפני זה היה נותן את משפט הבכורה לאיזו בית הכנסת על כל בתי הכנסיות שבמקום פלוני או פלוני. ע"פ רוב היו נתנות הזכיות היתרות האלה לשלשת הנבחרים של בית הכנסת היותר עתיק או היותר מרובה לפי מספר מתפלליו. הגבאי, הגזבר והמלומד של בית כנסת כזה היו לוקחים על שכמם במדה ידועה את הנהגת כל צרכי הקהלה והם היו האחראים בעד ההנהגה הכללית. גם מוסדות הצדקה היו משועבדים „לבית הכנסת הגדול", מפני שלהמוסדות האלה לא היו כל תקנות מאושרות, ויחיו על „פנקסיהם" בלבד, ובית הכנסת הגדול היה סוכך עליהם באברתו. הגבאי של בית הכנסת הגדול היה „הארי שבחבורה", מעין נשיא העדה, אמנם בשנים האחרונות ירד מערכו גם „בית הכנסת הגדול" „עם גבאיו, גזבריו ומלומדיו". לכל חברות הצדקה כמעט בהערים הגדולות יש כעת תקנות מאושרות, ומכיון שיכולות הן לעמוד ברשות עצמן שוב אין להן צרך באפוטרופסותו של איזה בית כנסת.

סדרי הקהלות הישנים לא היו יכולים בודאי להפיק ממנו רצון בזמן הזה. אבל על כל פנים היתה איזו אחדות מרחפת עליהם. הנבדלים מתוך העדה היו אך מעטים או לא היו כלל, וכל מוסדות העדה היו במדה ידועה משועבדים לאיזה רוח כללי. ומה אנחנו

רואים היום, מה הוא הבנין שנבנה על חרבנותיהם של הסדרים הישנים. מכל עבר הננו רואים „חברות" שונות, „אגודות" שונות, „כנסיות" שונות. אבל אין לנו קהלה או עדה שלמה. החברות והאגודות בונות להן כל אחת ואחת מהנה במה בפני עצמה, באופן היותר טוב פועלים ועובדים החברים איש איש בעד החברה או האגודה של ו. ולעתים קרובות הננו ראים התהרות בזויה ושפלה גם על שדה הצדקה, כל אחת מהחברות משתדלת להתכבד בקלונה של חברתה ולהבנות מחורבנה.

וכי נקח את בתי הספר המתכלכלים על חשבון הצבור — לשוא תעמלו לבקש שם איזו שיטה, איזו קלסתר פנים שנוכל לראות בו את התמיה של רוח הקהלה. המפקחים הנכבדים, שאולי היתה נראה השפעתם על בתי הספר האלה, נבחרים גם המה ברב הערים ע"פ שלטון העיר אחרי שהוא קורא לעצה את „האזרחים הנכבדים" שדברנו עליהם לעיל, והמורים מצדם אינם משתדלים גם הם להפיק רצון העדה כי אם רצונו של המשגיח הרשמי.

הננו פונים לכל עבר ומחפשים אחרי איזה סימן של אחדות, אבל כל עמלנו לשוא היא. איך שלא נעים לנו להודות על עניותנו, אבל מחויבים אנו לאמר לכל: חדלו מדבר ע"ד המגרעות והחסרונות בהיינו הצבוריים, המגרעות והחסרונות האלה המה אך תוצאה מוכרחת של הפיזור הפנימי של כחותינו. תנו לנו „קהלה" ואח"כ תבואו בעצות איך לשכללה. ליודוויג בארנע אומר, כי אם יקבצו שנים עשר אשכנזים הרי לפנינו ת ר י ס ר ולא יותר. ואנחנו נאמר, כי אם יקהלו למקום אחד חמישים אלף בישראל וייסדו חמישים חברות וחמישים אגודות הרי לפנינו חמשים אלף יהודים, חמישים חברות והמישים אגודות — ו„קהלה" במובנה של המלה אין לנו.

יש אמנם מנהיג אחד שהיא נבחר ע"י כל הקהל, הלא הוא רב העדה. אמנם על מנהיגינו ועל רבנינו נדבר בפעם הבאה.

ב.

טרם שנקרב לעיין בשאלת ההנהגה של עולמנו הצבורי; נחזור נא לשאלת „הקהלה" שדברנו עליה במאמרנו הראשון, ונתמהמה שם עוד מעט קט. מכל מה שאמרנו למעלה מוכח, שלא רק קהלה מסודרת חסרה לנו, כי אם שהמושג הצבורי עצמו, המתבטא בארצות המערב במוסד קהלה, חסר בחיינו לגמרי, ובכל זאת מרבים אנו לדבר ולכתוב ע"ד עניני הקהלות. אמנם השם „קהלה" איננו המושג הריק האחד השגור על פינו. יש לנו הרבה מושגים ריקים— גופים שכבר פרחה מהם נשמתם, וכנגדם יש לנו נשמות הרבה דאזלין ערטילאין.

נזכור נא את הקולות ואת הברקים שלוו בשעתה את קריאתו של מנהיג הציונים בדבר „כבוש הקהלות". הקריאה הזאת נשמעה מעל במת אחד הקונגרסים ונתפשטה מהרה. רבים מהציונים החדשים שלא ידעו בבירור מה הציונית דורשת מהם ובאיזה אופן יכולים הם לצאת לה ידי חובתם על צד היותר טוב, שמחו לקראת הקריאה הזאת. הציונים הבינונים לא יכלו להתרגל עם מרחק האופק החדש שגלתה לפני עיניהם הציוניות. בשנה הראשונה והשניה, כשהיו רבים מהם מאמינים שהמטרה הראשית איננה עוד באמת מהם והלאה, הסתפקו בהפרוגרמה הבזילאית הסתמית, אבל מכיון שעברו שנים רצופות אחדות והם באו לידי הכרה, שהמטרה אינה קרובה אליהם כל כך כמו שחשבו וכי טעו מעט בחשבונם, החלו

לבקש עבודה, שמצד האחד תהי מתאמת להציונות ומצד השני תמלא את הריקניות שבחייהם התמידים יום ביומו. ואת הדבר מצאו בקריאתו של מנהיג הציונים: כבוש הקהלות! האם מלאכה קלה היא? הן כדי לכבוש את הקהלה נחוץ לחדור לכל מוסדות הצבור. האין פת כר נרחב לעבודה? ובפרט שמהיום והלאה נבנסה העבודה הזאת לחוג התנועה הציונית, ובפרט שמעתה יכול כל ציוני לפי שיטת חלוקת העבודה להשאיר לאחרים את כל העבודה בעד העתיד הציוני הרחוק והוא בעצמו יעסוק בינתים בכבוש הקהלות — כלומר, יעסוק במה שעסק עד כה, ישתדל להתמנות לגבאי בית הכנסת, למפקח נכבד בבית החולים ועוד ועוד. ואם ישאלהו בנו מחר מה זאת? ואמר אליו: זאת היא עבודתי הציונית, את הקהלה אני כובש! אכן מצד השני קמו כל מתנגדי הציונית, כששמעו את הקריאה ע"ד כבוש הקהלות, והחלו לעשות הכנות לעמוד על נפשם בשעת הסכנה, כאלו באמת היה הדבר במציאות, כאלו באמת אמרו לכבוש את הקהלות ואלה רצו להצילן מפני הכובשים החדשים. לכבוד הציונים ומתנגדיהם עלינו להודות, כי למלחמה אמתית לא באו כלל, וכי כל המלחמה בעד כבוש הקהלות לא היתה אלא מלחמת סופרים לשם „יגדיל תורה", והקהלות לא נכבשו לפני הציונים מן הטעם הפשוט שהבאתי למעלה — מפני שקהלות אין לנו לגמרי ורק מלאים חברות ואגודות כרמון. ובזה טעה מנהיג הציונים והטעה את הרבים. הוא מדד את חיי כל הציונים בקנה־המדה של איש אירופי גמור. הוא התבונן אל חיי הקהלות בארצות המערב ויקיש מן הפרט על הכלל. מנהיג הציונים ידע כי גם האפוטרופסים על עזבונו של הברון הירש המה אך אחדים מראשי הקהלות היותר גדולות במערב, ואם אך יעלה בידי הציונים לכבוש את הקהלות ההן, לא יעמד עוד ממילא גם המוסד יק"א במרדו; וזהו המוסד שאליו התפלל. ואולם כאירופי גמור וכדיפלומט מחוכם היודע לכון כל דבור ודבור, מצא גם הפעם את האופן היאות איך לחתל את כונתו הפרטית בקריאה כללית. אבל אם הציונים המזרחים

חושבים, כי הקריאה ע"ד כבוש הקהלות נוגעת גם להם, אינם אלא טועים. לפי מצב הענינים כיום הזה, אין לנו לע"ע מה לכבוש. קריאה אחרת נחוצה לנו והיא: יסדו לכם קהלות — בראו לכם לראשונה את המוסד הזה — ואחרי כן כבשו!

בשאלת הקהלה כרוכה גם שאלת ההנהגה, ואמנם רק במקצתה. מפני העדר האחדות הצבורית נעדרת אצלנו גם אחדות ההנהגה. אבל השאלות הנוגעות לכל הצבור חיות וקימות ודורשות את פתרונן. ובאמת נפתרות הן באופן זה או באופן אחר. כמובן, אי אפשר לבקש איזו שיטה שלמה או גם לא שלמה בהנהגתנו הצבורית. הנהגתנו הצבורית נחתכת ונעשית כמו במקרה. המנהיגים שלנו, המשפיעים על פתרון שאלותינו הצבוריות, אינם באי כחם של שולחים ידועים, אינם שליחי צבור, כי אם ע"פ רוב הם אנשים שזכו מן ההפקר, שפנו על ימין ועל שמאל ויראו כי אין מפריע ויקחו את ההנהגה בידם. ויש אשר מלבד ההנהגה לוקחים הם להם גם קרנים לנגח בהם על סביבותיהם, ובהיות שהמנהיגים בעצמם אינם תלוים בדעת אחרים, לכן עושים הם את כל מעשיהם על דעת עצמם, כאדם העושה בתוך שלו. עניני החברות והאגודות נחתכים על פי דעת הראשים הנבחרים, אבל עניני הצבור נפתרים ברובם ע"פ דעתם ורצונם של מנהיגים שאינם קרואים, ואם פוגשים אנחנו לפעמים שהמנהיגים ממלאים את משלחתם באמונה וכי נאים הם לה. אין זה אלא מקרה, וככל מקרה יוצא הוא מן הכלל. השתמשתי עד כה בשם „מנהיגים" ג"כ מפני ההרגל, אבל באמת אין לנו מנהיגים כלל, כי אם „שתדלנים". זהו השם היותר נכון לכל העוסקים שלנו בצרכי הצבור. המנהיג צריך לתת דין וחשבון על כל מפעליו והשתדלן היה תמיד בן־חורין ופטור מכל החובות העמוסות על כל מנהיג במקום שיש צבור בוחר ובודק ודורש חשבון. השתדלנות בכלל היא סימן מובהק לחיים לא מסודרים, והיא תופסת מקום נכבד בחיינו הצבוריים ההוים, ורק להנם נלחם בה טרם שניסד את קהלותינו ונחליפנה בהנהגה תמידית וקבועה. ההבדל שבין השתדלנות ובין הנהגה מסודרת דומה להבדל שבין

תקופת הגבורים או תקופת השופטים ובין תקופת המלוכה שבחיי כל עם. כל עם ועם מגיע למלכות אך אחרי שעבר את תקופת הגבורים. בשעה שהעם נפרד עוד ל ש ב ט י ו , וכל אחד מהשבטים נלחם על קיומו האישי, בשעה שיש עוד מקום ל מ ל ח מ ת א ח י ם, אי אפשר ש ה ע ם יברא במצב כזה איזו הנהגה כללית, איזה שלטון חזק: העם לפי המובן העמוק של השם הזה איננו עוד אז בגדר המציאות, ורק בשעת הסכנה, בשעה שעליו ל ה ק ה ל ולעמוד אל נפשו מתחיל הוא להרגיש איזו אחדות. ואז יגלה לנגד עיניו גם גבורו של העם, הוא הגבור, הוא השופט, ובעבור הסכנה נשכח עד מהרה גם הגבור, גם גבורתו, וכי "תשקוט הארץ שמונים שנה" אין זכר לאיזה גבור במשך כל הזמן הארוך הזה. הגבור הוא אפוא שתדלן גדול בעד כל העם, והשתדלן הוא גבור קטן בעד בני מפלגתו, זהו החק השורר בהתפתחות חיי העמים וזהו החק הנגלה לפנינו במדה קטנה בחיי כל צבור וצבור. חקי ההתפתחות מקבלים ברבות הימים פנים חדשות, אבל בעקרם אינם משתנים. בחיי הצבור שלנו עומדים אנו כעת בתקופת השתדלנות. הלא היא התקופה שכבר עברו אותה אחינו המערבים. אין רצוני לאמר בזה כי כל הבא ממערב הרי זה משובח, אבל חפץ אני להראות כי בהרבה דברים הקדימונו המערביים וכי בעל כרחנו נלך בעקבותיהם, ומפני זה מחויבים אנו להזהר בכל פסיעה שאנו פוסעים קדימה, אם רוצים אנו לקצר את תקופת המעבר. הנה יש לפנינו חומר רב, יש לפנינו נסיון היסטורי ואנו יכולים להשתמש בו, לבחור רק את המתוקן ולהתרחק מן השגיאות שעלו בחלקם של אחינו המערבים.

הנה כן רואים אנחנו כי כשם שאין לנו קהלה כך אין לנו מנהיגים, אלא שיש לנו צבור של חברות ואגודות שונות ומנהיגים־שתדלנים. נשאר לנו המוסד השלישי — הרבנות, שלפי המבט הראשון נוכל להשבה למוסד צבורי אמתי. אבל נסתכל נא ונראה.

ג.

ובכן ראינו, כי גם מנהיגים אין לנו, אלא שיש לנו במקום. שתדלנים, המופיעים בשעת הדחק ועושים כל מה שיכלתם לעשות על דעת עצמם, ובשעה כזו מחויבים אנו להתפלל שלא נכשל בשתדלנים שאינם מהוגנים. הנני אומר, כי מחויבים אנו להתפלל, מפני שהתפלה נשארה לנו בתור האמצעי האחד, אחרי כי לא בידנו טובנו ואין אנו המכריעים את מי לקרב ואת מי לרחק. לא על־ידי אחרים, כי אם על־ידי עצמו מתמנה השתדלן פרנס על הצבור, ואיך נקרבהו או נחרקהו, ואת פינו לא שאל. ויש שהשתדלנים האלה עושים את מעשיהם בחשאי, ורק „אחר המעשה" מכריזים הם בפומבי מי ומי היו העוסקים בצרכי צבור באמונה, אם אך מוצאים הם לפי חשבונם שמעשיהם יהיו להם לתפארת ולגאון, ואם חשבונם אינו עולה יפה נשמטים הם בחשאי, כשם שנכנסו בחשאי ונספחים הם גם המה להקהל המתאוננים על העדר ההנהגה. לוא חפצנו לחלק את השתדלנים לסוגיהם ולקרוא להם בשמות מיוחדים, כי אז היינו קוראים להשתדלנים מסוג האחרון: „שתדלנים ממה־נפשך". ממה־נפשך: אם ירצה ה' את דרכם, וחפצם בידם יצליח, הלא אז יקנו עולמם בשעה אחת, כי להם העוז והנצחון, ואם יקלקלו עוד תחת לתקן — מי מחויב לגלות את סודם? אדרבא, כדי להרחיק מעצמם כל אבק של חשד יהיו גם הם מהצועקים. ומדוע לא ירשו לעצמם לצחק מעט בעניני הצבור? עניני הצבור הפקר המה, ואף חרש שוטה וקטן אינם זוכים מן ההפקר, זאת היא הפסיכולוגיה של השתדלנים מסוג האחרון, ובהתבוללם בקהל הצועקים דומים הם לאותו הגנב ממש שהתבולל בשעת המהומה

בקהל הרודפים אחריו וצועק בקול רם: „תפשוהו, תפשוהו!"

ומי ימנה ומי יספור את כל הנזק הרב שהביאו לנו כל השתדלנים האלה ביודעים ובלא יודעים, באולתם או בהתחכמותם היתירה, ואיזו תועלת תצמח לנו, כי נמנה וגם נספור, וידנו קצרה מפדות. העדר הבסיס החזק, שיהיו חיינו נשענים עליו, שלל ממנו את דקות ההרגשה, וגרם לרבים שלא יהיו מבחינים עוד בין מנהיג לשתדלן, שיהיו שניהם בעיניהם או כאחד טובים או כאחד רעים. והאנשים האלה, שהמה רוב מנינו של קהלנו הגדול, לדאבון נפשנו, שלא ראו מעולם הנהגה מסודרת ולא היו מעולם משועבדים לאיזו הנהגה צבורית, אינם יודעים להשתמש בזכיותיהם כראוי גם במקצעות כאלה של החיים הצבוריים, שבאיזה נס או מקרה נשארו להם הזכיות האלה לפליטה.

ופה הננו מגיעים להמוסד השלישי, שהתוינו לנו במאמרנו זה, הלא הוא מוסד הרבנות.

השאלה הזאת היא אחת מהיותר סבוכות בחיינו, וביחוד הסתבכה בזמן האחרון בחסדי סופרינו ובחסדי כל הקוריספונדינטים ה„מושבים בשבט סופר", שתחת להאיר את השאלה הזאת מכל צדדיה חתלו אותם במליצותיהם, עד כי נבלעה השאלה בחתוליה. הקהל הגדול מבקש לו תמיד איזה שעיר לעזאזל, שיוכל להעמים על ראשו את כל חטאות הצבור, ומהיות שמנהיגים אין לנו והשתדלנים מתחמקים בשעת הקלקלה, ממילא אין לך שעיר לעזאזל יותר טוב מהרב העומד על משמרתו. זאת ועוד שנית. השתדלנים כי קלקלו, אינם אלא שומרי חנם, ובני עמנו הסכינו לנהוג כבוד בכל שומר חנם, לפעמים אוחזים הם בהדין המפורש ופוטרים שומר כזה גם מגנבה ואבדה. „סוס שבא במתנה, אין בודקין את שניו" אמרי אינשי, ושתדלן המקדיש את עתותיו לצרכי הצבור שלא על מנם לקבל פרם — חייב כל הקהל בכבודו. השקפה מסוכנת בזאת, שנלחמו בה בכל עוז בכל הארצות הנאורות, עודנה שוררת בחיינו אנו ומעידה היא על העבדות השפלה, שאנו אחוזים בה. גם יוצאי המדבר זכרו את הדגה אשר אכלו במדבר „ח נ ם".

לא הדגה בעצמה היתה אצלם העיקר, אין רע אם גם היתה דגה המעלה סירחון מעט, אבל בשום אופן לא יכלו לשכוח, שהיו מקבלים אותה ח נ ם. ובשעה שהעמים הנאורים שואפים לצאת מעבדות לחירות ונוערים את כפם מכל הפרינציפים שנוסדו על „נתינת נדבות", נגישים אָנו אל הפרינציפים האלה ביראת הכבוד וביראת הרוממות. ומעבר השני אין אָנו שבעי רצון לעולם מכל עבודה צבורית, ולוא תהיה מועילה ופוריה, אם אך מתן שכרה בצדה להעוסק בה. העובד על מנת לקבל פרס הוא בעינינו כאיש שמחל על כבודו ומכר את חופשתו. ומכיון שהרב הוא האחד הנושא עליו משרה צבורית בשכר ועיניו נשואות אל משכרתו, הרי הוא אחראי בעד כל הקלקולים שהיו לפניו ושיהיו לאחריו. אין מקצעות מוגבלים לעבודתו, הוא מושבע ועומד לתת דין וחשבון בעד כל המכשלות, אחת היא אם בכחו להסירן או לא. ועתונינו מלאים תמיד תלונות על הרבנים שהולכים איש לבצעו, ונותנים בראשם את כל חטאות הצבור, מן תרומת הצבא שנמלאה לא כראוי עד בית המרחץ.

אָמנם כל התלונות והצעקות האלה אינן מובנות לנו כלל. צועקים על הרבנים מהטפוס הישן, שאינם ממלאים את חובתם באמונה, שאינם משתתפים בכל מקצעות חיי העם, שרבים מהם סוגרים את עצמם בד' אמותיהם של הלכה ויושבים כלואים בחוגם זה הצר מבלי לזוז ממקומם אף כמלוא פסיעה. נניח נא, כי כן הדבר, כי בכל האשמות האלה אין כל שמץ הגשמה. אבל מי הוא האשם? הן הקהלות עצמן, — או יותר נכון, הקבוצים האלה הנקראים בשם קהלות — בוחרות להן את הרבנים ומרכיבות אותם במדה ידועה אלופים לראשן, ומדוע עומדות הן מנגד, בשעה שהן רואות, שרב זה או פלוני אינו מתאים לתביעות הזמן. וכי נקח את ה ר ב נ י ם מ ט ע ם, הן גם בחירתם תלויה בדעת הקהל, — מה שקרה בזמן האחרון, ששתי ערים גדולות בישראל זכו לשני רבנים מחמת אונס, צריך להחשב כמקרא יוצא מן הכלל, — ומדוע נתאונן תמיד רק על הרב האחד ולא על הבוחרים הרבים? לאו

עכברא גנב אלא חורא גנב. יש שאחד מן הרופאים, הרוקחים או סתם סוחר, שגמר בנעוריו חק הלמודים באיזה בית־ספר בינוני, אחרי שלא עלתה בידו למצוא לו מקור למחיתו, הרי הוא הולך ונבחר ל„רב" באחת מערי ישראל, במקום שיש לו מכירים הרבה או שאין לו מכירים כלל, הכל לפי הצורך. הרבנות היא בעיניו ככל יתר הפרנסות שבעולם וגם אפשר שהיא בעיניו כאחת מהפרנסות הגרועות, אבל אין בודקין את הפרנסות בשעה דחוקה, ובכן נהיו גם הם לרבנים על־פי הדחק מצד אחד ועל־פי חוצפה יתירה מצד השני. ומה עושים הבוחרים? הלא בני חורין הם ואין השעה דוחקת אותם, ויכולים הם לקרב ולרחק לפי רצונם הטוב ובחירתם החפשית, ובכל זאת בוחרים הם כמעט תמיד באנשים כאלה, שאולי הגונים הם לכשהם לעצמם, בתור רופאים, רוקחים או סתם סוחרים וכדומה, אבל שאין עטרת הרבנות הולמתם, ואינם מוכשרים כלל וכלל להקרא בשם „רב", לא לפי ידיעותיהם, לא לפי השקפותיהם ולא לפי שאיפותיהם בחיים. מדוע מביטים הבוחרים בקרירות־רוח אל רבניהם, שמקומם היה מכיר אותם בתור גבאים הממונים על שחוק הקלפים ב„כלובים" שונים, ובהגיע זמן התחדשות הבחירה נהפכים הם, הבוחרים, פתאום לרחמנים בני רחמנים. הרחמנות בכלל היא בודאי אחת מהמדות הטובות, שחנן בהן האדם, אבל רחמנות על חשבון הצבור, רחמנות על חשבון עניני היהדות הכללים — אכזריות נוראה היא מאין כמוה. אמנם הבוחרים יכולים להצטדק ולטעון, שאין להם על־פי־רוב במי לבחור, כי אין לנו רבנים שהתעתדו מנעורם להעבודה הצבורית הזאת, וכי אם כן מה להם להחליף ולהמיר, אחרי כי החילוף יהיה סוף־סוף כחילופה של תפלת „אנסיכה" בתפלת „אהללך", חילוף שאינו לא מעלה ולא מוריד. הטענה הזאת צודקת היא —— אבל אם כן, הלא אין כל מקום לתלונות ולהתאוננות. הן לא יתאונן הקונה כי יקנה דגים מלוחים, למשל, שאינו טועם בם טעם בשר. הוא ידע כבר בשעת הקניה, אם אך עיניו בראשו ויודע הוא מה שהוא קונה, שדגים מלוחים יכולים לבוא בסעודה במקום בשר אך במקום הדחק. והבוחרים

ידעו גם הם עוד בשעת הבחירה, כי לא בחרו באיזה ר ב , שיהיה רבם הם, כי אם „עשו" איזה רופא, רוקח או סתם סוחר „לרב" להם. ויש שהם מקיימים מצות חז"ל „עשה לך רב", אחרי שהאחרון קיים „וקנה לך חבר", פשוטו כמשמעו. והכי באמת האמינו הבוחרים, כי הבור דאורייתא דאתמול יהפך על־ידי הבחירה עצמה לרב בישראל? סוד גלוי הוא לכלנו, כי יש בתוכנו רבים המישתמשים בכתר הרבנות, שאינם יודעים פירוש המלות כלל ומכל־שכן של אלו הנאמרות בשעת נשואין. רבים אומרים, כי אין לנו צורך ברבנים כלל, כי נחוצים לנו אך משגיחים על צרכי הצבור, ושוכחים הם, כי מלבד מכס הבשר, בתי החולים וכדומה, ישנם עוד צרכים לכל צבור, הלא המה צרכי הרוח המרובים. שוכחים הם, כי הנשמה העברית הולכת ופוחתת לאט לאט וכי נחוצים לנו שומרים העומדים על המשמר. אמנם, זאת היא מכתנו האנושה שאינה כתובה בתורה: התחכמותנו היתירה, הקללה הזאת רובצת עלינו מאז חדלנו להתפתח בדרך טבעי, מאז היינו ל„יוצא מן הכלל" שבין אומות העולם.

הננו מקוים לשוב עוד לא פעם ולא שתים להשאלות שנגענו בהן במאמרנו זה ולראות מה היו יכולים לתת לנו קהלות מסודרות, מנהיגים הגונים ורבנים אמתים. הפעם חפצנו אך להוכיח, שרבים ממושגינו המה שבלים דקות ושדופות קדים וכל גרעין אין בתוכן.

והננו באים לידי המסקנא, כי כשם שאין לנו קהלות וכשם שאין לנו מנהיגים, כך אין לנו רבנים. הרבנים מהטיפוס הישן ישנים הם וישנים הם, והרבנים החדשים לקחו להם את השם „רב" ב„הקפה", או זכו בו, כאחיהם השתדלנים, מן ההפקר. רק אחת יש לנו, והיא: שאלת „היש לנו?".

הבנין והסתירה.

הבנין והסתירה.

(מכתב גלוי ל„אחד העם“).

הירצל בונה ואתה סותר. הירצל כותב „רומן“ בן שמ“ב עמודים ואתה כותב „ילקוט קטן“ בן י“ב עמודים ומהרס את כל בנינו של הירצל ממסד ועד הטפחות מבלי השאיר אריח על גב אריח ולבנה על גב לבנה. הדבר הזה כשהוא לעצמו איננו מעיד על יתרון כחו או כשרונו של הסותר על הבונה. מכל מקצעות החיים היינו יכולים להביא דוגמאות רבות להראות על ידן עד כמה קשה לבנות מלסתור. הבונה צריך למשש בכל אבן ואבן שהוא משתמש בה לבנינו וצריך הוא להניח את האבנים שורות שורות, לאט לאט מן היסוד ועד הגג. לא כן הסותר, הוא בא לחפש אחרי מומי הבנין, והיה במצאו מקום אחד רפה, שנקל לו להשמיט משם שורה שלמה של אבנים, הרי כבר מהרס הוא בבת אחת את כל חלק הבנין שמעל להשורה הזאת. לו הפצנו, למשל, היום להרוס את מגדלו של איפל, המתנוסס ברום גבהו ומתגאה על כל סביביו, לא היינו דורשים למלאכתנו זאת יותר מעשירית שבעשירית העת שבלע בנינו של המגדל הזה, ובכל זאת צריכים אנו להודות, שאיפל היה מהבנאים היותר מצוינים שבעולם. נשער נא הלאה בנפשנו, כי בנאי אחד מומחה ובקי אבל שעסק כל ימיו בבנין בתי מדרש ואוניברסיטאות נגש אל מגדלו של איפל ומודד אותו בקנה המדה של הבנינים ש ה ו א עסק בהם כל ימי חייו. הבנאי הזה מוצא, כי המגדל כלו מראשו ועד סופו אינו אלא מגרעת אחת גדולה: מגדל, שגבהו עולה עד לשלש מאות מיטרים ואין בו מקום אף לקתדרא אחת! ומהיות שאי־אפשר להכשיר אף חלק

ידוע ממנו לבית מדרש, אין לו תקנה אלא בהריסה גמורה, אז ישאר לכל־הפחות חבל האדמה שנבנה עליו המגדל ויהיה מקום פנוי לבנין אחר. הבנאי הזה שכח דבר אחד לגמרי. הוא שכח, כי בעולם הבנאות יש מקצעות שונים, וכי לכל אחד מהמקצעות יש קנה־מדה המיוחד לו, שאין מעבירין אותו ממקצוע למקצוע.

הירצל בונה ואתה סותר. הירצל כותב „רומן" שכמו בכל הרומנים משמשות בו „אמת ובדותא" Warheit und Dichtung בערבוביא, ואתה בא בקנה המדה של החשבון היבש והצנום ומבקש מגרעות ומוצא אתה אותן על נקלה, על כל דף ודף, על כל עמוד ועמוד של שמ"ב העמודים. בטוחים אנחנו, כי כל „קוראינו הנכבדים" קראו כבר את ה„ילקוט" האחרון שלך ב„השלח", ומפני זה חושבים אנו למותר לשוב ולספור ולמנות את כל המגרעות והחסרונות שמצאת בהרומן „אלטניילנד" של הירצל. אתה דאגת הפעם, כפי הנראה, גם להקוראים שאינם נזקקים להשפה העברית ותמציא את „ילקוטך" עם כל אבני הקלע אשר בתוכו למערכת ה„וואסחאד" בטרם שנדפס עוד ב„השלח", והרי מונחים לפנינו בבת־אחת הילקוט ותרגומו הרוסי. עוד טעם אחד הפוטר אותנו מלחזור על דברי הילקוט. ובכן לא נדבר על הפרטים, כי אם על הרוח הכללי, או יותר נכון, על האשמות הכלליות, שעליהן נוסדה הבקורת החריפה שלך.

ואלו הן האשמות הרובצות על ה„אלטניילנד" של הירצל, האשמות הכבדות, שאתה רוצה להוקע אותן נגד כל הקהל הגדול. ראשית, מוצא אתה, שמנהיג הציונים מופיע עתה בעב ענן של הבטחות שלעולם לא תמלאנה, ובכן מוליך הוא שולל את דעת הקהל וביחוד את דעתם של קלי האמנה, אלה האדוקים שבהציונים החדשים, הרגילים להתיחס לכל הגה היוצא מפי מנהיגם כאל תורה חדשה. הבטחות כאלה עלולות להלהיב את הדמיון, ובהיות שהן מגלות את ה„קץ" בעגלה ובזמן קריב, עתידות הנה, כשיעבור הזמן המיועד וישועות בל נעשו בארץ, להביא מהפכה לעולמנו. המאמינים, בראותם כי גואלו מתקותם, יסוגו אחור. הידים תרפינה, והשאיפה

לחירות תשוב עוד הפעם עשר מעלות אחורנית. שנית מבטיח מנהיג הציונים בה„רומן" שלו, שקבוץ הגליות העתידי לא יהיה קבוץ חלקי, כי אם קבוץ כללי, שעל־ידו תפתר „שאלת היהודים" בכל הארצות והמדינות, ואתה אינך יכול בשום אופן לתאר בדמיונך נס כזה: „ובכן אחת משתי אלה: אם שתתישב ארץ־ישראל על ידנו בדרך טבעית, בהדרגה, ואז ישארו בהכרח רוב בני עמנו בארצות מושבותם, וההתחרות בשכניהם, ועמה „שאלת היהודים", לא תבטל; או שיעזבו רוב בני ישראל את ארצות גלותם ויתקבצו לארץ־ישראל במשך זמן קצר, על־ידי אמיגרציה גדולה בבת־אחת — ואז על הציונים לבאר לנו, איך יעשה הפלא הזה, שכמוהו לא היה עוד וגדול הוא מכל הנסים שנעשו לאבותינו ממצרים ועד הנה". הרי לפנינו אם כן שתי אשמות, והנה באה האשמה השלישית העולה עוד על שתיהן: אתה בקשת בכל שמ"ב העמודים של ה„רומן" „אלטניילנד" איזה זכר לקולטורה עברית והנה מה שבקשת לא מצאת ומה שמצאת — אינו מוצא חן בעיניך. ובכן פונה אתה אחרי שהעברת לפני הקורא את כל טובו של „אלטניילנד", אל הציונים בשאלה חמורה, כי יואילו נא לתת עליה תשובה ברורה, יהיא: במה מצטיינת אם כן המדינה או החברה היהודית העתידה מכל המדינות והחברות האחרות. „ובכן אנו יודעים סוף האידיאל של הציוניות המדינית, כפי שהוא מצויר ברמיונו של המנהיג הראשי... לפי זה הרי נוכל לצייר ב„חוש" את הגשמת האידיאל הניגרי לאחר עשרים שנה — ואנו שואלים איפוא: במה היתה אז „אלטניילנד" הניגרית שונה מזו של הציוניות עתה?".

והדבר הזה ודאי הוא בעיניך, שמנהיג הציונים חפץ הפעם לבאר בפרטות, איך הוא מצייר לעצמו הגשמת האידיאל שלו עתה, אחרי הקונטרסים והפרוגרמה הבזילית, „אחר שהמדינה הציונית „מחויבת" על פי „הפרוגרמה" להיות דוקא בציון". המחברת „מדינת היהודים" היא אך מעין פרוזדור שקשה לשפוט ממנו על תכנית הבית בכללו, והרומן „אלטניילנד" הוא הטרקלין, הוא ה„לפני" ו„הלפנים" שבהיכל הציוניות החדשה, או יותר נכון:

„מדינת היהודים" נכתבה לפני עלות השחר, בשעה שקשה להכיר בין תכלת לירוק, ומפני זה הכל מכוסה בה כמו בערפל, לא כן „אלטניילנד". הספר הזה נכתב כבר בשעה שהאיר המזרח, ובכן נועד להלכה למעשה, לא אך לשמח את הלבבות, כי אם להיות למורה דרך לכל הציונים די בכל אתר ואתר.

אמנם יודע אתה לגולל את האשמות לפני הקורא כרגיל ומנוסה בעריכת כתבי אשמה, אבל באחת טעית ומכיון שטעית אתה בונה את כל אשמותיך על יסוד רעוע. מעולם לא עלה על דעתו — כך מבינים אָנו, הקוראים הפשוטים, את הרומן „אלט-ניילנד" — של מנהיג הציונים להופיע בתור נביא או חוזה לגלות את הקץ, הוא לא בא כלל לבאר בפרטות „איך הוא מצייר ל ע צ מ ו ה ג ש מ ת האידיאל שלו עתה". כי אם איך הוא מצייר את הגשמת האידיאל שלו ב ד מ י ו נ ו, בשעה שהוא עוזב את „עמק הבכא", „את הים של דמעות" ואת הספרות של ס פ ק ו ת ו י א ו ש. לא בשעה שהוא יושב בהבנק הלונדוני וסופר ומונה את כל האקציות והריוח שהכניסו — לא בשעה כזו הוא כותב את ספרו „אלטניילנד", כי אם בשעה שהוא יושב בחדרו „ומתנשא על כרוב דמיונו", בשעה שדמיונו מעביר לפניו תמונה שלמה ומרהיבה: כל בני הגולה באו כבר לדעה אחת, והרצון אחד והשאיפה אחת — ואין דבר העומד בפני הרצון. אָמנם הספר כבר נגמר, עוד מעט וימסר לדפוס ולא יהיה עוד קנינו הפרטי של המחבר, כי יצא לאור... ויודע המחבר, כי הרבה אורבים לו בסתר ובגלוי, וכותב הוא על שער הספר: „אם רוצים אתם, אין זו בדותא". אם כן מודה המחבר בעצמו, כי הגשמת מאויו תלויה ברצון אלה שאליהם הוא פונה בספרו.

„אם רוצים אתם אין זו בדותא". כך כתוב על שער הספר. אין לנו צורך לִהיות בקיאים בחכמת ההגיון, כדי להבין, שמכלל הן אתה שומע לאו. כלומר, אם רוצים אתם, אין זו בדותא, אבל א ם א י נ כ ם ר ו צ י ם, ה ר י ה י א ב ד ו ת א. ומתפלא אנכי עליך, מבקר מצוין, שכחך גדול בתורת ה„לאוי"ן,

כי בחרת הפעם רק את ה„הן". הלא כה דבריך: „אם רוצים אתם בכך, אין זו בדותא" — כן כתוב על שער הספר, וגוף הספר הוא רק פירוש רחב ומפורט לדברים אלה, בהראותו כל מהלך הענין באופן בולט, פשוט וקל, כאלו אנו רואים הכל בעינינו. וכדי להוכח „שאין זו בדותא", אין אנו צריכים אלא לצייר לנו בדמיוננו, שאנו עומדים עתה בשנת 1923, כלומר, עשרים שנה אחרי קבלת הטשרטר. אמנם המבקר יכול לטעון ולאמר, כי מכיון שלא מצא המחבר לנחוץ להעמיד בראש הספר את מחציתו השנית של ה„מוטו" בפירוש: „אבל אם אינכם רוצים, הרי היא בדותא", הרי הוא מודה בשתיקתו, שנקודת הכבד של הרעיון נמצאה במחציתו המפורשת; אבל, כמדומה לנו, שכל מבקר צריך לעיין לא רק במה שכתוב על שער הספר ובהספר עצמו, כי אם גם במה שכתוב על העמוד שאחרי חתימת הספר, אם אך אינו חלק, ויש לו גם סימן של מספר העמודים.

ובאמת הננו קוראים על העמוד שאחר חתימת הרומן „אלט־נולנד", המסומן במספר שמ"ג, אחרית־דבר מאת המחבר, וזה לשונו:

„... וכשאינכם רוצים, הרי אינה אלא בדותה, ובדותא תשאר — כל מה שספרתי לפניכם.

„חשבתי לחבר בדותא שיש בה גם תורה. הבדותא יתירה על התורה! יאמרו אחרים — התורה „יתרה על הבדותא! יאמרו אחרים.

„כי הנה כעת, אחרי שלשת שני עבודה, הגיעה שעת הפרידה, ומעתה יחלו מכאוביך, ספרי היקר. דרכך תהי רפודה משטמה ועיקומים, ואתה תלך כמו ביער חושך.

„אך כי תסור אל בית אנשים שלבם ידידות, פקדם לשלום בשם הארון אביך. הוא חושב: גם החלום ממלא את ריקניות הזמן שאנו מבלים פה עלי אדמות. החלום אינו נבדל כל כך מהמציאות, כמו שרבים מאמינים. כל מעשי האדם היו בשכבר הימים אך חלום וברבות הימים לחלום ישובו".

הדברים האלה אינם צריכים ביאור, אבל אתה המבקר לא השגחת בהם או שהעלמת עיניך מהם, ונתת לפני הקורא רק מה שכתוב על שער הספר.

הירצל בונה ואתה סותר, הירצל מפרש את הפסוק הראשון של „שיר המעלות": „בשוב ה' שיבת ציון היינו כחולמים", ואתה דולג על הפסוק הראשון ומתחיל מהפסוק השני: „אז ימלא שחוק פינו".

אמנם הננו מחזיקים טובה לך „אחד העם" החביב לכלנו, ושכלנו חייבים בכבודך, כי החזרת את העטרה ליושנה בנוגע להשם „אלטניילנד". לא „אלטניילנד" הוא השם האמתי, כי אם „על-תנאי-לנד", אבל מתנים אנו תנאי אחר לגמרי, לא התנאי שמתנה אתה „אחד העם". התנאי שלנו נכלל הוא במה שכתוב על שער הספר ונאמר בפירוש „באחרית דבר" שבסוף הספר.

טוב אחרית דבר מראשיתו — כלל גדול הוא לא רק בחיים אלא גם למבקרים מצוינים.

„אם רוצים אתם, אין זו בדותא" — ואנחנו רוצים, שנהיה רוצים...

ובטרם חתמי את שמי הנני רואה לעצמי חובה למסור מודעה קטנה. הרבה למדתי ממך. הנני אחד ממעריציך היותר אדוקים ובידידותך הנני מתפאר. הנני מבין את צערך הגדול בבקשך את סימני הקולטורה העברית ב„המדינה" העתידה, ואולי משתתפים בצערך זה רבים מתלמידיך — עם כל זה הייתי רוצה, שאחד העם „שלנו" לא יהפך בטעות בעיני רבים לאחד העם „שלהם", ומפני זה הייתי רוצה שתחדל מסתירה ותחל לבנות. אתה אינך זקן כל-כך ואנחנו איננו צעירים כל-כך „שאם יאמרו לך זקנים סתור וילדים בנה, סתור ואל תבנה". וכי כלום יש צורך לך ללכת למדינות של אחרים, בוא נא שמש בהיכלך, רבים מוכנים לסייע לך בעבודה של בנין.

מעבר לגבול.

מעבר לגבול.

במקרה הייתי הראשון, שיצא נגד „אחד העם“, כלומר, נגד בקרתו החדה על ה„אלטניילנד“ של הד״ר הירצל. לפי דעת „אחד העם“ התכוון המחבר, שיהיה ספרו לתל שכל הציונים יהיה פונים אליו, ולפי דעתי אני, אינו אלא תל מתלי תלים של הרומנים, שנועדו אך לרומם את הרוח, לעורר את הרגש, לפעמים גם לשבר את האוזן, אבל בשום אופן לא להורות הלכה למעשה. השתדלתי להראות, עד כמה שמוכח מתוך הרומן עצמו, שמעולם לא עלה על דעתו של הירצל לתת לספרו זה את ערכה של חתימת הציוניות. הד״ר הירצל ענו הוא ואינו חפץ להתערב בשאלות, שאינו חושב את עצמו למומחה להן, ומפני זה הוא נותן אך את המשבצת ומניח ל א ח ר י ם לתת בתוכה את א ב נ י ה מ ל ו א י ם. הד״ר הירצל חושב, כי מכיון שתוסד מדינה יהודית, תתפתח שמה גם בהכרח גם קולטורה עברית, לפי טבע הענינים המחייב, ש ה ת פ ת ח ו ת כ ל ע ם ה ע ו מ ד ב ר ש ו ת ע צ מ ו ו א י נ ו ת ל ו י ב ד ע ת א ח ר י ם א י נ ה י כ ו ל ה ל ה י ו ת ה ת פ ת ח ו ת ש ל ח ק ו י, אם כן לא יכול לראות מראש שתתעורר שאלה חמורה: „במה היתה אז אלטניילנד הניגרית שונה מזו של הציוניות עתה“? — להשאלה הזאת יש תשובה פשוטה בצדה. מאמינים אָנו כל־כך בעצמיותו של העם העברי, עד כי בטוחים אנחנו, שקבוץ גדול של יהודים במדינה של יהודים אינו יכול להתהפך לקבוץ של כושים: בן חורין אינו מקבל על עצמו את עול העבדות ברצונו הטוב. אָמנם עם כל זאת לא רצה הד״ר הירצל לתת בספרו את סימניה של הקולטורה העברית העתיקה, לא מפני שכופר הוא בה, כי אם מפני שמניח הוא את

העבודה הזאת ל א ח ר י ם . וזאת תפארתו של מנהיג הציונים: הוא אינו מתעטף בטלית שאינו שלו, וכשם ששאל בתמימות: „הקולטורה העברית הזאת מה היא?", כך לא רצה להכניסה להרומן שלו. לו אך רצה להכניסה לספרו, כי אז ה י ה מ ו כ ר ח ל ק ב ל א י ז ו י ד י ע ו ת מ ק ו ט ע ו ת ב ה ק פ ה בדבר הזה מאת אחד הסטודנטים יוצאי הגיטו שבווינא או בפריז — אבל את כבוד המלאכה ה נ ק י ה ו ה ק ל ה הזאת הניח לרעהו, שמעולם לא הצטיין בענוה יתירה...

אחרי מכתבי הראשון, שבו נגעתי בשאלה זו בדרך כלל, היה בלבי לגשת אחר־כך לבירור ההבדל שבין השקפותיו של „אחד העם" ובין השקפותיו של הד"ר הירצל. אולם בין כך נדפס בה„וועלט" ונעתק ב„הצפירה" מאמרו של מקס נורדוי, שלאשרנו „עוד לא בא כבשם הזה" בספרותנו הציונית מן הקונגרס הראשון ועד היום, ומאמרו של נורדוי הוא לעת־עתה היחיד במינו. בשעה כזו אי־אפשר עוד לטפל בקרירות רוח בהשאלה העיקרית של השקפות טובי מנהיגינו וסופרינו. בשעה כזו מוטב להחבא מעט רגע עד יעבור זעם, עד שיבוא מקס נורדוי בכבודו ובעצמו ויבקש סליחה וכפרה — לא מ„אחד העם", כי אם מאת כל הציונים המזרחים ובודאי גם מאת רבים מן המערבים היודעים קרוא עברית במהירות יותר גדולה מבעל התשובה לאחד העם. אָמנם אפשר היה לחכות, שהילקוט הקטן של אחד העם בחוברת „השלח" האחרונה לשנת 1902 תעורר מחלוקת עצומה במחנה הציונים. הריב התגלע. ליריה הראשונה קם מקס נורדוי. ומקס נורדוי אינו רובה קשת, גם אינו יורה מקנה רובים פשוט של חיל הרגלים, כי אם מכלי תותח כבדים של צבא הארטילריה. אָמנם גם צבא הארטילריה נחלק לרגליים ופרשים, ומקס נורדוי הוא „פרש בלי מורא ופחד", הרוכב על סוסו ומביט מגבוה על איש מלחמתו.

והמחזה הזה מחזה מעציב משני צדדיו. יכולים אָנו להצטער שלא נפגשו הפעם „תורה וגדולה" במקום אחד, כי אז היינו זוכים ל„אלטניילנד" משוכלל ומלא, תחת אשר בעת מונחת לפנינו רק

תבנית המדינה החיצונית ולא יותר, אבל מה כל החרדה אשר חרדו הקולטוריים שבנו ? והכי חושבים הם באמת שעתיד הרומן הזה להשפיע על מהלך התפתחותנו הרוחנית לעתיד לבוא ? הכי חושבים הם באמת, כי ה„אלטניילנד" יהיה להציונים לשלחן ערוך חדש ? כמדומה לי, שהחושבים כך משפילים מבלי משים את ערכם של יושבי מדינת היהודים העתידה. די לנו אם יקים לנו הדור ההוא מקס נורדוי חדש אחד, שיבטל בבת אחת מאה רומנים כאלה. ויכולים אָנו להיות בטוחים עוד בדבר אחד, כי כשם שמקס נורדוי שלנו קורא עברית בקושי גדול, ובכל זאת קוראים לפניו את מאמריו של אחד העם והוא מותח עליהם את גזר דינו הקשה, כן לא יהיה נחוץ למקס נורדוי העתיד לדעת את השפה שבה נכתב ספרו של הירצל. גם הוא יזמין לו את אחד מ„המבינים" ויצא אחר־כך לבקר אותו בלשון מדברת גדולות. לא ולא. לא על־פי רומנים, ולו יהיו היותר מעולים והיותר משובחים, תסומן ההתפתחות העתידה של עמנו. „אלטניילנד" של הירצל הוא אך רומן ונועד אך ורק לאלה העומדים תחת השפעתם של ספרים מסוג הזה. מנהיג הציונים לא רצה כלל לזכות את א נ ש י ה ר ו ח שבנו בתורה חדשה, לא חפץ לעקור אף שורש אחד משרשי אומתנו ולנטוע במקומו זמורת זר, ונעלה הוא מעל כל ספק, כי לו בא אחד העם או מבקר אחר והיה מראה שהרומן „אלטניילנד" אינו מקיף עוד את כל צדדי תחית עמנו, כי אינו מעביר לפנינו את כל טובה של התחיה במלואה — נעלה הוא מעל כל ספק, כי בקרת כזו, שיש בה גם מפצעי אוהב, לא היתה מביאה לא את מחברו של הרומן ולא את מעריציו היותר קרובים אליו לידי כעס והתמרמרות. אבל אחד העם מאמין באמונה שלמה שהשקפותיו הוברורו כבר די צרכן לקהל הקוראים ואינו מוצא לנחוץ להטעים שהוא אינו נלחם בהאידיאל של הציוניות המדינית, שסוף־סוף מסור הוא להאידיאל הזה יותר מהרבה ציונים אופיציאליים הממונים לאפיטרופסים על הציוניות, כי אם ב ל י ק ו י ו של האי־דיאל הזה בחיים ובספרות. אחד העם נראה תמיד נגד עינינו

כבר פלוגתיה של הד"ר הירצל, ועם כל הכבוד שאנו רוחשים לאחד העם צריכים אָנו להודות, שלא השתדל מצדו להכנס להאורגניזציה הציונית החדשה, ותחת לבקר אותה מבפנים הוא מבקר אותה תמיד כאדם העומד מחוץ. מבטאים כמו „ואז על הציונים לבאר לנו" וכדומה שהם בבחינת „לכם ולא לו" שכיחים למדי במאמריו של אחד העם, עד כי רבים טועים ומחליפים את מבקרו של מנהיג הציונים במבקרה של הציוניות עצמה. רבים טועים עד כה ואומרים „שאחד העם דואג רק לתחית הרוח של עמנו, והירצל דואג רק לתחית גוף העם", בעוד שמעולם לא התקרב אחד העם להשקפה הידועה — שעד כה נשארה אך בתור השקפת יחיד, — התולה מדינה שלמה על בלימה, ומתפארת למצוא את הסוד להטות לכל עבר מדינה שלמה הפורחת באויר; בעוד שמעבר השני מעולם לא עלתה על דעתו של מנהיג הציונים להעמיד את תחית ישראל רק על הקרקע. זהו הצד האחד שבמחזה המעציב הזה, המראה לנו בעליל את הקושי שבקבוץ גליות. שנים רבות יעברו עד שנכיר איש את רעהו, וזה יהיה הצעד הראשון לפדות נפשנו. הצד השני שבמחזה המעציב הזה הוא, שהמחלוקת הזאת פרצה בתוכנו טרם שיש לנו עוד מדינת היהודים, ועלינו לפזר את כחותינו הדלים לוכוחים ולדברי ריבות, שבכל אופן אינם מקרבים אותנו להאידיאל המשותף שלנו, שבכל אופן אינם מקרבים אותנו אפילו לבירור המושגים. המחלוקת הזאת יצאה כבר מגדר „מחלוקת לשם שמים", ומי יודע עד כמה תתפשט בין צעירי הצעירים. הן רבים לא יבינו, כי הריב הזה גם לא ריב פרטי הוא, כי אם ריב אלה שהשתחררו למחצה, והנם בבחינת „חצים עבד וחצים בן חורין" באלה שנחשבים עוד לעברים גמורים בעיני „דודיהם" העשירים בכסף או בחכמה. תשובתו של נורדוי מוכיחה עד כמה גדול כחה של התמרמרות, המעבירה את האדם על דעתו הצלולה ושמה בפיו דברים שאינם נותנים כבוד למי שאמרם.

בקש מקס נורדוי להגן על מדת הסבלנות והראה לכל עד כמה מגיעה סבלנות עצמו. בקש מקס נורדוי להשיב כהלכה ויצא

לחרף ולגדף. בקש להזהיר את הציונים, ומכאן אזהרה לגדולים שיזהירו על הקטנים, לבלי המשך אחרי דעותיו הנפסדות של אחד העם ושכח, שהציונים המזרחים יודעים את ספריו הרבים — ולא אך על־פי תרגומיהם — של מקס נורדוי ויודעים גם כן את כתביו המעטים של אחד העם — גם כן לא על־פי תרגומיהם — ויודעים הם בעצמם מה לקרב ומה לרחק. בקש נורדוי להתכבד בקלון חברו ובזה את כבודו עצמו. בקש נורדוי בתשובתו לחזק את הציוניות ונתן לה מכת־לחי...

אחת בקש מקס נורדוי והוכיח: במקום שבעלי תשובה — במובן משיבים שלא כהלכה — עומדים, אין לפעמים צדיקים גמורים יכולים לעמוד, ויש־אומרים — אפילו אנשים בינונים.

תשובה חלקית.

תשובה חלקית.

„אחד העם" הדפיס תשובתו „החטא וענשו" עוד הפעם בעברית ורוסית בעת ועונה אחת (הזמן גליון כ"ב, ה„וואסכאד" גליון י"ג). אחד העם אומר, כי עיקר תשובתו הוא להאיר את כל העניז, עד כמה שהוא נוגע לעצם השאלה.

והשאלה הזאת, כשהיא לעצמה, אינה חדשה, וגם מלחמת הסופרים שהתעוררה כעת בכח חדש לרגל השאלה הזאת גם כן אינה חדשה. בכל אופן, לא הרומן „אלטניילנד" הולידה, ובמדה ידועה לא נשגה גם כי נאמר, שאף לא הציוניות הרשמית בראה אותה. גם לפני תקופת הקונגרסים, בשעה שהיתה בעולם אך הציוניות הסתמית, בלי כל שם לואי, גם אז נחלקו כבר הציונים, או כמו שקראו להם אז: „חובבי ציון", למפלגות שונות, ואף לחנם מוצא אחד העם, ששאלת הקולטורה נולדה בעת אחת עם הציוניות החדשה, הנקראת „מדינית" *). גם אז היו אנשים שהיו רואים את נקודת הכובד של תנועת התחיה ביסוד מ ו ש ב ו ת, בקנית קרקעות וכדומה, ואחרים, ובראשם אחד העם, השתדלו להעתיק את נקודת הכובד של תנועה זו אל עולמה של התנועה הרוחנית, אלא שאז אמרו שמוטב ליסד ב י ת - ס פ ר אחד על אדמת ישראל מהושיב על האדמה הזו מאה קולוניסטים, ועתה הם אומרים, „שיסוד ב י ת מ ד ר ש ג ד ו ל אחד בארץ ישראל לחכמה או לאומנות, יסוד א ק ד מ י א א ח ת שם ללשון ולספרות" — זהו „מפעל לאומי גדול ונשגב, המקרב אותנו אל מטרתנו יותר מ מ א ה ק ו ל ו נ י ו ת של עובדי אדמה" **).

---

*) עי' „השלח", כרך י', עמ' 386, תחית הרוח.

**) שם, עמ' 482.

אם כן הננו רואים, שלרגל גידולה והתפתחותה של התנועה הציונית נשתנה גם קנה המדה, שאנו מודדים בו כעת את תביעותינו. לפנים דברנו על דבר בית־ספר אחד והיום הננו מדברים על־דבר יסוד בתי מדרש גבוהים ואקדמיות ללשון ולספרות, ואם נתנו אז במחיר בית ספר אחד מאה קולוניסטים, הננו נותנים כעת במחיר אקדמיה אחת מאה קולוניות שלמות.

אבל טעות גדולה היא לחשוב, שעד הציוניות המדינית שררה אחדות גמורה בין כל „חובבי ציון" הישנים, כי כשנמצאו אנשים אחדים „שחשבו להם לחובה לעסוק בעבודת „המדינה" ובעבודת „הקולטורה" כאחת", והכל בשם „חבת ציון", לא היה אדם שערער על התאחדות המעשים האלה". החושבים כן אינם אלא טועים. מובן מאליו, כי מספר המערערים והמתאוננים היה אז פחות מאשר כעת, מפני הטעם הפשוט, שמספר ה„חובבים" בכלל היה אז קטן ודל לעומת מספר הציונים בשנים האחרונות, אבל בזעיר אנפין היה גם עולם החובבים הישנים נפלג למפלגות שונות והיה קולט לתוכו בעלי השקפות שונות, אלא שכל אחד ואחד היה מכניס לעבודתו את כונתו המיוחדת. ומי יודע את המצב הזה של חבת ציון הישנה יותר מ„אחד העם" עצמו? הן בודאי זוכר הוא, כי ה„אמת" הראשונה שלו מארץ ישראל לא היתה נעימה לכל החובבים ואף לא לרובם של החובבים. הן בודאי זוכר הוא את הרעש שהטילה אז ה„אמת" שלו בעולם החובבים ובספרותנו, שהיתה אז עניה עד למאד! אין זאת, כי לא הציוניות הרשמית גרמה ל„אחד העם" שירגיש את עצמו ברגעים ידועים בתור „אבל בין חתנים". הרגש הזה היה צריך כבר להיות אצלו כמעט לרגש תמידי, ואף לחנם מעלה כעת „אחד העם" נשכחות ומוצא, כי הימים הראשונים היו טובים מאלה.

אמת, כי אז, לפני הקונגרסים, לא היו ההשקפות השונות בולטות כל כך, מפני שחיבת־ציון בעצמה לא היתה עוד בולטת ביותר; אמת, כי אז לא היתה לנו כל אורגניזציה, וכל אחד הי־

מגין על דעותיו בתור איש פרטי, ובכל זאת מתאונן „אחד העם" עוד בשנת תרנ"ה: „וכשיצא אחר־כך ה„פרדס" השני פרסמתי בו לתומי איזו מאמרים חדשים, אשר בהם דברתי גלוי מה שבלבי כפעם בפעם, בכובד ראש ובזהירות האפשרית, והנה פתאום שמעתי מאחרי קול רעש: מינות, הריסת הדת, תורה חדשה, וכדומה מן הבטויים, המוכנים תמיד בפי ה„שחורים" בישראל להטיל אימה על ההמון התם. ועם זה העלוני המרעישים לגדולה ועשוני לראש כל חובבי ציון, כדי שיוכלו להטיל את האשמה על חבת־ציון בכלל" *). ולא רק החרדים, המקנאים קנאת ה' צבאות, התקוממו נגד „אחד העם" ושיטתו. בין המתקוממים היו גם חפשים בדעת, ועם כל הכבוד שרחש לבם ל„הסופר" ול„איש הרוח", שכחו גדול בעיון, לא עמדו כמעט מעולם תחת השפעתו בתור אנשי מעשה. אחד העם היה עומד על פרשת דרכים וטוען: לא זו הדרך! ואנשי המעשה היו שומעים ומתפלאים על אומץ רוחו של הטוען, והיו אומרים „אף־על־פי־כן!" וכה התנהלה לאטה „חבת ציון" הישנה. וכה פנתה את הדרך לאט לאט לפני הציוניות הצעירה, או מה שיהיה נכון ביותר, כה עברה תנועת התחיה בקרב עם ישראל מ„חבת־ציון" ל„ציוניות".

מיד אחרי שנתפשטה הקריאה הראשונה של הד"ר הירצל, שהיה אך אחר־כך למנהיג הציונים, התקבצו אל הקונגרס הראשון החובבים הישנים, וגם „אחד העם" היה בתוכם. מובן הדבר, כי זה „אחד העם", שלא יכול לשעבד לשיטתו את החובבים הישנים, לא יכול להשפיע גם על החובבים שנהפכו בין שלשת ימי הקונגרס לציונים; אבל תחת אשר עד כה היה יכול לשער, ששיטתו אינה מתקבלת אך מפני חוסר אורגניזציה משוכללת, והיה יכול לקוות עוד, כי סוף־סוף יסתדרו החובבים, ושיטתו תכריע את הכף, הנה נוכח כעת לדעת, שהתקוה הזאת לא תוכל עוד לשעשעהו, וכי, להפך, היא מתרחקת ממנו. הציוניות הרשמית כתבה על דגלה

*) עי' „על פרשת דרכים", עמ' 105, 106.

את השאיפה למקלט בטוח, ראשית כל, והניחה לכל אחד ואחד, שנאספו תחת הדגל הזה, להכנים אל המקלט הבטוח העתיד את כל אידיאליו הוא. ובאמת לא יכלה האורגניזציה הציונית העממית והמקפת, או השואפת להקיף, את כל חלקי העם לחרות על דגלה כתובת אחרת, שתהיה שוה לכל נפש; ואם לא תהיה שוה לכל נפש, ואם לא תהיה מובנת היטב לכל אדם מישראל, הלא תחטיא את המטרה הראשית. „אחד העם" היה חפץ בודאי שהציוניות תכתוב על דגלה: „החירות המוסרית", „השחרור מעבדות הפנימית", אך כתובת כזו היתה מובנת רק ליחידי סגולה, רק ל„אחד העם" והדומים לו, רק להכהנים העומדים ממעל להעם, אבל לא להעם.

ושיטת „אחד העם" היתה אז כבר משוכללת כל צרכה ומיוסדת לכל פרטיה. ומכיון שנגמר בנינה לא היה עוד כל צורך לבעל השיטה להוסיף ולבנות, ויחדל מן העת ההיא ממלאכת הבנין, ויחל לעסוק במלאכת הסתירה. אשתדל לבאר את דברי. גם בשנות עבודתו הראשונות היה „אחד העם" בונה למחצה וסותר למחצה, כלומר, בה בשעה שעסק בסתירת בניניהם של רבים מהחובבים הישנים, היה מקדיש את מחציתה השנית של עבודתו הספרותית לאיזו הצעות חיוביות, אבל מן הקונגרס הראשון ועד היום הקדיש רובי עתותיו אך להראות את המגרעות ואת החסרונות שבהאורגני־זציה הציונית. מיד אחר הקונגרס הראשון יצא להזהיר את העם מן ה„ריאקציה העומדת אחר כתלנו" *) וחפץ לבטל ב„ילקוט קטן" אחד את כל ערכו של הקונגרס. הקונגרס הזה היה אמנם נכבד גם בעיני „אחד העם" מצד ערכו המוסרי, „כי לא ליסד היום או מחר מדינת היהודים באנו לבזיליה, כי אם בשביל לקרוא באזני כל העולם קריאה גדולה: עם ישראל עודנו חי וחפץ חיים!" „וזאת עשתה האספה הבזילית ב ר א ש י ת ה באופן נעלה, ובעבור זאת ראויה היתה להכתב באותיות־זהב זכרון לדורות, לולא... חפצה

*) „השלח", כרך ב', ילקוט קטן, עמ' 569.

לעשות עוד יותר", וכל מה שעשתה האספה הבזילית הראשונה, מלבד הקריאה הגדולה באזני כל העולם, לא הפיק כבר אז את רצונו של „אחד העם", מן צירי הקונגרס, ועד המון ה„הצעות הדמיוניות על דבר „אוצר לאומי" ויתר ה„פוליטיקה הגבוהה" של „מדינת היהודים".

מיד אחר הקונגרס הראשון יצא אחד העם לערער על הציוניות המדינית, כלומר, על אותה הציוניות השואפת, ראשית כל, למצוא מקום מקלט בטוח בעד עם ישראל בארץ אבותיו, ולהוכיח לכל, כי הציוניות הזאת ריקה היא מכל אידיאל מרום ונשגב, כי „מדינת היהודים" תוכל רק אז להמציא מנוחה לעם ישראל הנרדף, רק „כשהצדק העולמי ישב לכסא וימשול בחיי העמים והמדינות", ולעת־עתה, גם אם נניח שאפשר ליסד את „מדינת היהודים" בזמננו ולוא גם על־פי תנאים היותר נוחים והיותר נאותים — גם אז „אי־אפשר לעם עתיק יומין, אשר היה לאור גוים, להסתפק, בתור שכר לכל תלאותיו, במועט כזה, שהרבה עמים אחרים, בני בלי שם ובלי תרבות, השיגוהו בזמן קצר, מבלי לסבול תחלה אף מעט מן המעט ממה שסבל הוא" *). רבים, גם ממוקיריו של „אחד העם", השתוממו אז לקרוא את הדברים האלה בילקוטו הקטן, אבל שתקו — מפני הכבוד, ולא רק מפני הכבוד בלבד, אלא גם מפני שהאורגניזציה הציונית היתה עוד רכה, וכל אלה שנכנסו לתוכה היו טרודים בשכלולה ולא חפצו להתוכח באותה שעה.

ומנהיג הציונים הלך לשיטתו הוא, אלא, שבהיותו גם הוא משועבד לאורגניזציה מסודרה, היה מוכרח להסתיר אחד הזרם בתור מנהיג במקום שלא יכול לכוף הר כגיגית על צירי הקונגרס שיקבלו דוקא דעתו ונשאר נאמן להשקפותיו המיוחדות בתור איש פרטי. הוא הכניס להפרוגרמה הבזילית את העובדה הקולטורית והאיקונומית, אם כי בתור איש פרטי התנגד להכניסה הזאת בכל כחו, והוא השמיט מהרומן „אלטנוילנד" את כל השאלות על־דבר

*) שם, שם.

העבודה הקולטורית, מפני שכתב את ספרו לא בתור מנהיג הציונים, כי אם בתור איש פרטי. אם החליטה האורגניזציה הציונית לתרגם את הספר הזה ולהדפיסו על חשבונה — אין להאשים את מנהיג הציונים בדבר הזה. לכל אחד ואחד מהסופרים יש הזכות והרשות לשאוף להשפיע על דעת הקהל מנקודת מבטו הפרטי. ובכן אין להתאונן על מנהיג הציונים, שלא כתב את הרומן שלו בהתאמה להשקפותיהם של הציונים המוסריים, כי אם על ההנהגה המרכזית של ציוני רוסיה, שהחליטה לתרגם את הספר הזה ולקבל על עצמה את הוצאות התרגום, אם אך נניח באמת, שעלול הרומן „אלטנײלנד" לשפוך מרוחו על כל הקורא אותו. אמנם, כאשר אמרתי למעלה, אם חפצים אנו לנגוע ב„עצם השאלה", אין לנו כל צורך לטפל ביותר בדבר „אלטנײלנד". כל מי שיודע את השקפותיו של מנהיג ציונים יודע בודאי, כי מעולם לא עלה דעתו להופיע בתור חוזה ומצייר את התמונה העתידה של התפתחות עמנו הרוחנית לעתיד לבוא. מנהיג הציונים בחר לעבודתו את המקצוע שהוא מומחה לו, ובודאי יסלק את ידיו מן העבודה הרוחנית גם כשיגיע למטרתו לכונן את המקלט הבטוח בעד עמנו בארץ אבותיו, והיה כי תתעורר השאלה בדבר יסוד בתי מדרש גבוהים ואקדמיות וכדומה, יבטל אָז אל נכון מנהיג הציונים את רצונו מפני רצון האחרים, שימצאו יותר מוכשרים לחוות דעה בענינים כאלה. אם כן לא חדש הד"ר הירצל בספרו החדש ולא כלום, וכשם שהוא לא חדש מאומה, כך לא חדש דבר גם מבקרו הנכבד. המחבר והמבקר גם שניהם חזרו הפעם על הראשונות, והרומן החדש היה אך לסבה שיתגלע הריב הישן עוד הפעם.

אָמנם לנו הציונים אין לנו עסק עם הד"ר הירצל בתור סופר, כותב פיליטונים, דרמות ורומנים. בעדנו הוא, ראשית כל — הדגול מרבבות אחיו, העומד בראש ההנהגה הציונית. ואפילו אלה שהכריזו עליהם בעצמם מן השעה הראשונה, שאין חלקם עם מנהיגים כאלה, מחויבים יהיו להודות, שהמנהיג הזה הגדיל לעשות, אף־על־פי שישן עוד שנתו בשעה שהאיר כבר המזרח בארצות

המזרח. הוא הגדיל לעשות לא ברומניו, לא במאמריו ובנאומיו, כי אם בכשרון האורגניזטורי שלו: הוא יצר את הקונגרסים, הוא ברא את הבנק ואת האוצר הלאומי, למרות מה שרבים קראו תגר והכריזו על הצעותיו הדמיוניות, ולכל לראש — הוא ברא את האורגניזציה, הלא זוהי האורגניזציה, ש„אחד העם" אומר עליה במקום אחד: „האורגניזציה הציונית הקיימת עתה, בכל מגרעותיה, היא עד כה האחת בעמנו, שנוצרה לשם התחיה הלאומית".— והכי אין לנו די בזה? הכי אין לנו המשפט והצדקה לאמר: הירצל בונה?

כן. מפלפל לא הייתי מעולם, וכשאמרתי, כי „הירצל בונה ואחד העם סותר", כוונתי לא אל הרומן של הירצל ולא אל הבקורת של אחד העם, אלא שחפצתי להראות, כי נקל למצוא חסרונות ומגרעות באיזה מוסד מוכן, מאשר להכין איזה מוסד ואפילו עם מגרעות וחסרונות. גם האמת הפשוטה, ש„בנין" ו„סתירה" הם מושגים יחוסיים, ידועה לי מכבר, אבל יודע אנכי גם כן לברר את הערך היחוסי של המושגים האלה בשאלה הזאת המונחת לפנינו.

וחוזר אני על דברי, כי לחנם רואה „אחד העם" ב„אלטנייולנד" „מורה דרך" חדש בעד הציונים, מעין שלחן־ערוך ציוני־מדיני, ולחנם הוא מביא את דברי מקס נורדוי: „פה הראה הירצל בדיוק אותו דבר שאנו חפצים בו ועמלים בשביל השגתו", ומוסיף על זה מצדו: „ומי נאמן להעיד על ה„עיסה" יותר מאנשי סודו של הנחתום?" — לנו אין כל דבר לא עם הנחתום ולא עם אנשי סודו של הנחתום, כי אם עם העיסה עצמה. לפנינו מונח רומן ככל יתר הרומנים המטפלים בשאלות מדיניות או סוציאליות, ואם לא עלתה בידי מחברו להוציא מתחת ידו הפעם רומן ממדרגה הראשונה, לא נרשום את האשמה הזאת על חשבון מנהיג־הציונים, שמעולם לא נסה להופיע לפנינו בתור מורה־דרך בשאלות הקולטורה של עמנו, כי אם על חשבונו של הירצל הסופר, ותו לא.

ומה שנוגע לרצונו של העם, שבו תולה מחברו של

„אלטניילנד" א ת ה א פ ש ר ו ת של הוצאת הרעיון בדבר יסוד הקבוץ היהודי מן הכח אל הפועל, יכול אני להעיר רק דבר אחד: מושג האפשרות בעצמו מחובר הוא אל מושג הרצון, ורצונו של עם שלם אינו יכול להיות נמוד טרם שהתגלה. הן אין אנו צריכים לעצום את עינינו מראות נכוחה: לעת־עתה אין לנו כל נסיון היסטורי, שנוכל לשפוט על פיו עד כמה מגיע כח רצונו של עמנו בזמן הזה וההשערות העיוניות תשארנה אך השערות ולא יותר, ואם „אחד העם" בא ומחליט, כי „אם גם נרצה, לא נוכל להשיג את המטרה בקפיצה אחת באופן המצוייר", יש הרשות לאחר לבוא ולהחליט, כי אם נרצה, נשיג את המטרה. אם במשך עשרים שנה או במשך ארבעים או גם שמונים שנה — הדבר הזה אינו מעלה ואינו מוריד במה שנוגע ל ע צ ם ה ש א ל ה, ובכן אין כאן „הודאה בשעורים בשעה שטוענים בחטים", אלא שיש כאן או חטים או שעורים. ו„אחד העם" היה צריך בודאי להביא גם את הדברים שבסוף הספר: „ואם אינכם רוצים, הרי זו בדותה", מפני שאינו דומה לאו הנשמע מכלל הן, ללאו מפורש.

„אחד העם" חותם את תשובתו: „אבל מה־בכך? יאמרו מה שיאמרו! הדממה הופרעה, האמת נתפרסמה... המטרה הושגה איפוא. ובזה די לי". איזו א מ ת ח ד ש ה נתפרסמה כעת לרגל בקרתו של „אחד העם" — אין אנו מבינים. חושב אני, כי רק „אחד העם" הוא שגרם לפרסומו של הרומן „אלטניילנד", שלולא זאת לא היה עושה כל רושם, לא חיובי ולא שלילי, בעולם הציוניות.

האסטנסים שלנו.

האסטנסים שלנו.

אם רוצים אתם לדעת לאיזו מדרגה הגיעה שפתנו על דרך התפתחותה בזמן האחרון; אם רוצים אתם לדעת מי ומי המה סופרינו המשתתפים בעבודתם במקצוע ספרותנו העתונית; אם רוצים אתם לשפוט על־דבר החמר הממלא את ספרותנו זאת, ואם רוצים אתם לדעת עוד דברים הרבה בבת אחת — הרי לפניכם עצה פשוטה וקלה: חדלו מקרוא את עתונינו העברים וקנו בעשר פרוטות את הגליון הרביעי של „הוואָסכאָד" שנה זו. בגליון הזה תמצאו „מעט פילולוגיא" מאת המלומד הנכבד נ. פערעפערקאָוויטש. מעט פילולוגיה על־דבר „הזרגון העברי"— כך קורא בעל המאמר את שפתנו העברית לפי צורתה החדשה שקבלה בעת האחרונה. וזאת לדעת, כי המבקרים והמלומדים החדשים קשים בגזר דינם מהפוריס־טים הישנים. הפוריסטים הישנים עמדו אך על משמרתם להגן על טהרת השפה כפי שנמסרה לנו בכתבי הקודש, ומדי פעם בפעם, כשהיו מוצאים באיזה ספר או מאמר, וביחוד של „הצעירים", איזו מלה חדשה, שאינה מצויה בתורה, שנויה בנביאים ומשולשת בכתובים, היו מתנפלים מיד בחמה שפוכה על ממציאה של המלה החדשה, שבא 'להשבית את מטהרה" של השפה העתיקה. אחדים מהם הרשו לפעמים, במקום שאין ברירה, להשתמש גם באוצר לשונה של המשנה, והמהדרין מן המהדרין דרשו דוקא, שתהי „העבריה" טהורה מכל סיגים ופסולת, „שתתלבש מחלצות" ותהי דומה ללשון הנביאים ממש, גם בשעה שאָנו כותבים על עניני חול, גם בשעה שאנו כותבים, למשל, רשימה של כתנות ושאר הבגדים ממין הזה שנמסרים לכביסה. אמנם הפוריסטים האלה לא היו פילולוגים ואת דקדוקה של השפה העברית ידעו על־פי רוב אך מ„המסלול",

מ„צהר התיבה" וכדומה. ובאמת לא היתה המלחמה שלחמו הפּוריסטים כנגד „המרחיבים" מלחמת מצוה בעד קיומה של שפת החוזים בלבד, באמת היתה זאת מלחמה עמוקה שבין שני עולמות, בין העולם הצר שהצטמצם במספר מוגבל של מושגים ישנים נושנים ובין העולם החדש הרחב יותר, על־ידי שנתרבו מושגיו ; בין החיים שנגררו אחרי המלה ושהתכנסו בדחק לתוך פרזות מליציות ובין החיים, שנשתחררו משעבודם לה„מליצה" ושהתרחבו כל כך, עד שהיה קצר בעדם המצע הישן מהשתרע. כלל גדול הוא בתורת הפילולוגיה, כי לא השאיפה לנוי ולתפארת בוראה את המלים החדשות, כי אם ה ה כ ר ח. אף מלה חדשה אחת לא נבראה לשם „יגדיל תורה ויאדיר", אף שם נרדף אחד לא נברא משום הידור השפה. המלים השונות שיש להן, לפי השקפתנו השטחית, הוראה אחת, ושאנו קוראים להן „שמות נרדפים", אינן באמת אלא מלים שונות, שלכל אחת מהן יש הוראה עצמית, כל אחת מהן מטעמת איזה צד של דבר זה או פלוני, בהיות שכל דבר הוא חבור מושגים שונים ומספר מושגיו הוא מספר צדדיו השונים. הערבים, למשל, השתמשו בלשונם בשמות הרבה, — לפי דעתם של המלומדים יותר משתי מאות, — לבטא על ידם את המושג „סוס", אבל העושר הזה בהשפה הערבית בא, לא כדי שיוכלו המשוררים הערבים ליפות את שיריהם על הסוס, כי „יגמא ארץ ברעש ורגז", על „צוארו הלבוש רעמה" ועל „הוד נחרת אימה". לא, הערבים חיו על סוסיהם, ויבדילו את סוסיהם למשפחותיהם הרבות, לצבעם, לטבעם, למבנה גום, לרעמתם, למהירות מרוצתם, ועוד ועוד, ויבראו שמות הרבה למאות, כדי להבדיל על ידם בין סוס לסוס, כל שם ושם מהשמות הרבים האלה הונח כדי לסמן איזה צד שבסוס הזה, שמצדו זה הוא ניכר בין הסוסים האחרים שאינם מבני משפחתו. השם „סוס" הכללי הונח אך כדי להבדיל בין הסוס ובין האיל, הצבי, היחמור ועוד. גם להשפה הרומנית, למשל, יש באוצרה כיום הזה עד חמשים שמות שונים, שמשתמשים בהם לבטא את המושג „סוס". לנו, שאין אנו בקיאים ב„תורת הסוסים" נראים השמות האלה

כשמות נרדפים, אבל שאלו נא את המומחים בתורה הזאת ותוכחו לדעת, כי לעולם לא יחליפו שם אחד בחברו. כן הדבר. סוחרי הסוסים עולים בשמוש הלשון ובהבנת מושגיה הדקים במקצוע אחד של השפה על הפילולוגים הייתר מלומדים. סוחרי הסוסים לא ילכו לעולם לעיין בספר מלים בשעת קניתם את הסוסים, ובכל זאת לא יטעו לעולם להחליף בן משפחה זו בבן משפחה אחרת, והפילו־לוגים, ברצותם לחבר ספר־מלים מדויק מחויבים ללכת בעצמם אל שוק הסוסים ולשמוע איך משתמשים הסוחרים בשם זה או פלוני. יכולנו להביא דוגמאות רבות. אך נשוב לענינני. ה„צעירים" היו מ ו כ ר ח י ם לברוא מלים חדשות מפני שלא מצאו לפניהם מן המוכן באוצרה הישן של השפה, וכן עושים כל ה„צעירים" שבכל אומות העולם. מצד זה מובנת לנו המלחמה שבין המגינים על טהרת השפה ובין ה„מרחיבים", מלחמת הגנה היא על שני עולמות, ככל המלחמות שבעולם האידיאות. אבל כי יקום פילולוג מלומד ויחפוץ לבטל את כל ערכה של ספרותנו על־ידי מה שימצא, כי השפה שמשתמשים בה הצעירים נוטה לפעמים הצדה מן ה„מקובל", על־ידי מה שימצא איזו שיבושים ומבטאים שאינם מתאימים לרוחה העתיקה של השפה — אך צחוק יעשה לנו. פילולוג מלומד מחויב לדעת, כי גם השפות האירופיות, המתהלכות כעת בארץ, מתפתחות הן בכל יום ויום, לא אך על־ידי זה שהן קולטות לתוכן מלים חדשות רבות ומבטאים חדשים „שלא שערום אבותינו", אלא גם על־ידי התפתחותם של המושגים עצמם. ויש אשר מלה אחת, שהיתה לה בשבבר הימים הוראה קבועה ומסויימת, תחל לנוד ולנוע ולעבור ממושג למושג, עד שברבות הימים מורה המלה הזאת את ה פ כ ו של המושג שהיתה מורה אותו לפנים (ע' Lazar Geiger· Ursprung der Sprache und Vernunft עמוד 193, ועי' Steinthal. Ursprung der Sprache עמוד 380 והלאה). פילולוג מלומד צריך לדעת, כי האנגלי שבזמן הזה אינו מדבר עוד בשפה שדברו בה אבותיו, והיה ברצותו לקרוא ולהבין על בוריו כל מה שהוא קורא בספרי שכספיר, למשל, עליו להטריח את עצמו ולעיין

בספרי מלים שונים, בביאורים ובפירושים שונים. **פילולוג מלומד** צריך לדעת, כי השפה האשכנזית הקלאסית של לוטהער, למשל, אינו עוד שפתו של גאטהע ושל שילר. השפה בכלל היא דבר שיש בו רוח חיים, וככל דבר שיש בו רוח חיים משועבדת היא לחק הגידול וההתפתחות. אבל מצד השני, כשם שאין אָנו יכולים לאמר שלהזקן שנזקן יש „אני אחר" מאותו ה„אני" שלו שהיה לו בימי ילדותו, כך אין אָנו רשאים לאמר, כי האני של איזו שפה הולך לאיבוד. ככל דבר צומח, הפושט צורה והלובש צורה והאני שלו קים, כן גם השפה בדרך התפתחותה. ושבח אני את תקופת המשנה, שלא גדלה פילולוגים מלומדים, כי אם הקימה לנו סופרים וחכמים שהרחיבו את שפתנו, העשירו את מושגינו ושהשאירו לנו אחריהם ירושה הגונה הראויה להתכבד בה...

אָמנם טענותיו ותביעותיו של המלומד הנכבד נ. פערעפער־קאָוויטש, אינן מובנות לנו גם בעיקרן. ראשית כל מוצא המבקר, כי מו"ל של „הזמן" אינו יודע לא רק את תורת השמוש של השפה העברית, כי אם גם את תורת החשבון הפשוט. בגליון הראשון של „הזמן" היה כתוב על „השער": הזמן לכל עניני העם העברי, למדע, ספרות ועניני המדינה יוצא פעמים בשבוע עם ארבע מאספים בשנה. והמבקר מצא, כי ה„שער" מוקשה מהחל ועד סוף. ראשית חסרה פה אל נכון מלה אחת, שתחבר את „הזמן" ל„כל עניני העם העברי וגו' ", והיה צ"ל: הזמן, מכתב עתי או עתון מוקדש לכל עניני העם העברי. שנית, אי־אפשר לאמר „למדע, ספרות ועניני המדינה", כי אם „למדע, לספרות ולעניני המדינה", שהרי כך אנו מוצאים מפורש: „זאת התורה לעולה, למנחה ולחטאת ולאשם ולמלואים ולזבח השלמים". ושלישית, איך יכול הזמן לצאת פעמים בשבוע עם ארבעה מאספים לשנה, והדבר הזה מתנגד נגד תורת האריתמטיקה, כפי שמוצא המבקר הנכבד. במדומה לנו, שכל האשמות האלה — הנה אך דקדוקי עניות. ה„שער" הוא אך השלד שעל גבי העתון, ולכל שלד נחוץ יותר הקיצור משמירת איזה כללים של מה־בכך. המלה „הזמן" נדפסת באותיות

נדולות, והכל מבינים, שזהו שמו של העתון החדש, ומפני זה יבינו הכל, כי צריך לקרוא : הזמן — עתון לכל עניני העם וכו׳. השמטת אות הלמ״ד בהמלים „ספרות ועניני היהדות“ אינה מתנגדת כלל לחוקי שמוש הלשון. יש חוקים בכל שפה, שהם נובעים מרוח השפה המיוחדת לה לעצמה, ויש חוקים שהם נובעים מההגיון הבריא. יכולים אָנו לאמר בכל שפה, תהי נא שמיית או אריית : אכלתי לחם ואכלתי בשר, ויכולים אָנו לאמר : אכלתי לחם ובשר. האופן הראשון מתאים לתקופת הילדות של השפה ואופן הדבור השני לתקופה יותר מאוחרת. ובדרך כזו יכולים אָנו לאמר למשל : הנני מקדיש את עטי לעניני העם, למדע, לספרות ולעניני המדינה או : הנני מקדיש את עטי לעניני העם ומדע, לספרות ועניני המדינה. באופן השני משמשת הלמ״ד האחת גם להמלה השנית. גם האשכנזי יכול לאמר fuer Politic uud Literatur , א
tur fuer Politic und המלה מתאימה לאות
הלמ״ד שלנו במקום הזה שאנו דנים עליו. לפי שיטת המבקר הנכבד היו צריכים לאמר בעברית „הרצחת וגם הירשת“, אבל באמת מוצאים אָנו : „הרצחת וגם ירשת“ וה״א השאלה הראשונה מוסבה גם על הפעל השני. אם כן רואים אנחנו כי אות השמוש אינה צריכה להשנות דוקא. ומה שנוגע להחשבון של הארתמיטיקה, הנה באמת אי־אפשר לתת ארבעה מאספים לשנה במשך שבוע אחד. אבל הדבר הזה אי־אפשר הוא, רק אם נחפוץ לתת את ארבעת המאספים האלה בכל שבוע ושבוע של שבועות השנה, מפני שהשבוע הוא אך חלק אחד מחמשים של שנה שלמה. ומי אינו מבין, כי גם פה השתמשו בהמלה „יוצא“ בתור „מושך אחר עמו“, כלומר, יוצא פעמים בשבוע (ויוצא) עם ארבעה מאספים בשנה. וטוב עשה המו״ל שלא שנה את הנוסחא גם אחרי מאמרו של המבקר הנכבד. הקוראים מבינים, כי יקבלו בעד כספם רק ארבעה מאספים בשנה, יותר לא יבקשו.

על יתר דקדוקי העניות שבמאמר הנזכר אין אָנו מוצאים בפעם הזאת לנחוץ להשיב. הטענות האחרות של המבקר אינן

נופלות מן הראשונות ואינן עולות עליהן, אבל מוחאים אנו נגד אופן כתיבתו שהרשה לו הפעם הסופר בנוגע לספרותנו העברית. את הזרגון הוא אוהב ומקבל הנאה עצומה מקריאת שיריו הזרגונים של פרוג ומפילוטוניו (המלה „מקריאת" שהיתה צריכה לבוא גם לפני פילוטוניו — מובנת מאליה) של „שלום עליכם". בואו ונחזיק טובה להסופר הנכבד על ענותו וטוב לבו. אבל עם כל זה אינו יכול ללמד את בניו את שפת הזרגון: „העוף אינו יכול להכנס עוד הפעם אל הביצה שממנה התבקע". כן אינו יכול לעשות את בניו לקוראי העתונים העברים, מפני שהקריאה הזאת „מסבה מכאובים הרבה להרגש הפילולוגי". והנה במה שנוגע להעוף ולהביצה, הן אינו דומה המשל להנמשל. אם הזרגון הוא בבחינת ביצה — הן לא ביצה היא שנולדה ביום-טוב, כי אם ביצה שנולדה בגלות, ומפני מה חושב המבקר הנכבד, כי בניו כבר התבקעו מהביצה הזאת ויצאו לחירות. אמנם הרשות בידו לחנך את בניו כחפצו הוא, בשלטון כח האב, אבל שאלה היא, מי יפסוד על־ידי זה? ומה שנוגע לקריאת העתונים העברים בודאי טוב עושה המבקר הנכבד. העתונים בכלל לא נועדו לחומר של קריאה בעד בני הנעורים. הימים הטובים, שהיו משתמשים בה„מגיד" מליק, בה„צפירה" או ב„המליץ", כדי ללמד את בני הנעורים „למשוך בעט סופר" — הימים האלה עברו ולא ישובו עוד.

בעולם המדעים מבדילים כבר בין „לינגביסטים" ובין „פילו־לוגים", כלומר, בין יודעי לשונות הרבה ובין יודעי תורת ההתפתחות של השפה. בין אלה שיודעים את חכמת הנתוח של השפה ובין אלה שיודעים גם את חכמת הנפש שלה. ועל כל פנים, לאו כל „לינגביסט" הוא „פילולוג".

אנחנו רק אחת היינו שואלים מאת המבקר הנכבד, המוציא מומים בכותבי עברית בזמן הזה, — בל ימנע נא את הטוב ממנו וידבר אתנו עברית ולא יהיה בבחינת „מונע בר". יכתוב נא את מאמר הבקורת שלו בעברית, ואז יהיה הוא הסופר ואנחנו המבקרים.

החיים.

החיים.

נפלאים החיים!

נפלאים לא בשעה שהם מפכים כסדרם ומתנהלים לאטם משעה לשעה ומיום ליום, ובני האדם מתנהלים גם הם בעצלתים, אינם עצבים ואינם שמחים, אינם מתרגשים ואינם מזדעזעים, אינם מתיאשים ואינם מקוים, אינם חמים ואינם קרירים, ויוצאים לפעלם ולעבודתם במתינות ופוסעים פסיעות מדודות, כאלו הכל מדוד, הכל שקול, הכל צפוי מראש, והיה היום דומה לאתמול, והיה המחר דומה להיום, ונערמו הימים והיו לשנים, ונערמו השנים והיו לדורות ולתקופות, וילכו הדורות ויבואו הדורות, והמכונה, שאנו קוראים לה חיים, תעמוד על מכונה בבמסמרות נטועה, ושבו הגלגלים ויתנועעו, כמו שהתנועעו עד כה, בתמידות, על פי חוקים ידועים של המכניקה המתה...

נפלאים החיים בשעה שהם שוטפים בעוז והולכים ומתגברים משעה לשעה ומיום ליום, ובני האדם גם הם מתרוממים מעל לקו הבינוניות. רוחם מתעלה ומתנשא, והם הולכים בגדולות ובנצורות, אינם רוצים לקבל את העתיד כמו שהוא מוכן ומזומן לפניהם על פי החוקים הקבועים, הם רוצים להשתתף בהכנת העתיד, לטבוע עליו את חותם שאיפותיהם; אינם רוצים להיות משועבדים לאיזה חק עור, תמידי והכרחי, רוצים הם לברוא את החקים, רוצים הם למשול ולא להכנע, ופוסעים הם פסיעות גסות ויוצאים לעבודתם בבטחה וגבורה ואינם משגיחים בהחוקים החנוטים של המכניקה, שנבראו אך בעד גלמים מתים, שאין להם לא רגש ולא מחשבה, לא רצון ולא שאיפות. נפלאים החיים בשעה שמתגברים הרגש והרצון, ובני האדם יוצאים לכבוש לפניהם עולמות חדשים ומגיחים אל נשמתם בין שעה אחת חיי דור שלם: שנה ליום ותקופה לשנה...

נוראים החיים!

נוראים המה לא בשעה שהם מביאים לעולם מהפכה פתאומית, בשעה שמשתנים לפי מבטנו הצר והקצר סדרי בראשית, בשעה שאיזה דבר או מגפה באים ומחוללים שמות ביצורים המתגאים שאנו קוראים להם „בני אדם"; בשעה שאיזה הר־געש עוזב את מנוחתו וממטיר אש וגפרית על הגאי־יונים שהרהיבו בנפשם לבנות להם משכנות מבטחים בסביבותיו, ולא שמו אל לב לפני מי הם עומדים; בשעה שאיזה נהר יוצא מגדותיו ומחריב בפעם אחת עמל שנים ודורות — לא בשעה כזאת נוראים החיים. בשעה כזאת, אם גם מרגיש בן־האדם את חולשתו, אם גם מודה הוא, שהטבע עדיין לא נכבש לפניו, אם גם מכיר הוא כי עוד רב לפניו הדרך לעמול ולעבוד ולעמוד על נפשו, כי עוד הרבה פורעניות ומכאובים, מעצורים ומכשולים מוכנים בעדו על דרכו, וכי אי־אפשר לראותם מראש, להשמר ולהזהר מפניהם. אך אמונתו ברוח האדם אינה אובדת מבן האדם. שטף המים, מטר של אש וגפרית, רעידת האדמה, נגף ודבר, ועוד הרבה שליחי כליון והרס יכולים להרוס את כל מה שבנינו בעמל כפים ובזעת אפינו, יכולים הם לשים קץ פתאום לנו ולעצמנו ולנתק בבת־אחת את פתיל חיינו — אבל אינם יכולים להמית בנו את האדם, כל־זמן שהנשמה בקרבו.

נוראים החיים שהם באים בצחוק־שטן ומהרסים בדחיפה אחת את כל מה שיסדנו וטפחנו ורבינו ברוחנו, בשעה שהם מחריבים את עולמנו הפנימי, בשעה שהם ממיתים בנו את האמונה באדם, שרכשנו לנו במשך דורות רבים, בשעה שהננו רואים בני אדם יורדים מעל הסולם שהיו עולים בו, הראש נמשך אחר הרגלים, והם יורדים משליבה לשליבה עד רדתם אל השליבה התחתונה, וצלם האדם יורד גם הוא, הולך ופוחת, הולך ופוחת; רק קו אחד של פני אדם נשאר, רק נקודה אחת, עוד מעט, וגם הנקודה האחרונה חולפת וכלה, ובן אדם איננו בן אדם; שד לשדים הוא, חבר למלאכי חבלה, ובכור שטן בעל הקרנים ופמליה שלו עומדים

בזרועות פתוחות מתחתית להסולם ומקבלים בצחוק פרוע את בן האדם שאבד צלמו: תחי החיה, מות להאדם, אחינו אתה!
וימת האדם באדם.

ונוראים החיים בשעה כזאת. נורא לראות האדם שמת בו האדם והוא הולך טורף ודורס על ימין ועל שמאל; נורא לראות את החיה ההולכת על שתים בעשותה נקמות בבן האדם. ונוראים החיים פי שנים, שאף בשעה כזאת אינם משתתקים אף רגע, וסובבת הארץ על צירה, ומנסר גלגל החמה ברקיע, ומתנועעים הגלגלים, ורועשת המכונה, הכל כדאתמול, והיה כזה יום מחר, ובני האדם יוצאים לפעלם ולעבודתם. ורואים את החללים מתגוללים בראש חוצות בעצם היום ולעיני השמש, ומוצאים בכל זאת שעת־הכושר לדבר על עסקי יום יום; ושומעים את אנקת הנפצעים, הנוקבת ויורדת עד הנפש, ואינם נרתעים לאחור; ורואים את הילדים ואת התינוקות מפרכסים ומתחננים על נפשם, מבלי להבין את כל הנעשה מסביב, ואינם מתעלפים. ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד, והרושם של השעה הראשונה הולך ונמחה. עוד מעט ויחדלו גם מדבר על ה „מ ק ר ה" המוזר, שקרה באחד מימי האביב באחת מערי הנגב...

„אבל בני האדם העומדים בתחתית הסולם אינם אלא „יחפים"! הבשבילם נקונן על מות האדם, הבשבילם תכרת האמונה ברוח האדם? רוח האדם עולה למעלה, והרשעים שקלקלו עתידים ליתן את הדין"!

ונוראים החיים בשעה כזאת וממיתים הם בנו את ההכרה הברורה. נוראים החיים, שעל־ידי נחמת שוא הם מישנים אותנו.

היחפים! כן הדבר. המה הברקנים — ואיה הזורע?

והזורעים זרעו ולא חדלו עוד מזרוע. ה ם אינם יחפים. בידם נתנה הספרות, הם יכתבו וידברו ככל העולה על רוחם, וכותבים ומדברים השכם והערב. ישנו עם אחד מפוזר ומפורד, והעם הזה הוא שעיר לעזאזל בין העמים, ומדוע לא יהיה למטרה לחצי הזורעים.

והמורים יורו זיקים, חצים ומות, ואמרו, הלא משחקים אנו.

והמורים היורים זקים חצים ומות המה גם ה מ ו ר י ם — מורי העם, מאשריו ומדריכיו.

הזורעים ארם ורעל מות וקטב יקצורו.

הקוצרים קוצרים, והזורעים עומדים על גבם וקוראים: נצחונו, בנינו!

היחפים! הם היו לגבורי היום, להם שרים כעת שירות ותשבחות, לראשם מענדים כעת עטרות. היחפים משתמשים כעת בלשון חכמים ומדברים גבהה גבהה על תעודת החיים, על תעודת האדם. ולעומתם משתמשים חכמים וסופרים בלשונם של היחפים ומעוררים לתחיה את החיה שבאדם.

נוראים החיים!

מה נורא האדם!

על פרשת דרכים.

על פרשת דרכים.

כי דנים אנו על העבר, משתמשים אנחנו בעובדות ומעשים. העובדות והמעשים שמים במדה ידועה גבול להסוביקטיביות שלנו. אנו יכולים להתוכח ולפלפל בדבר הסבות שהולידו אותם, ופה הננו מוצאים כר נרחב לחדר את הכח ההשערי שבנו, אבל אין אנו יכולים למחות את העובדות והמעשים כשהם לעצמם. ויש שמוכרחים אנו לשנות את השקפותינו אנו כדי להתאים אותן להעובדות, שהיה להן מקום בעולם המציאות. ה ח ר י פ ו ת בלבדה אינה דיה לסקור בה את העבר. העבר דורש ראשית כל את ה ב ק י א ו ת. בבואנו לדבר ע"ד העתיד משתמשים אנו ג"כ בהנסיון ההיסטורי, כלומר בחומר העבר. אמנם בהיות שהעתיד אינו „עבר מהופך" במלוא מובן המלה, כי אם אך ת ו ל ד ת ו של העבר, אי אפשר להוציא אותו באופן ישר מתוך העבר. ה ב ק י א ו ת בלבדה אינה נותנת לנו את האמצעים הנכונים לגלות על ידם את המסך של העתיד. לזה נחוצה ה ח ר י פ ו ת ו ד ק ו ת ה ה ר ג ש ה ה ה י ס ט ו ר י ת. העבר מונח לפנינו ואינו מזדעזע עוד, ואת העתיד אנו צריכים לצייר. מפני זה מוצאים אנו לפעמים, כי מ ב י נ י העבר עד לשורשיהו אינם מוצאים ידם ורגלם בבואם לחוש עתידות. זאת ועוד שנית. העבר הוא חטיבה בפני עצמו אין לו חלק עם ה ה ו ה ואינו מושפע ממנו. בשעה שאנחנו רוצים לצייר לנו את העתיד אין אנו רשאים להסתפק רק בהעובדות והמעשים של העבר וצריכים אנו להכניס לחשבוננו גם את ההוה את ה ר ג ע ה ח י. ההווה במרוצתו ואינו נותן לנו האפשרות להתבונן בו כראוי.

לעמוד על טבעו של הרגע ה ח י, להבין את ההוה, שאינו עומד על עמדו אף רגע, זהו מהדברים היותר קשים שבעולם. קשה

לחדור לעומקם של העובדות והמעשים בשעת י צ י ר ת ם , קשה לדעת את תוצאותיהם הכרוכות בעקבם, וביחוד בשעה שהמאורעות והמעשים העומדים לפנינו מחליפים את גווניהם במהירות קינמטוגרפית. שעה כזו מעיבה את בהירות הראיה ומטשטשת אותה. בשעות היסטוריות כאלה נולדות עפ"י רוב אידיאות כהות, שאיפות מטושטשות שאין להן כל אחיזה בעולם המציאות. בשעות כאלה יש שמנסים ל ת ל ו ת א ר ץ ע ל ב ל י מ ה .

ובשעה כזו שהיא לא יום ולא לילה, שקשה להכיר בה בין כרתי לתכלת, נולדה גם הטיריטוריאליות. אינם דנים ומתוכחים עוד בדבר אוגנדה, אם יש בה ממש או אין, כי אם מתוכחים ודנים ע"ד מדינה בעולם האצילות, ע"ד אידיאה שאין לה כל נקודת תפיסה בעולם המציאות. אידיאה כזו יכולה היתה להבראות רק בין השמשות, בשעה שהפחד ההיסטורי מתגבר על מחשבותינו ונוטל ממנו חלק הגונז ממאור שבעינינו.

בשעה כזו מוטלת עלינו חובה כפולה לעמוד על המשמר ולהגן בכל כחנו על השקפותינו שנולדו קודם ל„ליקוי המאורות", הננו מחויבים להגין על אותן האידיאות, שכבר יש להן עבר ארוך ושהיו כבר לאחד מקנינינו ההיסטוריים. ואם יעלה בידנו לשמור אותן בשעה כזו, יכולים אנו להיות בטוחים, כי לכשתעבור השעה המסוכנת ישובו יוצרי האידיאות המטושטשות בעצמם ויודו על טעותם. גם בנידון זה יש לנו כבר נסיון היסטורי. בשנות התשעים למאה העברה נולדה, ג"כ בשעת חירום, הארגנטיניות, וכלעומת שנולדה כן הלכה לה לעולמה מבלי השאיר אחריה כל רושם ניכר בחיינו. העם העברי אינו רך כקנה ואינו נותן שישתמשו בו מטיביו לנסיונות חדשים. אם אי אפשר היה לשלוט ברצון העם ע"י מאות מיליונים, קשה יהיה עוד יותר להשפיע עליו ע"י איזו אידיאלוגיה חדשה, מדעית כביכול, שמדעיותה מוטלת עוד בספק גדול.

עמנו רוצה להשתחרר, וכבר התוה לו בעצמו את הדרך המובילה לשחרורו. הוא התוה את הדרך הזו בתפלותיו, בשעה שהיה מסוגל אך „לשפוך שיח", והתוה אותה בחיים, בשעה שהחל להרגיש, כי

הגיעה העת להוציא את מחשבתו מן הכח אל הפועל. ואם גם יבואו לא רק ציוני מזרח ומערב, אלא אפילו מלכי מזרח ומערב, לא יזיזוהו מן הדרך הזאת. אמריקה, ארגנטינה ועוד מדינות כאלה, אם גם יתרכז בהן מספר הגון של בני ישראל לא תהפכנה לעולם ל„ארץ ישראל", ולוא גם יהנו הנאחזים בהן מכל הזכיות שבעולם. אבל יחד עם זה חפץ עם ישראל להגן על זכות קיומו גם בארצות הגולה. הוא מרגיש בחושו הטבעי, כי הגאולה השלמה, ה„תירוץ לכל הקשיות", תבוא לו רק מארצו ההיסטורית, אבל שואף הוא ג"כ להמתיק לו עד כמה שידו מגעת את מרירות הגלות.

ובעבודה הזו בארצות הגלות, בעבודה המסוגלת להשיב לנו את בהירות הראיה ולברוא בעדנו תנאים יותר נוחים ל ה ת פ ת ח ו ת נ ו ה ע מ מ י ת יכולים אנו להשתתף איש איש לפי רוחו ונטיתו, אבל לא בתור ציוניים. הציוניים האלה שחפצו להכניס כ ל העבודות שבהוה תחת חוג הציוניות שגו במשפטם, מפני שלרבות מהן אין כל שייכות להציוניות, ובכן אין לנו הרשות לפרוש עליהן את הדגל הציוני. בעבודות כאלה,אם אך אנו מוצאים אותנו מוכשרים להן, יכולים אנו ללכת שלובי יד עם מי שאינם ציוניים, ורק אם מודים הם, כי מחויבים הם להקדיש את כחותיהם בעד עמם. אמנם מלבד העבודות הרבות ה„שוות לכל נפש בישראל" יש עוד כר נרחב לעבודה ל א ו מ י ת . גם על העבודה הזאת חפצו רבים מן הציוניים להטביע דוקא את חותם הציוניות. אבל, כמדומה לנו, כי גם פה שגו מעט. נעלה הוא מעל כל ספק, כי הלאומיים שבנו, אם אך ישארו נאמנים ללאומיותם, צריכים יהיו סוף סוף לתת ידם להציוניות. מצד אחד תשארנה תמיד רבות מתביעותיהם הלאומיות בלי תשובה בארצות הגלות, גם כשנגיע כלנו לשווי-הזכיות המקווה, והלאומיים יהיו מוכרחים להודות, כי מלואן של התביעות האלה אפשרי רק על אדמת ישראל. ומצד השני, בהיות שהם עומדים על הבסים הלאומי, בהיות ש ל א ו מ י ו ת ם ק ו ד מ ת ל „ מ ד י נ י ו ת ם " לא יותרו לעולם על הארץ ההיסטורית, ולא ילכו לבנות להם מדינות מחדש. עם הלאומיים

האלה, אם גם שאינם מודים בהציוניות, צריכים אנו לעת כזאת לעשות חוזה בנוגע לכל הענינים והשאלות העומדות כעת על הפרק והנוגעים לחיינו הלאומיים פה. ואין אנו רשאים לדרוש מהם, כי יכנסו הם דוקא לעולם הציוניות. הדגל הלאומי הוא דגל משותף לשני המפלגות האלה, להציוניים והלאומיים, ואין בזה משום פשרה. אין אחד מן הצדדים מותר על השקפותיו, אלא שהם עושים חוזה ביניהם בנוגע להשקפותיהם המשותפות.

איך שלא נהיה מסורים בכל נפשנו להגשמת תחית עמנו על אדמתו ההיסטורית, הנה כל זמן שלא נערנו בעצמנו את אבק ארצות הגלות מעל רגלינו ולא הלכנו לארצנו העתידה על מנת להשתקע שם, אין אנו בני חורין להסב עינינו מחיי אחינו פה ואין אנו רשאים לעזוב את העבודה הלאומית שתעשה ע"י אחרים. עוד גם זאת צריכים אנו לשים נגד עינינו. בשנים האחרונות עלולים היינו להאמין, כי השאיפה להתבוללות בתור שיטה שלמה כמעט עברה ובטלה מן העולם, ובאמת נחבאו מטיפי ההתבוללות בחוריהם ולא השמיעו עוד קולם ברמה, וכמעט חשבנו, כי מצד ההתבוללות אין כל סכנה נשקפת עוד לעמנו, וריב היה לנו רק עם הלאומיים, שנשארו באמצע הדרך ולא עברו להציניות ועם העממיים שנהפכו ללאומיים אך לחצאין. הימים האחרונים הראו אותנו לדעת, כי טעינו בחשבוננו. לא כל הציוניים היו ללאומיים באמת ולא כל העממיים מתנגדי ההתבוללות, מפני שלשניהם חסר הבסיס הנכון — היסוד הלאומי. הציוניות השטחית בראה את הטריטוריאליות, והעממית השטחית, כשתפשוט את הרגל תשוב להתבוללות; ובאמת כבר החלה לשוב אליה. אמנם גם המפלגה שחרתה על דגלה רק „עבודת ההוה" החלה לא כבר להודות בשפה רפה ביסוד הלאומי, אבל די היה לרוח מצויה לגעת בו — ואיננו.

הנה כי כן עומדים אנחנו עוד הפעם על פרשת דרכים. הנסיון של השנים האחרונות מלמד אותנו, כי אי אפשר לעבודתנו הציונית להתקיים בחסור לה היסוד הלאומי. ובכן צריכה עבודתנו העתידה לפלס לה נתיב בשתי דרכים. בתור ציוניים מחויבים אנו לברוא

תנאים כאלה בא"י, שכל אחד מאתנו יוכל במשך הזמן הקרוב למצוא שמה מקום לעבודה ולמעשים, למען נוכל נאה לקיים מה שאנו כעת רק נאה דורשים. ובתור לאומיים אנו מחויבים ודוקא בשעה הנוכחית להתאגד עם יתר הלאומיים, אע"פ שאינם עוד ציוניים, ולהשתתף עמהם בכל העבודות המסתעפות מההכרה הלאומית והנובעות ממנה. באופן כזה יבנה הגשר בין עבודתנו בארצות הגולה ובין עבודתנו על אדמת ישראל. העבודה הראשונה תכשיר את השניה, והשניה תשפיע על הראשונה.

החירות האישית והלאומית.

החירות האישית והלאומית.

אם גם משמיעים אנו לפעמים את תביעותינו בשפה רפה ובקול נמוך — אין לנו די אומץ לב להביע אותן בתור עם, שיש לו צרכים מרובים, הנובעים מתוך אופיו הלאומי המיוחד, ומסתפקים אנו תמיד במועט מן המועט. לנו חסרות הזכיות היותר אלמנטריות, שבלעדן אי אפשר לכל אדם להתקיים, והנה עינינו נשואות לקבלת הזכיות האלה, ואך עליהן מוסבות כל שיחותינו ותביעותינו, ושוכחים אנו, כי לא על הזכיות האלה לבדן יחיה עם שלם, החפץ לחיות לא רק באישיו. העם, הלאום — כך מטיפים לנו לקח חדש אחדים מסופרינו — הוא אך מושג מפשט. מה היא האידיאה הלאומית ? הן מושגים כאלה, כמו מפלגה, מעמד, לאום, למרות ממשיותם המדומה, אינם אלא מושגים מפשטים. בפני עצמם אינם קימים, אינם חיים, אינם מרגישים, אבל חי וקים, מרגיש וחושב, שומח וסובל רק האיש, הנפרד. האיש הוא המרכז, יסודו של הכל. ובכן עלינו לדאוג רק בעד האיש, לברוא בעדו תנאי חיים כאלה, שיתנו לו את החופש הגמור להתפתח לפי נטיות רוחו. ואושר הלאום יושג מאליו. אם תמלאינה תביעות כל האישים, יגיע ממילא כל העם למצב האושר. והלקח החדש הזה נשמע כעת, בשעה שהרוחות מתרגשות, בשעה שגם אנו נסחפים אחרי הזרם, בשעה שגם אנו חולמים ע"ד ישועה קרובה, שתוציאנו מן המצר, שאנחנו נתונים בו. והסופר הזה, שהבאנו את משפטו בדבר הלאומיות, איננו מהכופרים בהרוח הלאומי, גם איננו מן המודים בו בזמן הזה ושוללים ממנו את זכות הקיום לעתיד לבוא.

אדרבה, הוא מצדד בזכותו ומוצא, כי בלעדו אי אפשר לכל עם להתקיים — אבל חושב הוא, כי מוטב לנו לעת כזאת לעזוב את ה„מ פ ל צ ת ה מ י ט י פ י ז י ת", שמצאה קן לה בכל מקצעות ספרותנו ומחשבותינו, ולעסוק אך בשאלת ה א י ש , להפוך בו ולהפוך בו דכולא ביה, מפני שהוא המרכז, ואושר הלאום תלוי רק באשרם של אישיו הבודדים. ובסוף השקפתו מסיים הסופר הזה בעצמו בכי טוב ומוצא, כי העתים נשתנו, וכי כבר חדלו מהתיחס אל המושגים „עם" „לאום" כאל מושגים שעבר עליהם זמנם, מפני שיותר ויותר מתברר הדבר שבהתעוררות ההכרה האנושית העצמית, ב„המלחמה בעד האישות" ובהתגלותה החפשית של נטיותיה וצרכיה צריכים אנו לפנות מקום הכי נכבר ל ה ה כ ר ה ה ל א ו מ י ת. איך אפשר להתאים את האמור בהמשפט הזה עם המושג „מפלצת מיטיפיזית" — פתרון החידה הזאת אולי ידוע הוא לסופרו הנכבד של ה„וסחוד" — אנחנו מוצאים את הפתרון הזה רק בערבוב המושגים השורר במוחם של אחדים מסופרינו. וערבוב המושגים הזה אינו מושך אחריו רק טעות הגיוניות ופסיכולוגיות עיוניות בלבד, כי אם מטשטש הוא את ההכרה בשעה שאנו דולים ממנה את תביעותינו ה מ מ ש י ו ת. עד אנה נהיה מוכרחים לחזור על האמתיות, שכבר אין מערער עליהן, שמושג הלאום אינו מחובר רק מסכום המושגים של האישים הבודדים, וכי יש בחיי כל עם ועם שורה שלמה של צרכים לאומיים ותביעות לאומיות, שבשום אופן אין אנו יכולים להוציא אותם מהצרכים והתביעות של האישים הבודדים כשהם לעצמם, ע"י ההיקש ההגיוני שאין בכלל אלא מה שיש בפרט. להיקש הזה אין כל יפוי כח גם בכל מה שנוגע לאיזו הרכבה כימית, ועוד יותר אין לו כל ערך בבואנו לשפוט על מחזות החיים הצבוריים והלאומיים.

שתי עובדות, שבמדומה לנו, יכולות הן להפיץ איזה אור גם על המצב שאנחנו נמצאים בו, נביא פה לדוגמא. ידוע, כי אחרי שנתפרסם „גילוי זכיות האדם" אחרי המהפכה הגדולה בצרפת לא נחו ולא שקטו גם אז רבים מחברי ה„אספה הלאומית", ששנאתם

להיהודים היתה גדולה מאהבתם ל„האנושיות", וישתדלו להוכיח בכל מיני סברות שבעולם, כי „זכיות האדם" המה לחוד וזכיות היהודים לחוד, וכי לא יהיה כל ניגוד פנימי אם לא ישנו אף במשהו מצב היהודים גם אחרי שנתפרסמו „זכיות האדם". היהודים, שמספרם בצרפת ובעלזס לא הגיע יותר מלעשרות אלפים, היו מוכרחים לעמוד ממש על נפשם ולהוכיח, כי גם הם נכנסים לגדר בני אדם. ואמנם אחרי וכוחים רבים, שארכו יותר משתי שנים רצופות, עלתה ביד סניגורי היהודים להכריע את הכף לצד זכות. אחד מן הסניגורים האלה היה חבר ה„אספה לאומית" קלירמון־טוניר, הוא היה מהנואמים הראשים בשעה שעמדה שאלת היהודים על הפרק, ובנאומו המצוין ביום כ"ג לחודש דצמבר שנת 1789 התמלטו מפיו גם דברים כאלה: „צריך להשיב את פני היהודים בתור לאום, ריקם בכל אשר ישאלו: אבל להיהודים, בתור בני־אדם, נחוץ לתת כל הזכיות. נחוץ כי יהיו לאזרחים." אם כן הבין כבר קלירמון־טוניר, ק"כ שנה קודם לתקופתנו אנו, כי יש הבדל גדול בין זכיות אזרחיות ובין זכיות לאומיות, וכי „זכיות האדם" אינן כוללות עוד בתוכן את זכיות הלאום. וקלירמון־טוניר לא היה כלל מצרי העין, אבל חשב בתומתו, כי ה„נגשים והנרדפים" לא ילכו בעצמם בגדולות כמו אלה ולא יבקשו להם גם הנחות לאומיות. די להם לה„נגשים והנרדפים" בזכיות אדם. מה שטענו אז הקטינורים ידוע לכל. המה בכלל לא נבדלו בטענותיהם מהקטיגורים דהאידנא.

יאמרו לנו: לא הרי צרפת כהרי המדינות האחרות, ולא הרי סופה של המאה הי"ח כהרי תחלתה של המאה הכ'. בצרפת לא היה כל מקום לשאלות לאומיות. ה„ממשלה הצרפתית" וה„עם הצרפתי" היו רק שמות נרדפים בעד מושג אחד, מה שאין כן במדינות אחרות, מחוברות מלאומים שונים. מלבד זאת התפתחו השקפותינו במשך מאת השנים האחרונה. ובדברנו כעת על החירות האישית, על „זכיות האדם", כוללים אנו בזה גם את החירות הלאומית, מפני שהעדרה היא ליקויה של החירות האישית המלאה. כדי להראות, עד היכן באמת מגיעה התפתחות הכרתנו הלאומית נביא את העובדא

השנית לדוגמא. לא נדבר באריכות ע"ד אומץ לבם של אחינו המערביים בנוגע לתביעותיהם הלאומיות. כבר נמנו וגמרו כי עשר ידות לנו המזרחיים עליהם בנידון זה. ובכל זאת נ ו ע ז ה בשנה העברה הקהלה העברית בברלין להשתדל לפני הממשלה, כי מהיום והלאה יהיה למוד השפה העבריה, כלומר למוד יסודותיה ההתחליות, חובה על כל בני הנעורים המבקרים את בתי הספר של הקהלה ללמודי דת אל, מפני, — כך בססה הקהלה העברית את בקשתה, — שאי אפשר לאדם מישראל לדעת את מקור דתו מבלי להבין לתרגם לכה"פ פסוק כצורתו, בזמן שהשפה העברית היא גם שפת התפלה כמעט בכל הקהלות העבריות בגרמניה, מלבד הקהלות המתוקנות הקיצוניות, שצריכות הן להחשב אך כפרט היוצא מן הכלל. מה ענתה הממשלה על ההשתדלות הזאת, השיבה אותה ריקם או מלאה אותה — אחת היא לנו בענין הזה, כי לא על יחס ה מ מ ש ל ה להתביעות אנו דנים כעת. אבל היודעים אתם מי יצא נגד תביעתה של הקהלה הברלינית, מי מצא לו לחובה להוכיח את באי כח הקהלה על פניהם ולהראותם את משוגתם ? — נגד התביעה הזאת יצא במאמר קשה וחריף העתון „פארווערטס", האורגן של הסוציאל־דימוקרטים, זה האורגן המגין על חופש המפלגה היותר מרובה באוכלסין והמדבר תמיד בשם החירות המוחלטת, והעתון הזה יצא לערער על צדקת התביעה הזו, לא מפני שמתנגד הוא בכלל ללמודי הדת בבית הספר, — הן זה לא כבר התוכחו רבים מגדולי הסוציאלדימוקרטים בדבר השאלה הזאת ונחלקו בדעותיהם, ונמצאו גם מצדדים בזכותם של הלמודים האלה, — אבל יצא הוא לערער, מפני שלפי דעתו אינו שוה איבוד הזמן והכחות בידיעת איזו שפה מתה. לוא נגעה השאלה בלמודה של השפה הרומית, כי אז אפשר היה עוד להתוכח, אבל להגן על קיומה של שפה כזו, שאין לה כל ערך אליבא דכולא עלמא, — כך חושב בעל המאמר הנזכר — זהו אחד מן האבסורדים, שאין להם כל יסוד. יוכל היות, כי בעל המאמר בעצמו יהודי הוא ונהנה משווי הזכיות האזרחיות ומהחירות האישית ואינו מרגיש כלל באיזו צרכים לאומיים, שאנשים המרחפים בעולם האצילות בראו להם

מלבם. הן כמה יהודים כאלה איכא בשוקא, ולא דוקא בארצות המערב.

לא כל אישי האומה מרגישים במדה אחת את הצרכים הלאומיים, ומפני זה אסור לנו לערב את המושגים של החירות האישית ושל החופש הלאומי. ואך קלות דעת היא מאין כמוה לבוא בשעה שהיא הרת תמורות רבות ותוצאות נכבדות ולהציג את ה„מפלצת המיטי־פיזית" להריק את האידיאה הלאומית מתוכנה ע"י כרכורי מלים בעלמא, כי אינה אלא מושג מפשט, שאין לו כל ערך בעולם המציאות. כשהתחדדה השאלה הפולנית במדינת פוזן, וכשפנו אחדים מהפולנים למנהלה הראשי של מפלגת הסוציאל־דימוקרטים, כי יחוה את דעתו בשאלה הזו, ענה בהעתון „פארווערטס" הנזכר, כי הלאומיות היא האישיות של עם שלם, וכי החירות הלאומית היא החירות האישית של ה ע ם · כשנוגעים בלאום אחר שאני.

ושאלות רבות לאומיות, שאינן נובעות מהחירות האישית עומדות כעת על הפרק, ופתרונן תלוי במדה ידועה רק בנו.

המושג והמלה.

המושג והמלה.

א.

כבר נמנו וגמרו, כי אין לך שפה בתבל, ולוא תעלה על אחיותיה בעושר שרשיה ונטיותיהם, בדקות מבטאיה ובשכלול דקרוקה, שתספיק לנו די מלים להביע בהן בדיוק את כל המושגים, שרכשה לה האנושית הקולטורית. הרעיון, המחשבה והמושגים קודמים להמלה, והמה נבראים תמיד ח ד ש י ם לבקרים לרגל זרם החיים מרובי הגונים, השוטפים במרוצתם ובוראים צרופים חדשים של רעיונות, מחשבות ומושגים, ורק אחרי שנקלטו כבר המושגים החדשים במחנו, אחרי שכבר הסתמנו ברעיוננו באה השפה לכסות מערומיהם ולהלבישם איזו מלה. אבל אין דומה כח יצירתה של השפה לכח יצירתם של החיים הזורמים, ואין די כח בה להמציא בעדנו די מלים חרשות ומבטאים חדשים בעד מושגינו המתרבים מיום ליום. הבלשן פאֶטט אמר להוכיח, כי מספר השרשים של הלשון האנגלית — העשירה ביותר במספר שרשיה ומליה המסתעפים מהם — אינו מגיע אף לאחד אחוז ממאה ממספר המושגים שרכש לו האנגלי.

אין מן הצורך להרבות בחקירות מרעיות, כדי שנבוא לידי הכרה כזו, שאין ביכלתנו להביע בשפת המלים את כל מחשבותינו, גם כשאנו שולטים בכל מכמני השפה. הננו מרגישים אז צער חסר המלים, במדה ידועה הוא הצער של האלם, שחסרה לו לגמרי שפת המלים והמוכרח מפני זה לברוא לו שפה אחרת, שפת העויות משונות. הפסיכולוגים קוראים למושגים כאלה: מושגים עירומים, מושגים בלי לבוש, רעיונות דאזלין ערטילאין. ויש שאנו לוקחים איזו מלה ישנה ומלבישים בה את המושג החדש. והננו בוראים על ידי זה

כר נרחב לסכסוכים ולמחלוקת, מפני שהחולקים משתמשים בהמלה הזו באופן שונה, אלה מכניסים בה את המושג הישן ואלה את החדש. מחציתן של כל המחלקות שבעולם היתה בטלה מעצמה, לוא אך רכשנו בעד כל מושגינו החדשים גם מלים חדשות. מלחמת הדעות, הפלוגתות שבין בעלי השקפות שונות תשארנה לעולם, אבל למלחמת המלים, כלומר לאותה המלחמה המתעוררת לפעמים רק מפני שהמתוכחים לא הושוו בנוגע להוראתה של איזו מלה לא היה אז כל מקום. ואל תהי נא המלחמה הזאת קלה בעינינו. מלחמת הדעות וההשקפות היא מלחמת מצוה, ומלחמת מלים בין בעלי השקפה אחת אפילו מלחמת מצוה איננה, היא יתרה לגמרי, היא רק מולידה וכוחים לבטלה, שאין להם כל פרי ישוה להם.

לאחת מן המלים האלה, בעלות הוראות שונות המתנגדות אשה לרעותה מן הקצה אל הקצה, יכולה להחשב גם המלה „לאומיות", שבראשונה הונחה רק להביע בה לא את המושג של התפתחות אישיות העם החפשית, כי אם לסמן על ידה את נטית איזה עם לאהבה עצמית גסה על חשבונם של אושר העמים האחרים, בשם „לאומיים" קראו אז לאלה שחפצו כי יבנה עמם מחורבנם של העמים האחרים, של אלה הגאיונים, שלא ידעו כל גבול לשאיפותיהם הגסות, כאלו לא נברא כל העולם אלא לשמש את עמם הם. העמים המשועבדים אנקו תחת ידי מעניהם ה„לאומים", וכמובן היתה להם ה„לאומיות", בתור מלה שיש לה פירוש ידוע, לסמל מפלצת, העלולה להחרים עולמות ולהכאיב כל חלקה טובה ביחס שבין העמים השונים. על ה„לאומים" נחשב בשעתו ביסמרק וכל כת דיליה, על ה„לאומים" נחשב בולנז'א וסיעתיה. הראשון הכריע בלאומיותו את הצרפתים, והשני נסמך גם הוא על הרגש הלאומי הזה ויקרא לנקם ושלם. על הלאומים נחשבים כעת ההקטיסטים במדינת פוזן והסובורונים והגרינגמוטים בשתי ערי הבירות אשר בארץ רוסיה. אלה ואלה אינם יכולים לחבב את ה„לאומיות" על אלה, שהרגש האנושי לא כבה בלבם. אלה ואלה

גרמו בשטתם המסוימה, בקריאותיהם התמידיות, המלאות רעל וקטב, וכל זה בשם ה„לאומיות", שהמלה הזו תפיל באמת את חתיתה על רבבות הקוראים, ושהאחרונים ינזרו ממנה בגועל נפש. וכן עשו באמת כל בעלי נפש שבין העמים הנאורים. המה הקדישו מלחמה על שיטת ה„לאומיות" בשם אהבתם ל„האנושיות" כלומר בשם הכרתם את זכותם של כ ל ה ל א ו מ י ם השונים להתפתח על פי נטיות רוחם הם מבלי כל אונס מן החוץ, בשם החפש הלאומי, שאין כל אומה רשאית לשלוט בהכרתה בעל כרחה ולשים מכשולים על דרך התפתחותה הטבעית. האנשים האלה קראו להם לעצמם: מתנגדי הלאומיות, וכמובן הקימו תלמידים הרבה הממשיכים את מלחמת רבותיהם.

זהו הצד האחד, ה„לאומיות" במובנה השלילי. הבה ונראה איך התפתח הצד השני שלה. העמים המשועבדים שסבלו תחת יד מעניהם לא חפצו בשום אופן להכנע ולהקריב את אישיותם. תודות להדחק התמידי מצד ה„לאומים" הנזכרים התעוררו העמים האלה מצדם הם להגן על זכות קיומם הלאומי עד כמה שאפשר. כל שאיפותיהם הגלויות והטמירות היו מכוונות כלפי המטרה הראשית שהציבו להם, והוא — קיום הלאום. נחוץ היה אם כן לברוא מלה חדשה, שבה יתרכזו שאיפותיהם הקדושות. בקשו גם הם ולא מצאו מלה יותר נאה ויותר מתאימה לשאיפותיהם מהמלה „לאומיות" שאם גם המשתמשים בה נטלו ממנה את זיוה והדרה, בכל זאת יש היכולת להחזיר את העטרה ליושנה, להכנים לתוכה את המושג הטהור של קיום הלאום והתפתחותו החפשית מבלי הכנע תחת ידי זרים. מלה אחרת חדשה לא המציאו ולאט לאט החלו גם הם להקרא בשם „לאומיים". ובכן — ויצא העגל הזה: יש לנו כעת „לאומיים" ר ו ד פ י ם, וכנגדם „לאומים" נ ר ד פ י ם; הראשונים חפצים דוקא ל נ צ ח, והאחרונים רוצים רק ל ב ל י ה י ו ת מ נ ו צ ח י ם; הראשונים אומרים לעקור ולנתוש מה שנטעו אחרים, והאחרונים מסתפקים במועט, לבנות ולנטוע על אדמתם הם: אלה טוענים „אני ואפסי עוד" ובכן הבו גורל והכנעו, ואלה עומדים רק על

נפשם· ואלה ואלה מריכים את הדגל „הלאומי", ואלה ואלה מרימים על נס את „לאומיותם". שאיפות שכנגד משתמשות במלה אחת, ומזה יוצאה לנו ערבוביה נוראה, הגורמת לפעמים, שאין אנו מסוגלים עוד להבין איש את שפת רעהו, ואנו מתוכחים, רבים ודנים בשעה שבאמת הסרה לנו אך מלה אחת חדשה כדי לשים קץ בבת אחת לבלבול המושגים השורר בוכוחינו. לוא היינו מסמנים לכל הפחות את ה„לאומים" מסוג הראשון במספר א' ואת הלאומים מסוג השני במספר ב' כי אז היינו יכולים להציב את הגבול הראוי בין הרודפים ובין הנרדפים, אבל כעת אין לנו כל אמצעי להבדיל ביניהם, והקורא הבינוני, הקורא לפי תומו אינו יודע לפעמים, איך לדרוש את ה„לאומיות" אם לשבח או לגנאי, במקום אחד הוא מחרף אותם ובמקום שני הוא צריך לשבחם ולהעריצם, פה הוא מקלל ופה הוא מברך ואינו יכול לצאת מן המבוכה, שבראו בעדו „מניחי השפה", בהשתמשם במלה ישנה תחת לברוא חדשה.

קחו נא איזה גליון מאיזה עתון. על העמוד הראשון תמצאו, למשל, בקורת חריפה על מעשיהם המגונים של בני הכת הלאומית בצרפת, ומיד הנכם מתמלאים חמה גדולה, הנובעת מרגשותיכם האנושיות. הפכו את הדף והנה תמצאו על העמוד השני מיד אחרי הבקורת הנזכרת מסופר ע"ד איזה מאורע מחיי הלאומים באירלנד או בקפלנד למשל ואין אתם יכולים לבלי הביע במחשבתכם את השתתפותכם בעבודתם של הלאומים האלה, המכוונת לאשרו של עם סובל ונלחם בעד חפשו. אבל ה„סופר הנכבד" משתמש כמו במקרה הראשון כן במקרה השני במלה אחת : „לאומיות", והיה כי ישאלכם מי אחרי הניחכם את הגליון מידכם, מה דעתכם ע"ד „הלאומיות", תגמגמו ותפסחו על שתי הסעפים ותשיבו על השאלה באריכות, בפירושים ובביאורים. לא מאי־בהירותם של מושגיכם, כי אם מפני מלה אחת דמשתמעה לתרי אנפין.

רבים אולי חושבים, כי אין בכל הענין הזה אלא איזו דקות פילולוגית, שאינה ראויה כי נשים לה לב ביותר. לא המלה היא העיקר, כי אם המושג, ודינו אם מבדילים אנו במושגינו בין שני

הסוגים של ה„לאומים", כי יודעים אנו, שרחוקים הם איש מאחיו כרחוק מזרח ממערב. לא. הנזק היוצא לנו מזה הוא לא נזק פילו־לוגי בלבד, כי אם נזק הגורר אחריו התיחסות שלילית בנוגע להלאומים מסוג השני מצד אלה, שלפי השקפותיהם הכלליות היו מחויבים להתיחס אליהם דוקא בחיוב. הן מי שמתנגד ל„הלאומיות מסוג הראשון" — אם אך בעל הגיון ישר הוא, — מחויב להגין על ה„לאומיות" מסוג השני, הסותרת את הראשונה ואויבתה היותר קיצונית, ורק העובדה, כי גם הלאומים **ה נ ר ד פ י ם** באים בתביעותיהם בשם ה„לאומיות„ הסתמית, גורמת, כי הם, הנרדפים, מקבלים לפעמים נזיפה מאת אלה, שהיו מחויבים אך לתמוך בידם. בני האדם בכלל יותר ממה שהם עבדי המושג הם עבדי המלה. ה ש ם שופך עליהם את ממשלתו לא פחות מהתוכן, וקשה להם לשחרר את עצמם משם שנתרוקן מתוכנו, או שקבל לתוכו במרוצת הימים תוכן אחר. מלבד החיים של הסופרים והמלומדים בד' אמות של חדרי עבודתם יש עוד שוק החיים; מלבד הקוראים בעיון והמדקדקים ב מ ו ש ג י ם יש עוד שוק הקוראים שאינם משגיחים אלא בשם, בלבושו של המושג, וכידוע לא יותרו לעולם הסופרים והמלומדים על שאיפתם להיות חביבים לא רק בחוגם הצר כי אם גם על בני השוק במובן הרחב של המלה הזו. מפני זה נזהרים הם לדרוש בשבחם של מלים כאלה, שלפי הוראתן ב ש ו ק החיים הן נדרשות לגנאי. היו ימים וכל מתקדם מצא לו לחובה לחרף ולגדף את ה„לאומיות", הוא כיון אמנם ל ל א ו מ י ו ת ה ב י ס מ ר ק י ת, אבל מבלי משים הכה בחרא מחתא גם את „לאומיותם" של הנרדפים. חכמים, סופרים ומנהיגי המפלגות המתקדמות הכריזו לא פעם ולא שתים בקול רם, כי נלחמים הם ב„הלאומיות", מפני שמוצאים הם כי בעקבה כרוכה סכנה נוראה בעד ההתפתחות האנושית הכללית, ודבריהם שלא ניתנו לשיעורין מצאו להם אזנים קשובות בין התלמידים הרבים שבאו אחריהם ושתו בצמא את דבריהם. רק במשך הזמן עלתה בידי הלאומים הנרדפים להוכיח, בדי עמל, כי לא הרי לאומיותם הם כהרי הלאומיות הביסמרקית והלאומיות של הנרדפים אינה מוחרמת עוד.

במה דברים אמורים, כשהשאלה נוגעת בעמים האחרים, שחורבן ממשלתם לא משך אחריו גם את יסורי ה ג ל ו ת וכל המכאובים הרבים התלויים בה. אבל במה שנוגע ל„עם הגלות" — עוד החרם הישן בתקפו עומד, עוד לא נתבטלה גזרתם של הסופרים והחכמים, כי אין כל זכות קיום להלאומיות העברית. ודעות כאלה נשמעות גם בזמן האחרון בשעה שהכל שואף לתחיה ולהשתחררות, ודוקא מאת אחדים, הלוחמים בכל עוזם בעד התחיה העתידה, מאת גבורי החירות המשפיעים על דעת הקהל הקולטורי בחום נפשם, בהתלהבותם הטהורה ובמסירתם לרעיונם הקדוש. נבקר נא את השקפותיהם של אחדים מהסופרים האלה.

ב.

מיד אחרי הקונגרס הציוני הראשון, אחרי שנבראה הבמה העברית ונשמעו ממנה בפעם הראשונה בקול רם תביעות העם העברי ושאיפותיו הלאומיות, קם איזה שאון במחנה הסופרים הרוסים החפשים בדעותיהם. הננו אומרים איזה שאון, אבל יותר נכון לאמור — איזה תמהון. הסופרים האלה לא ידעו מעולם את נפש העברי העממית, לא עמלו לחדור לתוכה ולהתחקות על השאיפות המתרקמות בסתרה, לא התבוננו אל נטיותיה הדקות ואל צערה העמוק, לא הבינו, כי היא מתגלגלת תחת שואה, מתקפלת ומצטמצמת מעקת הגלות, ובכל זאת מתאמצת היא לקרוע מעליה את הקרום שהונח עליה בידי אחרים והעוצר בעד התפתחותה — את כל זאת לא הבינו הסופרים הרוסים, מלבד יחידי סגולה היוצאים מן הכלל. המה ראו את הרופא העברי ושמעו את תלונותיו, שאינו עומד במדרגה אחת עם יתר בני אומנתו, וכי קשה לו למצוא לו משרה או לעלות במעלות על סלם המשרות הניתנות ביד רחבה לחבריו מאת הממשלה; תלונות מעין אלה שמעו גם מאת יתר מכיריהם היהודים, שנתנו להם בקושי להגיע

למדרגת השכלה גבוהה וכעת שוללים מהם את הזכיות להנות מפירותיה. המה ראו לפעמים גם את החנוני העברי את החייט ואת הרצען, ושמעו מפיהם תלונות מתלונות שונות, על חסר הפרנסה, על הלחץ ועל הדחק שבתחום המושב, הגורמים כי איש את בשר רעהו יאכלו — אבל מעולם לא התבוננו אל צ ר ת ה א ו מ ה העברית, לא התבוננו ולא ידעו אותה. מתוך הספרים המתים לא למדו לדעת אותה, והאנשים החיים שבאו עמהם במגע לא היו מוכשרים לפקוח את עיניהם ולהראותם את המכאובים המסותרים, את יסורי הנפש של עם שלם, השואפת לא אך לקבלת זכיות מידי אחרים, החפצה להשתחרר גם מאת אפוטרופסותם של הארונים הבלתי קשים, הממאסת בכלל את הארנות עליה, תהיה איזו שתהיה, ורוצה להיות ארונית לעצמה, מבלי הרכיב אלופים לראשה. הסופרים האלה, מהיותם ליברלים גמורים, היו מושבעים ועומדים לצדד גם בזכותם של היהודים עשוקי המשפט ולדרוש גם בעדם את הזכיות האזרחיות, מפני שגם היהודים אזרחים המה, ויש להם הרשות להנות מהן, והאמינו באמונה תמימה, כי יותר מזכיות אזרחיות לא יבקשו להם גם היהודים בעצמם. ומה גדל תמהונם של הסופרים הללו, כי שמעו בפעם הראשונה קול מוזר להם, כמו עולה הוא מעמק רפאים, תביעות חדשות וטענות משונות : : העברים יוצאים מחוריהם ואומרים להשיב את גלגל ההיסטוריה אחורנית, הם מדברים ע"ד איזה עבר נשכח, ע"ד איזו קולטורה מתה, ע"ד איזה רגש חנוט וע"ד איזה עתיד שלעולם לא יבוא לעולם, והנם רוצים לאחד ולקשר את העבר עם העתיד המדומה, שאינו אלא פרי התלהבות בלתי בריאה. זה היה הרושם, שפעל הקונגרס הציוני הראשון על הסופרים הרוסים, העובדים הראשים בהירחונים ובהעתונים המוקדשים להליברליות. העתון המוסקבאי "Русскія Вѣдомости„ הקדיש לביאור ערכו של הקונגרס דברים אחדים כלאחר יד בסוף הגליון בין יתר הידיעות המקוטעות, הבאות בעתונים לפעמים, למשל, ע"ד אספת בעלי הדיר־אופן, ע"ד בקיעת האפרוחים מביצי צפרים על ידי חום מלאכותי וכדומה, והלא להעתון הזה דוקא יש שיטה מסוימת והשקפות

מדויקות בנוגע לכל שאלות החיים, ורבים מקוראיו העברים חכו לגזר דינו, בידעם כי השפעתו גדולה על חוג קוראיו.

העתונים האחרים אמנם מצאו להם לנכון לתת דין וחשבון מפורט ע"ד התנועה הציוניות החדשה, אלה מהם בשנאה גלויה ואלה בסימני חבה מסותרת, אבל גם המה לא ירדו לעומקה של התנועה הזו ולא התבוננו אליה מצדה העממי. אז יצא ראש המדברים בשאלות כאלה, הסופר יוז'קוב בכבודו ובעצמו, במאמרו החריף נגד התנועה החדשה. כלנו זוכרים עוד את השפעתו של 'המאמר' הזה שנדפס בהירחון הליברלי "Русское Богатство„ ושהטיל בשעתו סער גדול במחנה הציונים. יוז'קוב היה נחשב גם אז לאחד מזקני החבורה, וכל הזה היוצא מפיו מצא לו רבבות אזנים קשובות, והסופר הזה שהטיף כל ימיו לחופש ולחירות בקש לעקור במאמר אחד לא רק את העתיד העברי, כי אם גם את העבר של העם הזה. הוא בקיץ ומצא, כי אין להעם העברי לא שפה לאומית ולא ספרות לאומית. ובכן אין לו המשפט לדבר ע"ד עתיד לאומי. השפה העברית, — כך גזר הסופר יוז'קוב, — כבר עברה ובטלה מן העולם, הספרות של ימי הביוים יש לה אך ערך דתי ולא יותר. השפה היהודית לא הגיעה בכלל לכלל שפה, ואי אפשר להביט עליה כעל אחד מהסימנים שהלאום ניכר בו. בדברים אחדים — הסופר המובהק הרוסי לא מצא לו לחובה לעיין היטב בשאלה שהוא דן עליה וירשה לעצמו לדבר כמומחה ובבקי, בעוד שכל מאמרו הנזכר מראשו ועד סופו מעיד כמאה עדים נאמנים על עניות דעתו הגמורה של בעל המאמר בכל השאלות הנוגעות לחיי היהודים והיהדות הן בעבר והן בהוה. הסופר המובהק הרוסי ידע אך או אך שמע כי הציונים מתאגדים בשם ה„לאומיות" זעומת נפשו, ובכן חשב לו למצוה להתנפל עליהם, לבטל את כל שאיפותיהם המקבלות את יניקתן ממקור בלתי טהור, ולשים לאל את כל תקותיהם, שאינן נסמכות על ביטול הלאומיות בעתיד. ה„לאומיות" מביאה לידי התבודדות והתפרדות מאת יתר העמים, — כך כתב במאמרו, — ומפני זה היא מתנגדת להתחברותם הקולטורית של העמים השונים ועוכבת את התפתחותם החפשית, ומפני זה

הזהיר את הצעירים העברים, כי לא יתפתו חלילה ללכת אחרי האליל החדש, שהקימו להם ה„נסוגים לאחור" בסוף המאה התשע עשרה. ורבים מהצעירים שפסחו על שתי הסעיפים אמנם גברו על יצרם ולא התפתו. גדולה היתה השפעתו של מאמר אחד בהירחון הרוסי על צעירנו מהשפעתם של רבים מטובי סופרינו הלאומיים, ובמשך שנים אחדות היינו יכולים לשמוע בכל תשובותיהם של מתנגדי תנועתנו הלאומית הד קולו של מאמר יוז'קוב הנזכר.

ובשעה שהלאומים ה נ ר ד פ י ם בני העמים האחרים אינם פוגשים כל התנגדות על דרכם מצד הסופרים הליברלים, נברא בעד לאומינו אנו, שגם המה אינם אלא לאומים נרדפים, מצב משונה כזה, המכריח אותם לערוך את המלחמה מפנים ומאחור, מצד אחד מלחמה להם בהלאומים ה ר ו ד פ י ם ומצד השני צריכים הם להלחם עם הסופרים הליברלים. פה הנם נצבים פנים בפנים עם אויבם הגלוי, החפץ להמיתם בחניקה, ופה עליהם לעמוד על המשמר מפני אוהבם החפץ להמיתם בנשיקה. האויב לוטש את עיניו וקורא : השמד, והאוהם שולח מבטי חמלה ומצער על הצעירים, שאינם חפצים להתבולל ונמשכים אחרי דעות נפסדות, שסופן מפח נפש. ובין כה וכה והמלחמה עם האוהבים בלעה את האנרגיה של לאומינו לא פחות מהמלחמה עם האויבים. הלאומים שלנו היו מחויבים להוכיח באותות ובמופתים, כי גם להם יש רשות לדבר בשם עם חי, שאף ע"פ טעותם של אוהבינו נמחק מספר החיים ונרשם בפנקס המתים. והנה במה שנוגע להעמים האחרים נוהגים כל הסופרים ע"פ הכלל הידוע „המוציא מחברו עליו הראיה", ואם יקום איזה סופר, למשל, לשלול מאת העם היותר קטן את זכות קיומו הלאומי, צריך יהיה להוציא את כל כלי אשפתו ואת כל הוכחותיו להראות על ידן את צדקת משפטו, ובנוגע להלאומים שלנו מהפכין את הסדר: מ מ נ ו ר ו צ י ם ל ה ו צ י א את נשמתנו הלאומית, ו ע ל י נ ו להביא ראיה, כי עוד יש בנו רגש חיים, וכי מרגישים אנו כאב נורא בשעה שאומרים ליטול ממנו את נשמתנו.

והיחס הזה בכללו של הסופרים הליברלים אל התנועה הלאומית העברית לא שונה לטובה גם במשך השנים האחרונות, אף כי היה די עת להסופרים הרוסים הליברלים, המשמיעים לפעמים את דעתם ברמה ע"ד שאלת היהודים, להתבונן אל תנועתנו הלאומית ולדעת אנה פניה מועדות, ולא לערב אותה עם הלאומיות של הרודפים, כמו שהיו עושים עד כה. החברה הרוסית התעוררה כעת לתחיה ומביעה את תביעותיה בקול רם ובדברים ברורים, ובשעה כזו מוצאים להם לנכון אחדים מהמשתתפים בהתנועה הצבורית, שהקיפה את החלק היותר הגון של יושבי המדינה, להוציא את משפטם הקשה על עתידותיה של התנועה הלאומית העברית. התנועה הלאומית העברית — כך מוציא הסופר נוביקוב, ששמו נתפרסם בזמן האחרון — תבטל מאליה, כשתעביר הממשלה את רוע הגזרות מעל האזרחים העברים, מפני שהתנועה הזאת נבראה אך לרגל האנטישמיות, לרגל החקים המעיקים והעדר הזכיות, וממילא, כשתעבור הסבה הראשונה שהולידה אותה, לא תוכל גם היא להחזיק עוד מעמד בחיים. בודאי לא ירשה לו גם איש מפורסם ומכובד כנוביקוב למתוח דין קשה כזה על התנועה הלאומית של העמים האחרים. אדרבה, סופרים כנוביקוב וכדומה משתתפים בצערם של הלאומים הנרדפים, וחשים להם עתידות טובות, לכשיושנה המצב הכללי לטובה. יוצאת מן הכלל היא הלאומית העברית: היא היתה נרדפת, נרדפת היא כיום הזה ותהי נרדפת גם לעתיד. גם כשימחקו מספר החוקים את המלים „מלבד היהודים" ישארו עוד בעצם תקפם בחיים. גבולי תחום המושב יתרחקו או יבטלו לגמרי, אבל בתוך השקפות החברה יקציעו תמיד מקום מיוחד בעד בני ה„לאום המוזר", העומד בין הלאומים האחרים בתור חזיון בודד ואין דוגמא לו.

והרבה סייעו להשתרשותן של השקפות כאלה על הלאומיות העברית בין ראשי החברה המקפת אותנו אלה משלנו, המשתתפים בהספרות הרוסית הכללית. גם המה מצאו להם לחובה להודיע גלוי, כי מתנגדים הם להתנועה הלאומית העברית, מפני שהם מתנגדי ה„לאומיות" בכלל, גם המה לא הבדילו בין לאומיות הרודפים

ובין לאומיות הנרדפים, ומבלי נטילת רשות מבעל הבית, כלומר מעמם, דברו לפעמים בשם העם כמו היו באמת שלוחי הצבור העברי, ומפני זה היתה הודאתם כהודאת בעל דין, שאי אפשר להרהר אחריה. הלא צריכים אנו להודות, כי גם בין בני העמים האחרים ישנם בעלי השקפות רחבות וחפשיות ובכל זאת לא פגשנו עוד כי יקומו הסופרים החפשים בדעותיהם האלה ויטיפו להתבוללות גמורה. סופרים כאלה היו נחשבים בודאי בעיני בני עמם כ ב ו ג ד י ם, ולוא היו גם בעלי כשרון מפורסמים, כי גם אז לא היו חולקים להם כבוד, והעם היה מואס בדובשם, כמו שהוא מואס בעוקצם. ואנחנו גדלנו בנים כאלה, גדלנו ומגדלים אותם, ולא רק מגדלים כי אם גם מנשאים אותם ומתימרים בכבודם, אם אך רואים אנו, כי יש להם מהלכים בהשדרות הספרותיות העליונות. עוד גם זאת· ינסו נא סופרינו המתבוללים לפנות בלקחם לבני העמים האחרים הנרדפים והשואפים לתחיה לאומית, ינסו נא לפקוח את עיני העורים האלה ולהוכיח להם, כי בשאפם לתחיה לאומית הם מתנגדים לחקי ההתקדמות. לא, כזאת לא יעשו. להפך, המה יהיו נזהרים ומדקדקים בדבריהם לבלי נגוע חלילה בכבודו של עם שלם, ורק ב נ ו ג ע ל ע מ מ ה ם המה מרשים לעצמב לשלח רסן מפיהם ולדבר בשם עם, שלא שלחם מעולם, שלא מלא את ידם לדבר בשמו. גם הם חונכו ב„תחום המושב" שבעולם ההשקפות, גם הם השלימו כבר עם החוק המגביל: „מלבד היהודים", ומבלי משים הם נגררים אחריו.

אמנם מה טוב חלקנו ומה יפה גורלנו! בני העמים האחרים הנלחמים על „לאומיותם" יודעים כי יש להם צר ואויב אחד: הלאומים ה ר ו ד פ י ם, ועלינו להלחם עם הלאומים הרודפים, שהם מכירים את לאומיותנו ורוצים מפני זה לחבלה, עם הליברלים, מתנגדי הלאומית הרודפת, ואחרי כל אלה — עם חלק גדול ממשכילינו אנו, בני חורין בנוגע לאחרים ועבדים נרצעים להחוק הישן: „מלבד היהודים".

ג.

באחד ממאמרי הקודמים דברתי על נחיצות התאחדותם של כחותינו הלאומיים לעת כזאת. אך לדאבוננו נפלגו גם הלאומיים שבנו בזמן האחרון למפלגות שונות, ומלאכתנו נעשית ע"י אחרים, שאינם מוכשרים מפאת השקפותיהם, שלידם תמסר העבודה הנוגעת לכל ע מ נ ו. עלינו להלחם כעת עם כל מתנגדינו ולהביע את תביעותינו לא בשפה רפה ובלחש. עלינו למסור מודעה קבל עם, כי אם מותרת השאיפה הלאומית לכל ה ע מ י ם הנרדפים מותרת היא גם לנו, עלינו לעקור את המלים: „מלבד היהודים" לא רק מתעודות־המסע שלנו, כי אם גם מהשקפותיהם המוטעות של אוהבינו, החפצים להחנות גם אותנו בשיווי זכיות. כן, הננו שואפים לשיווי זכיות, אבל יהי נא לא רק בעד הפרט כי אם גם בעד הכלל, לא רק בעד אישי העם, כי אם גם בעד העם במובנו הלאומי.

מחלת החפזון.

מחלת החפזון.

בזאת יוכר העם החי חיים טבעיים ומתפתח באופן טבעי על פני העם הנתון במצב בלתי נורמלי: הראשון מושל בעתותיו, והשני משועבד להרגע. הראשון יודע כי המחר הסמוך והמחר הרחוק — כי שניהם בידו הם, ומפני זה אינו חס על עמלו גם כשיודע הוא, כי רק בזמן מן הזמנים יאכל את פירותיו, והשני הוא תמיד מטולטל גם במחשבותיו ומפוזר בשאיפותיו ומבכר הוא את הריוח של פחות משוה פרוטה ה י ו ם על האושר הצפון של המחר הרחוק. הראשון אינו מטיל שום ספק בקיום עצמו לעתיד לבוא, מרגיש חוזק מעמדו ועושה כל מעשיו בבטחה, והשני נמצא תמיד בבחינת „תלוי ועומד", והמצב הזה שולל ממנו את היכולת להסתכל בפני העתיד בעינים בהירות. קשה לקלוע אל מטרה מתנועעת ועוברת ממקום למקום, והעתיד בעצמו מופיע נגד עיניו של עם נרגש בתמונת עתיד מתנועע. באמת מתנועע לא העתיד, כי אם המבט, אבל האם לא אחת היא לנו, אחרי שהמביט אבד כבר את טבעו לראות הדברים כ מ ו ש ה ם.

היו ימים והכל האמינו, כי היהודים הם „סוחרים" בקיאים. אויבינו לא חדלו מהראות השכם והערב על הסכנה הצפויה להאזרחים „העיקריים" מצד הסוחרים ה„שמיים", והעולים בכשרונותיהם המסחריים על שכניהם, והעתידים מפני זה לבלוע את כל טוב הארץ. והקריאות האלה של אויבינו פעלו גם עלינו, עד כי נואלנו בשוא להאמין, כי באמת יש לנו כשרונות מיוחדים במקצוע המסחרי. והיה כי באנו אל „סוחרינו" לדבר ע"ד הגאולה העתידה, ע"ד הצורך להכין בערכנו בעצמנו עתיד יותר בטוח, היינו מקבלים נזיפה ותשובה מעין זו: „ראשית כל הננו „סוחרים" והננו רגילים להביא את כל מעשינו בחשבון, ובכן אין אנו יכולים להשתתף בעבודה כזו שאינה מתאימה לכללי החשבון שלנו. צא ולמד... ופה היו מתחילים להוכיח

באותות ומופתים כיד הכשרון המסחרי הטוב עליהם, שאך אנשים הרחוקים מעולם המסחר ואינם בקיאים בהויות העולם יכולים לעסוק בהזיות, בחלומות ובשאר דברים של מה בכך. אמנם בזמן האחרון החלה לתפוס לה מקום השקפה אחרת לגמרי בדבר כשרונותיהם המיוחדים של סוחרינו, וכבר זכינו לשמוע, כי היהודים בתור „סוחרים" אינם מוכשרים לעשות חיל, מפני שחסרה להם אותה המתינות, אותה הראיה הבהירה לכוון את מעשיהם גם כלפי עתיד רחוק. הסוחרים היהודים דוחקים את השעה וגם בעולם המסחר מניחים הם חיי עולם ועוסקים בחיי שעה, מתנפלים על העסקים הקטנים שמתן שכרם בצדם, אם גם השכר לכשהוא לעצמו אינו שוה בהפסד הכחות, ומתרחקים מכל עסק העלול להביא ברכה מרובה לבעליו ברבות הימים. גם „סוחרינו" נשארו בנים נאמנים לעמם, כלומר גם הם הוכו במכה הכללית של עמנו, גם מהם ניטל כח ההרגשה של העתיד שלאחר זמן.

הא לכם עובדות אחדות:

בחבל הים הכספי, בבקו ובהמקומות הסמוכים לה לא היה חל האיסור על היהודים לרכוש להם קרקעות. ומה אנו רואים כעת? כל מעיני הנפט נמצאים בידי הארמינים, שקנו אותם לפני עשרות שנים בחצי חנם, והיהודים היו שמחים בחלקם, כי עלתה בידם להרויח איזה סכום בתור מתווכים. המה בכרו את האלפים „במזומנים" על הרבבות ועל רבבי הרבבות לאחר זמן. כמחזה הזה הננו רואים גם בפלכי הדרום, במקום שבידי רבים, שלא נמנו על בני העם החרוץ, עלתה לעשות להם בזמן קצר עושר רב ע"י קנית מכרי הפחם והברזל, והסוחרים החרוצים מאחינו לא ראו את הנולד ולא ידעו להשתמש בהמקרה שבא לידם. הסוחרים החרוצים מאחינו קנו ומיד מכרו, היו מהירים במלאכתם ונחפזים ובלבד שלא תתחמץ הקניה. עוד עובדות רבות כאלה היינו יכולים להביא מדברי ימי התפתחות המסחר והתעשיה בארץ רוסיה, ומכלן היינו יכולים הראות, עד כמה מזיק לנו תמיד החפזון המופרז, עד כמה מורגש בחיינו העדרה של ראיה היסטורית.

אמנם יודעים אנחנו, כי הסבות שהולידו בתוכנו את המחזה המעציב הזה ונטלו ממנו את בהירות ההשקפה, נמצאת מחוצה לנו, בתנאי חיינו הקשים, מפני שהורגלנו במשך דורות רבים להיות תמיד מוכנים ומזומנים לטלטולים חדשים והיינו אנוסים לאכול גם את להמנו הצר ככה: „מתניכם חגורים נעליכם ברגליכם ומקלכם בידכם ואכלתם אותו בחפזון", והרגל כזה נעשה ברבות הימים לטבע, וקשה לנו כעת עד למאוד להשתחרר משלטונו עלינו — את זאת ידענו, אבל מכיון שהכרנו את הסבה הראשית ההותכת את התפתחותנו הטבעית אמרנו כי כל הרפואות והסגולות שבעולם לא תסירינה מעל עמנו את „מחלת החפזון" כל עוד שלא תבטל הסבה שהולידה אותה: אמרנו, כי לשוא הנה כל ההתחכמיות השונות: עם שלם יכול להיות שלם בגופו ושלם בנשמתו רק בזמן ש ע ת ו ת י ו נתונות בידו, רק בזמן שמרגיש הוא שהוא בעצמו אדון לגורלו, וכי איננו תלוי בדעת אחרים, שבאופן היותר טוב הוא נסמך רק על ר ג ש ה י ו ש ר של האחרים.

וגם זאת ידענו מראש, כי עבודה קשה מעמים עמנו על עצמו, אם אך רוצה הוא ללכת בדרך התחיה, כי הדרך הזו אינה רפודה שושנים, וכי רבים הם להפך החתחתים והמכשולים המונחים עליה. אבל אמרנו, כי מכיון שהכיר עמנו, או יותר נכון — חלקו של עמנו השואף לתחיה, שהעבדות הולידה בתוכנו „מחלת החפזון", צריך יהיה להכיר גם זאת, כי הדרך המובילה להתחיה אינה נעברת בחפזון ואינה נעברת על נקלה. חשבנו, כי שואפי התחיה שבנו לא יבואו בטענות ובעקיפין לאמור: ראו, כמה וכמה, „הכנסנו להעסק", כמה וכמה הקדשנו את כחותינו, כתבנו מאמרים, שאפנו ושאפנו, ואחרי שמיטה שלמה של שנים עוד המטרה ממנו והלאה. חשבנו כזאת, מפני שדמינו, כי השאיפה לתחיה כשהיא לעצמה תרפא אותנו ממחלת החפזון. חשבנו — וטעינו. כפי הנראה עוד רב הדרך לפנינו, לא רק עד שנגיע למטרתנו הראשית, כי אם גם עד שנגיע להכרת עיקריה של ה ש א י פ ה לתחיה. כפי הנראה לא על נקלה נוכל להרפא ממחלתנו הממושכה. וראו זה פלא, כי דוקא

אלה הצווחים בלי הרף ובלי לאות ככרוכיא על סבל הירושה, דוקא אלה הבאים בעצותיהם המחוכמות למתוח קו על מורשת העבר ולהתחיל הכל מחדש — דוקא האנשים האלה היודעים לעדות גאון כגבורים ממש, כביכול, אינם יכולים להתיר עצמם מ„מחלת החפזון", שבאה גם להם בירושה.

„הישוב לא עלה יפה. הקולונוסטים אינם יושבים עוד איש תחת גפנו ואיש תחת תאנתו כבתקופת שלמה בשעתו, לא עלתה עוד בידם ליסד במשך עשרים שנה שלמות אפילו צל של מלוכה עומדת ברשות עצמה, עוד לא עלתה בידם להעביר את ממשלת השולטן מן הארץ והנם משועבדים עוד לפקידי הרשות, והפקידים האלה, כידוע, חיים על השוחד ומקבלים וחוזרים ותובעים"...

אלה הנה טענותיהם של מוכי מחלת החפזון. הם האמינו באמת, כי לתחית עם שלם תספיק עבודה של שנים אחדות, ומכיון שנואשו מתקותם, שאינה אלא תקות פזוזים ומבוהלים, חפצים הם, כי עם שלם „ינסה את מזלו" במקום אחר.

חבל, שאי אפשר לעשות נסיונות כאלה. בטוחים אנו, כי לוא אך שמע העם בעצת המתימרים להיות מנהליו החדשים, ולוא אך הסכים „לנסות את מזלו" במקום אחר, כי אז לא היתה עוברת שמיטה אחת של שנים, ובעלי החפזון שבנו היו באים עוד הפעם בעצה חדשה לעקור את הדירה למדינה חדשה. אבל, כאמור, נסיונות כאלה עולים ביוקר גדול ובדמים מרובים ואינם נעשים באופן מלאכותי, אפילו כדי להוכיח את טעותם של בעלי החפזון.

והננו אומרים לאחוזי מחלת החפזון שבנו : אנחנו איננו מתרעמים עליכם אלא שמבקשים אנו אתכם שלא תקחו לכם גדולה לעצמיכם ולצעוק תמיד, כי האהבה הטהורה לעמכם מצאה קן לה רק בלבכם, כי רק אתם מרגישים את צרת העם וכי רק אתם משתתפים בה באמת, וכמעט שהנכם אומרים בחפזכם, כי כל האדם כוזב, מלבד, כמובן, מניז אחד של אנשים כנים ונאמנים. גם בקריאותיכם אלה ניכרים סימני מחלת החפזון.